

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ АПК

Збірник наукових праць

Виходить 2 рази на рік
Заснований 03.2009 року

№ 1 (119) 2015

Біла Церква
2015

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач:
Білоцерківський національний аграрний університет (БНАУ)

Збірник розглянуто і затверджено до друку рішенням вченої ради БНАУ

Збірник наукових праць «Економіка та управління АПК» є фаховим виданням з економічних наук і є продовженням «Вісника Білоцерківського державного аграрного університету», започаткованого 1992 року. Статті внесено до інформаційно-аналітичної бази РІНЦ.

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Даниленко А.С.**, д-р екон. наук, професор, академік НААН,
Білоцерківський НАУ.

Заступник головного редактора – **Сахнюк В. В.**, д-р вет. наук, професор, Білоцерківський НАУ.

Відповідальний за випуск – **Свиноус І.В.**, д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ.

Відповідальний секретар – **Сокольська М.О.**, завідувач РВвідділу, Білоцерківський НАУ.

Члени редколегії:

Варченко О.М., д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ;

Губенко В.І., д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ;

Паска І.М., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Сатир Л.М., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шубравська О.В., д-р екон. наук, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України";

Шуст О.А., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шевченко А.О., канд. екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шмітц М., д-р економіки, професор, Університет ім. Юстуса Лібіха, Гіссен (Німеччина);

Борщовецька В.Д., канд. пед. наук, Білоцерківський НАУ.

У цьому випуску збірника висвітлені результати наукових досліджень, проведених ученими навчальних закладів та наукових установ, провідними економістами, фахівцями агробізнесу з актуальних економічних питань розвитку агропромислового виробництва.

Адреса редакції: Білоцерківський національний аграрний університет, Соборна площа, 8/1, м. Біла Церква, 09117, Україна, тел. +38(0456)33-11-01, e-mail: redakciaviddil@ukr.net.

ПОЛОЖЕННЯ

ПРО ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ АПК»

Збірник наукових праць є періодичним виданням обсягом 10–12 умовно-друкованих аркушів, форматом А4 і видається двічі на рік тиражем 300 примірників.

До публікації у збірнику відповідно до встановлених вимог приймаються статті, в яких висвітлюються результати наукових досліджень, що мають наукове і практичне значення та новизну. Стаття має бути написана українською, російською, англійською, німецькою чи французькою мовами.

У кожному номері публікуються 2–3 оглядові статті провідних фахівців у своїй галузі з актуальних питань.

Статті до збірника подаються до 1 березня та 1 жовтня. Випуск збірників передбачається до 1 липня та 1 січня. Додаткові випуски за матеріалами державних і міжнародних наукових конференцій, які проводяться у Білоцерківському національному аграрному університеті, видаються протягом трьох місяців з дня подачі матеріалів у редакційно-видавничий відділ.

Порядок подання рукописів

Рукописи статей за підписом авторів, на паперовому та електронному носіях, з рецензіями – внутрішньою і зовнішньою, подаються відповідальному за випуск члену редколегії (призначається за рішенням редколегії), який визначає рецензента або особисто рецензує статтю. Статті співробітників БНАУ візують завідувачі кафедр; статті іногородніх авторів супроводжуються листом від організації за підписом керівника.

Рецензент оцінює статтю на відповідність вимогам ВАК і визначає доцільність її опублікування, за необхідності робить конкретні зауваження щодо покращення роботи (допускається рукописна рецензія). Термін рецензування – не більше 7 днів.

Після врахування зауважень рецензента та отримання позитивної рецензії автор подає статтю відповідальному за випуск, який передає всі статті завідувачу редакційно-видавничого відділу.

У разі отримання негативної рецензії (без права доопрацювання) стаття знімається з друку. Після наукового редагування для виправлення технічних помилок стаття направляється автору, після чого виправлений електронний та паперовий (з правками редактора) варіанти статті повертаються відповідальному за випуск на повторне редагування, і лише після цього редактор віддає статтю на верстку до друкарні. Статті іногородніх авторів технічно опрацьовуються технічним редактором.

Оригінал-макет збірника в обов'язковому порядку підписується автором, а статті іногородніх авторів – відповідальним за випуск.

Дозвіл до друку надає вчена рада університету.

Вимоги до оформлення статей

За вимогами до фахових видань статті, що подаються, повинні мати наступні елементи в такій послідовності:

1. УДК.
2. Прізвище автора, ініціали, науковий ступінь, e-mail.
3. Назва статті.
4. Анотація українською мовою (до 600 знаків).
5. Ключові слова українською мовою.
6. Постановка проблеми.
7. Аналіз останніх досліджень і публікацій.
8. Мета і завдання дослідження.
9. Матеріал і методика дослідження.
10. Результати досліджень та їх обговорення.
11. Висновки та перспективи подальших досліджень.
12. Список літератури (не старіше 10 років та не менше 3 джерел авторів далекого зарубіжжя).
13. Список літератури латиницею **references**.

Для цього необхідно зайти на сайт транслітерації www.translit.ru і автоматично перекласти список літератури, наведений у пункті 12.

Зразок:

Давидюк Т.В. Розвиток бухгалтерського обліку людського капіталу: теорія і методологія: монографія / Т.В. Давидюк. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – 508 с.

Davydjuk T.V. Rozvytok buhgalters'kogo obliku ljuds'kogo kapitalu: teoriya i metodologija: monografija / T.V. Davydjuk. – Zhytomyr: ZhDTU, 2011. – 508 s.

14. Анотація російською мовою (до 600 знаків) має включати назву статті, прізвище, ініціали автора, ключові слова.

15. Анотація англійською мовою – 2 сторінки (5000 знаків), назва статті, прізвище, ініціали автора, ключові слова – з обов'язковим представленням її мовою оригіналу та зазначенням прізвища, посади та підпису фахівця, який відповідає за якість перекладу. Анотація у вартість публікації статті не входить.

16. Наявність рецензії доктора наук обов'язкова.

Обсяг статті становить 6–8 сторінок. Текст статті набирається в редакторі Microsoft Word, шрифт – Times New Roman Cyr, 14 pt, через 1,5 інтервали комп'ютерного набору. Кожна сторінка друкується на одному боці стандартного аркуша (210x297 мм, формат А4); при цьому ліве поле – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє і нижнє – 20 мм.

ПРИЗВИЩЕ АВТОРА ТА ІНІЦІАЛИ, ЗАГОЛОВОК СТАТТІ, СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ – з великої літери. Прізвище автора, ініціали, його науковий ступінь та e-mail зазначаються перед заголовком статті. Автори вказують повну назву навчального закладу чи установи, де вони працюють (див. зразок).

Зразок:

УДК 338.439.5:637.1(477.41)

КОВАЛЬ Н.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

NadiaKoval@gmail.com

**РИНОК МОЛОКА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Використана література подається в кінці статті у порядку згадування джерел у тексті за їх наскрізною нумерацією і зазначенням у тексті посилань у квадратних дужках. Бібліографічний список оформляється за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006; шрифт 12 pt.

Іноземні прізвища в тексті подаються мовою оригіналу.

Таблиці мають бути набрані у програмі Microsoft Word або MS Excel; шрифт – Times New Roman Cyr, 12 pt; ширина – не більше 14 см; повне обрамлення; виключка по центру; маленькими літерами. *Зразок оформлення таблиці:*

Таблиця 1 – Супутня варіація між періодом існування малих переробних підприємств сфери АПК Житомирської області та наявністю стратегічного планування

Період існування	Застосування стратегічного планування (Y)			
	так		ні	
	кількість підприємств (шт.)	у %	кількість підприємств	у %
Всього, одиниць	55	78,6	15	21,4

Формули мають бути написані у програмі Equation Editor 3.0 (цей редактор є внутрішнім редактором формул у Microsoft Word); змінні математичні величини в тексті відповідно до формул набираються курсивом.

Рисунки (діаграми, фото, малюнки) виконують у редакторі Microsoft Word за допомогою функції «Створити рисунок» в чорно-білому варіанті. Він має бути розташований по центру, ширина – не більше 14 см, без обтікання текстом. У випадку складних креслень їх слід виконувати у редакторі Corel Draw версії не нижче 5.0, за умови, що текстові вкраплення виконані гарнітурою Times New Roman Cyr і розміром 14 пунктів. Фотографії мають бути чорно-білими в окремому файлі «Фото». У самому ж тексті вказується місце для фотографій. Назва рисунка чи фотографії розміщується під ними і набирається шрифтом 12, жирними маленькими літерами, усі підписункові пояснення – світлим шрифтом.

Графіки виконуються у програмі MS Excel, як і рисунки.

Таблиці, рисунки, графіки, формули поміщаються після посилання на них у тексті.

Статті, що не відповідають наведеним вимогам, будуть відхилені без повернення автору.

Таблиці, рисунки, графіки, формули поміщаються після посилання на них у тексті.

УДК 330.341.1:378:63

ВАРЧЕНКО О.М., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ДО ПИТАННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ АГРАРНОЇ ОСВІТИ

Запропонована практико орієнтована модель навчання в аграрних закладах України за програмами інноваційного підприємництва дозволить здійснити комплексний підхід до участі в програмах усіх категорій слухачів: бакалаврів, спеціалістів, магістрів та аспірантів. Доведена важливість програми для бакалаврів та спеціалістів, оскільки дозволяє, з одного боку, відібрати інноваційно активних слухачів, орієнтованих на науково-інноваційну діяльність (майбутніх магістрів та аспірантів), з іншого – підготувати інноваційно вмотивованих фахівців для агробізнесу.

Ключові слова: практико орієнтована модель, аграрна освіта, технопарк, модернізація.

У нинішніх умовах забезпечення економічного зростання аграрного сектору економіки можливо досягти на основі інноваційного оновлення його ресурсного потенціалу. У зв'язку з цим важливим пріоритетом державної інноваційної політики має стати різнобічна підтримка створення та розвитку на базі українських аграрних закладів вищої освіти інноваційних підприємств та формування сприятливого клімату для розвитку інновацій. Мале підприємництво на базі вищих навчальних закладів (ВНЗ) аграрної освіти представляє собою важливу складову техніко-технологічної модернізації аграрного сектору та відіграє провідну роль у запровадженні вузівських результатів наукових досліджень у реальний сектор, формуванні інтелектуальної аграрної еліти країни шляхом залучення молодих науковців у агробізнес.

Зазначимо, що процес створення малих підприємств, які здійснюють діяльність у сфері інновацій на базі вузів є новим для вітчизняної економіки та його розвиток супроводжується перешкодами різного характеру. Світова практика поєднання форм та заходів стимулювання діяльності малих підприємств у сфері інновацій на базі університетів є різнобічною. В останні роки у вітчизняній практиці також накопичено певний досвід, однак нині існує необхідність обґрунтування форм і напрямів активізації інноваційної діяльності у ВНЗ аграрного профілю.

У різних країнах до підприємств малого бізнесу диференційовано відносять категорії компаній: у США із чисельністю персоналу до 499 чоловік; Канаді – із чисельністю персоналу до 49 чоловік у сфері послуг та 5 чоловік у сфері виробництва; Японії – у сфері виробництва до 20 чоловік персоналу, в інших видах діяльності – до 5 чоловік; Великобританії – до 49 чоловік; Німеччині – до 9 чоловік; у Франції та Італії малий бізнес поділяється на малі та мікропідприємства із чисельністю персоналу до 49 і 9 чоловік відповідно [1].

Зазначимо, що в Україні відповідно до ч. 3 ст. 55 Господарського Кодексу України суб'єкти господарювання, залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік, можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва. Суб'єктами малого підприємництва є: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [2].

Відомо, що інноваційним підприємством вважають суб'єкта господарювання, у якого більше ніж 70 % обсягу продукції (у грошовому вимірі) за звітний податковий період становлять інноваційні продукти і (або) інноваційна продукція [3, 4]. Таке підприємство може функціонувати у вигляді бізнес-центру, технополісу, технопарку тощо.

Отже, малим підприємством на базі ВНЗ аграрного профілю, що здійснює інноваційну діяльність розуміємо юридичну особу, яка відповідає критеріям законодавства і здійснює діяльність (наукову, технологічну, організаційну, фінансову і комерційну), спрямовану на реалізацію інноваційних проєктів, а також на створення інноваційної інфраструктури та забезпечення її діяльності.

З метою підвищення конкурентоспроможності аграрної сфери та випускників аграрних закладів вищої освіти необхідно прискорити інтеграцію науки, освіти та агробізнесу, а також сприяти активному впровадженню результатів інтелектуальної праці в господарську діяльність. Провідну роль у цьому процесі посідає розвиток інноваційної інфраструктури навчальних закладів, оскільки модернізація економіки потребує удосконалення системи підготовки професійних кадрів. Отже, інноваційна діяльність аграрних ВНЗ є стратегічним ресурсом системного розвитку вітчизняного матеріально-технічного потенціалу. Відомо, що у вітчизняній практиці інноваційний ланцюг є розірваним: між наукою і виробництвом практично відсутня важлива ланка – малі інноваційні підприємства, які готові взяти на себе найбільш ризиковану функцію – стадію комерціалізації.

Згідно із законодавством України вузи одержали право створювати підприємства, основною метою яких є забезпечення реального впровадження у виробництво результатів науково-технічної діяльності, яка створюється за рахунок бюджетних коштів. Тобто передбачається створення на базі вузів малих інноваційних підприємств, які мають стати зв'язуючою ланкою, що наблизить науку і реальне виробництво. Отже, дозволить забезпечити функціонування системи: вуз – мале підприємство – агробізнес.

Узагальнення зарубіжної та вітчизняної літератури свідчать, що у всьому світі набула визнання модель наукового устрою, у якій центральне місце посідають навчальні заклади освіти, які забезпечують зв'язок науки, освіти та інноваційного бізнесу. Університети перетворилися у науково-технологічні центри у багатьох країнах Європи. Так, у зарубіжних країнах освітні заклади є повноцінними учасниками інноваційного процесу, в результаті чого створюється симбіоз: науково-освітні організації розробляють інноваційні продукти, придбання яких здійснюють бізнесові структури, а держава створює сприятливу інфраструктуру для інноваційної діяльності, що приводить до економічного росту держави в цілому.

Як відомо існують дві форми комерціалізації інтелектуальної власності, які створюються освітніми закладами: створення самостійних компаній (спін-оф компаній) та укладання з ними ліцензійних договорів; та контрактна форма, яка пов'язана лише із укладанням ліцензійних договорів. Вітчизняні ВУЗи згідно з діючим законодавством більш привабливою формою вважають створення юридичної особи у вигляді малого інноваційного підприємства.

Зазначимо, що малі інноваційні підприємства першої форми – це структури, які організовуються в основному співробітниками університетів. До складу засновників можуть входити студенти, аспіранти і докторанти, а також виробничі організації, які можуть надавати можливості для випробування розробок. Водночас організація на базі університету дозволить представникам бізнесу одержати переваги: дозволяє користуватися дослідно-експериментальною базою, напрацьованими зв'язками із партнерами і замовниками, його науковим потенціалом.

Друга форма передбачає організацію малих інноваційних підприємств без участі ВУЗів (відповідно до контрактів або угод про співпрацю), в результаті чого відносини, пов'язані із одержанням доходу регулюються ліцензійними договорами.

Водночас нами систематизовано стримуючі чинники розвитку інноваційної діяльності ВНЗ аграрного профілю, а саме: недосконалість законодавства регулювання малих інноваційних підприємств (зміна організаційно-правової форми освітнього закладу зумовлює втрату статусу суб'єктів малого підприємництва; складність процедури організації та погодження; законодавство не передбачає пільг для учасників інноваційної діяльності); проблеми пошуку інтелектуальної власності, яка має комерційний попит та може бути внесена до статутного фонду (у більшості випадків охоронні документи на результати інтелектуальної власності орієнтовані часто на додержання формальних ознак у кандидатських та докторських дослідженнях); кадрові питання (низька готовність професорсько-викладацького складу університетів взяти на себе відповідальність за створення підприємств та виступити як засновники); податкове законодавство не адаптовано для інноваційних підприємств із участю освітніх закладів та не враховує їх особливості; складність обліку та формування звітності про діяльність; фінансові труднощі створення (пріоритетними джерелами фінансування слід розглядати гранти, державні контракти, субсидії, доходи від

власної підприємницької діяльності (реалізації наукових розробок); високий рівень підприємницького ризику; відсутність широкого кола споживачів інноваційних продуктів (послуг); недосконалість інформаційного забезпечення; організаційні проблеми у процесі функціонування малих інноваційних підприємств (укладання договорів оренди площ, якщо підприємство зареєстровано на території університету; проблеми охорони інтелектуальної власності).

Як свідчать результати досліджень позитивного міжнародного досвіду – основним фактором впливу на стимулювання інноваційних процесів та одним із важливих важелів державного регулювання економіки є податкова система. Так, зарубіжна практика свідчить, що 1 дол. США (євро) податкових пільг залучає у найближчій перспективі більше 1 дол. США (євро) додаткових витрат на НДДКР у приватному секторі. Вважаємо, що з метою активізації діяльності інноваційних підприємств на базі аграрних освітніх закладів доцільно передбачити податкові пільги щодо надання пільгового періоду (до 3 років від дня їхнього створення) звільнення від сплати податку на прибуток, майно, на додану вартість [5].

Вважаємо, що з метою подолання зазначених перешкод та створення сприятливого інноваційного середовища малим підприємствам сфери інновацій на базі ВУЗів необхідна державна підтримка, яка може здійснюватися у наступних формах: внесення поправок до законодавства, що полегшує діяльність малих інноваційних підприємств, створення площадок підприємницьких комунікацій – інноваційно-технологічних центрів, бізнес-інкубаторів, технопарків; організація відповідних інвестиційних інститутів, які готові інвестувати кошти у інноваційні підприємства на ранніх стадіях їхнього створення.

Встановлено, що розвиток наукового потенціалу аграрних закладів освіти здійснюється без цільової орієнтації комерціалізації результатів наукової діяльності. У зв'язку з цим виникає необхідність використання важелів стимулювання інноваційної діяльності молодих науковців, яка за нинішніх умов здійснюється на недостатньому рівні, а заходи державної підтримки щодо розвитку сфери інновацій та комерціалізації наукових розробок є розрізненими та не мають значного впливу на активізацію цього процесу.

Важливе місце у створенні інноваційних підприємств на базі ВНЗ аграрного профілю відводиться сформованій матеріально-технічній базі. Зазначимо, що українська аграрна освіта представлена 22 агроуніверситетами, де працювали у 2014 р. 810 докторів наук та 5100 кандидатів наук. Отже, у мережі ВНЗ аграрної освіти сконцентровано потужний інноваційний потенціал, який би формував основу організаційних структур нового типу.

Результати дослідження свідчать про те, що в багатьох країнах, які вибрали інноваційний шлях розвитку, підтримується розвиток особливих фондів державної фінансової підтримки малого інноваційного бізнесу, у т. ч. організованих на базі освітніх закладів. Зокрема, в США держава активно підтримує створення таких фондів, фінансування яких направляється на початкові періоди становлення малих інноваційних підприємств. У США держава стимулює створення дослідних центрів і венчурних фондів, причому, найбільш ефективні з яких можуть перші п'ять років повністю або частково фінансуватися із федерального бюджету [6]. Цільове бюджетне фінансування здійснюється у формах: безповоротне субсидування, укладання контрактів на розробку нової продукції і технології та надання пільгових позик.

Результати дослідження позитивного досвіду Великобританії щодо фінансової підтримки малих інноваційних підприємств на базі вузів показали, що в цій країні застосовується схема «універсальний виклик» для фінансування стратегічно важливих наукомістких проектів. Із цією метою створюється спеціальний фонд у сумі 20 млн фунтів стерлінгів за рахунок коштів бюджету та в такому ж обсязі коштів – за рахунок благодійних організацій. Підприємства сфери інновацій на базі університетів обґрунтовують можливість отримання із фонду до 10 млн фунтів стерлінгів у розроблені ними бізнес-плани реалізації проектів [7].

Невирішеними залишаються питання фінансування інноваційного підприємництва і ці проблеми є типовими для всіх країн, які виникають на стартовому етапі діяльності підприємств: потрібні значні ресурси для пошуку потенційних покупців та виробництва продукції, закупівлі обладнання, розробка технології та оренди приміщення. Також представляє інтерес зарубіжний досвід надання державних гарантій венчурним підприємствам під банківські кредити. Так, у Великобританії, Нідерландах і США держава забезпечує гарантією 70–75 % виданих позичок на випадок банкрутства венчурного підприємства. В Німеччині та Фінляндії також активно реалізу-

ються ці форми підтримки. В Україні механізм фінансової підтримки малих інноваційних підприємств на базі вузів сформований і, безумовно, важливо при цьому враховувати позитивний міжнародний досвід країн-лідерів у сфері інновацій. Вважаємо, що проблеми фінансової підтримки малих інноваційних підприємств на базі ВНЗ, з одного боку, зумовлені недостатньою увагою до цього питання з боку державних структур управління, з іншого – монополією на державне фінансування великих державних науково-дослідних інститутів, які зосередили у себе весь обсяг фінансування наукової сфери.

Окрім цього, за нинішніх умов спостерігається низька результативність інноваційної діяльності студентів, аспірантів та молодих вчених, через відсутність необхідних знань і досвіду в області організації, ведення бізнесу та управління інноваційними проектами у сфері високих технологій, а також високих ризиків цих проектів. У зв'язку з цим необхідне удосконалення організації освітнього процесу в агроуніверситетах, у напрямі формування практичних навичок комерціалізації знань і технологій, що забезпечують можливість подальшої самостійної роботи з виробництва та продажу інноваційних продуктів на ринку. Отже, недостатня практична спрямованість навчання у вузах, відірваність знань від їх реального застосування на практиці є однією з актуальних проблем вітчизняної аграрної вищої школи. Вона не єдина, проте її вирішення задає напрям перебудови, по суті, всієї моделі вищої освіти.

Як показали результати нашого опитування, проведеного у 2014 р. (до опитування залучено 1520 студентів та аспірантів аграрних закладів освіти) – 61 % респондентів бажали б відкрити свою справу. Однак 76 % респондентів із числа бажаючих відкрити свою справу, відзначили проблему відсутності достатніх знань і навичок у цій сфері. Так, у результаті анкетування виявлено, що студенти і аспіранти не мають необхідних знань і практичного досвіду в наступних питаннях: нормативно-правове регулювання інноваційної діяльності та державна реєстрація підприємства; критерії суб'єктів підприємництва (малого та середнього); організація підприємства на базі вузу; оподаткування підприємницької діяльності та пільги для інноваційного підприємництва; охорона інтелектуальної власності; національні та регіональні програми стимулювання інноваційної діяльності; особливості фінансування інноваційної діяльності; бізнес-планування; специфіки організації інноваційного бізнесу; управління інноваційними проектами та ін. З огляду на зазначене вище, потрібно організувати у ВНЗ аграрного профілю практико орієнтоване навчання інноваційному підприємству, оскільки у нинішніх умовах процес виходу на ринок у більшості відбувається стихійно. Практико орієнтований підхід до організації навчального процесу у ВНЗ може бути реалізований через різні форми, що застосовуються у світовій і вітчизняній практиці. У загальному плані цей підхід може ґрунтуватися на наступних принципах: використання в навчанні методу проектів; набуття студентами практичних знань та навичок; організація навчання у реальних умовах агробізнесу. На основі аналізу зарубіжного досвіду, зокрема США, впливає, що найбільш популярними на сьогодні прикладами практико орієнтованого підходу до навчання інноваційному (технологічному) підприємству є програми MBA і PSM (Professional Science Master's). Результати проведеного дослідження показали, що запровадження в агроуніверситетах лише магістерських програм не дозволяють розвинути і реалізувати інноваційний потенціал бакалаврів, спеціалістів та аспірантів, оскільки вони не беруть участі у подібних програмах і таким чином не мають можливості отримати необхідні знання та навички у сфері інновацій. Саме це є, на нашу думку, недоліком в організації освітнього процесу.

Запропонована практико орієнтована модель навчання в агроуніверситетах за програмами інноваційного підприємництва дозволить здійснити комплексний підхід до участі в програмах усіх категорій слухачів: бакалаврів, спеціалістів, магістрів та аспірантів. Так, програми для цільової аудиторії магістрів та аспірантів дозволять залучити в інноваційні процеси молодих вчених і в більш короткі терміни забезпечити реалізацію їхніх інноваційних проектів на базі вузів. Програми для бакалаврів та спеціалістів є також важливими, оскільки дозволять, з одного боку, відібрати інноваційно активних слухачів, орієнтованих на науково-інноваційну діяльність (майбутніх магістрів та аспірантів), з іншого – підготувати інноваційно-вмотивованих фахівців для агробізнесу.

Вважаємо, що для кожної цільової аудиторії доцільно розробити індивідуальні програми із урахуванням поставлених цілей і завдань. Водночас, необхідно запровадити позитивний міжна-

родний досвід, який свідчить про пропозицію слухачам значної кількості програм на базі одного освітнього закладу. З цією метою доцільно також забезпечити усі категорії слухачів умовами для практичної роботи над своїми проектами на базі об'єкта інфраструктурної підтримки (наприклад, бізнес-інкубатора), що дозволить реалізувати модель практико орієнтованого навчання.

З метою формування в агроуніверситетах підприємницького середовища необхідно створити умови, у яких науковці будуть мати можливість розвивати інноваційні проекти, на основі інфраструктурної підтримки: робочими місцями, консультаціями фахівців, можливостями спілкування із бізнес-спільнотою. В умовах університету це створення єдиного освітнього науково-інноваційного простору, до якого входять кафедри, науково-дослідні лабораторії та малі інноваційні підприємства, створені за участю науковців кафедр, а також студентів, аспірантів і докторантів. Саме такий підхід забезпечить повний цикл підготовки висококваліфікованих фахівців, здійснить генерацію нових знань, інноваційні розробки, випуск інноваційної продукції.

Отже, поступовий процес формування агроуніверситетами освітнього науково-інноваційного простору має передбачити: організацію центру практико орієнтованого навчання інноваційному підприємництву. Вважаємо за доцільне залучення в освітній процес бакалаврів (починаючи із 2-3 курсів), магістрів та аспірантів, що в комплексі дозволить забезпечити доступ до бізнес-навчання усім категоріям студентів та науковців; організація на базі університету бізнес-інкубаторів: студентського (молодіжного) та технологічного. Метою функціонування бізнес-інкубаторів є сприяння студентам та молодим науковцям у створенні інноваційних розробок (у співпраці з викладачами та представниками наукомістких структур) малих інноваційних підприємств у різних напрямках (не обмежуючи пріоритетні напрями наукових досліджень); організація на базі агроуніверситету технопарку, який би забезпечував дифузію інноваційних розробок у агробізнес та підтримку науковців у впровадженні інновацій; сприяв передачі технологій із вузівської науки в аграрний сектор та партнерству між державним і приватним секторами економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Іваній П.В. Малий бізнес США в умовах кризи / П.В. Іваній // Росія і Америка в XXI столітті. Електронний журнал. — 2010. — № 1. — С.17-24.
2. Господарський кодекс України: Електронний ресурс: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 № 433-VI (з чинними змінами та доповненнями). — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-XIV (з чинними змінами та доповненнями). — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Raising EU R&D Intensity. Report of European Commission by an Independent Expert Group. L.; Office of official publications, 2003 [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/ec-investing-research-14.pdf>
6. US Small Business Administration [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://www.sba.gov/sites/default/files/us11.pdf>
7. Зінченко О.А., Чайка О.В. Венчурне інвестування: проблеми розвитку в Україні і зарубіжний досвід / О.А. Зінченко, О.В. Чайка // Вісник економіки транспорту і промисловості. — Вип.40. — 2012. — С.266-269.

REFERENCES

1. Ivanij P.V. Malij biznes SShA v uslovijah krizisna / P.V. Ivanij // Rossiya i Amerika v XXI veke. Jelektronnyj zhurnal. — 2010. — № 1. — S.17-24.
2. Gospodars'kyj kodeks Ukraïny: Elektronnyj resurs: Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Zakon Ukraïny «Pro prіorytetni naprjamy innovacijnoi' dijalnosti v Ukraïni» vid 16.01.2003 № 433-VI (z chynnymy zminamy ta dopovnennjamy). — Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Zakon Ukraïny «Pro special'nyj rezhym innovacijnoi' dijalnosti tehnologichnyh parkiv» vid 16.07.1999 № 991-XIV (z chynnymy zminamy ta dopovnennjamy). — Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Raising EU R&D Intensity. Report of European Commission by an Independent Expert Group. L.; Office of official publications, 2003 [El. resurs]. Rezhym dostupu: <http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/ec-investing-research-14.pdf>
6. US Small Business Administration [Эл. resurs]. Rezhym dostupa: <http://www.sba.gov/sites/default/files/us11.pdf>
7. Zinchenko O.A.. Venchurne investuvannja: problemy rozvytku v Ukraïni i zarubizhnyj dosvid / O.A. Zinchenko, O.V. Chajka // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. — Vyp.40. — 2012. — S. 266-269.

К вопросу стимулирования инновационной деятельности высших учебных заведений аграрного образования

О.М. Варченко

Предложенная практико ориентированная модель обучения в аграрных заведениях Украины по программам инновационного предпринимательства позволит осуществить комплексный подход к участию в программах всех категорий слушателей: бакалавров, специалистов, магистров и аспирантов. Доказана важность программы для бакалавров и специалистов, поскольку позволяет, с одной стороны, отобрать инновационно активных слушателей, ориентированных на научно-инновационную деятельность (будущих магистров и аспирантов), с другой – подготовить инновационно мотивированных специалистов для агробизнеса.

Ключевые слова: практико ориентированная модель, аграрное образование, технопарк, модернизация.

Надійшла 14.05.2015 р.

УДК 338.43(1-22)(477)

ДАНИЛЕНКО А.С., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

В статті висвітлені результати досліджень проблем розвитку сільських територій. Узагальнено світовий та вітчизняний досвід їх вирішення, обґрунтовані моделі такого розвитку: галузеву, перерозподільчу та територіальну. Визначені найбільш перспективні напрями сільського розвитку з урахуванням потенціалу самої території (виробничий, у т.ч. сільськогосподарський, туристський тощо); наявності повноцінного інституту місцевого самоврядування на селі; сприятливих умов для розвитку підприємництва; відповідної інфраструктури (соціальна та інженерна); кваліфіковані кадри для сільськогосподарського виробництва, освіти, медицини, сфери послуг, дієві державні та регіональні програми сільського розвитку.

Ключові слова: сільські території, потенціал, місцеве самоврядування, освіта, кваліфіковані кадри, інфраструктура.

Сьогодні надзвичайно важко уявити економічний розвиток України без відродження українського села. Тенденція до погіршення соціально-економічного становища сільських територій спричиняє підвищення дисбалансу в розміщенні продуктивних сил держави, що зумовлює відтік ресурсів у великі міста, які сконцентровують в собі все більшу частину фінансового, промислового, науково-технічного та кадрового потенціалу. Натомість село, із слаборозвинутою інфраструктурою і низьким рівнем життя населення, й надалі перебуває в депресивному стані.

Світовий досвід та вітчизняна практика переконує, що про рівень розвитку економіки і якості життя населення країни можна судити за рівнем розвитку сільських територій. Це пояснюється тим, що неможливо забезпечити комплексний розвиток, закласти міцний фундамент майбутнього, не формуючи високих стандартів життя для сільського населення. Ураховуючи це, провідні країни світу розробляють дієві механізми збереження села, сільського способу життя та сільських традицій. Із цією метою постійно удосконалюється політика соціально-економічного розвитку сільських територій, що потребує внесення відповідних змін до системи управління, збільшення видатків на реалізацію державних програм.

В останні роки дослідженням проблем розвитку сільських територій приділяють увагу багато наукових центрів країни, включаючи ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього» та інші. Авторами найбільш вагомих теоретичних і методичних розробок, які висвітлюють різні аспекти теми дослідження, є Булавка О. Г., Геєць В.М., Гончаренко І.В., Долишний М.І., Корінець Р.Я., Крисанов Д.Ф., Месель-Веселяк В.Я., Молдаван Л.В., Прокопа І.В., Попова О.Л., Саблук П.Т., Шевчук Л.Т., Шубравська О.В., Юрчишин В.В. та ін. У більшості з них основна увага приділяється таким питанням як стан економіки та соціальної сфери села, зайнятість та джерела доходів сільського населення, оцінка програм соціально-економічного розвитку села і т.д. Водночас, питанням управління соціально-економічним розвитком сільських територій нині приділено вкрай мало уваги. Необхідність розгляду зазначеної наукової проблеми пов'язана з європейською орієнтацією країни, прагненням здійснення адміністративної реформи, що зумовлює по-новому розглянути питання децентралізації міжбюджетних відносин, раціональний розподіл повноважень, ресурсів і відповідальності за розвиток сільських територій між органами влади, формування повноцінного інституту місцевого самоврядування на селі, зміцнення кадрової та фінансової бази сільських поселень, створення органами державного і регіонального управління умов для розвитку малого підприємництва на селі.

Ураховуючи зарубіжний досвід забезпечення сільського розвитку та необхідності збереження і посилення агропотенціалу сільськогосподарського виробництва, не зовсім зрозумілою є позиція вітчизняної аграрно-економічної науки. Справа в тому, що цій науковій проблемі галузевими дослідницькими центрами не приділяється достатньої уваги. З метою вирішення проблеми розвитку сільських територій, в тому числі, підвищення зайнятості і доходів сільського населення, розвитку малого підприємництва, безумовно, необхідно суттєво активізувати дослідження в да-

ному напрямі з тим, щоб забезпечити сільськогосподарську практику відповідними кваліфікованими рекомендаціями економічного характеру.

Узагальнення зарубіжного досвіду щодо забезпечення сільського розвитку дозволили зробити наступні висновки. Так, практично у всіх провідних країнах, включаючи США, Німеччину, Францію та інші, проводиться пошук ефективних рішень, спрямованих на таке облаштування сільських територій, яке забезпечило б відповідні умови для проживання сільського населення та мотивації їх до здійснення діяльності у сільському господарстві [2, 4].

Вивчення публікацій, у яких висвітлено досвід країн ЄС у галузі сільського розвитку показує, що еволюція політики сільського розвитку пройшла декілька етапів, що базуються на трьох різних концепціях. Кожна з них виробила відповідну модель розвитку: галузеву, перерозподільчу та територіальну. При цьому необхідно зазначити, що перехід від однієї моделі до іншої не відбувся одночасно, тобто вони, як правило, трансформувалися у наступну поступово [4, 5].

1. Галузева модель розвитку сільських територій. Її особливість полягає у тому, що головним завданням у ній визначено розвиток сільського господарства. На етапі її реалізації було прийнято вважати, що вирішення зазначеної проблеми приведе до соціально-економічного розвитку сільської місцевості, оскільки аграрний сектор є основою сільської економіки. У зв'язку з цим галузі надавалася значна фінансова підтримка з боку регіональних, національних, а також наднаціональних органів влади. Основні повноваження з управління сільськими територіями за галузевою моделлю були зосереджені в органах, підвідомчих міністерству сільського господарства. Як відомо, у провідних країнах аграрний сектор перебуває під контролем держави (регулюються обсяги виробництва, його розміщення, асортимент продукції, її якість тощо). Тому однією з особливостей галузевої моделі розвитку сільських територій був високий рівень централізації функцій, ресурсів і повноважень в управлінні аграрним сектором і розвитком сільської місцевості.

2. Перерозподільча модель розвитку сільських територій. Після того як розвиток сільського господарства досягнув рівня, який дозволив гарантувати продовольчу безпеку, стало зрозумілим, що галузева модель не забезпечує вирішення багатьох проблем сільських територій. Зокрема, не вдається зберегти необхідну чисельність населення, залучити висококваліфіковані кадри, поліпшити стан екології тощо. Особливо стали наростати темпи депопуляції населення на територіях, менш сприятливих для ведення сільського господарства. У зв'язку з цим було зроблено висновок про необхідність удосконалення політики вирівнювання умов соціального характеру на сільських територіях, незалежно від рівня розвитку на них економіки. Початок реалізації цього етапу в сільському розвитку став переходом на новий варіант управління цим процесом, який отримав назву «перерозподільча модель». На етапі функціонування цієї моделі основна увага акцентувалася на подальшому розвитку сільського господарства; диверсифікації сільської економіки з метою розвитку суміжних із сільським господарством інших галузей; зниженні впливу на економіку і соціальну сферу села природно-кліматичних умов. Перехід на перерозподільчу модель супроводжувався передачею частини функцій і повноважень щодо сільського розвитку від органів з управління сільським господарством до відомств, які регулюють інші галузі.

3. Територіальна модель розвитку сільських територій. Практика показала, що перерозподільча модель стала кроком вперед порівняно з галузевою. Водночас в міру реалізації її потенціалу все виразніше ставало те, що проблема вирівнювання складніша, ніж це уявлялося раніше. Перш за все, це пов'язано з тим, що на її вирішення фінансових ресурсів потрібно значно більше, ніж передбачалося. Унаслідок цього не вдалося досягти запланованого рівня економічного і соціального вирівнювання, тобто зниження соціальної диференціації в сільській місцевості. Крім того, практика реалізації перерозподільчої моделі показала, що ефективність використання коштів, виділених вищими адміністративними рівнями на соціально-економічний розвиток села, значно нижче, ніж у органів, що спеціалізуються на розвитку територій – органів місцевого самоврядування. Ураховуючи це, в країнах ЄС зародилася тенденція поступового переходу на територіальну модель управління розвитком сільської місцевості. У зв'язку з цим, виникла необхідність подальшого розвитку інституту місцевого самоврядування. Водночас територіальна модель має й інші особливості, зокрема сільська територія розглядається як єдиний природний і соціально-економічний комплекс, яким необхідно управляти як цілісним об'єктом, де місцева влада, більшою мірою, ніж раніше, акцентує увагу на використанні внутрішніх резервів розвитку, зниженні витрат, стимулюванні несільськогосподарських видів діяльності і т.д. Система управління сільсь-

ким розвитком набула ще більшого децентралізованого характеру за рахунок передачі частини повноважень і ресурсів від вищих органів влади органам місцевого самоврядування. Як зазначають деякі автори, прихильність країн ЄС до децентралізації управління пов'язана з тим, що вона доцільна з усіх точок зору: економічної, соціальної та екологічної. Причому, досвід свідчить, що передача місцевим органам влади основної частини функцій і повноважень по сільському розвитку забезпечує більш ефективне вирішення низки проблем. Так, вищі органи влади, звільнившись від частини проблем із розвитку територій, одержують можливість зосередитися на виробленні рішень стратегічного характеру. На нашу думку, такий підхід є обґрунтованим і заслуговує на увагу з боку національних органів влади, які формують політику сільського розвитку в Україні.

Серед програм сільського розвитку, які прийнято в Європейському Союзі, найбільш вагому роль відіграє програма LEADER. Розглянемо особливості реалізації цієї програми за окремими періодами, оскільки вирішення одних завдань підвищувало актуальність інших: 1989-1993 рр.: диверсифікація сільської економіки, вирівнювання доходів, поліпшення стану екології; 1994-1999 рр.: поширення інновацій у сфері соціально-економічного розвитку села, участь у спільних з органами місцевого самоврядування проектах; 2000-2006 рр.: вибір і реалізація найбільш ефективних проектів, міжмуніципальне та міжрегіональне співробітництво, підтримка зайнятості населення; 2007-2013 рр.: виявлення та реалізація внутрішніх резервів розвитку за рахунок удосконалення управління сільськими територіями, міжмуніципальною, міжрегіональною і міжнаціональною співпрацею і т.д. Іншими словами, реалізація основних пріоритетів: підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарств; покращення стану навколишнього середовища та сільської місцевості, покращення якості життя у сільській місцевості та диверсифікація економіки [3, 7].

Очевидно, що питання сільського розвитку в умовах України, насамперед, необхідно розглядати із позиції, з одного боку, створення умов для розвитку сільськогосподарського виробництва в поселеннях, з іншого – розширення ринку сільгосппродукції, сировини і продовольства, сприяння розвитку малого та середнього підприємництва. Одним із напрямів сприяння розвитку сільського господарства є налагодження органами місцевого самоврядування партнерських відносин із сільгосптоваровиробниками [1, 6]. Такий досвід нині уже сформовано успішними сільськогосподарськими підприємствами, які активно формують нові місця працевлаштування, розвиток соціальної інфраструктури, забезпечують високий рівень заробітної плати і т.д. Встановлення партнерських відносин між органами місцевого самоврядування та суб'єктами підприємництва на селі відповідає інтересам сторін, сприяє розвитку агропромислового виробництва та поповненню місцевих бюджетів.

Тому політика місцевої влади щодо розвитку сільського підприємництва має бути спрямована, в першу чергу, на створення оптимальних умов для його функціонування. Однак виконувати ці функції органи місцевого самоврядування повинні за рахунок власних джерел, що нині не завжди можливо здійснити, оскільки бюджети більшості сільських рад є дотаційними. Отже, з метою розвитку сільських територій, перш за все, необхідно створити дієздатне місцеве самоврядування та умови для підприємництва. У зв'язку з цим необхідне внесення певних змін до системи державного управління, а саме: децентралізації міжбюджетних відносин, перерозподілу функцій, повноважень і відповідальності за рівнями управління, що сприятиме створенню повноцінного інституту місцевого самоврядування.

Наші дослідження показують, що існують базові умови, без урахування яких розвиток сільських територій практично неможливий. Найбільш вагомими з них є: потенціал самої території (виробничий, у т.ч. сільськогосподарський, туристський тощо); повноцінний інститут місцевого самоврядування на селі; сприятливі умови для розвитку підприємництва; відповідна інфраструктура (соціальна та інженерна); кваліфіковані кадри для сільськогосподарського виробництва, освіти, медицини, сфери послуг і т.д.; дієві державні та регіональні програми сільського розвитку. Однак на сьогодні багато з цих умов не створено належним чином.

У ході вивчення даної проблеми нами зроблено кілька актуальних висновків, що мають наукове і практичне значення. Оскільки Міністерство аграрної політики та продовольства України виконує роль загального органу регулювання агропродовольчого сектору, тому в тій чи іншій мірі цей орган має виконувати функції розвитку сільських територій через відповідні підрозділи (департаменти).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України 03.02.2010 №121-р // zakon1.rada.gov.ua.
2. Іртишева І.О. Європейський досвід економічного розвитку сільських територій: проблеми адаптації / І.О. Іртишева, О.М. Потапенко // Економічна безпека держави і науково-технологічні аспекти її забезпечення: Праці III науково-практичного семінару з міжнародною участю (20–21 жовтня 2011 р.) / Відпов. ред. Є.М. Письменний, Н.В. Караєва. – Черкаси, 2011. – С. 197–204.
3. Стегней М.І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський досвід і українські реалії / М.І. Стегней // Актуальні проблеми економіки. – №3(141). – 2013– С. 125–133.
4. Іртишева І.О. Інноваційний розвиток сільських територій: адаптація міжнародного досвіду в національних реаліях: монографія / І.О. Іртишева, А.Я. Сохнич. – Миколаїв, 2012. – 172 с.
5. Ключник А.В. Зайнятість населення сільських територій: проблеми та стратегічні напрями їх вирішення / А.В. Ключник // Регіональна економіка. – 2011. – №1. – С. 134–139.
6. Ключник А.В. Формування і розвиток економічного потенціалу сільських територій України: монографія / А.В. Ключник. – Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2011. – 468 с.
7. Спільна аграрна політика Європейського союзу: можливості та виклики для України: Аналітична доповідь. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. – 19 с.

REFERENCES

1. Pro shvalennja Konceptii' Derzhavnoi' cil'ovoi' programy stalogo rozvytku sil'skyh terytorij na period do 2020 roku: Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrai'ny 03.02.2010 №121-r // zakon1.rada.gov.ua.
2. Irtysheva I.O. Jevropejs'kyj dosvid ekonomichnogo rozvytku sil'skyh terytorij: problemy adaptacii' / I.O. Irtysheva, O.M. Potapenko // Ekonomichna bezpeka derzhavy i naukovo-tehnologichni aspekty ii' zabezpechnnja: Praci III naukovo-praktychnogo seminaru z mizhnarodnoju uchastju (20–21 zhovtnja 2011 r.) / Vidpov. red. Je.M. Pys'mennyj, N.V. Karajeva. – Cherkasy, 2011. – S. 197–204.
3. Stegnej M.I. Suchasni naprjamy zabezpechnnja stalogo rozvytku sil'skyh terytorij: jevropejs'kyj dosvid i ukrai'nski realii' / M.I. Stegnej // Aktual'ni problemy ekonomiky №3(141), 2013– S. 125–133.
4. Irtysheva I.O. Innovacijnyj rozvytok sil'skyh terytorij: adaptacija mizhnarodnogo dosvidu v nacional'nyh realijah: monografija / I.O. Irtysheva, A.Ja. Sohnych. – Mykolai'v, 2012. – 172 s.
5. Kljuchnyk A.V. Zajnjatist' naseleennja sil'skyh terytorij: problemy ta strategichni naprjamy i'h vyrishennja / A.V. Kljuchnyk // Regional'na ekonomika. – 2011. – №1. – S. 134–139.
6. Kljuchnyk A.V. Formuvannja i rozvytok ekonomichnogo potencialu sil'skyh terytorij Ukrai'ny: monografija / A.V. Kljuchnyk. – Mykolai'v: Dyzajn ta poligrafija, 2011. – 468 s.
7. Spil'na agrarna polityka Jevropejs'kogo sojuzu: mozhlyvosti ta vyklyky dlja Ukrai'ny: Analitychna dopovid'. – K.: Nacional'nyj instytut strategichnyh doslidzhen', 2011. – 19 s.

Приоритетные направления обеспечения развития сельских территорий Украины

А.С. Даниленко

В статье освещены результаты исследования проблем развития сельских территорий. Обобщен мировой и отечественный опыт их решения, обоснованы модели такого развития: отраслевую, перераспределительную и территориальную. Определены наиболее перспективные направления сельского развития с учетом потенциала самой территории (производственный, в т.ч. сельскохозяйственный, туристический и т.д.); наличия полноценного института местного самоуправления на селе; благоприятных условий для развития предпринимательства; соответствующей инфраструктуры (социальная и инженерная); квалифицированные кадры для сельскохозяйственного производства, образования, медицины, сферы услуг, действенные государственные и региональные программы сельского развития.

Ключевые слова: сельские территории, потенциал, местное самоуправление, образование, квалифицированные кадры, инфраструктура.

Надійшла 15.05.2015 р.

УДК 338.432-027.36:330.131.7

САТИР Л.М., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

СКЛАДОВІ ПРОЦЕСУ ВІДТВОРЕННЯ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ І РИЗИКУ

Запропоновано авторське визначення поняття відтворення сільськогосподарського виробництва. Визначено та описано складові процесу відтворення сільськогосподарського виробництва у вітчизняній практиці. Конкретизовано загрози сучасному процесу відтворення сільськогосподарського виробництва в умовах невизначеності і ризику.

Проаналізовано досвід ряду країн світу, яким вдалося подолати кризові явища у процесах відтворення сільськогосподарського виробництва. Запропоновано напрями покращення стану розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні.

Ключові слова: відтворення, сільськогосподарське виробництво, загрози, ризики, обмін, розподіл, споживання.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України можна охарактеризувати як кризовий. Негативні тенденції на фінансових, товарних, сировинних ринках та бюджетний дефіцит призводять до скорочення програм фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників, обмежують їх доступ до кредитних та інвестиційних ресурсів, що зумовлює занепад галузі, яка традиційно в усі часи була дотаційною. Тому наразі постає необхідність дослідження проблеми ефективного налагодження процесу відтворення сільськогосподарського виробництва в умовах невизначеності і ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями проходження процесів відтворення у сільському господарстві займалися такі дослідники далекого зарубіжжя: П. Аллен, Д. Ван Дузен, Дж. Ланді, К. Глісман, Т.А. Денніс, К. Макурс, Ф.М. Суїннен Й., а також російські та вітчизняні вчені – В.В. Врублевська, П. В. Коваль, Л. М. Сатир, А.О. Башмакова, В.М. Онегіна [1-8]. Однак, комплексного дослідження щодо конкретизації складових процесу відтворення сільськогосподарського виробництва в умовах невизначеності і ризику наразі проведено не було.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження було визначення складових процесу відтворення сільськогосподарського виробництва в умовах невизначеності і ризику та надання пропозицій щодо ефективного їх функціонування із врахуванням сучасних загроз. Завдання дослідження полягали у наступному: визначити складові процесу відтворення сільськогосподарського виробництва у вітчизняній практиці; конкретизувати загрози сучасному процесу відтворення сільськогосподарського виробництва в умовах невизначеності і ризику; проаналізувати досвід ряду країн світу, яким вдалося подолати кризові явища у процесах відтворення сільськогосподарського виробництва та запропонувати напрями покращення стану розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні.

Матеріал і методика дослідження. Дослідження проводили на матеріалах праць вітчизняних та зарубіжних вчених, із використанням статистичних даних та матеріалів офіційних сайтів державних структур. Методами наукового пізнання, що застосовували у процесі дослідження, стали аналіз, узагальнення, синтез, графічний метод.

Результати досліджень та їх обговорення. Відтворення в сільському господарстві є складовою частиною всього суспільного відтворення і являє собою процес виробництва продукції і послуг, в якому постійно відтворюються засоби виробництва, предмети споживання, послуги, робоча сила і виробничі відносини [5]. Пропонуємо конкретизувати визначення цього поняття із врахуванням специфіки досліджуваної сфери господарювання, та розуміти відтворення сільськогосподарського виробництва як перманентний процес виготовлення продукції рослинного та тваринного походження з метою забезпечення населення країни продуктами харчування і одержання сировини та матеріалів для задоволення потреб різних галузей промисловості, і відновлення ресурсів, які для цього використовуються, що у кінцевому підсумку дозволить гарантувати високий рівень продовольчої безпеки держави.

Основними стадіями або ж складовими процесу відтворення сільськогосподарського виробництва виступають: виробництво окремих матеріальних благ, їх розподіл, обмін та споживання сільськогосподарської продукції – власне та виробниче [6, С.78] (рис. 1).

Складова виробництва сільськогосподарської продукції передбачає сукупність дій щодо виготовлення продукції рослинництва й тваринництва для проміжного споживання (як сировини або напівфабрикатів для різних галузей економіки). На стадії розподілу, відповідно, відбувається розподілення сировини та готової продукції через ринкові механізми. На стадії обміну різні сфери сільського господарства обмінюються результатами своєї роботи, що може виражатись у сировинному обміні, товарообміні або обміні засобами виробництва з метою виготовлення продукції для кінцевого споживача, яким може бути як населення (власне споживання), так і суб'єкти господарювання (виробниче споживання).

Структуру процесу відтворення у сільськогосподарському виробництві також можна представити як сукупність таких п'яти складових: відтворення засобів виробництва; відтворення робочої сили; відтворення економічних і виробничих відносин; відтворення природних ресурсів та середовища проживання людини; відтворення результатів виробництва [4].

Усі без винятку складові процесу відтворення в сільському господарстві здійснюються під впливом 3-х груп чинників – природних, економічних і соціальних, які зумовлюють його специфіку і накладають відбиток на характер використання ресурсів та виробничо-економічні відносини, що визначають умови функціонування ресурсів [7].

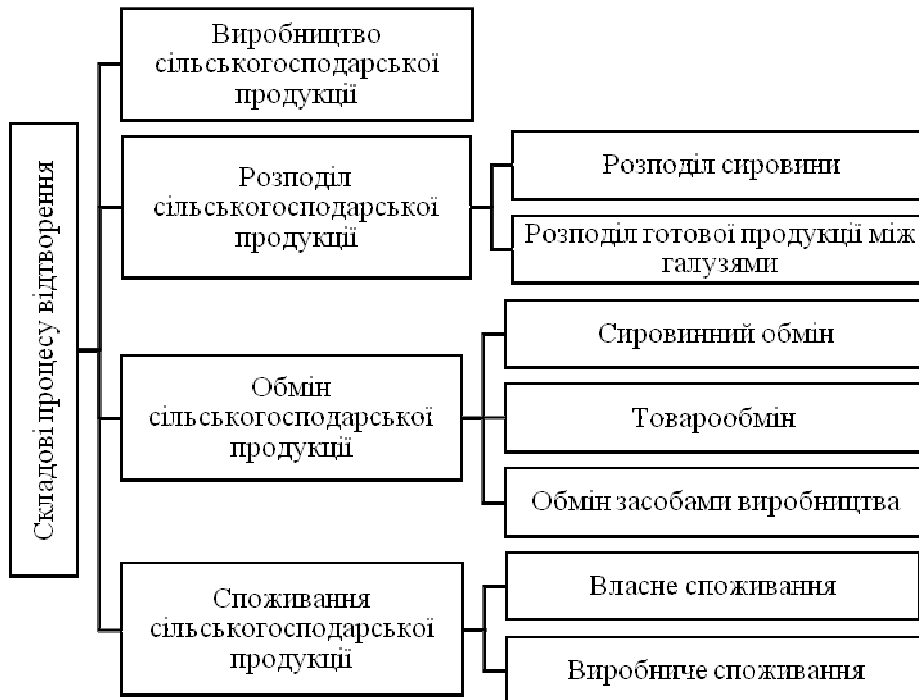

Рис. 1. Складові процеси відтворення сільськогосподарського виробництва.
Складено автором із використанням [6]

Історичним прикладом «збою» процесів відтворення у сільському господарстві можна назвати спад економіки США під час Великої депресії. Для подолання кризових явищ та нормалізації процесів відтворення у сільському господарстві тоді був прийнятий закон про регулювання сільського господарства, метою якого було гарантувати на рівні уряду кредиторам повернення фермерами заборгованості і збільшити фермерський дохід шляхом підняття цін на сільськогосподарську продукцію [9].

Цікавим прикладом подолання кризових явищ у сільському господарстві є досвід Китаю і В'єтнаму. Лібералізація цін і торгівлі на сільськогосподарську продукцію сприяли розвитку останньої. Інституційні реформи включали розподіл чітко оформлених і ефективних прав на користування землею серед працівників великих господарств та індивідуальних власників, а також повне розділення колгоспів і/або радгоспів на індивідуальні господарства.

Досвід ряду країн щодо стимулювання ефективного відтворення у сільському господарстві свідчить про доцільність приватизації як інструменту подолання кризових явищ у аграрній сфері. Приватизація зробила можливим розширене відтворення у сільському господарстві таких центральноєвропейських держав як Угорщина і Чеська Республіка, Румунія, Албанія [3].

Сучасний етап відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні відбувається в умовах невизначеності і ризику, зокрема, сильний вплив на його стан чинять воєнні дії, окупація територій, руйнування партнерських та господарських зв'язків між регіонами, інфляційні коливання, падіння курсу національної валюти, фінансова нестабільність у банківській системі, соціальна напруга тощо.

Вважаємо, що найбільш значними сучасними загрозами для усіх складових процесу відтворення у сільському господарстві України є: нестабільність фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських виробників та політична нестабільність; неврегульованість прав власності на землю та низький рівень їх захисту; висока залежність від природних чинників та низький рівень впровадження інновацій у сільськогосподарське виробництво; не ефективне регулювання умов зовнішньої торгівлі; низький рівень заробітної плати та значне розшарування населення за рівнем доходів; відсутність дієвої системи контролю якості продовольства [8].

Однією із умов проходження процесу відтворення у сільському господарстві нині є невизначеність щодо валютного курсу, зміни якого відбуваються щодня і можуть бути досить різкими та

неочікуваними. Так, з початку 2014 року станом на травень 2015 року долар США стосовно гривні зріс у 2,58 рази – з 8,24 до 21,25 грн відповідно (рис. 2). Найбільших значень у 23,45 та 27,25 грн ціна долара сягнула якраз у весняні місяці, які є визначальними для сільського господарства, що матиме негативні наслідки у сезон врожаю, оскільки ряд виробників через зростання курсу не змогли придбати імпортовані добрива, насіння, допоміжні засоби праці. Девальвація гривні та стрибкоподібна і непередбачувана зміна курсів валют у останні півтора року стала причиною звуження процесу відтворення у сільському господарстві, оскільки призвела до подорожчання кредитних фінансових ресурсів за одночасного скорочення банками програм кредитування, а також до збільшення вартості сільськогосподарського обладнання і техніки закордонного виробництва, що зробило їх недоступними для вітчизняних підприємств.

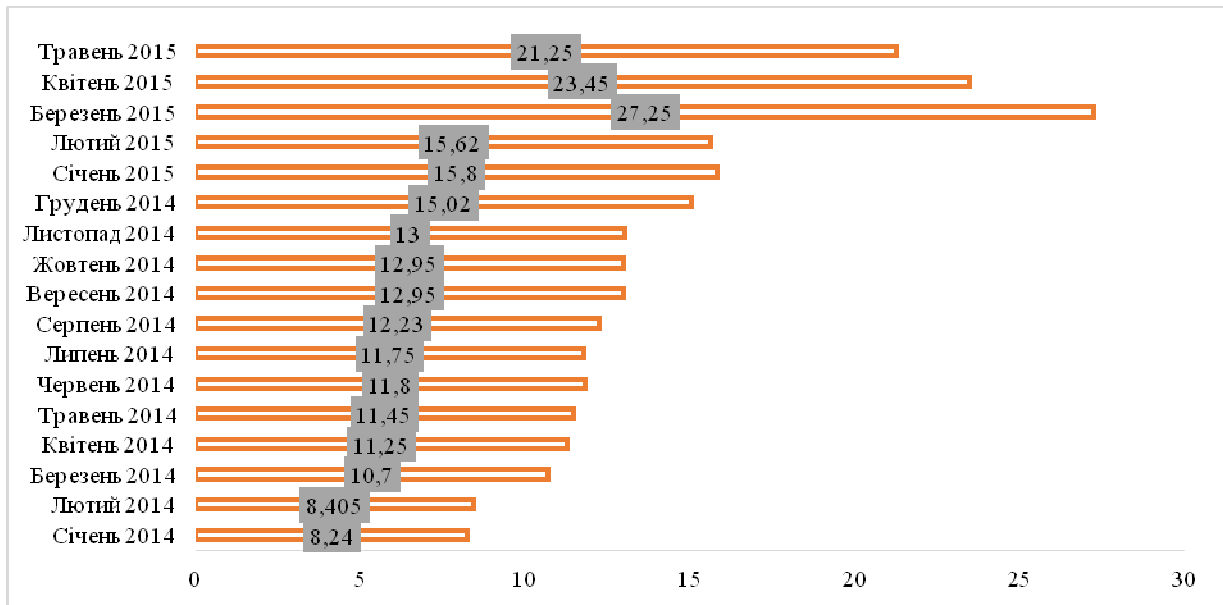

Рис. 2. Динаміка курсу гривні до долара США в Україні у 2014-2015 рр.
Складено автором із використанням [10]

Зростання рівня інфляції призвело до зубожіння населення країни, яке виступає основним споживачем сільськогосподарської продукції і купівельна спроможність якого є дуже важливим фактором на етапі споживання у процесі відтворення (рис. 3).

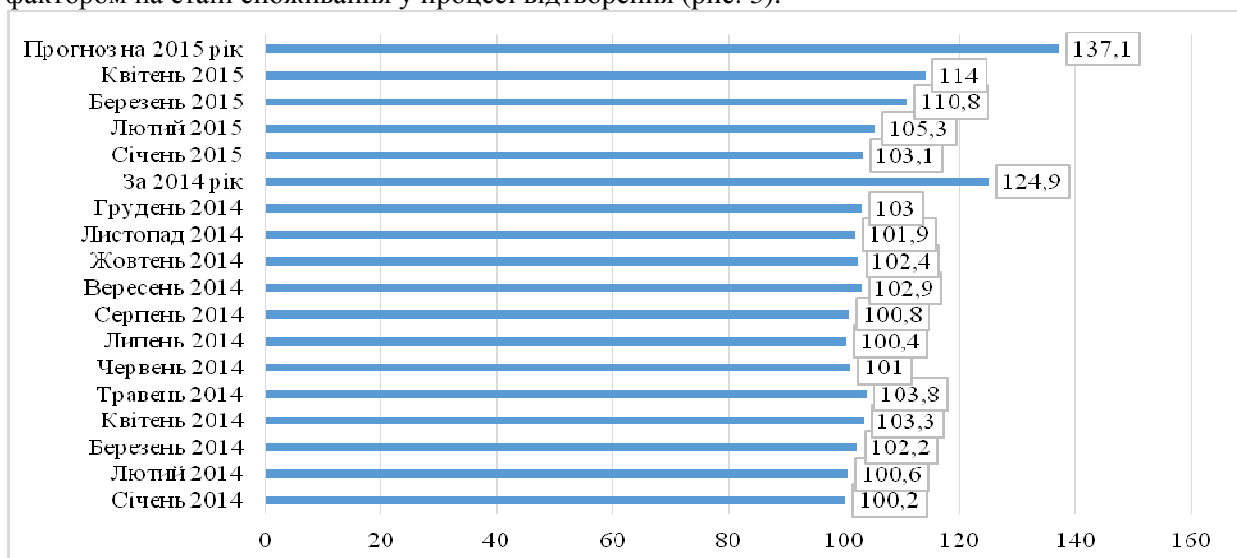

Рис. 3. Зміна індексу інфляції в Україні у 2014-2015 рр.
Складено автором із використанням [11]

Так, із даних рисунка 3 стає зрозумілим, що прогноз інфляції на кінець 2015 року не є втішним, а поступове зростання її індексу щомісяця свідчить про перманентне подорожчання товарів, робіт і послуг, у тому числі і тих, якими користуються виробники у процесі відтворення у сільському господарстві. Якщо прогноз справдиться, і індекс інфляції сягне 137,1, тобто порівняно з кінцем 2014 року зросте близько на 10 %, це означатиме, що сільськогосподарським товаровиробникам необхідно буде підвищувати ціни на свою продукцію мінімум на стільки ж відсотків, але з врахуванням того, що дохід населення та підприємств – споживачів сільськогосподарської продукції – такими ж темпами не зростає, постає питання, чи буде реалізовано врожаї 2015 року.

Дані, що оприлюднює Державна служба статистики України, дозволяють ідентифікувати ряд особливо проблемних аспектів, характерних нині для процесів відтворення у вітчизняному сільськогосподарському комплексі (рис. 4).

Рис. 4. Проблемні аспекти відтворення у сільському господарстві України (2014 р. до 2013 р.)

Складено автором із використанням [12]

Таким чином, стан сільського господарства на початок 2015 року порівняно із 2013 роком за рядом наведених на рисунку 4 характеристик суттєво погіршився, зокрема, це стосується показника зростання заборгованості з оплати праці та рентабельності виробництва м'ясної продукції і вовни. Аналітичні дані дають змогу зробити висновок про зменшення обсягів виробництва ряду видів сільськогосподарської продукції, зокрема, молока (на 1 %), м'яса (зменшення поголів'я кіз та овець склало 8,6 %, птиці – 3,3 %, свиней – 5,3 %, великої рогатої худоби – 11,7 %), плодоягідної продукції (на 7,8 %), ріпаку (5,9 %). Викликає тривогу і факт зменшення загальної посівної площі сільськогосподарських культур на 1,2 %. Про неефективність окремих напрямів ведення господарства у сфері АПК свідчить зниження урожайності соняшнику (на 11,4 %). Зважаючи на те, що усі ці негативні зміни сталися впродовж лише одного року, можна з упевненістю ствер-

дживати, що для сільського господарства України у минулому, 2014 році, характерним було формування звуженого типу відтворення. Тому важливим завданням на державному рівні наразі є розробка таких напрямів політики підтримки аграрної сфери, що дозволить за короткий період часу перейти вітчизняному сільському господарству до розширеного типу відтворення.

Серед сучасних загроз процесу відтворення у сільському господарстві експерти називають політику Кабінету Міністрів України. Існують чутки стосовно підписання Кабінетом Міністрів України меморандуму з МВФ про те, що з 1 липня 2015 року всі сільськогосподарські підприємства будуть переведені на загальну систему оподаткування [13]. Тому однією із пропозицій для оптимізації процесу відтворення в Україні як простого так і розширеного на інноваційно-інвестиційній основі варто назвати розширення обсягів державної фінансової підтримки, що може виражатись у пільговому кредитуванні, зменшенні фіскального тягаря на підприємства аграрної сфери, наданні урядових гарантій потенційним інвесторам та кредиторам сільськогосподарських суб'єктів, пом'якшенні цінової політики щодо сільськогосподарської продукції.

Першим кроком на цьому шляху стала розробка проекту Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», який має дозволити ефективно реалізовувати цінову політику в агропромисловому секторі, відповідну реаліям сьогодення, формувати державний інтервенційний фонд об'єктів державних аграрних інтервенцій на організованому аграрному ринку. Законопроектом передбачено три основні напрями підтримки аграрного сектору економіки, а саме аграрні інтервенції, фінансова підтримка та створення умов для розвитку малих сільськогосподарських товаровиробників, що в кінцевому підсумку дозволить ефективно виконувати програми, визначені законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, нині усі стадії процесу відтворення у сільському господарстві, під яким розуміють перманентний процес виготовлення продукції рослинного та тваринного походження з метою забезпечення населення країни продуктами харчування і одержання сировини та матеріалів для задоволення потреб різних галузей промисловості, і відновлення ресурсів, які для цього використовуються, відбуваються в умовах невизначеності та ризику. Основними загрозами, що чинять вплив на вітчизняну галузь сільського господарства є воєнні дії на Сході країни, нестабільність банківської системи, високий рівень інфляції, різкі коливання валютного курсу та девальвація національної грошової одиниці, скорочення програм кредитування, бюджетних асигнувань, інвестиційних потоків. Зважаючи на це, державна підтримка сільськогосподарських підприємств має визнаватись одним із національних пріоритетів та входить до основних напрямів сучасної економічної політики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Integrating social, environmental, and economic issues in sustainable agriculture / P. Allen, D. Van Dusen, J. Lundy, S. Gliessman // *American Journal of Alternative Agriculture*. – 1991. – № 6. – P. 34–39.
- Dennis T. A. The Coming collapse of Western Europe's Farm Policy / T. A. Dennis // *Outlook Ideas For The Future From Hudson Institute*. 1997. – Vol. 1. № 9. – 13 p.
3. Макурс К. Закономерности переходного периода в сельском хозяйстве и динамика производительности: обобщенный опыт стран Восточной Европы, бывшего СССР и Восточной Азии [Электронный ресурс] / К. Макурс, Й. Ф.М. Суиннен // *Материалы бесплатной электронной библиотеки*. – Режим доступа : <http://www.dissers.ru/books/2/1157-3.php>.
4. Врублевская В.В. Экономическая сущность воспроизводства в сельском хозяйстве, его виды и типы [Электронный ресурс] / В.В. Врублевская // *Деловой мир*. – Режим доступа к материалу : <http://delovoyimir.biz/2015/02/05/ekonomicheskaya-suschnost-vosproizvodstva-v-selskom-hozyaystve-ego-vidy-itipy.html>.
5. Коваль П.В. Теоретико-методологічні аспекти відтворення в сільському господарстві / П.В. Коваль // *Економіка АПК*. – 2006. – № 1. – С. 109–117.
6. Сатир Л. М. Концептуальні засади відтворення виробничо-технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств / Л. М. Сатир // *Економіка та управління АПК*. – 2012. – Вип. 8. – С. 78–83.
7. Башмакова А.А. Развитие расширенного воспроизводства в сельском хозяйстве [Электронный ресурс]: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05, 08.00.10 / Башмакова А. А. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/razvitiie-rasshirenogo-vosproizvodstva-v-selskom-khozyaistve>.
8. Онегіна В. М. Сучасні загрози продовольчій безпеці в Україні та державне регулювання / В.М. Онегіна // *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. – 2014. – Вип. 149. – С. 47–56.
9. Рогоулів Ю. Великая депрессия [Электронный ресурс] / Ю. Рогоулів. – Режим доступа : <http://postnauka.ru/faq/45709>.
10. Офіційний курс валют [Електронний ресурс]: Матеріали офіційного сайту Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/curmetal/currency/search/form/period?startPeriod=04.05.2015&endPeriod=29.05.2015&charCode=169&step=daily&outer=table>.
11. Индекс инфляции (Украина) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://index.minfin.com.ua/index/inf/>.

12. Сільське господарство України: доповідь [Електронний ресурс] / Дані Державної Служби Статистики України. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.

13. Корнацький А. Кабінет міністрів – найбільша загроза для сільського господарства [Електронний ресурс] / А. Корнацький. – Режим доступу: <http://sockraina.com/news/14950>.

REFERENCES

1. Integrating social, environmental, and economic issues in sustainable agriculture / P. Allen, D. Van Dusen, J. Lundy, S. Gliessman // *American Journal of Alternative Agriculture*. 1991. – № 6. – P. 34–39.

2. Dennis T.A. The Coming collapse of Western Europe's Farm Policy / T.A. Dennis // *Outlook Ideas For The Future From Hudson Institute*. 1997. – Vol. 1. № 9. – 13 p.

3. Makurs K. Zakonomernosti perehodnogo perioda v sel'skom hozjajstve i dinamika proizvoditel'nosti: obobshhennyj opyt stran Vostochnoj Evropy, byvshego SSSR i Vostochnoj Azii [Electronic resource] / K. Makurs, J. F.M. Suinnen // *Materialy besplatnoj elektronnoj biblioteki*. – Rezhim dostupa: <http://www.dissers.ru/books/2/1157-3.php>. – [in Russian].

4. Vrublevskaja V.V. Jekonomicheskaja sushhnost' vosproizvodstva v sel'skom hozjajstve, ego vidy i tipy [Jelektronnyj resurs] / V.V. Vrublevskaja // *Delovoj mir*. – Rezhim dostupa k materialu: <http://delovoymir.biz/2015/02/05/ekonomicheskaya-suschnost-vosproizvodstva-v-selskom-hozyaystve-ego-vidy-i-tipy.html>. – [in Russian].

5. Koval' P. V. Teoretyko-metodologichni aspekty vidtvorennya v sil'skomu gospodarstvi / P.V. Koval' // *Ekonomika APK*. – 2006. – № 1. – S. 109–117. – [in Ukrainian].

6. Satyr L. M. Konceptual'ni zasady vidtvorennya vyrobnycho-tehnichnyh resursiv sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv / L. M. Satyr // *Ekonomika ta upravlinnja APK*. – 2012. – Vyp. 8. – S. 78–83. – [in Ukrainian].

7. Bashmakova A.A. Razvitie rasshirenogo vosproizvodstva v sel'skom hozjajstve [Jelektronnyj resurs] dis. ... kand. jekon. nauk: 08.00.05, 08.00.10 / Bashmakova Anna Alekseevna. – Rezhim dostupa: <http://www.disserscat.com/content/razvitie-rasshirenogo-vosproizvodstva-v-selskomkhozyaistve>. – [in Russian].

8. Onegina V. M. Suchasni zagrozy prodovol'chij bezpeci v Ukraїni ta derzhavne reguljuvannja / V. M. Onegina // *Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo tehničnogo universytetu sil'skogo gospodarstva imeni Petra Vasylenka*. – 2014. – Vyp. 149. – S. 47–56. – [in Ukrainian].

9. Rogul'jov Ju. Velikaja depressija [Jelektronnyj resurs] / Ju. Rogul'jov. – Rezhim dostupa: <http://postnauka.ru/faq/45709>.

10. Oficijnyj kurs valjut [Jelektronnyj resurs]: Materialy oficijnogo sajtu Nacional'nogo banku Ukraїny. – Rezhim dostupa: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/curmetal/currency/search/form/period?startPeriod=04.05.2015&endPeriod=29.05.2015&charCode=169&step=daily&outer=table>. – [in Ukrainian].

11. Indeks infljacji (Ukraina) [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>. – [in Russian].

12. Sil's'ke gospodarstvo Ukraїny: dopovid' [Jelektronnyj resurs] / Dani Derzhavnoi' Sluzhby Statystyky Ukraїny. – Rezhim dostupa: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm. – [in Ukrainian].

13. Kornac'kyj A. Kabinet ministriv – najbil'sha zagroza dlja sil'skogo gospodarstva [Jelektronnyj resurs] / A. Kornac'kyj. – Rezhim dostupa: <http://sockraina.com/news/14950>. – [in Ukrainian].

Составляющие процесса воспроизводства сельскохозяйственного производства в условиях неопределенности и риска

Л.М. Сатыр

Предложено авторское определение понятия воспроизводства сельскохозяйственного производства. Определены и описаны составляющие процесса воспроизводства сельскохозяйственного производства в отечественной практике. Конкретизированы угрозы современному процессу воспроизводства сельскохозяйственного производства в условиях неопределенности и риска. Проанализирован опыт стран мира, которым удалось преодолеть кризисные явления в процессах сельскохозяйственного воспроизводства и предложены направления улучшения его состояния в Украине.

Ключевые слова: воспроизводство, сельскохозяйственное производство, угрозы, риски, обмен, распределение, потребление.

Надійшла 14.05.2015 р.

УДК 338.658

ДЕМЧУК Н.І., д-р екон. наук

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
natademchuk@mail.ru

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

В дослідженні розглянуті завдання процесу діагностики фінансово-економічної діяльності в загальній системі управління підприємством: вивчення характеру дії економічних законів, визначення закономірностей та тенденцій розвитку економічних систем макrorівня. Надано комплексне обґрунтування бізнес-проектів і стратегій розвитку підприємства, що полягає в здійсненні контролю за досягненням цільових орієнтирів діяльності та ефективності вико-

ристання ресурсів, пошуку резервів підвищення результативності економічної системи підприємства й прийняття управлінських рішень з реалізації виявлених резервів.

Ключові слова: процес фінансового діагностування; економічна діагностика; процес діагностики; управлінські рішення; стратегія розвитку підприємства.

Постановка проблеми. Актуальність та важливість обґрунтування процесу діагностики фінансово-економічної діяльності в загальній системі управління підприємством щодо напрямів вдосконалення процесу фінансово-економічного діагностування діяльності підприємств безперечна та потребує вивчення характеру дії економічних законів, визначення закономірностей та тенденцій розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вдосконалення процесу фінансово-економічної діагностики діяльності підприємства присвячено ряд праць учених-економістів: Е. Альтмана, Т. Таффлера, Ж. Франсона, І. Романа, У. Бівера, Б. Колласса, російських – І. Георгіца, Н. Дмитрієва, Я. Вишнякової, А. Колосової, В. Шемякіної, Е. Короткова, Г. Іванова, А.П. Ковальова, А.І. Муравйова, А.П. Градова та українських – Л. Лігоненко, О. Стоянової, Л. Ситник, К. Залогіної, А. Дмитренка, І. Бланка, О.Г. Дмитрієвої, В.П. Савчука та О.О. Терещенка [1, 4, 5, 6, 7].

Мета і завдання дослідження – комплексне обґрунтування проєктів і стратегій розвитку підприємства, що полягає в здійсненні контролю за досягненням цільових орієнтирів діяльності та ефективності використання ресурсів, пошуку резервів підвищення результативності економічної системи підприємства й прийняття управлінських рішень з реалізації виявлених резервів.

Матеріал і методика досліджень. В статті запропоновано теоретичне комплексне обґрунтування необхідності фінансово-економічного діагностування діяльності підприємства, згідно з неформалізованим методом аналізу, що ґрунтується на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні.

Результати досліджень та їх обговорення. Економічну діагностику класифікують залежно від явищ, що підлягають фіксації: внутрішня та зовнішня діагностика; залежно від характеру дослідження: симптоматична та етіологічна діагностика. Етіологічна діагностика – система аналізу економічної діяльності підприємства, що побудована за принципом «від причини до симптому», тобто за зосередження основної уваги дослідника на встановленні причинно-наслідкових зв'язків між подіями внутрішнього та зовнішнього середовища господарювання. Така система дає змогу передбачати розвиток позитивних чи, навпаки, деструктивних процесів на підприємстві.

Симптоматична діагностика — це система аналізу, що передовсім фіксує позитивні чи негативні вияви різноманітних чинників, а потім досліджує їхні причинно-наслідкові зв'язки. За створення такої системи на підприємстві аналітики основну увагу приділяють достовірності та повноті фіксації змін внутрішнього та зовнішнього середовища, тобто система працює за принципом «від симптому до причини». Таким чином, процес діагностики економічної діяльності підприємства передбачає побудову системи аналізу, що уможливорює задоволення потреб як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів [8].

Процес діагностики – це не одноразова дія, а постійна систематична діяльність, ефективність якої значною мірою обумовлюється нагромадженням досвідом. Ефективність функціонування кожного підприємства залежить насамперед від того, відповідають чи не відповідають управлінські рішення реальному стану ринкового середовища господарювання (з урахуванням власного потенціалу підприємства).

Базою для обґрунтування і прийняття оптимальних управлінських рішень має бути глибокий комплексний аналіз підприємства, у ході якого всі сфери діяльності підприємства оцінюються з позицій досягнення максимально можливого економічного результату за рахунок оптимально ефективного (у тому числі і з погляду ліквідності, уникнення ризику банкрутства) використання наявних ресурсів, передовсім фінансових.

Система економічної діагностики підприємства базується на використанні алгоритмів, технологій, методів і показників економічного аналізу, побудованих на інформаційній базі господарського обліку. З огляду на це, доцільно розглянути певні методологічні основи фінансово-економічного аналізу та господарського обліку, а потім сформувати комплексну систему діагностики діяльності підприємства. У даному разі під системою діагностики слід розуміти єдність концепції, підходів, принципів, механізмів, технологій та конкретних алгоритмів постійного стеження цільових точок соціально-економічної системи підприємства [9].

З огляду на зазначені вище підходи необхідно розглянути завдання процесу діагностики фінансово-економічної діяльності в загальній системі управління підприємством: вивчення характеру дії економічних законів, визначення закономірностей та тенденцій розвитку економічних систем мікрорівня; комплексне обґрунтування всіх бізнес-проектів і стратегій розвитку підприємства; контроль за досягненням цільових орієнтирів діяльності, за ефективністю використання ресурсів; пошук резервів підвищення результативності економічної системи підприємства; прийняття управлінських рішень з реалізації виявлених резервів.

Як узагальнюючий етап розглянемо комплексну економічну діагностику, яка має відбуватися в три етапи: підготовчий, виконавчий і заключний. На підготовчому етапі відбувається прийняття рішення про проведення комплексної (загальної) економічної діагностики, здійснюється формулювання цілей, вивчення ресурсного забезпечення комплексної економічної діагностики. Далі проводиться детальне планування проведення діагностики, після чого здійснюється формування робочої групи, до складу якої можуть входити як провідні спеціалісти підприємства, так і зовнішні консультанти.

Виконавчий етап включає безпосереднє здійснення комплексної економічної діагностики підприємства, де проводиться збір матеріалів, встановлення системи показників, необхідних для проведення діагностики, здійснюється аналіз різних підсистем діяльності підприємства, оцінка отриманих результатів аналізу та формулювання висновків, що впливають із результатів аналізу та оцінки.

Під час здійснення комплексної (загальної) економічної діагностики діяльності підприємства необхідно провести діагностування конкурентних позицій, в якій функціонує дане підприємство, діагностику його потенціалу, оцінку вартості підприємства як цілісного майнового комплексу, управлінську та фінансову діагностику, діагностику економічної безпеки та економічної культури [7].

Така послідовність робіт дасть змогу в комплексі оцінити діяльність підприємства, дати точну та достовірну узагальнену оцінку його стану, а також можливість прийняття ефективних рішень щодо подальшого його функціонування. В умовах глобальної економічної кризи важливою умовою господарювання є комплексна оцінка стану підприємства, що набуває особливо важливого значення практично для всіх ланок фінансово-економічної системи. Особлива увага приділяється підприємству як первинній і провідній одиниці економіки держави, оскільки саме тут створюються конкретні економічні блага, які стають першоосновою національного багатства. Без точної оцінки стану підприємства, його ресурсного забезпечення, визначення економічного потенціалу, конкурентоспроможності неможливо визначити ефективні шляхи його подальшого розвитку. Метою діагностики кризового стану підприємства є необхідність комплексного підходу до діагностики фінансово-економічного стану підприємства в умовах глобальної економічної кризи. Визначення стану підприємницької діяльності важливе як для управлінського апарату даного підприємства, так і для його власників, банківських установ, фінансових служб, територіальних органів управління, фіскальних органів. Наведені обставини визначають необхідність і важливість формування методологічного інструментарію економічної діагностики стану підприємства як необхідної бази для виявлення ресурсів і напрямів діяльності на перспективу.

В умовах глобальної економічної кризи доцільно розглянути діагностику кризового стану підприємства. Діагностика розглядається як необхідний етап дослідження проблем (що виникають у процесі життєдіяльності певної системи), який відбувається після виявлення проблеми у результаті контролю (нагляд за станом системи). Діагностикою проблеми називають виявлення невідповідності між фактичним та цільовим (нормативним) станом системи, між її внутрішнім та зовнішнім середовищем, між окремими підсистемами, аналіз розмірів відхилень та їх впливу на процес функціонування та розвитку системи.

Глазов М. М. розуміє діагностику як вчення про методи і принципи розпізнавання дисфункцій і постановку діагнозу об'єкту, що аналізується з метою підвищення ефективності його функціонування, життєздатності в умовах вільної конкуренції, вільного, нерегульованого ринку [2].

Діагностику розглядають як етап дослідження проблемної ситуації функціонування будь-якого об'єкта на основі проведеного моніторингу, що спрямована, як правило, на дослідження причинно-наслідкових зв'язків у виникненні певної проблеми та формуванні узагальнюючого висновку стосовно її подолання. Основним завданням діагностики є встановлення діагнозу, тобто формування узагальнюючого висновку стосовно поточного та перспективного стану об'єкта дос-

лідження, доцільності та необхідності здійснення корегування основних параметрів функціонування в цілому та в розрізі окремих підсистем.

Проведення діагностики – не одноразовий захід, а дослідницький, пошуковий, пізнавальний процес, який проходить в певному часі та просторі. Об'єктом діагностування може бути система будь-якого рівня: макро- (економіка країни), мезо- (розвиток певної галузі) або мікро- (стан життєздатності та розвитку підприємства в цілому або його окремої складової – внутрішнє середовище, ресурсне забезпечення, окремих бізнес-процесів або напрям діяльності, досягнуті результати, стан управління тощо).

Основні концептуальні положення сучасного розуміння процесу діагностики кризового стану та загрози банкрутства підприємства викладені у праці професора А.П. Градова [7]. Слід звернути увагу на необхідність постійного спостереження за станом підприємства, оскільки „економічний механізм виникнення кризового стану пізнається тільки через постійне спостереження”. Необхідно впровадити поняття „природні коливання” ділової активності, які слід відрізнити від істинних сигналів, що сповіщають про настання кризового стану підприємства. Як критерії, що розмежовують ці поняття, використати ступінь відхилення від довгострокової тенденції, що характеризує даний процес, та темп наростання величини цього відхилення за одиницю часу [5].

Дослідниками визначено, що не всі явища та сигнали, нагляд за якими необхідно організувати, можуть бути безпосередньо оцінені кількісно. Існує багато явищ та процесів, які можуть досліджуватися тільки якісно. Однак неможливість безпосередньої кількісної оцінки подібних вихідних явищ зовсім не означає неможливість наступної кількісної оцінки наслідків, які ними спричиняються.

Враховуючи викладені особливості та вимоги до процесу діагностики, найдоцільнішим способом створення інформаційного забезпечення дослідження сигналів є організація сканування зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, під яким розуміють безперервне упорядковане спостереження за параметрами зовнішнього і внутрішнього середовища, які характеризують ступінь сприйнятливості внутрішніх та зовнішніх умов для досягнення стратегічних завдань підприємства та забезпечення його життєздатності.

Українським науковцем О. О. Терещенком з метою швидкої ідентифікації фінансової кризи, виявлення причин, що її зумовлюють, та розробки антикризових заходів запропоновано впровадити на підприємствах систему раннього попередження та реагування (СРПР) [3].

Система раннього попередження та реагування – це особлива інформаційна система, яка аналізує керівництву про потенційні ризики, які можуть загрожувати підприємству як із зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Головними завданнями СРПР визнано виявлення загрози банкрутства та прогнозування його виникнення. На базі СРПР будується система управління ризиками, метою якої є ідентифікація ризиків, оцінка їх рівня, нейтралізація ризику шляхом розробки відповідних контрзаходів, спрямованих на подолання негативних тенденцій.

Відомий російський дослідник А.П. Ковальов використовує термін «діагностика банкрутства», під яким розуміє фінансовий аналіз, який спрямований насамперед на виявлення якомога раніше різноманітних збоїв та упущень в діяльності підприємства, потенційно небезпечних з точки зору вірогідності настання банкрутства [7].

Відповідно, процес діагностики проблеми неплатоспроможності та банкрутства можна розглядати як систему досліджень, яка у сукупності дає змогу сформулювати необхідні висновки стосовно стану, в якому опинилося підприємство, та можливих шляхів виходу з нього. Таким чином, діагностика кризи не повинна обмежуватися тільки констатацією її наявності, але й надавати дослідникові необхідне аналітичне підґрунтя для генерації можливих шляхів їх подолання. Представляється перспективною диференціація змісту та напрямів аналізу фінансово-господарської діяльності господарюючих суб'єктів залежно від фази перебігу кризи – передкризова, збурення, розгін, апогей, повернення, заспокоєння, післякризова.

Доцільно також розрізняти аналітичні дослідження кризи залежно від часу їх проведення відносно кризового періоду. За цією ознакою класифікації виокремлюють такі види досліджень кризи: поточне дослідження, яке здійснюється у процесі проходження кризи, тобто до її завершення; прогностичне дослідження, за якого криза вивчається до її виникнення; ретроспективне дослідження, яке передбачає дослідження кризи після її завершення [4].

Таким чином, діагностика кризи розвитку підприємства – це система ретроспективного, оперативного і перспективного цільового аналізу, спрямованого на виявлення ознак кризи підприєм-

ства, ідентифікацію її глибини та можливих наслідків, оцінку можливостей подолання, задоволення інших аналітичних потреб суб'єкта антикризового управління.

Основним призначенням діагностики як висхідного етапу антикризового управління є: діагностування наявності кризи, оцінення її масштабів, стадії, гостроти прояву, у тому числі вірогідності та часу виникнення ситуації банкрутства; прогнозування можливих тенденцій подальшого розвитку кризи за песимістичним (ліквідаційна процедура) та оптимістичним (санаційна процедура) сценарієм; надання суб'єктові антикризового управління аналітичної інформації, необхідної для прийняття відповідних управлінських рішень: оцінки можливості, доцільності та передумов виведення підприємства з кризового стану; захисту інтересів власників підприємства та пом'якшення негативних наслідків розпродажу майна підприємства [6].

Таким чином, у процесі діагностики здійснюється не тільки аналітичне дослідження існуючого стану підприємства, ступеня охоплення кризою його окремих бізнес-процесів, функцій, підсистем тощо, а й розроблюється прогноз подальшого розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, який дозволяє перевірити та уточнити діагностичний висновок (діагноз).

Оскільки діагностика кризи розвитку підприємства може ініціюватися різними суб'єктами антикризового процесу, виокремлюють такі види діагностики кризи: внутрішня, яка здійснюється з ініціативи керівництва підприємства та його власників; зовнішня, ініціатором проведення якої можуть бути як кредитори підприємства (для визначення своєї позиції стосовно найбільш доцільного типу поведінки відносно підприємства-боржника), так і потенційні санатори (інвестори), для яких проведення діагностики кризи є необхідною складовою обґрунтування доцільності участі в санації підприємства (інвестування коштів у його розвиток).

Висновки. Якісно проведена діагностика створює необхідне аналітичне підґрунтя вдосконалення процесу фінансово-економічної діагностики та для формування антикризової програми підприємства, визначення переліку раціональних антикризових заходів, а отже є запорукою успішного розв'язання завдань щодо локалізації та подолання кризи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Белов Б. О. Економічна діагностика як один з методів удосконалення системи управління фінансовими ресурсами АПК / Б. О. Белов // *Агросвіт*. – 2008. – № 20. – С. 13–16.
2. Грачова Р. Як визначити реальний фінансово-майновий стан свого підприємства / Р. Грачова // *Дебет-Кредит*. – 2012. – № 34. – С. 45–48.
3. Гудзь О. Є. Фінансова діагностика в сільськогосподарських підприємствах / О.Є. Гудзь // *Облік і фінанси*. – 2013. – № 1. – С. 28–33.
4. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // *Фінанси України*. – 2008. – № 4. – С. 88–97.
5. Євладенко А. Ю. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Майбутні проблеми світової науки». – Т.2. – Софія: «Белград» ОДД, 2009. – С. 59–62.
6. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия: проблемы, концепции и методы / Б. Коласс. – М.: Финансы, 2007. – 564 с.
7. Матвійчук А. Діагностика банкрутства підприємства / А. Матвійчук // *Економіка України*. – 2011. – № 4. – С. 20–28.
8. Турило А. М. Методичні підходи до оцінки фінансової діяльності підприємства / А. М. Турило // *Фінанси України*. – 2010. – № 3. – С. 100–104.
9. Швиданенко Г. О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія / Г. О. Швиданенко, О. І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2002. – 192 с.

REFERENCES

1. Bjelov B. O. Ekonomichna diagnostyka jak odyň z metodiv udoskonalennja systemy upravlinnja finansovymy resursamy APK / B. O. Bjelov // *Agrosvit*. – 2008. – № 20. – С. 13–16.
2. Grachova R. Jak vyznachyty real'nyj finansovo-majnovyj stan svogo pidpryjemstva / R. Grachova // *Debet-Kredyt*. – 2012. – № 34. – S. 45–48.
3. Gudz' O. Je. Finansova diagnostyka v sil'skogospodars'kyh pidpryjemstvah / O.Je. Gudz' // *Oblik i finansy*. – 2013. – № 1. – S. 28–33.
4. Dovbnja S.B. Diagnostyka rivnja ekonomichnoi' bezpeky pidpryjemstva / S. B. Dovbnja, N. Ju. Gichova // *Finansy Ukrainy*. – 2008. – № 4. – S. 88–97.
5. Jevlardenko A. Ju. Materialy V Mizhnarodnoi' nauково-praktychnoi' konferencii' «Majbutni problemy svitovoi' nauky». – T.2. – Sofija: «Bjelgrad» ODD, 2009. – S. 59–62.
6. Kolass B. Upravlenie finansovoj dejatel'nost'ju predprijatija: problemy, koncepcii i metody / B. Kolass. – M.: Finansy, 2007. – 564 s.
7. Matvijchuk A. Diagnostyka bankrutstva pidpryjemstva / A. Matvijchuk // *Ekonomika Ukrainy*. – 2011. – № 4. – S. 20–28.
8. Turylo A. M. Metodichni pidhody do ocinky finansovoi' dijalnosti pidpryjemstva / A. M. Turylo // *Finansy Ukrainy*. – 2010. – № 3. – S. 100–104.
9. Shvydanenko G. O. Suchasna tehnologija diagnostyky finansovo-ekonomichnoi' dijalnosti pidpryjemstva: monografija / G. O. Shvydanenko, O. I. Oleksjuk. – K.: KNEU, 2002. – 192 s.

**Направления совершенствования процесса финансово-экономической диагностики деятельности предприятий
Н.И. Демчук**

В исследовании рассмотрен процесс диагностики финансово-экономической деятельности в общей системе управления предприятием: изучение характера действия экономических законов, определение закономерностей и тенденций развития экономических систем макроуровня. Предоставлено комплексное обоснование стратегий развития предприятия, которое заключается в осуществлении контроля за достижением целевых ориентиров и эффективности использования ресурсов, поиска резервов повышения результативности экономической системы предприятия и принятие управленческих решений по реализации выявленных резервов.

Ключевые слова: процесс финансовой диагностики; экономическая диагностика; управленческие решения; стратегия развития предприятия.

Надійшла 14.05.2015 р.

УДК 35. 088. 6 (477) : 351. 823

ПАСКА І.М., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

**ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ
КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ**

В статті обґрунтовані напрями формування та реалізації державної кадрової політики в аграрному секторі України. Доведено, що першочерговим завданням на шляху забезпечення здійснення єдиної кадрової політики має стати розробка й затвердження на законодавчому рівні Концепції державної кадрової політики в аграрному секторі економіки, яка чітко визначить насамперед перспективи розвитку галузі та необхідне для цього випереджальне кадрове забезпечення, а також суб'єкти та об'єкти кадрової політики в аграрній сфері, їх взаємозв'язок в кадрових процесах як по "вертикалі", так і "горизонталі", умови ефективного використання кадрового, інтелектуального потенціалу галузі тощо.

Ключові слова: кадрова політика, сільська місцевість, демографічна ситуація, оптимізація.

Постановка проблеми. Процеси соціальної модернізації та національного державотворення висувають на перший план проблему кадрового забезпечення реформ, нарощування й конструктивного використання кадрового потенціалу в усіх сферах суспільного життя. Особливе місце серед них належить аграрному сектору економіки.

Радикальні зміни в усіх сферах суспільного життя за роки незалежності, у т.ч. й аграрному секторі економіки, зумовлюють посилення уваги до осмислення пройденого шляху, аналізу існуючих проблем та їх вирішення. Особливого значення набуває аналіз проблем формування й реалізації державної кадрової політики в аграрній галузі, оскільки від кадрового потенціалу аграрного сектору залежить успіх здійснення аграрної політики держави в цілому. Такий аналіз дає змогу оцінити рівень ефективності державної кадрової політики в аграрному секторі економіки, визначити її нові напрями та пріоритети.

Досвід останніх 15 років реформ показує, що реалізація державної кадрової політики не повною мірою відповідає зазначеним вимогам, і в цій сфері існує багато прорахунків та невирішених проблем. Основними з них є відсутність чіткої визначеності державної кадрової політики, недостатня теоретична розробленість. Зокрема, у Законі України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" до основних пріоритетів державної аграрної політики серед інших віднесені "державна підтримка підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, виконання наукових досліджень для аграрного сектора" та "створення умов для закріплення в сільській місцевості кваліфікованих спеціалістів сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я та побутового обслуговування". Водночас фактично обходяться питання формування, розвитку та раціонального використання кадрового потенціалу аграрної галузі [6].

Необхідність формування й реалізації державної кадрової політики аграрного сектору економіки пов'язана з низкою причин: *по-перше*, сукупність нових процесів і явищ, що виникають під час становлення ринкових відносин в аграрному секторі економіки, зумовлюють необхідність прискореного вирішення проблем кадрового забезпечення аграрних перетворень, оскільки саме від кадрового потенціалу аграрного сектору залежить реальність здійснення аграрної політики держави, успіх проголошених керівництвом нашої держави аграрних реформ; *по-друге*, серйозними прорахунками в кадровій політиці й низькому рівні кадрового забезпечення аграрного сектору економіки; *по-третє*, необхідністю всебічного аналізу набутого вітчизняного й зарубіжного досвіду й дослідження існуючого в Україні досвіду формування державної кадрової політики;

по-четверте, невизначеністю державної кадрової політики в установах, організаціях і на підприємствах аграрного сектору економіки України [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем кадрової політики в Україні зробили відомі вітчизняні і зарубіжні вчені: Бородіна О.М., Балановська Т.І., Поплавська О., Попова О.Л., Татаревська М.С., Якуба К.І. та інші [3-8]. Ними вперше у вітчизняній науці зроблені спроби визначення понять “кадрова політика”, “державна кадрова політика”, основних принципів кадрової політики, системи кадрової роботи, головних напрямів реформування державної служби, створення системи ефективного державного управління й підготовки нових кадрів для органів державного управління й місцевого самоврядування тощо.

Мета досліджень – визначення теоретичних аспектів та особливостей формування й реалізації державної кадрової політики в установах, організаціях і на підприємствах аграрного сектору економіки України.

Матеріал і методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів щодо механізму формування й реалізації державної кадрової політики. У процесі дослідження використовували монографічний, діалектичний, абстрактно-логічний методи, а також узагальнення.

Результати досліджень та їх обговорення. Формування кадрового складу сільськогосподарських підприємств нерозривно пов’язане з демографічною базою трудових ресурсів села. Станом на 1 січня 2014 р. сільське населення складало 31,1 % від загальної кількості населення України (на 1 січня 1989 р. – 33,1 %), кількість його з 1989 до 2014 рр. зменшилась з 17,1 до 14,1 млн осіб – на 17,4 %. Демографічний потенціал сільської місцевості регіонів України характеризується не тільки скороченням населення, а й процесами старіння. Частка працездатного населення в сільській місцевості нижча від показника для України в цілому й складає 56,2 %, а сільське населення у віці молодшому за працездатний – 17,2 %, у віці старшому за працездатний – 26,6 %. Сільське населення старше міського більше ніж на півроку – середній вік сільського населення на початок 2014 р. складав 41,7 років [2].

Незважаючи на те, що стратегічним ресурсом соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей є освіта, за її рівнем сільськогосподарська галузь займає одне із останніх місць серед галузей економіки. Започаткована попереднім урядом оптимізація шкіл та лікарень охопила майже всі області. Загалом в Україні за останні 3 роки закрито майже 900 шкіл. Щорічно зникає 200-300 закладів середньої освіти, і така тенденція триватиме, адже нині у 2,5 тисячі шкіл навчаються 10-100 дітей, і вони вже є кандидатами на закриття. Наразі у 14-ти тисячах сіл немає шкіл, і наслідки цього непередбачувані, адже вже на сьогодні в Україні 120-150 тисяч неписьменних дітей [9]. При цьому якісне погіршення нагромадженого людського капіталу зумовлюється і тим, що певний час значна частина людей в економічно активному віці не може знайти застосування своїм здібностям, кваліфікації і досвіду у повному обсязі. Таким чином, ця частина людського капіталу виявляється марною, тому що не використовується, не створює багатства і не приносить доходу.

За питомою вагою працівників з вищою освітою сільське населення поступається міському (табл.1). Це обумовлене тим, що сільська молодь після отримання вищої освіти не повертається в село і знаходить роботу в містах, в інших сферах економіки.

Таблиця 1 – Розподіл осіб із вищою освітою в Україні за типом поселення

Показник	Особи з вищою освітою:			
	всього	у тому числі:		
		з повною вищою	з базовою вищою	з неповною вищою
Всього (тис. осіб)	13682,9	5658,2	309,2	7715,4
у т. ч. (у % до підсумку):				
жителі: міських поселень	81,7	86,5	82,5	78,1
сільської місцевості	18,3	13,5	17,5	21,9

Істотне відставання освітнього рівня сільського населення від міського пояснюється особливостями вікового складу та природного руху жителів села: через надзвичайно високий рівень старіння й вищі показники народжуваності серед сільського населення значно більша частка пенсіонерів та дітей, а для цих вікових контингентів характерні найнижчі показники освітнього рівня.

На основі анкетного опитування студентів вищих навчальних закладів аграрної освіти встановлено, що низький рівень престижності сільськогосподарської праці є чи не основним чинником, що перешкоджає вибору молоддю аграрної освіти і стимулює після закінчення навчання працювати в інших сферах національного господарства (рис. 1).

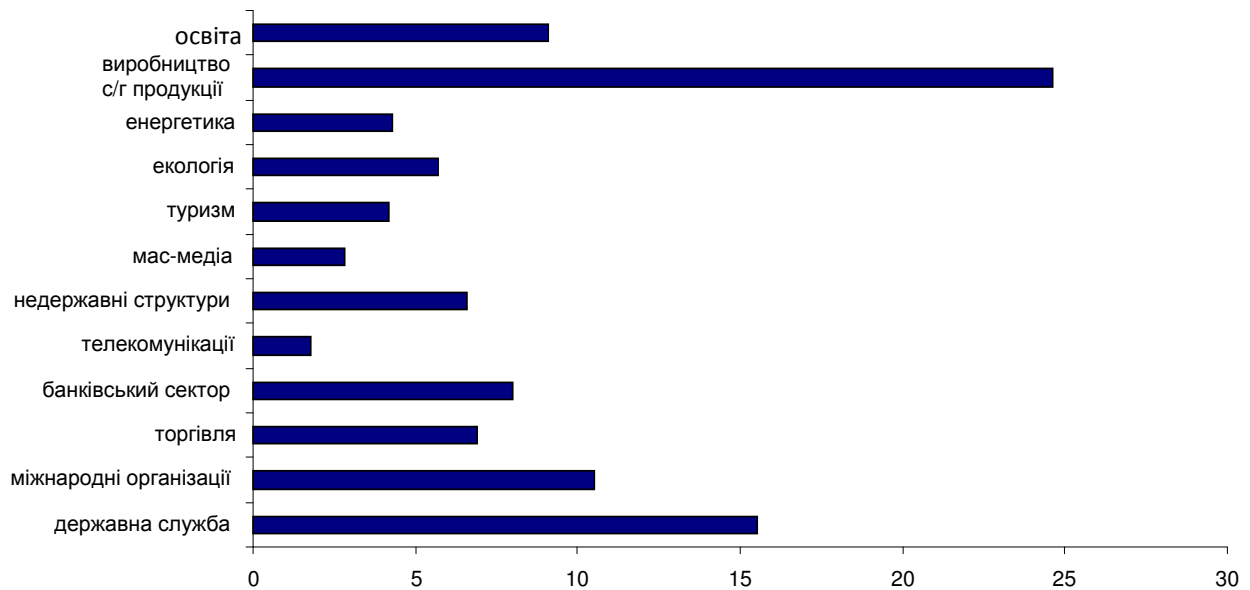

Рис. 1. Розподіл відповідей опитаних студентів на запитання: «В якій саме сфері Ви хотіли б працювати по закінченні навчання».

Як свідчать дані рисунка 1, кожен 4-й опитаний студент бажає працювати в сільському господарстві. Нині в сільськогосподарських підприємствах 35 % керівників і спеціалістів мають вищу освіту, 52 % – середню професійну освіту, 13 % – не мають професійної освіти.

Серед керівників агроформувань вищу освіту мають 70%, середню професійну – 24 %, решта – практики. Серед головних спеціалістів 57 % мають вищу освіту, 39 % – середню професійну, 4 % – практики, причому найнижча частка фахівців із вищою освітою серед головних інженерів – лише 52 %, дещо вища – серед головних агрономів – 70 %.

За категорією керівників найбільша чисельність працівників із вищою освітою складає 80 % – у великих сільськогосподарських підприємствах, водночас лише чверть фермерів та індивідуальних підприємців мають вищу освіту. Отже, спостерігається відчутна невідповідність освітньо-кваліфікаційного рівня працівників аграрного сектору.

Необхідність удосконалення освітнього рівня усвідомлюють і самі керівники підприємств АПК. Нами запропоновано оцінити ступінь задоволеності рівнем професійної підготовки працівників, у результаті отримали такі відповіді керівників агроформувань: «Працівники потребують підвищення кваліфікації» (40 %); «Є ряд недоліків, що знижують ефективність праці» (33 %); «Професійний рівень достатній для реалізації своїх функцій» (27 %).

Коментуючи свої відповіді, керівники зазначили, що найбільша потреба в додатковому навчанні у головних фахівців і керівників різного рівня. Робітникам, як правило, вистачає наявного рівня кваліфікації.

Уточнюючи, яких саме складових не вистачає працівникам, керівники серед визначальних назвали досвід (у молодих працівників), мотивацію, знання сучасних технологій сільськогосподарського виробництва, знань і умінь працювати в кризових умовах.

Іншою причиною недостатнього кадрового забезпечення вітчизняних аграрних підприємств є низька привабливість праці для випускників ВНЗ аграрного профілю у сільській місцевості. Так, 32 % опитаних студентів ВНЗ аграрної освіти бажають бути приватними підприємцями, 27 % – державними службовцями, 41 % – працювати на фірмі.

Для оцінювання майбутнього трудового потенціалу сільської економіки та мотивації молоді, яка бажає працювати в сільській місцевості, було проведено опитування 1385 студентів

різних спеціальностей. Опитування проводили методом розповсюдження анкет для самостійного анонімного заповнення. Так, на думку студентів, основним стримуючим чинником працевлаштування у сільській місцевості є низька заробітня плата, яка на сьогодні залишається однією з найнижчих серед усіх видів економічної діяльності. Вартість робочої сили в Україні одна з найдешевших в Європі. Причому з кожним роком українці в реальних цифрах заробляють все менше.

Друге місце за значимістю чинників, що стримують молодих спеціалістів до роботи в сільській місцевості, посідає фактор забезпечення відповідними житловими умовами. Так, 40 % випускників аграрних закладів освіти погоджуються працювати на селі, якщо їх забезпечать власною садибою.

Проте на сьогодні у сільській місцевості водоогоном обладнано лише 35,6 %, каналізацією – 34,4 %, ванною або душем – 29,8 %, індивідуальною системою опалення – 53 %, централізованим газопостачанням – 55,6 % житлової площі. Водночас, програма «Власний дім» яка спрямована на забезпечення житлом працівників освіти, культури, охорони здоров'я, бюджетних установ і організацій агропромислового комплексу, які проживають у сільській місцевості, майже не фінансується. Тому в умовах низького рівня доходів сільське населення не має можливості залучити власні кошти у житлове будівництво, відсутня мотивація у молоді будувати власне житло у сільській місцевості, недостатність пільгового кредитування, обмеженість фінансової підтримки будівництва житла на селі є стримуючими факторами розвитку людського капіталу.

Отже, низький рівень оплати праці та доходів у сільськогосподарському виробництві, відсутність належних умов для проживання у сільській місцевості спричиняють ситуацію, за якої значна частина сільської молоді, навіть за наявності вакансій, виїжджає у місто або за кордон заради більш високих заробітків. Переважну більшість мігрантів становлять, як правило, кваліфіковані кадри, з яких чоловіків майже 80 % – це молодь, а серед жінок – понад 70 %.

Загальновідомо, що відтік кваліфікованої молоді з села призводить не тільки до погіршення структури трудових ресурсів, а й негативно позначається на результатах господарювання. Крім того, слід враховувати і матеріальний збиток, адже кошти, витрачені на підготовку кадрів для сільського господарства, переходять в інші галузі.

У зв'язку з цим, на нашу думку, державна кадрова політика в АПК як складова частина сучасної аграрної політики держави в умовах реформування сільського господарства на засадах приватної власності на землю та майно, вільного вибору видів виробничої діяльності, активізації інвестиційної діяльності, проведення соціальної політики та нових суспільних відносин потребує комплексного підходу і має передбачати конкретні заходи.

Враховуючи, що людський капітал включає природні здібності й таланти, а також набуті освіти, професійні знання, кваліфікацію та навички, державна політика має побудувати і втілити в життя програму модернізації мережі шкільних та загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості з урахуванням специфіки регіонів, демографічних змін та економічної доцільності, створення освітніх округів; забезпечення потреби сільського населення на здобуття якісної шкільної та вищої освіти; забезпечити в сільських школах запровадження сучасних інформаційних технологій; дати можливість молодим спеціалістам-аграрникам після здобутої освіти перейняти практичний досвід провідних європейських країн з організації та ведення аграрного бізнесу; мотивувати підвищення кваліфікації працівників аграрної сфери, формування продуктивної несільськогосподарської зайнятості на селі, суттєве збільшення трудових доходів сільського населення від диверсифікованих видів виробничої діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, держава має використати потенційні можливості для закупівлі житла на вторинному ринку, забезпечити пільговими кредитами для придбання і спорудження житла молодим сім'ям та облаштування їх домашнього господарства, в тому числі шляхом створення фермерських господарств сімейного типу, розроблення та реалізацію державних і регіональних програм водо-, газо-, енергопостачання та розвитку мережі сільських доріг. Соціальне відродження села та економічний розвиток аграрного виробництва – процеси органічно пов'язані.

Тому першочерговим завданням на шляху забезпечення здійснення єдиної кадрової політики має стати розробка й затвердження на законодавчому рівні Концепції державної кадрової політи-

ки в аграрному секторі економіки, яка чітко визначить насамперед перспективи розвитку галузі та необхідне для цього випереджальне кадрове забезпечення, а також суб'єкти та об'єкти кадрової політики в аграрній сфері, їх взаємозв'язок та взаємодію в кадрових процесах як по "вертикалі", так і "горизонталі", умови ефективного використання кадрового, інтелектуального потенціалу галузі тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір / [О.М. Бородіна, І.В. Прокопа, В.В. Юрчишин та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України О.М. Бородіної; НАН України; Ін-т екон. та прогнозування – К., 2012. – 320 с.; табл., рис.
2. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / Попова О.Л. – К.: ДУ „ІЕП НАНУ”, 2009. – 352 с.
3. Балановська Т.І. Вплив управлінського персоналу на ефективність сільськогосподарського виробництва / Т.І. Балановська // Економіка АПК. – 1999. – № 3. – С.64–67.
4. Масхма М.Б. Рівень життя сільського населення/ М.Б. Масхма // Економіка АПК– 2002. – №3. – С.112–117.
5. Якуба К.І. Людський фактор у реформуванні аграрної економіки / К.І. Якуба // Економіка України. – 2004. – №5. – С.69–75.
6. Постанова ВРУ “Про заходи по фінансовому оздоровленню виробничої і соціальної сфери села” від 11.05.2004 109. Розпорядження КМУ “Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 року” № 573-р від 10.08.2004 р.
7. Реформування аграрного сектору економіки України в контексті підвищення рівня життя сільського населення// Новий формат стратегії і тактики соціально-економічного розвитку України: людина, громада, держава (Коллективна монографія). – Київ: Видавничий дім “КОРПОРАЦІЯ”, 2005. – С. 334–347.
8. Поплавська О. Розвиток соціального партнерства в Україні як чинник економічного зростання / О. Поплавська // Україна: аспекти праці. – 2004.– №7. – С.42–48.
9. Татаревська М.С. Соціально-економічний моніторинг рівня життя сільського населення: необхідність запровадження і розвитку / М.С. Татаревська // Друга Міжнародна періодична науково-практична конференція “АЛЬЯНС НАУК: учений–ученому”: Збірник наукових праць. – Том 1. – Дніпропетровськ, 2009.– С. 134–137.

REFERENCES

1. Socioeconomic development of rural economy and villages: current assessment / [O.M.Borodina, I.V.Prokopa, V.V.Jurchyshyn et al.]; ed. by Dr. Sc. (Econ.), Prof., Hon. Acad. of the NAS of Ukraine O.M.Borodina; NAS of Ukraine; Institute of Economics and Forecasting – K., 2012. – 320 p.; tabl., rys.
2. Popova O.L. Stable development of agrosphere of Ukraine: policy and mechanisms / O.L. Popova. – K.: DU „IEP NANU”, 2009. – 352 p.
3. Balanovska T. I. Influence of management personnel on the effectiveness of agricultural production / T. I. Balanovska //Ekonimika APK. – 1999. – № 3. – S.64 – 67.
4. Mashma M.B. Rural living standards / M.B. Mashma // Ekonomika APK.–2002.–№3. – S.112–117.
5. Jakuba K.I. Human factor in reforming agricultural economy / K.I. Jakuba // Ekonomika Ukrainy. – 2004. – №5. – S.69–75.
6. Postanova VRU “Pro zahody po finansovomu ozdorovlennju vyrobnychoi i social'noi sfery sela” vid 11.05.2004 109. Rozporjadzhennja KМУ “Pro shvalennja Konceptii Zagal'noderzhavnoi programy social'nogo rozvytku sela na period do 2011 roku” № 573-r vid 10.08.2004r.
7. Reformuvannja agrarnogo sektoru ekonomiky Ukrainy v konteksti pidvyshhennja rivnja zhyttja sil'skogo naselennja// Novyj format strategii i taktiky social'no-ekonomichnogo rozvytku Ukrainy: ljudyna, gromada, derzhava (Kolektyvna monografija). – Kyi'v: Vydavnychyj dim “KORPORACIJA”, 2005. – S. 334–347.
8. Poplavska O. Rozvytok social'nogo partnerstva v Ukraini jak chynnyk ekonomichnogo zrostantnja/ O. Poplavska // Ukrain'a: aspekty prac'i. – 2004.– №7. – S.42–48.
9. Tatarevs'ka M.S. Social'no-ekonomichnyj monitoryng rivnja zhyttja sil'skogo naselennja: neobhidnist' zaprovadzhennja i rozvytku / M.S. Tatarevs'ka // Druga Mizhnarodna periodychna naukovo–praktychna konferencija “AL"JaNS NAUK: uchenyj–uchenomu”: Zbirnyk naukovykh prac'. – Tom 1. – Dnipropetrovs'k, 2009.– S. 134–137.

Формирование и реализация государственной кадровой политики в аграрном секторе Украины

И.М. Паска

В статье обоснованы направления формирования и реализации государственной кадровой политики в аграрном секторе Украины. Доказано, что первоочередной задачей на пути обеспечения осуществления единой кадровой политики должна стать разработка и принятие на законодательном уровне Концепции государственной кадровой политики в аграрном секторе экономики, которая четко определит прежде всего перспективы развития отрасли и необходимое для этого опережающее кадровое обеспечение, а также субъекты и объекты кадровой политики в аграрной сфере, их взаимосвязь в кадровых процессах как по «вертикали», так и «горизонталю», условия эффективного использования кадрового, интеллектуального потенциала отрасли.

Ключевые слова: кадровая политика, сельская местность, демографическая ситуация, оптимизация.

Надійшла 07.05.2015 р.

УДК 631.115.13:636

СВИНОУС І.В., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ІБАТУЛЛІН М.І., канд. екон. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПУНКТІВ ЗАБОЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

Стаття присвячена формуванню організаційно-економічних засад функціонування забійних пунктів сільськогосподарських тварин, як важливого елемента товароруку тваринницької продукції від виробника (особистих селянських господарств) до кінцевого споживача. Здійснено оцінку сучасного стану функціонування забійних пунктів в Україні. На основі узагальнення світового та вітчизняного досвіду запропоновані напрями їх розвитку, як складової ринкової інфраструктури.

Ключові слова: забійний пункт, особисте селянське господарство, безпека, сільськогосподарська тварина.

Постановка проблеми. У зв'язку зі вступом України до Світової організації торгівлі та подальшим виходом вітчизняних товарів на світовий ринок постає проблема зближення вітчизняних і закордонних норм показників безпечності.

Із 1 січня 2016 року в Україні може бути введена заборона на забій і подальшу реалізацію м'яса худоби подвірного забою, а також необробленого молока та сиру домашнього виробництва. Такі вимоги обумовлені вступом України до СОТ та набуттям чинності Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів», який забороняє продаж та обіг вказаної тваринницької продукції.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами формування інфраструктурного забезпечення ринку тваринницької продукції протягом тривалого часу займалися такі науковці як М. Ільчук, Т. Мостенська, М. Пархомець, І. Паска, О. Шуст, Н. Сеперович та інші. Проте, поза їх увагою залишилися проблеми розвитку забійних пунктів сільськогосподарських тварин, як складової ринкової інфраструктури.

Мета і завдання дослідження – оцінка економічного стану функціонування пунктів забою сільськогосподарських тварин та визначення шляхів їх розвитку, як складової товароруку тваринницької продукції від виробника до споживача.

Матеріал і методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження стали законодавчі та інші нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань функціонування ринкової інфраструктури ринку тваринницької продукції. Для розв'язання поставлених завдань застосовували загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний і абстрактно-логічний; індукції і дедукції; системного аналізу і синтезу; монографічний; порівняльного аналізу; статистико-економічний.

Результати досліджень та їх обговорення. Як свідчить досвід країн ЄС, практика використання забійних пунктів набула широкого поширення. Забійне виробництво, або первинна переробка худоби, є ключовою й важливою технологічною ланкою м'ясопереробки. За рівнем розвитку боєнь можна визначити ступінь цивілізованості країни, адже процес забою потребує не тільки дотримання технологічних процесів, а й норм санітарії, гігієни й безпеки їжі [1].

Забійні виробництва – це насамперед об'єднання боєнь у конгломерати, які за рахунок великої кількості переробленої худоби одержують можливість продавати м'ясо за прийнятними цінами.

Незважаючи на незначне скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин, забійні виробництва стабільно працюють на ринку. Нині одним із найпотужніших виробників свинини в Європі є Німеччина (23,6 %), а найбільшими її експортерами – Данія (8,0 %) і Бельгія (4,95 %) [2, 3]. Причина криється не в технологіях або ціновій кон'юнктурі, а в підході до системи безпеки продуктів. За кожним кілограмом м'яса, переробленим у Бельгії, можна встановити стать тварини, спосіб її харчування, ветеринарну картку, день забою тощо. Тільки за такого тотального контролю можна виробляти безпечне м'ясо й експортувати його в інші країни ЄС.

В Україні переважно працюють невеликі бойні – продуктивністю до 100 гол. свиней, 20 гол. великої рогатої худоби. Ці бойні тривалий час не реконструювали, технологічні рішення й методики залишилися на рівні стандартів колишнього Радянського Союзу. Відповідно вони постача-

ють на ринок м'ясо, що не відповідає сучасним стандартам безпеки умовно придатного м'яса. Друга група – це бойні, які були реконструйовані або побудовані з урахуванням нових вимог і стандартів. Ці підприємства потребують оптимізації собівартості переробленого м'яса. Варто зауважити, що бойні першої групи простіші, менш технологічні, тобто й витратна частина в них менша, ніж у нових або реконструйованих. Як наслідок, дешевше м'ясо одержують на менш технологічно оснащених бойнях [4].

Станом на 1 січня 2013 р. до реєстру м'ясопереробних підприємств, підконтрольних Державній ветеринарній та фітосанітарній службі, входить 1581 підприємство, із них 606 підприємств або 38,3 % здійснюють забій худоби та птиці.

Під час обстеження боєнь, які здійснюють забій худоби та птиці, виявлено низку істотних проблем, які потребують вирішення як на місцевому, так і державному рівнях. Зокрема, відсутність спеціального технологічного устаткування, яке забезпечує належні умови для приймання і забою худоби та птиці, первинної переробки і зберігання; неповне використання наявних потужностей; нестабільний робочий цикл; недостатня забезпеченість пунктів інженерними мережами та ін.

Більшість боєнь, а саме 185 од. або 51,4 %, розміщені на орендованих ділянках, 160 або 44,4 % – на власних, 15 або 4,2 % – інші варіанти. Шість областей мають найбільший відсоток орендованих ділянок – від 80,0 до 100,0 %. Натомість найвищий показник розміщення на власних ділянках становить 76,9 % у Житомирській області, в решті – від 66,7 до 14,3 %.

Сумарна потужність обстежених боєнь за зміну становить 2811,0 т м'яса у забійній вазі. У розрізі видів худоби це складає: 7079 гол. ВРХ, 18986 гол. свиней та 359776 гол. інших видів (переважно птиця). Сумарні потужності забою ВРХ понад 500 гол. за зміну наявні у 8 регіонах, з них найвищі – у Хмельницькій області (814 гол. за зміну), а також у Вінницькій (699 гол. за зміну) та Київській (606 гол. за зміну) областях, найнижчі – у Сумській (39 гол. за зміну) та Харківській і Херсонській (40 гол. за зміну) областях. Сумарні потужності із забою свиней понад 1000 гол. за зміну наявні у 7 регіонах, найбільші – у Донецькій (3114 гол. за зміну), Київській (2603 гол. за зміну) та Львівській (1598 гол. за зміну) областях. Найнижчі потужності з їх забою зосереджені у Чернівецькій області – лише 40 голів за зміну; далі йдуть Запорізька (120 гол. за зміну) та Сумська (140 гол. за зміну) області.

Значна частина боєнь (39,7 %) знаходиться у пристосованих приміщеннях. Натомість недостатньо поширене використання модулів – всього 7,2 %. Близько третини обстежених боєнь не мають ліній забою великої рогатої худоби та свиней. Лише кожна десята бойня має спеціальне відділення із забою птиці, кролів і нутрій. Біля семидесяти боєнь не мають очисних споруд, а двадцять три – водопостачання.

Створення нових боєнь і додаткове облаштування діючих надало б можливість покращити товарообіг тваринницької продукції від господарств населення, забезпечило б постачання на ринок безпечної та якісної м'ясної сировини, яка б відповідала вимогам чинних нормативних документів щодо якості тваринницької продукції.

Слід зазначити, що з метою збільшення кількості та підвищення якості заготівлі й переробки м'яса від господарств населення на промислових підприємствах розроблено згідно з вимогами НАССР та розпочато виробництво модульних, мобільних забійних цехів різних потужностей (із холодильними установками та побутовими кімнатами) із забою великої рогатої худоби, свиней та інших тварин [5].

Так, у Херсонській області на базі сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу «Молочний Дністер» створено сервісний забійно-санітарний цех, який розрахований на добовий забій близько 20 голів великої рогатої худоби або 30–40 свиней. Зона його діяльності становитиме 25 кілометрів. Він надаватиме послуги власникам ОСГ із забою тварин та охолодження м'яса. Після ветеринарного огляду м'ясо можна буде продавати на ринку. Однак цим робота цеху не обмежується. Кооператив, на базі якого буде збудовано цех, може формувати товарні партії м'яса і надавати послуги з його збуту через офіційні торгові мережі [6].

Враховуючи світовий досвід і вітчизняну практику, впровадження забійних пунктів пояснюється дією кількох чинників. По-перше, подвірний забій не дає можливості якісно здійснювати ветеринарно-санітарний контроль, а часто він взагалі відсутній. Відповідно забійні пункти потрібні, щоб у фахівців державної ветеринарної служби була можливість проводити на території сільського або міського населеного пункту передзабійний огляд тварин, а можливо й ветеринар-

но-санітарну експертизу. По-друге, утилізація продуктів забою. У разі подвірного забою тварин нехарчові субпродукти здебільшого закопують, що призводить до виникнення джерела поширення інфекцій. Крім того, забій тварин у сільських домогосподарствах здійснюється в непристосованих приміщеннях, що призводить до підвищення рівня бактеріологічної забрудненості харчових продуктів забою. М'ясопродукти, отримані від забою сільськогосподарських тварин у неоплачених місцях, з погляду санітарних норм і правил є вже джерелом небезпеки для споживача. Так, у Законі України «Про безпечність та якість харчових продуктів» заборонено реалізувати продукти забою сільськогосподарських тварин, забій яких був здійснений безпосередньо в сільському домогосподарстві [7].

Станом на липень 2013 р. більшість домогосподарств не мають доступу до боєнь. Очевидно, що півтора року не вистачить, щоб повністю відмовитися від обігу м'ясо-молочної продукції домашнього виробництва, уникнувши негативних економічних і соціальних наслідків.

З одного боку, харчова безпека і гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та *acquis communautaire* ЄС є важливою метою державної політики, що дасть змогу знизити ризики для здоров'я населення та підвищити конкурентоспроможність українського аграрного сектору в довгостроковій перспективі. З іншого боку, близько 45 % м'яса все ще виробляється домогосподарствами.

Враховуючи вимоги ЄС, бойні мають діяти в пристосованих приміщеннях та обладнані відповідними комунікаціями життєзабезпечення. У зв'язку з цим забій сільськогосподарських тварин в особистих селянських господарствах з використанням пересувних пунктів здійснюватися не буде [8]. На нашу думку, буде формуватися вертикальний ланцюг товароруку: виробник (ОСГ) – заготівельний пункт, який здійснює первинну обробку продукції – переробне підприємство чи роздрібний продовольчий ринок.

На основі проведених розрахунків на фінансування мережі забійних пунктів необхідно 1996,4 млн грн, що потребує розробки комплексної програми розвитку мережі забійних пунктів у сільській місцевості, яка передбачатиме приватно-державне партнерство.

Першим етапом є здійснення інвентаризації наявних забійних пунктів щодо з'ясування їхнього стану відповідно до вимог ЄС. На основі зроблених висновків і пропозицій розробити план фінансування по окремих областях, що є другим етапом програми фінансування. На третьому етапі визначити власника забійного пункту, який буде фінансувати даний інвестиційний проект та отримувати державну компенсацію, що має становити не менше ніж 50 % від кошторисної вартості відповідно до урядової програми підтримки розвитку мережі забійних пунктів.

На думку більшості науковців та експертів, запровадження в дію норм Закону України «Про якість і безпеку продуктів харчування» в частині заборони подвірного забою призведе до різкого зниження поголів'я сільськогосподарських тварин в особистих селянських господарствах. Проведені дослідження свідчать, що переважна більшість власників ОСГ реалізують живу худобу торгово-посередницьким структурам, які збувають її на роздрібних продовольчих ринках та переробним підприємствам. Для власного споживання на законодавчому рівні подвірний забій дозволений. У даній ситуації в розвитку мережі забійних пунктів повинні бути більш зацікавлені посередники.

Як свідчить досвід функціонування забійних пунктів у деяких районах Хмельницької області, вартість забою становить в межах 100–150 грн/голову. При цьому здійснюється оформлення представником ветеринарної служби, оцінка якості продуктів забою та видаються відповідні документи.

Висновки. Для приведення діяльності обстежених боєнь відповідно до Наказу Міністерства аграрної політики України та Державного департаменту ветеринарної медицини № 4 від 14.01.2004 р. "Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для боєнь, забійно-санітарних пунктів господарств та подвірного забою тварин" пропонується наступне: законодавче регламентування розвитку мережі боєнь (забійно-санітарних пунктів) для забою тварин, що утримуються в господарствах населення; створення системи заготівлі худоби від господарств населення; розроблення та затвердження державної програми будівництва боєнь для забою тварин, що утримуються в господарствах населення; щорічне включення до державного бюджету коштів для фінансування заходів державної програми будівництва боєнь для забою тварин, що утримуються в

господарствах населення; забезпечення відповідності діючих боєнь ветеринарно-санітарним вимогам шляхом додаткового облаштування за рахунок як державних коштів, так і підприємств, яким належать потужності забою; залучення приватних інвестицій для приведення боєнь відповідно до чинних ветеринарно-санітарних вимог.

Отже, бойні мають стати першим ланцюгом товароруку тваринницької продукції від виробника (особистого селянського господарства) до кінцевого споживача. Вони можуть бути у власності обслуговуючого кооперативу, сільської споживчої кооперації чи м'ясопереробного підприємства.

Перспективним напрямом є розвиток мережі забійних пунктів на базі існуючих потужностей сільської споживчої кооперації, що дасть можливість здійснити трансформацію їх у сучасні м'ясопереробні комплекси. Швидко нарощують потужності щойно реконструйовані ковбасні цехи Красилівської райспоживспілки та Дунаєвського м'ясопереробного комплексу, Волочиського забійного цеху Хмельницької області, що дає змогу стабілізувати ситуацію в галузі переробки та реалізації м'яса в цьому регіоні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Копитець Н. Г. Функціонування системи збуту продукції скотарства: теоретико-практичний аспект: монографія / Н.Г. Копитець. – К.: Інститут аграрної економіки, 2007. – 210 с.
- Світове виробництво свинини продовжує зростати. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pigua.info/uk/news/3424/>.
- Німеччина найбільший виробник свинини в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://germany.agroua.net/news.php?id_menu2=&id_news=58.
- Експорт свинини росте шаленими темпами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://asu.pigua.info/index.php?action=pignews&id=2357>.
- Пуцентейло П. Р. Перспективи розвитку виробничого потенціалу м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Сталій розвиток економіки. – 2011. – № 1. – С. 9–17.
- Чи загрожує Україні м'ясо-молочний колапс? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/inozmi/svoboda/2013/06/5/6991484/view_print/.
- Зеліско А. Система організаційно-правових форм кооперативів: проблеми адаптації до законодавства ЄС / А. Зеліско // Підприємництво, господарство і право. – 2011 – № 3. – С.14–17.
- Наказ Міністерства аграрної політики України та Державного департаменту ветеринарної медицини № 4 від 14.01.2004 р. "Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для боєнь, забійно-санітарних пунктів господарств та подвірного забою тварин" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-04>.

REFERENCES

- Kopytec' N. G. Funkcionuvannja systemy zbuty produkcii' skotarstva: teoretyko-praktychnyj aspekt: monografija / N.G. Kopytec'. – K.: Instytut agrarnoi' ekonomiky, 2007. – 210 s.
- Svitove vyrobnyctvo svynyny prodovzhuje zrostaty. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.pigua.info/uk/news/3424/>.
- Nimechchyna najbil'shyj vyrobnyk svynyny v Jevropi [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://germany.agroua.net/news.php?id_menu2=&id_news=58.
- Eksport svynyny roste shalenyymi tempamy. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://asu.pigua.info/index.php?action=pignews&id=2357>.
- Pucentejlo P. R. Perspektyvy rozvytku vyrobnychogo potencijalu m'jasnogo skotarstva Ukraïny / P. R. Pucentejlo // Stalyj rozvytok ekonomiky. – 2011. – № 1. – S. 9–17.
- Chy zagrozhuje Ukraïni m'jaso-molochnyj kolaps? [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.pravda.com.ua/inozmi/svoboda/2013/06/5/6991484/view_print/.
- Zelisko A. Systema organizacijno-pravovyh form kooperatyviv: problemy adaptacii' do zakonodavstva JeS / A. Zelisko // Pidpryjemnyctvo, gospodarstvo i pravo. – 2011 – № 3. – S.14–17.
- Nakaz Ministerstva agrarnoi' polityky Ukraïny ta Derzhavnogo departamentu veterynarnoi' medycyny № 4 vid 14.01.2004 r. "Pro zatverdzhennja Veterynarno-sanitarnyh pravyl dlja bojen', zabijno-sanitarnyh punktiv gospodarstv ta podvirnogo zaboju tvaryn" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-04>.

Организационно-экономические основы развития пунктов убой сельскохозяйственных животных

И.В. Свиноус, М.И. Ибатуллин

Статья посвящена формированию организационно-экономических принципов функционирования убойных пунктов сельскохозяйственных животных, как важного элемента товародвижения животноводческой продукции от производителя (личных крестьянских хозяйств) к конечному потребителю. Осуществлена оценка современного состояния функционирования убойных пунктов в Украине. На основе обобщения мирового и отечественного опыта предложены направления их развития, как составляющей рыночной инфраструктуры.

Ключевые слова: убойный пункт, личное крестьянское хозяйство, безопасность, сельскохозяйственное животное.

Надійшла 08.05.2015 р.

УДК 338.5:633

БОДНАР О.В., канд. екон. наук

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

olga_bodnar@mail.ru

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПРОДУКЦІЮ ГАЛУЗІ РОСЛИНИЦТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА РИЗИКУ

В статті досліджено функціонування механізму ціноутворення на продукцію рослинництва в умовах невизначеності та ризиків, природою яких є стрімка девальвація національної валюти та значні темпи інфляції. Висвітлено особливості визначення рівня економічної ефективності виробництва продукції рослинництва в цих умовах. Автором проведена оцінка прибутковості цієї галузі в 2014 році з урахуванням інфляційних процесів. Проаналізовано купівельну спроможність населення України. Пропонуються шляхи досягнення рівновигідних умов функціонування усіх учасників продовольчих ланцюгів.

Ключові слова: рослинництво, ціна, ринок, інфляція, девальвація, продовольчі ланцюги, рентабельність, роздрібна торгівля, витрати, купівельна спроможність населення.

Постановка проблеми. В умовах економічної невизначеності та ризику, природою яких є стрімка девальвація національної валюти та значні темпи інфляції, значною мірою порушуються еквівалентність пропорцій у цінових співвідношеннях між ланками агропромислового комплексу. Це проявляється у викривленому баченні рівня доходності сільськогосподарського виробництва, зокрема галузі рослинництва. За цих умов також характерні необґрунтовані та різкі цінові зростання у роздрібній торгівлі, яка миттєво реагує на ажіотажний попит споживачів продовольчих товарів та повною мірою закладає економічні ризики в ціни на них. У сільськогосподарських товаровиробників менше можливості миттєво реагувати на девальваційні процеси, тут також значну роль відіграє експортоорієнтованість вироблюваної продукції. Особливо яскраво ці процеси проявилися на вітчизняних ринках рослинницької продукції у 2014/15 МР та потребують глибокого дослідження і обґрунтованих висновків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування механізму ціноутворення на аграрну продукцію, паритетності взаємовідносин між усіма сферами АПК, цінових продовольчих ланцюгів досліджувалися у працях відомих науковців: Шпичак О.М., Лукінов І.І., Пасхавер Б.Й., Ушачов І. Г., Сторожук О.О., Каплінски Р., Портер М.,Тейлор Д. та інші [1-4].

Мета і завдання дослідження – визначення особливостей функціонування механізму ціноутворення на продукцію галузі рослинництва в умовах невизначеності та ризику, пошук шляхів досягнення рівновигідних умов функціонування усіх учасників продовольчих ланцюгів.

Матеріал і методика досліджень. Теоретико-методологічною основою проведеного дослідження є системне бачення та комплексний підхід до вивчення економічних явищ і процесів, фундаментальні положення економічної теорії, наукові розробки вітчизняних і зарубіжних економістів з проблем функціонування механізму ціноутворення на аграрному ринку, зокрема на рослинницьку продукцію. При дослідженні було використано метод системного та факторного аналізу, маркетингового дослідження, статистичний, монографічний, балансовий тощо. Інформаційною базою дослідження стали дані Державної служби статистики України, результати моніторингу окремих ринків, власні розробки і спостереження автора.

Результати досліджень та їх обговорення. У період значних інфляційних процесів та девальвації національної валюти для експортоорієнтованих культур, таких як пшениця, ячмінь, кукурудза, ріпак, насіння соняшнику через соняшникову олію, цінова ситуація внутрішнього ринку може бути більш вигідною, ніж для неекспортоорієнтованих. Оскільки вона більшою мірою залежить від кон'юнктури світового ринку, ніж від купівельної спроможності населення країни. Досліджено, що для динаміки цін на ці види продукції на внутрішньому і світовому ринках притаманна досить висока узгодженість у коливаннях. Не рідко падінню цін на світовому ринку відповідає більш глибоке падіння на внутрішньому. З іншого боку, зниження пропозиції експортоорієнтованих культур на світовому ринку на фоні зростаючого попиту створює зростаючі цінові тенденції на світовому та відповідно і вітчизняному ринках, що проявилось у кінці 2014 – на початку 2015 рр.

Водночас слід відмітити про критичні умови в яких опинилися деякі сільськогосподарські підприємства. Зокрема, до кінця 2014 р. сільськогосподарськими підприємствами було реалізовано 45 % від валового збору кукурудзи, 66 % – пшениці, 63 % – насіння соняшнику. Товаровиробники, які продали переважну частину експортоорієнтованої продукції та не сформувавши запаси матеріальних ресурсів, на фоні зростання цін на енергоносії та недоступності кредитів, позбавлені фінансових ресурсів, які необхідні для проведення весняно-посівних робіт.

Слід відмітити, що в умовах значних темпів інфляції визначення рівня економічної ефективності виробництва продукції рослинництва має свої особливості. У разі значного зростання цін на матеріально-технічні ресурси, які необхідні для здійснення технологічного процесу, протягом виробничого циклу за тривалого обороту капіталу та зростання закупівельних цін на продукцію, особливо на експортоорієнтовану, яка тісно пов'язана із кон'юктурою світового ринку та курсом гривні до іноземних валют, складається необ'єктивне враження про високу дохідність галузі рослинництва. Це пов'язано з тим, що сільськогосподарські товаровиробники обліковують виробничі витрати безпосередньо на відповідних етапах технологічного процесу, проте під час реалізації рослинницької продукції та закупівлі матеріально-технічних ресурсів для наступного виробничого циклу вартість останніх є значно вищою [5]. Згідно з розрахунками проведених під керівництвом академіка НААН Шпичака О.М., при визначенні витрат виробництва на рослинницьку продукцію з урахуванням інфляційно-девальваційних процесів станом на початок 2015 року за песимістичними розрахунками, на відміну від даних оприлюднених Державним комітетом статистики України, у 2014 році виробництво пшениці, кукурудзи і ріпаку в сільськогосподарських підприємствах було збитковим – відповідно 7,2; 8,4; 12,1 % [6].

Зовсім в інших економічних умовах перебувають учасники продовольчого ланцюгу більш наближені до кінцевого споживача, зокрема роздрібна торгівля. В умовах невизначеності та ризику у цій ланці відбувається зростання цін, яке непропорційне до зростання вартості сировинних ресурсів. Цей учасник ринку одразу реагує на попит споживачів продовольчої продукції порівняно із сільськогосподарськими товаровиробниками, які продають більшість своєї продукції протягом порівняно короткого періоду.

У зв'язку з економічною ситуацією, що склалася в Україні, спостерігається значне зниження купівельної спроможності населення. Девальваційні процеси протягом 2014 р. зменшили можливість економічної доступності вітчизняних споживачів до продовольства втричі. Зокрема, у вересні 2013 року середній розмір заробітної плати в Україні складав 408 дол. США. В процесі девальвації національної валюти у лютому 2015 р. цей показник становив лише 128 дол. США. Використавши для порівняння купівельної спроможності населення як критерій ціну дизельного пального (найбільш універсальний і типовий товар у часовому і просторовому вимірі), то у вересні 2013 року на місячну заробітну плату пересічного українця можна було придбати 333 кг пального, тоді як у лютому 2015 році лише 133 л, або в 2,5 рази менше.

Значне падіння купівельної спроможності населення суттєво впливає на цінову ситуацію і дохідність неекспортоорієнтованих культур галузі рослинництва та зумовлює скорочення попиту на внутрішньому ринку. Відповідно це призводитиме до зниження ємності внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, збільшення безробіття, зниження доходності сільськогосподарських товаровиробників, і як наслідок, скорочення обсягів їх виробництва. Особливо це стосуватиметься тих видів продукції, які складають дорогу за енергетичною вартістю частину споживчого кошику, зокрема м'ясо і м'ясопродукти, молоко та молокопродукти.

Для експортоорієнтованих культур, таких як пшениця, ячмінь, кукурудза, ріпак, насіння соняшнику через соняшникову олію, зазначена тенденція не є такою загрозливою. Девальвація національної валюти, нестабільна економічна ситуація, попит на світовому ринку зумовили зростання цін на ці культури. За цих умов експортний напрям збуту зернових України є найбільш конкурентоспроможним.

За даних умов може виникнути загрозна ситуація на вітчизняному ринку зерна. За низької купівельної спроможності населення України та підвищення світових цін на зерно існує небезпека значного вивезення за межі країни та як наслідок загроза продовольчій безпеці країни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах невизначеності та ризику, що виникають внаслідок значних темпів інфляції та девальваційних процесів в економіці країни вважаємо за необхідне здійснити наступне:

- для визначення економічно обґрунтованого рівня цін на продукцію у всіх ланках продовольчого ланцюга потрібно створювати міжгалузеві узгоджувальні комісії цін, витрат і доходів за участю представників сільськогосподарських та переробних підприємств, торговельних організацій (оптової та роздрібною торгівлі), незалежних експертів, представників організацій по захисту прав споживачів та профспілкових організацій і державних сировинних лабораторій.

- для уникнення зазначених загроз на ринку зерна вважаємо за необхідне вводити відповідну адресну допомогу малозабезпеченим верствам населення, як у розвинутих країнах світу, шляхом забезпечення соціально значимими продуктами харчування, зокрема хліб та види продовольства тваринного походження, сировиною для виробництва яких є зерно.

- з метою недопущення критичного вивезення зерна за межі країни необхідно на державному рівні чітко узгоджувати обсяги наявного та експортованого зерна за його якісною структурою. Слід відмітити, що нині митними органами відстежуються потоки експорту зерна, зокрема пшениці в розрізі класів, проте немає відповідного контролю за якістю наявного в країні зерна.

- для нівелювання впливу волатильності світових цін на кон'юнктуру внутрішнього ринку рослинницької продукції необхідно диверсифікувати напрями використання виробленої продукції, що дозволить збільшити розмір доданої вартості виробленої в середині країни та відійти від сировинної спрямованості вітчизняного аграрного експорту. Також це сприятиме послабленню безробіття на селі; підвищенню доходів селян; збільшенню виробництва якісної вітчизняної тваринницької продукції, яка може заповнити низьку ємність вітчизняного ринку відповідними продуктами; уникненню завезення неякісної м'ясної продукції. Крім того для послаблення енергетичної залежності нашої держави частину зерна доцільно направляти для переробки на біоетанол в середині країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шпичак О.М. Економічні взаємовідносини сільськогосподарських підприємств зі сферою заготівель і переробки технічних культур / О. М. Шпичак. – К.: Урожай, 1987. – 152 с.
2. Kaplinsky R. A handbook for value chain research / [R. Kaplinsky, Morris M.] – IDRC. – 2000. – 109 с.
3. Porter M. Creating Shared Value [Електронний ресурс] / М. Porter, М. Kramer // Harvard Business Review. – Режим доступу: <http://hbr.org/2011/01/the-big-idea-creating-shared-value/ar/pr>
4. Taylor D. Value chain analysis: an approach to supply chain improvement in agri-food chains / D.Taylor // International Journal of Physical Distribution & Logistics Management. – 2005. – Vol. 35. – №10. – P. 744-761.
5. Методичні рекомендації оперативного визначення витрат виробництва та формування цін на продукцію сільськогосподарства і переробної промисловості в умовах інфляції // [Шпичак О.М., Маслюков С.О., Протасов В.Ю. та ін.]; УААН. Ін-т аграр. економіки. – К., 1995. – 58 с.
6. Шпичак О. М. Економіко-організаційні неузгодженості взаємовідносин у продуктових ланцюгах в умовах інфляційно-девальваційних процесів: напрями врегулювання / О. М. Шпичак // Економіка АПК. – 2015. – № 6. – С. 82-93.

REFERENCES

1. Shpychak, A.M. (1987), *Ekonomichni vzaiemovidnosyny sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv zi sferoiu zahotivel' i pererobky tekhnichnykh kul'tur* [The economic relationship between agricultural enterprises with the scope of preparations and processing crops], Urozhaj, Kyiv, Ukraine, [in Ukrainian].
2. Kaplinsky, R. (2000), *A handbook for value chain research*, IDRC, Canada.
3. Porter, M. and Kramer, M. (2011), "Creating Shared Value", *Harvard Business Review*, [Online], available at: <http://hbr.org/2011/01/the-big-idea-creating-shared-value/ar/pr> (Accessed 4 Murch 2015)
4. Taylor, D. (2005), "Value chain analysis: an approach to supply chain improvement in agri-food chains", *International Journal of Physical Distribution & logistics Management*, vol. 35, pp. 744-761.
5. Shpychak, O.M. Masliukov, Y.O. Protasov, V.Y. (1995), *Metodychni rekomendatsii operatyvnoho vyznachennia vytrat vyrobnytstva ta formuvannia tsin na produktsiiu sil's'koho hospodarstva i pererobnoi promyslovosti v umovakh inflitsii* [Operational Guidelines definition of production costs and pricing of agricultural products and processing industry in terms of inflation], UAAN IAE, Kyiv, Ukraine, [in Ukrainian].
6. Shpychak, A.M. (2015), "Economic and institutional relations inconsistencies in the food chain under devaluation processes: towards a settlement", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 82-93, [in Ukrainian]

Функционирование механизма ценообразования продукции отрасли растениеводства в условиях неопределенности и риска

О.В. Боднар

В статье исследовано функционирование механизма ценообразования на продукцию растениеводства в условиях неопределенности и рисков, природой которых является стремительная девальвация национальной валюты и значительные темпы инфляции. Освещены особенности определения уровня экономической эффективности производства продукции растениеводства в этих условиях. Автором проведена оценка доходности этой отрасли в 2014 году с учетом инфляционных процессов. Проанализирована покупательная способность населения Украины. Предлагаются пути достижения равновыгодных условий функционирования всех участников продовольственных цепочек.

Ключевые слова: растениеводство, цена, рынок, инфляция, девальвация, продовольственные цепочки, рентабельность, розничная торговля, затраты, покупательная способность населения.

Надійшла 14.05.2015 р.

УДК 330.101.541:631.164.23

КІСІЛЬ М.І., канд. екон. наук

e-mail: kisil@iae.kiev.ua

Інститут аграрної економіки

ПРІОРИТЕТИ ІНВЕСТУВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ

Обґрунтовується, що в умовах військових подій для України вкрай важливо забезпечити позитивний розвиток аграрного сектору економіки, що можливо лише на основі інвестицій. Пропонуються рішення з найбільш гострих питань інвестиційного забезпечення. Інвестування розвитку аграрного сектору економіки рекомендується здійснювати за пріоритетними напрямками вкладень, які забезпечують заміщення імпорту продовольства власним його виробництвом, активізацію інвестиційної діяльності сільського населення та залучення зовнішніх інвестицій, участь товаровиробників у проєктах міжнародної інтеграції тощо.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, інвестиції, інвестування в умовах військових подій, пріоритети інвестування, формування джерел фінансування, залучення інвестицій.

Постановка проблеми. Тягар військових подій нині несуть усі суб'єкти економічної діяльності та населення України. Особливо негативно ці події позначилися на інвестиційній діяльності, що призвело до погіршення соціально-економічного стану населення і зниження темпів розвитку економіки та рівня усіх видів національної безпеки. У цій ситуації вкрай важливо послабити або й повністю відвернути негативні наслідки військових подій на інвестиційну діяльність. Це, зокрема, стосується аграрного сектору економіки, інвестиційні джерела розвитку якого в умовах військових подій різко зменшилися. Гострий дефіцит інвестиційних ресурсів змушує товаровиробників використовувати їх на найбільш важливих пріоритетних напрямках. У зв'язку із зазначеним, завдання щодо визначення пріоритетів інвестування розвитку аграрного сектору економіки в умовах військових подій має важливе національне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти пріоритетності інвестування розвитку аграрного сектору економіки за останній час активно досліджуються як в державах з нестабільними і недостатньо розвиненими економіками з метою подолання бідності та несправедливості, так і для підвищення ефективності та збалансованості розвитку сільського господарства, пріоритетного розвитку окремих галузей і регіонів, державної підтримки, створення глобальної системи сільського господарства тощо [1-6]. Проте аспекти визначення і реалізації інвестиційних пріоритетів держав, які знаходяться в стані військових подій і намагаються за рахунок розвитку сільського господарства протидіяти їх негативним наслідкам, а також забезпечити його поступальний розвиток, вивчені недостатньо.

Мета і завдання дослідження – обґрунтування основних пріоритетів інвестування розвитку аграрного сектору економіки України в умовах військових подій.

Результати досліджень та їх обговорення. В умовах суспільної нестабільності та військових подій посилилася важливість забезпечення населення держави продовольством і нарощування експортного потенціалу. Аграрний сектор економіки поки що забезпечує стабільні надходження валюти, що за хронічного її дефіциту має неабияке значення для стримування інфляції і задоволення оборонних потреб. Тому для держави нині життєво важливо зберегти позитивну динаміку доходів агровиробників та їх платежів до бюджету, що забезпечується лише при зростанні інвестицій. Проте їх обсяги у сільському господарстві з 2014 р. почали зменшуватися (табл. 1).

Таблиця 1 – Інвестиції у виробництво продукції сільського господарства України в 2010–2014 рр. (у порівнянних цінах)

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Інвестиції, всього, млн грн	2171	2866	3150	3140	2656
в % до попереднього року	116	132	110	100	85
Припадає інвестицій, грн:					
на 1 га сільськогосподарських угідь	103,1	135,8	148,4	148,1	125,9
на 1 працюючого	3354	4523	5049	5318	4655
Частка сільського господарства в інвестиціях в економіці, %	7,8	7,5	7,9	7,0	8,4

У процесі досліджень встановлено, що кореляційно-регресійний зв'язок між показниками розмірів інвестицій у сільське господарство на 1 га угідь і товарної продукції та валової доданої вартості галузі характеризується майже прямою залежністю ($R=0,93$), а між інвестиціями в галузь і ВВП загалом по державі середньою тісністю зв'язку ($R=0,56$). Тому скорочення інвестицій у сільське господарство загрожує не лише суттєвим зменшенням обсягів виробництва і збуту його продукції, а й усього ВВП держави та її обороноздатності. У зв'язку з цим поряд із заходами військового характеру нині необхідно першочергово здійснити заходи щодо активізації інвестиційної діяльності в аграрному секторі. Вони дадуть поштовх для розвитку інших галузей і сфер економіки, активізації економічної діяльності населення та дрібного агробізнесу, зростання доходів бюджетів усіх рівнів, а в кінцевому рахунку, зміцнення безпеки держави. У зв'язку з підвищеним дефіцитом коштів на фінансування інвестицій, необхідно за рахунок усіх джерел фінансування забезпечувати пріоритетність інвестування розвитку аграрної економіки і здійснювати максимально можливі за нинішніх умов відповідні заходи, а в державній політиці розглядати ці заходи як такі, що мають оборонне значення.

Пріоритетність інвестування розвитку аграрної сфери в сучасних умовах доцільно забезпечувати шляхом застосування усіх можливих важелів економічного її регулювання і здійснення порівняно дешевих організаційно-економічних, фінансових та інших заходів, зокрема тих, що дозволяють усунути корупцію, рекет й інший вплив тінювих структур, гарантують права інвесторів і можливість повернення залучених коштів. Поряд з ощадливим використанням коштів бюджету слід інвестувати їх на заходи із збереження державного майна, яке буде необхідне після закінчення військових подій. Це кошти невеликі, але необхідні.

Внаслідок військових подій найбільше потерпає населення. Нині йому важливо мати джерело доходів для виживання. Тому необхідно через порівняно маловитратні заходи сприяти розвитку інвестиційної діяльності сільського населення та малих агропідприємств. Це стосується, насамперед, невеликих, порівняно дешевих але масових проєктів, що передбачають використання незадіяних виробничих потужностей і об'єктів; створення нових виробничих потужностей у короткі строки; виробництво дефіцитної та імпортозалежної продукції для задоволення внутрішнього попиту; зростання експортного потенціалу та залучення до цього суб'єктів малого і середнього агробізнесу.

Оскільки в Україні поки що не досягається продовольча безпека по окремих видах продукції, в умовах військових подій слід відмовитися від імпорту дефіцитної продукції, а через організаційні та інші заходи створювати її власне виробництво. Обмеженими бюджетними коштами доцільно стимулювати вкладання капіталу у виробництво дефіцитної продукції.

За нинішніх військових подій слід очікувати, що великий агробізнес збереже відносну стабільність своєї діяльності, оскільки темпи зростання світового попиту на продовольство випереджують його пропозицію. Тому військові події найбільш негативно впливатимуть на інвестиційну діяльність малого агробізнесу. Його пріоритетному розвитку найкраще сприятимуть заходи щодо: збільшення виробництва м'яса свиней, ВРХ, овець, птиці, кролів, і молока в особистих та фермерських господарствах й інших малих сільськогосподарських підприємствах шляхом підтримки нового будівництва і технічного переозброєння їх потужностей; створення кооперативних агроформувань у сфері заготівель, транспортування, доробки і перероблення сільськогосподарської продукції; прискорення розвитку логістичної та експортної інфраструктури; реалізації експортно орієнтованих проєктів із залученням іноземних джерел фінансування.

Проблему імпортозаміщення і зростання обсягів споживання м'яса можна успішно вирішити шляхом створення невеликих і дешевих свиноферм у ОСГ. Таким чином можна збільшити поголів'я свиней на 1,8-2,0 млн гол., обсяги реалізації свинини в живій вазі на 210-220 тис. т у рік, а валовий внутрішній продукт держави на суму понад 8 млрд грн у рік. З урахуванням створення одного місця для свиноматки вартістю 13-15 тис. грн і для молодняка свиней – 3,5 тис. грн загальна потреба в капітальних інвестиціях складе 7 млрд грн, а їх ефективність – 1,1 грн приросту ВВП на 1 грн інвестицій щорічно. З метою методичного забезпечення цих заходів у ННЦ ІАЕ було розроблено взірцевий інвестиційний проєкт створення міні-свиноферми в ОСГ [7]. Основним джерелом інвестицій на ці цілі будуть кошти громадян, проте для них важлива організаційна підтримка, особливо в постачанні ресурсів і наданні послуг.

В умовах військових подій особливо важливо збільшити обсяги виробництва молока в особистих селянських і фермерських господарствах. З цією метою слід надавати їм допомогу в ство-

ренні невеликих молочних ферм. Відповідні методичні рекомендації і зразковий інвестиційний проект розроблено в ННЦ «Інститут аграрної економіки» [8, 9 і 10]. За розрахунками, загальна потреба в інвестиціях складає близько 12 млрд гривень. Реалізація цього напрямку інвестування дозволить збільшити також обсяги реалізації молока і яловичини населенню та підвищити якість цієї продукції.

Необхідно максимально використовувати можливості механізмів залучення прямих іноземних інвестицій та інвестиційних ресурсів закордонних компаній, а також фондових і кредитних ринків. Проте практика залучення прямих іноземних інвестицій в Україні поки що не відповідає очікуванням щодо їх обсягів, структури і ролі. В 2010–2014 рр. через погіршення інвестиційного клімату та військові події відбувся їх відтік на 30 %. За розрахунками відділу інвестицій ННЦ «Інститут аграрної економіки», у разі припинення військових подій та покращення умов для діяльності іноземних інвесторів можна очікувати, що їх вкладення в аграрний сектор держави будуть помірно зростати до 850–900 млн дол. США в 2020 році.

Національні агрокомпанії до цього часу залучали значні кошти на світовому фондовому ринку. Проте у 2014 р. надходження цих коштів призупинилося. Надалі необхідно відновлювати довіру фондових інвесторів до цінних паперів агрокомпаній, які здійснюють діяльність поза зоною військових подій. Ця довіра буде відновлюватися, якщо іноземні компанії будуть впевнені в позитивному для українського агробізнесу розвитку подій.

У міжнародній інтеграції українських агровиробників зацікавлені потужні світові компанії та фінансові установи, зокрема МФК, СБРР і Китайська корпорація генеральних підрядів і машинної індустрії, які на достатньо вигідних умовах уже надали значні кредити під реалізацію інвестиційних проєктів. Проте практика реалізації таких проєктів нерідко незадовільна. Зокрема це стосується великого китайського кредиту під поставки сільськогосподарської продукції. Тому ДПЗКУ й іншим агрокомпаніям необхідно строго забезпечувати дотримання прийнятих ними кредитних зобов'язань.

У міжнародній інтеграції національного аграрного сектору економіки беруть участь великі агрокомпанії. Проте в загальнодержавному масштабі вона буде успішною тоді, коли в ній максимально будуть задіяні усі форми господарювання, зокрема малі. Залучення малого агробізнесу до інтеграційних процесів можливе лише на основі кооперування і спільної діяльності особистих і фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств.

Участі малого агробізнесу у міжнародній інтеграції в умовах війни також могли б сприяти заходи щодо залучення іноземних кредитів для створення мережі пунктів із заготівлі молока з особистих селянських господарств і потужностей для його перероблення в сухе молоко і масло на експорт, а також забезпечення населення якісним молоком. Такий проєкт нині опрацьовується в НААН, зокрема в ННЦ «ІАЕ», спільно із зацікавленою іноземною компанією.

Необхідно забезпечити доступ середніх та малих підприємств до експорту зерна і сформувати мережу їх зернових кооперативів шляхом залучення іноземних кредитів під закупівлю необхідного імпортного обладнання, формування товарних партій цієї продукції та її реалізації на зовнішньому і внутрішньому ринках. Досвід розроблення в ННЦ «ІАЕ» відповідних проєктів свідчить, що орієнтовна вартість створення елеваторних потужностей з розрахунку на 1 т одноразового зберігання складає: на 3 тис. т – 399 дол. США, 5 тис. т – 371 і на 10 тис. т – 300 дол. США.

Найбільш гострою у сфері міжнародної інтеграції є проблема переходу на систему європейського забою тварин, вирощених у господарствах сільського населення. Потужності, які б відповідали європейським вимогам, нині практично відсутні. Їх слід швидко створити шляхом реконструкції, модернізації і технічного переозброєння існуючих об'єктів і будівництва нових. За розрахунками автора, загальна вартість переходу на європейську систему забою тварин з господарств населення становить 1,8 і 2,3 млрд гривень.

З метою активізації процесів міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки слід також здійснювати заходи щодо: створення сприятливого інвестиційного клімату в державі, подолання корупції, розвитку ринкових інститутів тощо; організаційної підтримки інвестиційних проєктів міжнародної інтеграції за участю малих і середніх сільськогосподарських підприємств, фермерських та особистих селянських господарств; створення мережі акредитованих лабораторій із визначення якості та сертифікації продукції молочного скотарства і кормів; сприяння реалізації інвестиційних проєктів з іноземними інвестиціями, що передбачають виробництво та збут якісної, сертифікованої, органічної і збалансованої агропродукції тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Розвиток аграрного сектору економіки можливий лише на основі інвестицій. В умовах війни цей сектор відіграє роль стабілізатора економіки і найважливішого чинника виживання населення та упередження голоду. Необхідно призупинити інвестиційний спад в секторі, що розпочався з 2014 року.

2. Поряд із заходами військового характеру слід забезпечити дієві заходи щодо активізації інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки, що підвищуватиме рівень продовольчої безпеки держави.

3. При здійсненні інвестиційної політики в аграрній сфері в умовах війни слід забезпечувати підтримку інвестиційних проектів за пріоритетними їх напрямками, надавати перевагу порівняно менш капіталомістким, здійснюваним малим агробізнесом, кооперативними формуваннями, а також із залученням іноземного капіталу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Exploring Strategic Priorities for Regional Agricultural / [M. Jonson, S. Benin, L. You et al.] // IFPRI Discussion Paper 01318. January 2014.
2. Investment Priorities for Rural Development / OECD. Edinburg, Scotland, October 19-20, 2006.
3. Policy Options and Investment Priorities for Accelerating Agricultural Productivity and Development in India / franzgatzweiler.org/p=641.
4. Kisil M.I. Priority investments' directions to agrarian sphere of Ukraine in instability conditions/ M.I. Kisil // Wirtschaft und management : theorie und praxis, v. 1, verlag SWG imex GmbH. –Nürnberg, Deutschland, 2014.
5. Renkow Mitch. Priorities for Public Investment in Agriculture and Rural Areas (GRP 3) / Renkow M.// International Food Policy Research Institute (IFPRI). – № 6, 2011.
6. Investment in agriculture / FAO // www.fao.org/investment-in-agriculture/en/.
7. Кісіль М.І. Інвестиційний проект створення міні-свиноферми в особистому селянському господарстві / М.І. Кісіль, Д.С. Черненко. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2013. – 67 с.
8. Кісіль М.І. Методичні рекомендації з розроблення інвестиційних проектів молочних ферм в особистих селянських господарствах / М.І. Кісіль, М.М. Кропивко. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2013. – 30 с.
9. Методичні рекомендації з організації сімейних ферм в Україні (на прикладі ферм з виробництва молока) / [Ю.О. Лупенко, М.І. Малік, М.І. Кісіль та ін.]. – К.: "ІАЕ", 2014. – 60 с.
10. Кісіль М.І. Інвестиційний проект створення сучасної молочної ферми на 300 корів / Кісіль М.І., Кропивко М.М., Карпенко І.Г., за ред. М.І. Кісіля. – К.: "ІАЕ", 2012. – 52 с.

REFERENCES

1. Exploring Strategic Priorities for Regional Agricultural / [M. Jonson, S. Benin, L. You et al.] // IFPRI Discussion Paper 01318. January 2014.
2. Investment Priorities for Rural Development / OECD. Edinburg, Scotland, October 19-20, 2006.
3. Policy Options and Investment Priorities for Accelerating Agricultural Productivity and Development in India / franzgatzweiler.org/p=641.
4. Kisil M.I. Priority investments' directions to agrarian sphere of Ukraine in instability conditions/ M.I. Kisil // Wirtschaft und management : theorie und praxis, v. 1, verlag SWG imex GmbH. –Nürnberg, Deutschland, 2014.
5. Renkow Mitch. Priorities for Public Investment in Agriculture and Rural Areas (GRP 3) / Renkow M.// International Food Policy Research Institute (IFPRI). – № 6, 2011.
6. Investment in agriculture / FAO // www.fao.org/investment-in-agriculture/en/.
7. Kisil' M.I. Investicijnyj proekt stvorennja mini-svinofermi v osobistomu seljans'komu gospodarstvu / M.I. Kisil', D.S. Chernenko. – К.: NNC "ІАЕ", 2013. – 67 s.
8. Kisil' M.I. Metodychni rekomendacii' z rozroblennja investycijnyh proektiv molochnyh ferm v osobystyh seljans'kyh gospodarstvah / M.I. Kisil', M.M. Kropyvko. – К.: NNC "ІАЕ", 2013. – 30 s.
9. Metodychni rekomendacii' z organizacii' simejnyh ferm v Ukrai'ni (na prykladі ferm z vyrobnyctva moloka) / [Ju.O. Lupenko, M.J. Malik, M.I. Kisil' ta in.]. – К.: "ІАЕ", 2014. – 60 s.
10. Kisil' M.I. Investycijnyj proekt stvorennja suchasnoi' molochnoi' fermy na 300 koriv / Kisil' M.I., Kropyvko M.M., Karpenko I.G., za red. M.I. Kisilja. – К.: "ІАЕ", 2012. – 52 s.

Приоритеты инвестирования развития аграрного сектора экономики Украины в условиях военных событий

Н.И. Кисиль

Обосновывается, что в условиях военных событий для Украины крайне важно обеспечить позитивное развитие аграрного сектора экономики, что возможно только на основе инвестиций. Предлагаются решения по наиболее острым вопросам инвестиционного обеспечения. Инвестирование развития аграрного сектора экономики рекомендуется осуществлять по приоритетным направлениям вложений, обеспечивающим замещение импорта продовольствия собственным его производством, активизацию инвестиционной деятельности сельского населения и привлечение внешних инвестиций, участие товаропроизводителей в проектах международной интеграции и тому подобное.

Ключевые слова: аграрный сектор экономики, инвестиции, инвестирование в условиях войны, приоритеты инвестирования, формирования источников финансирования, привлечения инвестиций.

Надійшла 13.05.2015 р.

UDC 339.727.22

ODNOROG M.A., PhD in Economics
Technological and economic college
Bila Tserkva National Agrarian University
Odnorog_BTNAU@ukr.net

INVESTMENT PROVISION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті розкрито суть інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств, виділені загальні елементи механізму забезпечення підприємств, особливості та відмінності фінансово-кредитної діяльності на підприємствах. Аналізуються поняття “інвестиційні ресурси” та “джерела формування інвестиційних ресурсів”. Показана та уточнюється роль комерційного кредитування, бюджетного фінансування та страхування сільського господарства. Звернена увага на проблеми та шляхи вдосконалення системи надання фінансово-кредитної допомоги сільськогосподарським підприємствам.

Ключові слова: інвестиційне забезпечення, сільськогосподарські підприємства, інвестування, інвестиційні ресурси, комерційне кредитування, бюджетне фінансування, страхування.

Formulation of the problem. During the process of transition of Ukraine to new international standards and its entry into a new improved level of economic development agricultural enterprises require constant improvement and development. At present the improvement of the system of production financial-credit provision, competitiveness of agricultural products and meeting consumers' needs are of great importance. To make its activity efficient an agricultural enterprise very often requires funds received from outside in addition to its own funds, which is connected with the special and seasonal character of agricultural production. Up-to-date agricultural economy is to be built according to the principle of innovations, which, in its turn, is to concern practically all factors of production: engineering, technology, crops, stockbreeding, management, investments, etc. It is impossible to expect to produce competitive products both at the internal and at the external market if they are manufactured by old technologies and handwork. During the period of crisis an enterprise requires involvement of credit resources, new investment programs, strengthening the state financial support.

Investment provision of agricultural enterprises activity represents a system of formation and use of investment resources to meet financial requirements of the economic activity subject, which is regulated by corresponding legislative acts determining ways of their realization and use at all levels of economic management. Another purpose of investment provision of agricultural sector consists in application of resource involvement methods: self-financing, bank crediting, state financing and crediting, funds redistribution.

That is why further development of the agricultural sector of Ukrainian economy is closely connected with increase of investments into fixed capital. Only on the basis of essential increase of capital investments into development of material and technical basis of agriculture, its renewal by novel high- efficiency modern machines and equipment, will the expansion of introduction of scientific and technological achievements into agricultural production promote its development and intensification of agriculture will acquire its real context.

The innovative development and technical support of agricultural production has become very important in the current period of market relations in agriculture. Traditional technologies and equipment that were used in the previous period are outdated and need to be renovated. Thus the necessity to transfer the agricultural production to the innovative and investment development model has aroused alongside with the modernization of agriculture.

Analysis of last researches and publications. The problem of investment provision of agricultural sector enterprises is broadly covered in economic literature by both Ukrainian scientists V. G. Andriichuk, M. F. Babiienko, A. V. Bazalytska, Y. K. Bilousko, L. M. Bilozor, O. G. Bulavka, M. J. Demianenko, O. M. Galitskyi, V. D. Goncharov, I. Yu. Gryshova, O. M. Husak, F. V. Ivanyna, C. B. Koteev, I. S. Kozii, S. M. Kvasha, M. F. Kropyvko, M. M. Kulaiets, L. I. Kurylo, P. A. Laiko, M. Y. Malyk, I. B. Morshneva, P. M. Muzyka, K. A. Oliinyk, V. F. Petrychenko, K. O. Prokopenko, M. V. Prysiazniuk, N. G. Ramazani, V. V. Rossokha, P. T. Sabluk, A. P. Shpak, O. V. Shubravskya, O. H. Shpykuliak, O. A. Smetaniuk, V. L. Tovstopyat, N. V. Trusova, S. M. Udovychenko, S. A. Volodin and foreign investigators M. Bordo.

However, certain aspects of this problem concerning improvement of economic circumstances at enterprises of agricultural sphere nowadays require serious research, in particular, development of agricultural enterprises due to introduction of the mechanism of financial-credit provision.

The necessity to liven the innovation activities is caused by the requirement to save all kinds of resources, the introduction of alternative energy sources and complying with the norms of the balanced environmental management in the agricultural production. Under such conditions when the investment resources are limited, it is necessary to identify the priority actions for enhancing innovation in the agricultural sector.

The main goal of this paper is to reveal the essence of investment provision by grouping basic elements of mechanism providing it at enterprises, to substantiate peculiarities and distinctions of financial-credit activity of an agricultural enterprise, to point out the significance of commercial crediting, financial leasing, budget financing and insurance, innovation and investment in agricultural production and to establish the mechanisms which attract the investment into the sector resources and identifying the key measures for innovation enhancing.

Materials and research methods. Theoretical and methodological basis of the study is a systematic approach and the dialectical method of knowledge innovation processes in the field of agriculture, involving investment of resources to upgrade logistics.

The subject of research is the innovation processes associated with organizational and economic, technical and technological changes taking place in the field of agriculture, including system support.

We used methods of analysis and synthesis of innovative processes in domestic and foreign agricultural production, statistical, accounting-structural, regulatory, and economic balance and mathematical study of technical support and basic directions of development of agricultural production in modern terms by introducing energy saving technologies agriculture.

Results and discussing. The financial-credit activities of an agricultural enterprise has the following peculiarities and distinctions from other branches of economy: first, manufacture of agricultural products is connected with the use of land and natural resources without which the activity is practically impossible; second, real financial result of the production activity is obtained only in the end of the year, so availability of funds at the enterprise is low and staff payment is comparatively low [1, p. 58]; third, there always occurs a significant financial issue that could promote creation of favorable conditions for economic activity and development in the future [2, p. 49-55].

Investment resources occupy a special position among other types of resources. It can be explained by the fact that only they can be transformed directly and with minimum time expenditure into any other type of resources. Use of financial leasing as a form of investment credit is one of long-term sources of involvement of investment resources.

In Ukraine agricultural leasing is proposed by the National Joint-Stock Company "Ukragroleasing", one third of its general volume of financing is covered by budget funds. However, even such volumes of financing are unsatisfactory for agricultural workers as they cannot meet even the most necessary needs [3, p. 126].

The main problem of participation of the National Joint-Stock Company "Ukragroleasing" in financing the agricultural sector of the economy of the country consists in its pricing policy. The company almost doubles the price for machinery realized according to the program of partial compensation, as compared with import price for the same machinery. The share of renewed agricultural machinery under these financial terms makes only 17 % from the general volume of the proposed mechanism of the government support. Financial opportunities of leasing can be improved due to its integration with methods of indirect financing of investments, namely, franchising, on condition of the use of modern high-technology equipment. Franchising enables mobilization of funds involved into the capital investment from investors who want to become co-owners of the production process.

Most part of investment into fixed capital is financed at the expense of the funds of private sector [4, p. 86-89]. Own funds of enterprises and organizations are the main source of financing of investment into fixed capital in Ukraine. The role of bank credits and other loans increase. It should be mentioned that under the conditions of development of crediting banks also preferred business lines with rapid turnover.

Budget provision is another important component of financial-credit provision. To create favorable economic environment in agricultural sector of the economy the state apply the following methods of influence: financial assistance, state crediting, price formation through additional payment system, simplified tax system, state order, using the experience of developed countries of the world. Agricultural insurance is an important expedient way of stabilization of financial condition of agricultural enterprises that can encourage them to reduce their own financial risks. Unfortunately, under the modern conditions, Ukrainian insurance market in agricultural sphere is least developed. Due to insignificant volumes of profit obtained by agricultural enterprises the insurance rates remain too high for them [5, p. 81-83]. The vast majority of enterprises insure their production against weather conditions and acts of God (66 %), and also against fires (23 %) [6, p. 42-46]. With the aim of reduction of risk of agricultural crops losses and provision of repayment of bank credits it is necessary to introduce the system of credit risks insurance. It is important that the mechanism of insurance relations be based on mutual trust of all the participants of the insurance market and taking into account their interests when new insurance products are introduced. As agricultural workers are interested in spending minimum amount of investment resources on insurance protection and insurance companies are interested in obtaining maximum profit, the balance between demand and supply can be achieved by means of state financial policy influence on the system of agricultural insurance.

The main strategic objective of the state policy in the field of agricultural economics is to develop competitive agricultural production, which is able to ensure food security, the depth of processing of raw materials and increasing exports of certain agricultural products. The fundamental basis for improving the efficiency of agricultural production is a public research support, the introduction of resource-saving and environment-friendly "green" technology innovation. Technical and technological innovation should cover all aspects of agriculture – agriculture, agro refining and agricultural machinery. An important task in this structural chain is given to the agricultural production [7, p. 86-88].

Studying and generalization of domestic and foreign experience in the field of innovative development of agricultural production makes it possible to build a strategy for the innovative activity. One of the forms of the innovative activity is the innovative business, which is a new form of integration of science and production. Innovative entrepreneurship is taking its first steps in agriculture [8, p. 161-164].

To enhance this activity requires the joint efforts of entrepreneurs, public authorities and research institutions that have common motivational factors. Depending on the level of the market relations development the forms and methods of motivational factors are being changed. Thus, at present the innovative business is still developing. It should unite the entrepreneurs and the researchers with a mutual goal – the creation of an innovative product. The innovative activities include scientific, managerial, manufacturing, technological, marketing and other factors that are functionally interrelated and create innovative product.

Conclusions. So, the system of financial-credit provision of agricultural enterprises faces the following problems: imperfect state policy in the sphere of investment provision of the activity of agricultural enterprises (taxation, crediting); insufficiently developed system of insurance of crops, property and financial risks; besides, such mechanisms of investment provision as leasing, fund operations, mutual investment, widely spread in the world practice, practically do not develop.

LIST OF LITERATURE

1. Бова Т.В. Державна інноваційно-інвестиційна політика України: теорія, методологія, напрями розвитку: [монографія] / Т. В. Бова. – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 452 с.
2. Гладкова У.Б. Інвестиційна діяльність та її державне регулювання / У.Б. Гладкова // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 49-55.
3. Дацій Н.В. Державна інвестиційна політика на національному та галузевому рівнях: теорія, методологія, практика: [монографія] / Н.В. Дацій. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 427 с.
4. Іванов С.В. Удосконалення управління інвестиційними процесами / С.В. Іванов // Держава та регіони. – 2009. – № 7. – С. 86-90. – (Серія "Економіка і підприємництво").
5. Кармазіна Н.В. Завдання інвестиційної політики держави / Н.В. Кармазіна // Інвестиційна складова сталого розвитку регіону: наук.-практ. конф., 10 грудня 2008 р.: тези допов. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ „Магістр”, 2009. – С. 81-83.
6. Кім Ю.Г. Інвестиційне право, як чинник фінансової безпеки капіталів в Україні / Ю.Г. Кім, О.А. Кириченко // Актуальні питання юридичної науки: міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. – Тернопіль, 2008. – С. 42-46.
7. Комашенко Т.А. Інвестиційний ринок України як об'єкт державного регулювання: сутність та механізми функціонування / Т.А. Комашенко // Економіка та держава. – 2009. – № 9. – С. 86-88.
8. Курмаєв П.Ю. Державне регулювання інвестиційної діяльності на регіональному рівні / П.Ю. Курмаєв // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 7-8 (98-99). – С. 161-164 (№ 8).

REFERENCES

1. Bova T.V. Derzhavna innovacijno-investycijna polityka Ukrainy: teoriya, metodologija, naprjamy rozvytku: [monografija] / T. V. Bova. – Donec'k: Jugo-Vostok, 2011. – 452 s.
2. Gladkova U.B. Investycijna dijial'nist' ta i'i' derzhavne reguljuvannja / U.B. Gladkova // Regional'na ekonomika. – 2009. – № 2. – S. 49-55.
3. Dacij N.V. Derzhavna investycijna polityka na nacional'nomu ta galuzevomu rivnjah: teoriya, metodologija, praktyka: [monografija] / N.V. Dacij. – Donec'k: Jugo-Vostok, 2010. – 427 s.
4. Ivanov S.V. Udoskonalennja upravlinnja investycijnymy procesamy / S.V. Ivanov // Derzhava ta regiony. – 2009. – № 7. – S. 86-90. – (Serija "Ekonomika i pidpryjemnyctvo").
5. Karmazina N.V. Zavadannja investycijnoi' polityky derzhavy / N.V. Karmazina // Investycijna skladova stalogo rozvytku regionu: nauk.-prakt. konf., 10 grudnja 2008 r.: tezy dopov. – H.: Vyd-vo HarRI NADU „Magistr“, 2009. – S. 81-83.
6. Kim Ju.G. Investycijne pravo, jak chynnyk finansovoi' bezpeky kapitaliv v Ukraini / Ju.G. Kim, O.A. Kyrychenko // Aktual'ni pytannja jurydychnoi' nauky: mizhnar. nauk.-prakt. Internet-konf. – Ternopil', 2008. – S. 42-46.
7. Komashenko T.A. Investycijnij rynek Ukrainy jak ob'jekt derzhavnogo reguljuvannja: sutnist' ta mehanizmy funkcionuvannja / T.A. Komashenko // Ekonomika ta derzhava. – 2009. – № 9. – S. 86-88.
8. Kurmajev P.Ju. Derzhavne reguljuvannja investycijnoi' dijial'nosti na regional'nomu rivni / P.Ju. Kurmajev // Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2009. – № 7-8 (98-99). – S. 161-164 (№ 8).

Инвестиционное обеспечение сельскохозяйственных предприятий**М.А. Однорог**

В статье раскрыта суть инвестиционного обеспечения сельскохозяйственных предприятий, выделены общие элементы механизма обеспечения предприятий, особенности и различия финансово-кредитной деятельности на предприятиях. Анализируются понятия “инвестиционные ресурсы” и “источники формирования инвестиционных ресурсов”. Показана и уточняется роль коммерческого кредитования, бюджетного финансирования и страхования сельского хозяйства. Обращено внимание на проблемы и пути совершенствования системы предоставления финансово-кредитной помощи сельскохозяйственным предприятиям.

Ключевые слова: инвестиционное обеспечение, сельскохозяйственные предприятия, инвестирования, инвестиционные ресурсы, коммерческое кредитование, бюджетное финансирование, страхование.

Investment provision of agricultural enterprises**M. Odnorog**

Article is sanctified to the ground of theoretical, methodical principles and development of practical recommendations in relation to the improvement of the investment providing of agricultural enterprises. There are submitted all points about economic and theoretical foundations in investment provision of agricultural enterprises. There are also offered classification of investments according to the most important characteristics and the main characteristics of investments of enterprise as an object of management. There are submitted the plan of investment process in agricultural and development in investment process.

Key words: investment, investment provision, investment resources, efficiency of investments, prediction, optimization.

Надійшла 11.05.2015 р.

УДК 339.137.2 : 005.21 : 005.334

КОВАЛЬ Н.В., канд. екон. наук*Білоцерківський національний аграрний університет*

NadiaKoval@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА РИЗИКУ

Досліджено та узагальнено підходи науковців до визначення поняття «конкурентна стратегія підприємства», класифікації конкурентних стратегій за різними ознаками. Розкрито сутність основних видів конкурентних стратегій. Проаналізовані принципи та етапи формування конкурентної стратегії підприємства. Визначено критерії та чинники, що впливають на вибір конкурентної стратегії. Розглянуто особливості формування конкурентних стратегій підприємства в умовах невизначеності та ризику.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, конкурентна стратегія, стратегічні альтернативи, невизначеність.

Постановка проблеми. Протягом останнього року спостерігалися досить значні зміни умов діяльності господарюючих суб'єктів. Падіння платоспроможного попиту призвело до зниження обсягів реалізації продукції підприємств та браку оборотних коштів; девальвація гривні, зростання темпів інфляції, обмеження доступу до кредитних ресурсів та високі відсоткові ставки зумовлюють дефіцит фінансових ресурсів для проведення наукових досліджень та впровадження інноваційних розробок, інвестування в реконструкцію і модернізацію виробництва, оновлення основних виробничих фондів.

Погіршення умов господарювання та посилення конкурентної боротьби на ринках товарів і послуг актуалізує питання створення та зміцнення конкурентних переваг. Основою бізнесу стає

наявність конкурентних стратегій підприємства, успішна реалізація яких дозволяє адекватно реагувати на зміни зовнішнього середовища, максимально використовуючи його можливості та своєчасно долаючи загрози, що виникають з певною періодичністю [1, с. 32-33].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у розробку теоретико-методологічних та прикладних аспектів проблеми формування і реалізації конкурентних стратегій господарюючих суб'єктів зробили такі вчені як Г. Азоєв, І. Анософф, В. Гесць, С. Кваша, Ф. Котлер, М. Портер, А. Томпсон, П. Саблук, А. Стрікланд, Р. Фатхутдінов та інші. Вітчизняні та зарубіжні науковці значну увагу приділяють класифікації конкурентних стратегій підприємств за певними ознаками, принципам розробки та методології формування конкурентних стратегій підприємств. Проте глибоке і всебічне вивчення наукових джерел з даної проблеми дозволило зробити висновок, що на сьогодні ряд положень щодо особливостей формування, зокрема вибору конкурентної стратегії підприємства в умовах невизначеності та ризику, є недосконалими та потребують більш детального дослідження.

Метою дослідження було узагальнення теоретичних підходів до розробки конкурентних стратегій підприємств та вдосконалення процедури їх вибору в умовах невизначеності та ризику.

Матеріал та методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження слугували праці зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів щодо формування конкурентних стратегій підприємств. У процесі наукового дослідження було використано низку методів, серед яких ключовими є: узагальнення і порівняння, абстрактно-логічний, монографічний методи.

Результати досліджень та їх обговорення. Поняття «стратегія» походить від грецького слова *strategy* (*stratos* – військо і *ago* – веду). Аналіз робіт вітчизняних та зарубіжних науковців свідчить, що сьогодні в економічній літературі не існує єдиного визначення поняття «стратегія підприємства». Існуючі визначення відображають різне бачення її сутності і значення на сучасному етапі: від способу встановлення довгострокових цілей організації, детального плану, призначеного для забезпечення досягнення місії організації та її цілей, до набору дій щодо досягнення заданих показників діяльності.

Н. П. Прищепа та О. М. Гайдамака вважають, що стратегія – це система управління, яка забезпечує реалізацію довгострокових цілей підприємства, а її зміст має два значення: по-перше, формулювання цільової установки (стратегія результату) і, по-друге, визначення пріоритетної моделі поведінки (стратегія процесу). При цьому у першому випадку йдеться про загальну стратегію підприємства, яка може бути лише одна і повинна відображати стратегічну мету господарського суб'єкта. Стратегій, як моделей поведінки підприємства, може бути кілька. Але у будь-якому випадку основне призначення стратегії – це спрямування зусиль усіх працівників на вирішення конкретних завдань для виконання місії та досягнення цілей організації [2, с. 91].

Розробка та реалізація стратегії є основою підвищення конкурентоспроможності підприємства в умовах глобалізації, посилення конкуренції, скорочення життєвого циклу товарів на більшості ринків.

Підходи до визначення поняття «конкурентна стратегія організації» подані в таблиці 1. Узагальнюючи відомі підходи, пропонуємо під конкурентною стратегією розуміти комплекс дій щодо планування та реалізації системи заходів, спрямованих на досягнення та утримання вигідної конкурентної позиції підприємства на ринку.

Конкурентні стратегії класифікують за різними ознаками (рис. 1). Слід зауважити, що підприємство може застосовувати різні стратегії для різних підрозділів або видів товарів залежно від цілей, ринкової ситуації та наявних ресурсів.

І. Ф. Кошелупов вважає, що система конкурентних стратегій підприємства включає:

- стратегію надбання конкурентних переваг (мінімізація витрат, диференціація, фокусування);
- стратегію забезпечення конкурентоспроможності підприємства – охоплює довгострокові програми дій за всіма функціональними напрямками його діяльності, спрямовані на формування належного рівня конкурентоспроможності (товарно-ринкова, ресурсно-ринкова, технологічна, інтеграційна, інвестиційно-фінансова, соціальна, управлінська стратегії);
- стратегію конкурентної поведінки (наступальна, оборонна, коопераційна) [12, с. 92].

Розробка конкурентної стратегії, за М. Портером, полягає в знаходженні чіткого формулювання того, як підприємство буде вести конкуренцію, якими мають бути його цілі і які засоби та дії знадобляться для досягнення цих цілей [13, с. 26].

Таблиця 1 – Визначення поняття «конкурентна стратегія організації» вітчизняними та зарубіжними науковцями

Автор	Сутність поняття «конкурентна стратегія організації»
Г. Азоев	«...план дій організації, спрямований на досягнення успіху у конкурентній боротьбі на певному ринку» [3, с. 56].
В. Аранчій, С. Зоря, А. Лантух	«...це комплекс взаємопов'язаних заходів, що ґрунтуються на внутрішніх конкурентних перевагах та вмінні підприємства нейтралізувати вплив зовнішніх факторів із максимальною вигодою для себе з метою отримання пріоритетних переваг у веденні конкурентної боротьби за завоювання та утримання міцних позицій на ринку, досягнення, підвищення чи збереження бажаного рівня конкурентоспроможності» [4, с. 5].
Є. Бельтюков, Л. Некрасова	«... основа конкурентної поведінки підприємства на ринку, що описує схему забезпечення переваг над конкурентами. Концентрується на діях і підходах, які пов'язані з управлінням, спрямованим на встановлення і зміцнення довгострокової конкурентоспроможної позиції підприємства на ринку в одній специфічній сфері підприємництва» [5, с. 7].
А. Дударь	«...спосіб довгострокових дій фірми в боротьбі з конкурентами, який ґрунтується на підвищенні якості товарів, зниженні витрат, диференціюванні продукту, проникненні на нові ринки з метою отримання конкурентних переваг» [6,с.38].
Ю. Іванов	«...ретельно розроблена програма заходів, які мають бути реалізовані організацією, з метою досягнення вигідної конкурентної позиції на ринку та адаптації організації до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі» [7, с. 70].
О. Нефедова	«...спосіб довгострокової поведінки підприємства в умовах конкуренції задля збереження досягнутого рівня конкурентоспроможності (КС) чи його підвищення» [8, с. 118].
П. Смоленюк	«...спосіб отримання стійких конкурентних переваг підприємства шляхом конкурентної боротьби, задоволення різних і мінливих потреб покупців краще, ніж це роблять конкуренти. Конкурентна стратегія підприємства дозволяє дати відповідь на питання, як підприємство конкурує на цільовому ринку, за рахунок чого воно витримує конкурентний тиск і отримує перемогу в конкурентній боротьбі?» [9, с. 86].
А. Томпсон, А. Стрікленд	«...розроблення управлінських рішень, які спрямовані на встановлення і зміцнення довгострокової конкурентної позиції підприємства в конкретній галузі» [10].
І. Тюха	«...чітка послідовність розроблених кроків розвитку, спрямованих на освоєння стійкої конкурентної позиції перевершуючи досягнення підприємств-суперників та дозволяє протистояти силам, що визначають конкурентну боротьбу в галузі» [11, с. 141].
Н. Коваль	«...комплекс дій щодо планування та реалізації системи заходів, спрямованих на досягнення та утримання вигідної конкурентної позиції підприємства на ринку».

Рис. 1. Класифікація конкурентних стратегій підприємств.

Конкурентну стратегію організації слід розробляти з урахуванням таких головних принципів: цілеспрямованість (орієнтованість на досягнення конкретних цілей); системність (урахування взаємозв'язків між окремими стратегіями); комплексність (урахування всіх чинників, які впливають на розробку та реалізацію конкурентної стратегії); альтернативність (можливість вибору конкурентної стратегії з кількох); гнучкість (здатність реагувати на зміни зовнішнього середовища); реалістичність (визначені цілі мають бути досяжними); ефективність (досягнення поставлених цілей за умови використання визначеного обсягу ресурсів) [14].

Формування конкурентної стратегії ґрунтується на застосуванні певного набору аналітичних інструментів: визначення інтенсивності галузевої конкуренції (розрахунок індексів Херфіндала-Хіршмана та Розенблюта), визначення конкурентної позиції підприємств галузі (побудова матриць «конкурентного профілю», «зростання – частка ринку» БКГ, «привабливість – конкурентоспроможність» «McKinsey» – «General Electric», «галузева привабливість – конкурентоспроможність» «Shell» – DPM, фірми Arthur D. Little», «продукт – ринок» І. Ансоффа, розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності обраних об'єктів, побудова рейтингів конкурентоспроможності підприємств тощо), аналіз динаміки галузі, сегментування ринку споживачів, аналіз потенціалу підприємства, SWOT-аналіз тощо.

С. М. Клименко, Т. В. Омеляненко, Д. О. Барабась, О. С. Дуброва, А. В. Вакуленко вважають, що процес розробки та реалізації конкурентної стратегії складається з наступних етапів: визначення мети, встановлення цілей та постановка завдань; аналіз зовнішнього середовища; дослідження внутрішнього середовища підприємства; оцінювання існуючої стратегії; аналіз стратегічних альтернатив і вибір стратегії; планування реалізації конкурентної стратегії; реалізація стратегічних рішень [15].

Одним із найважливіших етапів розробки конкурентної стратегії підприємства є її вибір, який необхідно робити на основі чітко визначених критеріїв. Аналіз наукових джерел свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення кількості та змісту критеріїв, що дають можливість оцінити ту чи іншу стратегічну альтернативу [16].

Згідно з новим тлумачним словником української мови, критерій – це «підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило, мірка» [17]. Критерії стратегічного вибору – це чітко окреслені переважно об'єктивні параметри, яким має відповідати стратегія, що приймається [18].

На нашу думку, найбільш чітко критерії відбору стратегії сформульовані у [18], до них слід віднести:

- відповідність стратегії місії і цілям підприємства;
- відповідність стратегії можливостям і загрозам зовнішнього середовища;
- відповідність стратегії внутрішнім можливостям підприємства, його сильним і слабким сторонам;
- загальна реалістичність виконання стратегії (наявність необхідних ресурсів; сумісність з внутрішньою організацією і культурою тощо);
- узгодженість стратегії: в часі; між напрямками діяльності, що забезпечує ефект синергізму; між видами стратегій: корпоративною, конкурентними, функціональними, операційними [18].

Вважаємо, що наведений перелік критеріїв доречно доповнити наступними: відповідність стратегії інтересам власників та допустимий рівень ризику.

Під час вибору конкурентної стратегії з альтернативних варіантів слід пам'ятати, що стратегії для малих, середніх та великих господарюючих суб'єктів відрізняються.

Стратегії малих підприємств спрямовані на мінімізацію конкурентної боротьби з великими і середніми фірмами та на максимальне використання переваг малого бізнесу, особливо в плані гнучкості. До основних стратегій малих підприємств відносять стратегії копіювання (випуск товару, який копіює відомий марочний продукт, з розкрученим брендом і який, у результаті цього, продається за вищими цінами), оптимального розміру (виробництво продукції малими партіями, щоб виграти у оперативності та гнучкості), участі в продукті великого підприємства (кооперація з великим підприємством), використання переваг великого підприємства (наприклад, шляхом франчайзингу).

Середні підприємства можуть обрати один із чотирьох видів стратегії зростання залежно від темпів їх зростання та темпів зростання ринкової ніші, в якій функціонують підприємства: стратегія збереження (застосовується, коли розмір підприємства залишається практично незмінним і

номенклатура продукції також змінюється досить повільно); стратегія виходу за межі ніші (доцільно застосовувати, коли темпи зростання підприємства високі, а темпи розширення ніші помірні – мале підприємство переходить у категорію великого з широкою номенклатурою товару); стратегія лідерства у ніші (застосовують, коли підприємство має достатні фінансові можливості для швидкого росту або стратегічна зона господарювання вибрана настільки вдало, що прибутки дозволяють здійснювати швидке зростання); стратегія пошуку загарбника (спрямована на пошук великої фірми, яка б погодилась здійснювати фінансову підтримку, що дозволило б середньому підприємству залишитися на даному сегменті ринку).

Стратегії для великих підприємств слід обирати на основі аналізу ключових факторів, що характеризують їхній стан з урахуванням результатів аналізу портфеля різних видів бізнесу, а також характеру і сутності реалізованих стратегій [18, 19].

Також на вибір стратегії вирішальний вплив має стан галузі та конкурентна позиція в ній підприємства. Сильні підприємства мають прагнути закріпити свої лідируючі позиції і обирати різні стратегії зростання: якщо галузь занепадає, варто обирати стратегію диференціації; якщо ж галузь розвивається – обирати стратегію концентрованого чи інтегрованого зростання. Слабкі підприємства мають обирати стратегії, які сприятимуть посиленню їх позицій на ринку. Якщо ж такі стратегії їм не під силу, дану галузь треба залишати, тобто обирати стратегію скорочення.

Слід зазначити, що значна кількість науковців наголошує, що процес формування та реалізації конкурентної стратегії підприємства має супроводжуватись постійним моніторингом ринку, прогнозуванням зовнішніх та внутрішніх факторів, аналізом дій конкурентів та своєчасним коригуванням стратегії відповідно до швидких змін конкурентного середовища [1, с. 35-36; 11, с. 145-146; 20].

Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується значним рівнем невизначеності, який характеризується браком або повною відсутністю інформації про процеси, явища, вплив окремих факторів на діяльність підприємства [21]. В таких умовах запорукою створення успішної стратегії є оцінка ступеня невизначеності ситуації. Згідно з підходом, що застосовується фахівцями консалтингової фірми McKinsey, існує чотири рівні невизначеності [22, с. 82]: достатньо прогнозоване майбутнє; майбутнє у вигляді низки альтернатив; майбутнє у вигляді «діапазону»; повна невизначеність майбутнього.

Для більшості вітчизняних галузей характерний другий або третій рівень невизначеності середовища. В таких умовах необхідно розробляти кілька сценаріїв розвитку подій і відслідковувати індикатори раннього попередження, щоб зробити висновок про тенденції змін і прийняти рішення про вибір стратегічної позиції та дій [23, с. 114].

Механізм вибору конкурентної стратегії підприємства у змінних ринкових умовах пропонує О. Д. Нефедова, яка вважає, що вибір стратегії залежить від конкурентної ситуації, її відповідності стратегічним цілям підприємства, причин, що до неї призвели, і можливостей підприємства. Якщо досягнутий рівень конкурентоспроможності є прийнятним (оптимальним), слід обрати стратегію «захисту» або «зміцнення», якщо незадовільним – «рішучих дій», «мобілізації», «змін», «стабілізації» або «стрибка» [8, с. 118-120].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, під конкурентною стратегією пропонуємо розуміти комплекс дій щодо планування та реалізації системи заходів, спрямованих на досягнення вигідної конкурентної позиції підприємства на ринку.

Найчастіше конкурентні стратегії класифікують за джерелом конкурентної переваги (диференціації продукції; мінімізації витрат; фокусування); ринковою часткою фірми та її маркетинговими діями (ринкового лідера; фірми-челенджера; фірми-послідовника; фірми-піонера), характером (агресивністю) ринкових дій (наступальна; оборонна; залишкова, коопераційна).

Підприємство може застосовувати різні стратегії для різних підрозділів або видів товарів залежно від цілей, ринкової ситуації та наявних ресурсів.

Процес розробки та реалізації конкурентної стратегії складається з наступних етапів: визначення мети, встановлення цілей та постановка завдань; аналіз зовнішнього середовища; дослідження внутрішнього середовища підприємства; оцінювання існуючої стратегії; аналіз стратегічних альтернатив і вибір стратегії; планування реалізації конкурентної стратегії; реалізація стратегічних рішень.

Одним із найважливіших етапів формування конкурентної стратегії підприємства є її вибір, який необхідно робити на основі чітко визначених критеріїв. До них слід віднести: відповідність

стратегії інтересам власників, місії і цілям підприємства, можливостям і загрозам зовнішнього середовища, сильним і слабким сторонам підприємства; загальна реалістичність виконання стратегії; узгодженість стратегії в часі, між напрямками діяльності, що забезпечує ефект синергізму, та між видами стратегій (корпоративною, конкурентними, функціональними, операційними); допустимий рівень ризику.

Під час вибору конкурентної стратегії з альтернативних варіантів слід пам'ятати, що стратегії для малих, середніх та великих господарюючих суб'єктів відрізняються. До основних стратегій малих підприємств відносять стратегії копіювання, оптимального розміру, участі в продукті великого підприємства, використання переваг великого підприємства. Середні підприємства найчастіше застосовують стратегії збереження; виходу за межі ніші; лідерства у ніші; пошуку загарбника. Стратегії для великих підприємств обирають на основі аналізу ключових факторів, що характеризують їхній стан з урахуванням результатів аналізу портфеля різних видів бізнесу, а також характеру і сутності реалізованих стратегій.

Також на вибір стратегії вирішальний вплив має стан галузі та конкурентна позиція в ній підприємства. Сильні підприємства найчастіше обирають стратегії зростання: якщо галузь занепадає – стратегію диференціації; якщо ж галузь розвивається – стратегію концентрованого чи інтегрованого зростання. Слабкі підприємства обирають стратегії, які сприятимуть посиленню їх позицій на ринку. Якщо ж такі стратегії їм не під силу, то обирають стратегію скорочення.

В умовах невизначеності та ризику необхідно розробляти кілька сценаріїв розвитку подій, здійснювати постійний моніторинг ринку, відслідковувати індикатори раннього попередження, щоб зробити висновок про тенденції змін і своєчасно скоригувати конкурентну стратегію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Харчук Т. В. Процес розробки конкурентної стратегії підприємства / Т. В. Харчук, Т. В. Хмель // *Економіка і управління*. – 2012. – №2. – С. 32-36.
2. Прищепя Н. П. Аналіз і класифікація конкурентних стратегій підприємств [Текст] / Н. П. Прищепя, О. М. Гайдамака // *Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр.* – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 4(44). – С. 88-94.
3. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. – М.: ЦЭИМ, 2001. – 207 с.
4. Аранчій В. І. Теоретичні аспекти формування конкурентних стратегій аграрних підприємств / В. І. Аранчій, С. П. Зоря, А. О. Лантух // *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. – Полтава: ПДАА. – 2012. – Т. 3, № 2 – С. 3-7.
5. Бельтюков Є. А. Конкурентна стратегія підприємства: сутність та формування на основі оцінки рівня конкурентоспроможності / Є. А. Бельтюков, Л. А. Некрасова // *Економіка: реалії часу*. – 2014. – №2(12). – С. 6-13.
6. Дударь А. П. Особенности формирования конкурентной стратегии торгово-производственной фирмы / А. П. Дударь, А. Я. Федешин. – Симферополь: Таврида, 2005. – 182 с.
7. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства: монографія / Ю. Б. Іванов та ін.; за заг. ред. Ю. Б. Іванова; ХНЕУ. – Х.: ВД «НІЖЕК», 2006. – 383 с.
8. Нефедова О. Г. Механізм вибору конкурентної стратегії підприємства / О. Г. Нефедова // *Вісник економічної науки України*. – 2008. – №2. – С. 117-120.
9. Смоленюк П. С. Обґрунтування конкурентної стратегії підприємства / П. С. Смоленюк // *Інноваційна економіка*. – 2012. – № 3 (29). – С.86-93.
10. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд; 17-е изд.; пер. с англ. – М.: ИД «Вильямс», 2007. – 928 с.
11. Тюха І. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах кризи / І. В. Тюха // *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. – 2009. – № 29. – С. 141-144.
12. Кошелупов І. Ф. Система конкурентних стратегій підприємства / І. Ф. Кошелупов // *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т.* – Одеса, 2009. – Вип. 36. – С. 90-96.
13. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость; пер. с англ. / М. Портер. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.
14. Кривенко Л. В. Конкурентная стратегия предприятия: теория, методология, практика: монографія / Л. В. Кривенко, В. М. Милашенко, С. В. Кривенко. – Полтава: ПУЭТ, 2012. – 256 с.
15. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посібник / С. М. Клименко, Т. В. Омеляненко, Д. О. Барабась та ін. – К.: КНЕУ, 2008. – 520 с.
16. Кіпа Д. В. Обґрунтування вибору конкурентної стратегії підприємства / Д. В. Кіпа // *Економіка розвитку*. – 2014. – № 4. – С. 110-115.
17. Новий тлумачний словник української мови [Текст] : у 3 т.: 200000 слів / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К.: Аконіт, 2006. – (Серія "Нові словники"). – Т. 2 : К-П. - [Б. м.] : [б. в.], 2006. – 926 с.
18. Саснко М. Г. Стратегія підприємства: навч. посіб. / М. Г. Саснко. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 390 с.
19. Балабанова Л. В. Маркетинговий менеджмент: навч. посіб. / За ред. Л. В. Балабанової. – 3-те вид., переробл. і допов. – К.: Знання, 2004. – 354 с.

20. Лайко О. О. До формування стратегій розвитку сільськогосподарських підприємств / О. О. Лайко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Вип. 126. – Харків: ХНТУСГ. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_126/24.pdf
21. Ткаченко А. М. Наукове передбачення та невизначеність майбутнього у стратегічному плануванні / А. М. Ткаченко, І. О. Казачков // Економіка промисловості. – 2009. – № 4. – С. 16-18.
22. Courtney H.G. Strategy Under Uncertainty / Courtney H.G., Kirkland J., Viguerie S.P. // *The McKinsey Quarterly*. – 2000. – № 3. – P. 82.
23. Гевко В. Антикризисна стратегія вітчизняних машинобудівних підприємств / В. Гевко, О. Гевко // Галицький економічний вісник. – 2010. – №1(26). – С. 109-114.

REFERENCES

1. Harchuk, T. V. (2012), "Development of the competitive strategy of an enterprise", *Ekonomyka y upravlyenye*, vol. 2, pp. 32-36.
2. Pryshhepa, N. P. and Gajdamaka, O. M. (2012), "Analysis and classification of competitive strategies of enterprises", *Upravlinnja proektamy ta rozvytok vyrobnyctva*, vol. 4(44), pp. 88-94.
3. Azoev, G. L. (2001), *Konkurencija: analiz, strategija i praktika* [Competition: analysis, strategy and practice], СЭУМ, Moscow, Russia.
4. Aranchij, V. I. Zorja, S. P. and Lantuh, A. O. (2012), "Theoretical aspects of competitive strategy formation of agriculture enterprises", *Naukovi praci Poltavs'koi' derzhavnoi' agrarnoi' akademii'*, vol. 3(2), pp. 3-7.
5. Bel'tjukov, Je. A. and Nekrasova, L. A. (2014), "Competitive strategy of an enterprise: essence and its formation based on competitiveness level assessment", *Ekonomika: realii' chasu*, vol. 2(12), pp. 6-13.
6. Dudar', A. P. and Fedishin, A. Ja. (2005), *Osobennosti formirovaniya konkurentnoj strategii torgovo-proizvodstvennoj firmy* [Peculiarities of formation of competitive strategy of a trade and industrial enterprise], Tavrida, Simferopol, Ukraine.
7. Ivanov, Ju. B. (2006), *Teoretychni osnovy konkurentnoi' strategii' pidpryemstva* [Theory of formation of an enterprise competitive strategy], INZhEK, Kharkiv, Ukraine.
8. Nefedova, O. G. (2008), "Selection mechanism of an enterprise competitive strategy", *Visnyk ekonomichnoi' nauky Ukrainy*, vol. 2, pp. 117-120.
9. Smolenjuk, P. S. (2012), "Substantiation of an enterprise competitive strategy", *Innovacijna ekonomika*, vol. 3(29), pp. 86-93.
10. Tompson, A. A. and Striklend, A. Dzh. (2007), *Strategicheskij menedzhment: koncepcii i situacii dlja analiza* [Strategic management: concepts and cases for analysis], 17rd ed, Vil'jams, Moscow, Russia.
11. Tjuha, I. V. (2009), "Managing the competitiveness of an enterprise during crisis", *Naukovi praci Nacional'nogo universytetu harchovyh tehnologij*, vol. 29, pp. 141-144.
12. Koshelupov, I. F. (2009), "System of competitive strategies of an enterprise", *Visnyk social'no-ekonomichnyh doslidzhen'*, vol. 36, pp. 90-96.
13. Porter, M. (2005), *Konkurentnoe preimushhestvo: Kak dostich' vysokogo rezul'tata i obespechit' ego ustojchivost'*, [Competitive advantage: How to achieve a high result and make ensure its sustainability], Al'pina Biznes Buks, Moscow, Russia.
14. Krivenko, L. V. Milashenko, V. M. and Krivenko, S. V. (2012), *Konkurentnaja strategija predprijatija: teorija, metodologija, praktika*, [Competitive strategy of an enterprise: theory, methodology and practice], PUJeT, Poltava, Ukraine.
15. Klymenko, S. M. Omel'janenko, T. V. Barabac', D. O. Dubrova, O. S. and Vakulenko A. V. (2008), *Upravlinnja konkurentosposobnostju pidpryemstva*, [Managing the competitiveness of an enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine.
16. Kipa, D. V. (2014), "Substantiation of selecting the competitive strategy of an enterprise", *Ekonomika rozvytku*, vol. 4, pp. 110-115.
17. Jaremenko, V. V. and Slipushko, O. M. (2006), *Novyj tlumachnyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy: u 3 t.: 200000 sliv* [New explanatory dictionary of Ukrainian language: 3 volumes, 200000 words], Akonit, Kyiv, Ukraine.
18. Sajenko, M. G. (2006), *Strategija pidpryemstva*, [Strategy of an enterprise], Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine.
19. Balabanova, L. V. (2004), *Marketingovyj menedzhment*, [Marketing management], 3rd ed, Znannya, Kyiv, Ukraine.
20. Lajko, O. O. (2012), "On formation of development strategies of agriculture enterprises", *Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo tehnic'nogo universytetu sil's'kogo gospodarstva : Ekonomichni nauky*, [Online], vol. 126, available at: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_126/24.pdf (Accessed 25 May 2015).
21. Tkachenko, A. M. and Kazachkov, I. O. (2009), "Scientific foresight and uncertainty of the future in strategic planning", *Ekonomika promyslovosti*, vol. 4, pp. 16-18.
22. Courtney, H.G. Kirkland, J. and Viguerie, S.P. (2000), "Strategy Under Uncertainty", *The McKinsey Quarterly*, vol. 3, P. 82.
23. Gevko, V. and Gevko, O. (2010), "Anticrisis strategy of national machine-building plants", *Galyc'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 1(26), pp. 109-114.

Теоретические аспекты формирования конкурентных стратегий предприятий в условиях неопределенности и риска

Н. В. Коваль

Изучены и обобщены подходы ученых к определению понятия «конкурентная стратегия предприятия», классификации конкурентных стратегий по разным признакам. Раскрыта сущность основных видов конкурентных стратегий. Проанализированы принципы и этапы формирования конкурентной стратегии предприятия. Определены критерии и факторы, которые влияют на выбор конкурентной стратегии. Рассмотрены особенности формирования конкурентных стратегий предприятия в условиях неопределенности и риска.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентные преимущества, конкурентная стратегия, стратегические альтернативы, неопределенность.

Надійшла 12.05.2015 р.

УДК 338.43

SOKOLSKA T.V., *Ph.D. in Economics,*
Bila Tserkva National Agrarian University

INFRASTRUCTURE OF AGRICULTURAL MARKET: STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Здійснено аналіз нинішнього стану інфраструктури вітчизняного аграрного ринку.

Доведено, що інфраструктура аграрного ринку в Україні, перебуваючи уже тривалий час в стадії становлення, практично не виконує покладених на неї функцій щодо створення стабільних умов для забезпечення сільськогосподарських товаровиробників виробничими ресурсами та реалізації виробленої продукції. Все це призводить до значних витрат виробників, переробників і споживачів, втрат державного та місцевих бюджетів.

Обґрунтована необхідність докорінної зміни підходів до формування інфраструктури аграрного ринку, що має здійснюватися за умови синхронного розвитку її складових: маркетингової, фінансово-кредитної, інформаційно-консультаційної, логістичної, організаційної. Державна аграрна політика має сприяти вирішенню цих завдань і бути спрямованою на формування оптових ринків аграрної продукції та матеріально-технічних ресурсів; формування нормативно-правової бази для запровадження ф'ючерсної торгівлі та вдосконалення системи складських свідоцтв на ринку зерна; забезпечення розвитку мережі агроторгових домів у формі маркетингових кооперативів.

Ключові слова: інфраструктура, торгові біржі, оптові ринки, елеватори, логістика, інформаційно-консультативні центри.

Problem definition and its relation to important scientific or practical issues. Agriculture has been the main factor of the national economy engine of growth nowadays since it is the only industry that had a growth of 2.8% over Ukraine in 2014 and provided 30% of the domestic agricultural sector eksport. 3577.5 thousand people are employed in agricultural sector. However, modern agricultural production has a number of problems.

Despite the existence of the legal framework of agricultural market infrastructure development, it does not provide transparent free movement of agricultural products, and the lack of a clear implementation of the "producer - wholesale - retail - consumer" scheme has a negative impact on the price situation on the agricultural market. All these give don't give the manufacturer the possibility to obtain sufficient income from the products grown because it is not an agricultural producer who gains the highest rate of return but those who process and resell agricultural products, the latter determine essentially the level of purchase prices and affect the income redistribution having occupied their place as the infrastructure institutes.

These problems would not be that acute if there functioned an effective network of agricultural products movement from a producer to a consumer, which would ensure the parity of producers, processors and ultimate consumers' economic interests and were based on the achievements of modern management, logistics, marketing and effective financial justification.

Analysis of recent researches and publications. Scientific papers of national economists such as P. Berezivskyy, V. Honcharenko, V. Zinovchuk, M. Malik, L. Moldavan, P. Sabluk, O. Shpychak, O. Shubravska and others deal with the problems of agricultural market infrastructure formation and functioning. They have proved that the most urgent problem of Ukrainian agriculture modern development is the formation of civilized transparent channels of agricultural products promotion from the manufacturer to the ultimate consumers through the development of agricultural market infrastructure.

However, the infrastructure composition and functions, its regional features and methods of ensuring its effective functioning at various organizational and hierarchical levels remain unclear, the sequence and ways of achieving consistency in the formation of agricultural market infrastructure elements have not been justified. Until now, individual components of agricultural market infrastructure in Ukraine are uncoordinated and the have been functioning haphazardly and chaotically. Neither the concept of market infrastructure, nor its function and or the formation procedure are not defined clearly.

Therefore, the acute need to develop a system of market institutions performing the functions concerning the formation of integral and stably functioning agricultural market. Also, scientifically grounded principles of infrastructure elements formation require improving; these principles could become the basis of a well functioning agricultural market.

The research aims at analysing the current state and prospects of the national agricultural infrastructure market development.

The main results of reseach. Under constant growth in global demand for food, the domestic agrarian industry has got favorable opportunities not only to meet the needs of its own population for essential foods, but also to increase exports, which will provide economic growth not only in agriculture but in the economy as a whole as well. Of course, it is closely related to the effective development of the

agricultural market which depends on the state of its infrastructure, the infrastructure is the weakest link in the chain "agriculture - processing – sale". This makes effective communication between the agents of the agricultural market impossible, results in agricultural enterprises operating expenses increasing, and, finally, reducing the competitiveness of domestic products in the domestic and foreign markets and curbing economic development of agriculture.

The infrastructure of the agrarian market includes a significant number of businesses and institutions performing service functions, which include elements of trade and marketing, transport systems, standardization, insurance, lending, certification, i.e. the set of sectors and sub-sectors of the national economy and economic activities that provide material production services, provide economic circulation and giving services to population, create conditions for the environment protection and reproduction [1].

Agricultural market infrastructure includes marketing, finance and credit, logistics, information consulting and organizational components (Fig. 1).

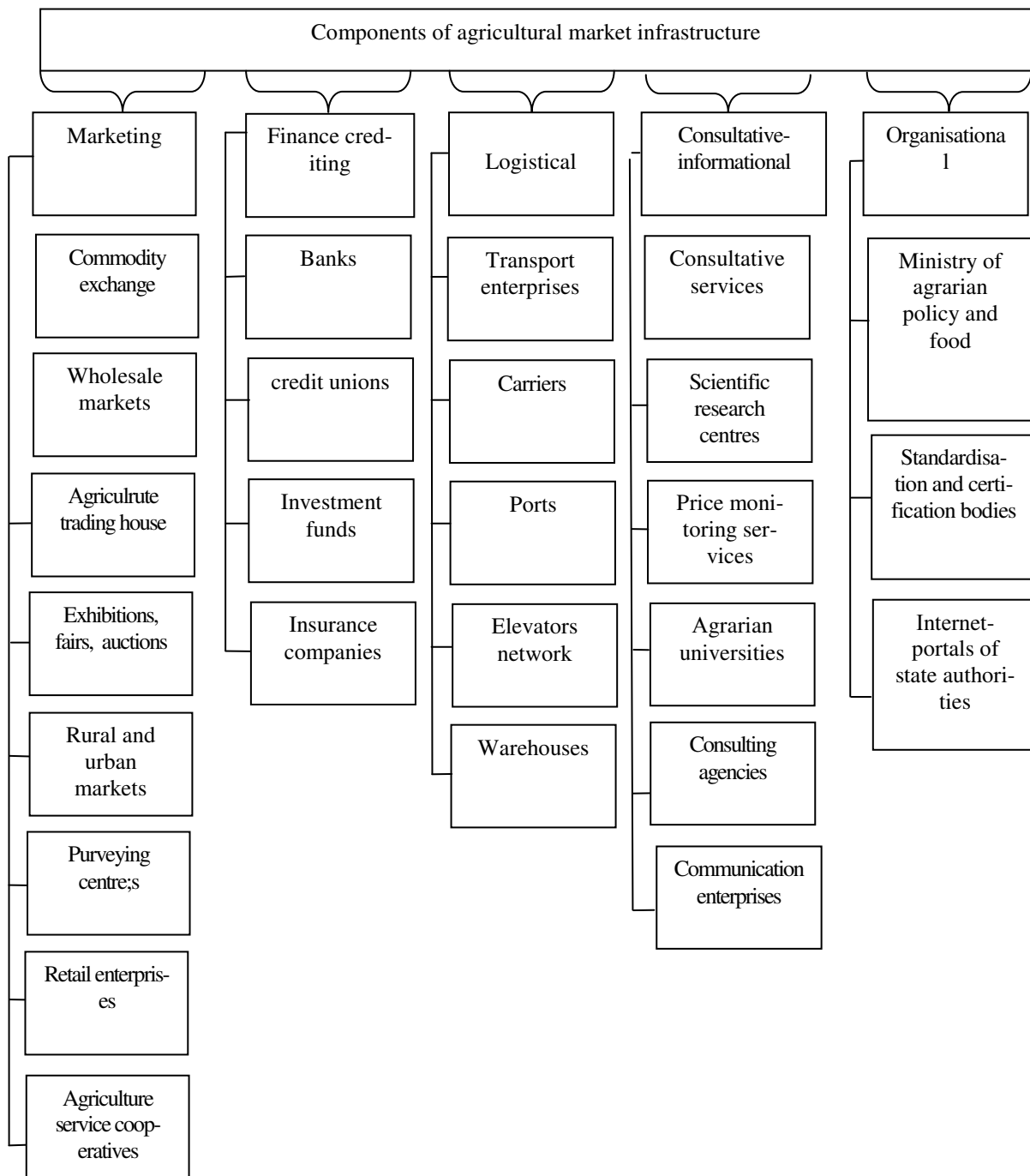

Fig. 1. Components of agricultural market infrastructure.

None of the agricultural infrastructure components meets the requirements of modern business in Ukraine nowadays. The most acute, in our opinion, is the problem of wholesale infrastructure underdevelopment, particularly that of exchange institutions [2]. It is a developed stock market that provides the real price of agricultural goods definition, transparent and stable interaction of its agents, effective promotion, price risks minimizing, i.e. it acts as the antimonopoly mechanism, ensuring equal opportunities and balance of buyers and sellers' interests. Although agricultural exchanges exist in all regions of Ukraine, wholesale trade in agricultural products at these exchanges remains undeveloped, and their numbers has decreased recently (Fig. 2).

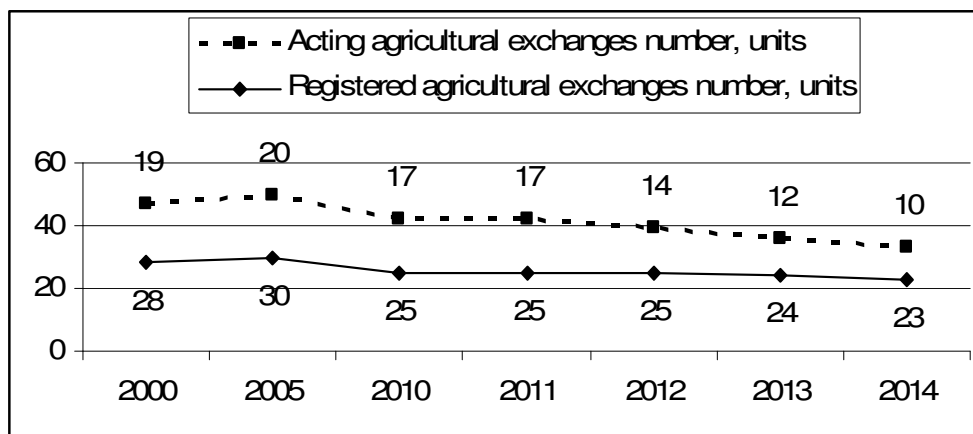

Fig. 2. Registered and acting agricultural exchanges in Ukraine number.

The number of trades conducted decreased by 1600 units in 2014 compared with 2000, although the number and volume of the transactions increased, due to the introduction of compulsory exchange export contracts registration (Table 1).

Table 1 – Basic indices of agricultural exchanges activity

Index	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Trades number, units	2329	3097	2606	1561	1118	710
Transactions number, units	11747	11919	10950	39121	40927	23166
Transactions volume, UAH mln	9868,5	15310,5	17986,5	81228,9	102824,5	13352,3
Members of exchanges number at the end of the reporting period - total, persons	1329	769	680	527	443	449
Average registered number of exchange registered staff, people	168	190	156	162	162	137
Part-time workers and civil contracts workers number, persons	32	21	37	34	23	23
Brokerage offices (firms) - independent brokers number total, units	667	647	662	550	378	356

Yet, some intensification of agricultural products trade through commodity exchanges does not solve the problem of agricultural products marketing by small producers (private households) at affordable prices. Only accredited agricultural enterprises, that are not agricultural producers and the number of which is increasing, have access to commodity exchanges today. In addition, there is no effective mechanism for pricing in the domestic agricultural market exchange; no transparent and coordinated actions at the exchanges, there is no official information on their activities and export parties formation on the OTC market. The abovementioned prevents from forming the real price of agricultural products and from engaging a wider range of agricultural producers, businesses and intermediary firms in open public auction. There are practically no electronic trading mechanisms introduced at commodity exchange market with the use of the commodity circulation tools, including commodity derivatives and warehouse receipts, a system of spot, forward and futures trading to reduce price risks of agricultural production.

Since agricultural production is concentrated mainly in the private farms (gross livestock production is 56.5%, crops production - 41.4%), and it is difficult for them to compete with large producers because of high cost of production, significant costs of transport and storage, lack of the systemic distribution channels, the problem should be solved through development of wholesale markets of agricultural products. Wholesale markets can be an effective tool in the implementation of the state agrarian policy at national and regional levels and ensure not only food security, but increase the competitiveness of national agricultural products at international level as well.

It is in the wholesale markets that any producer can sell his products for the price of a free market and increase the sales profitability by reducing the implementation costs. This is especially true in the implementation of agricultural products like fruits, vegetables, meat, fish, dairy products, etc.).

Manufacturers of agricultural products receive information about the the market requirements and sell their products at reasonable prices, they are able to receive orders for their products from wholesale customers and form their own production program (quantitative and qualitative). Availability of wholesale markets allows producers to do without the services of numerous intermediaries and go for direct trading with consumers directly which provides better marketing conditions.

Agricultural products wholesale market (APWM) help not only to preserve the products but gives them an attractive sale presentation with their calibration, cleaning, packaging, packing, etc. Wholesale market increases the avccessability of agricultural producers directly to the wholesalers that may affect the increase in their income significantly.

At the APWM a manufacturer can receive services of sales contracts documenting, banking, goods transportation and so on. The main benefits of domestic fruits and vegetables wholesale operators is that the supply and demand are concentrated in convenient locations to move trade flows within Ukraine, their documentation, information provision, banking, transportation and storage services, weighing and so on.

APWMs are also beneficial for retaile agents, because here they have an opportunity to documente the goods on the purchase day, at a competitive price and under quality controlled.

Nowadays wholesale agricultural products markets Stolychniy (Kyiv), Shuvar (Lviv), "Kopan'" (Kherson), Charivnyk livestock market (Kyiv region) meet the European standards requirements [3]. All the 12 APWM are settled as limited liability companies that prevents the state from effective influencing their work and creates conditions for their conversion to ordinary businesses. As a result, small and medium farmers have no real possibility and feasibility to implement a stable supply of products to the APWM due to the lack of own vehicles, significant shipping costs, mediation flowering, lack of wholesalers, retail etc. [3].

Thus, agricultural producers merger in cooperatives can become the way out of the situation. Owing to this merge farms will be able to receive orders for future farms will be able to obtain orders for future agricultural products and the agricultural and the prepayment. Such cooperation of consumers and producers will enable farmers to draw loans using processing enterprises and wholesale market operators' property as mortgage, will help producers to plan their production activities according to the order, to stabilize the price situation, provide small producers with access to supermarkets, to form an effective structure of the market monitoring and to provide people with high quality, secure, affordable and fresh agricultural products.

Table 2 – Number of agricultural service cooperatives (ASC) by January 1, 2015

ASC activity area	ASC number, units		activity type, units									
			processing		purvey and sales		provision		other		multifunctional	
	registered	acting	registered	acting	registered	acting	registered	acting	registered	acting	registered	acting
Soil cultivation and harvesting	246	147	9	7	14	11	4	3	39	24	180	102
Dairy	288	179	9	2	159	94	4	3	14	5	102	75
Meat production	30	16	3	0	9	5	0	0	6	3	12	8
Horticulture	102	66	2	0	43	23	8	5	10	5	39	33
Grain crops	47	34	7	5	12	5	1	1	3	1	24	22
Other	309	171	11	8	27	17	6	2	108	76	157	68
Total:	1022	613	41	22	264	155	23	14	180	114	514	308

Financial and credit infrastructure of agrarian market has not acquired the proper development yet. In rural areas, there are practically no specialized cooperatives and agricultural banks, as well as credit unions. Despite the fact that the revival of the cooperative movement in the countryside at the state level was declared as one of the priorities of agricultural development for the last three years, agricultural cooperation potential in Ukraine remains largely untapped due to the low level of state support of agricultural service cooperatives, double taxation of service cooperatives, lack of awareness among agricultural producers about their importance for production efficiency [4].

In addition to problems with the products sales, producers are experiencing significant difficulties in grain storage in elevators, which is manifested in high production losses, fraud and receiving principal profit by intermediaries. Under these conditions only large enterprises with significant lobbying capabilities obtain additional benefits. Seasonality of agricultural production creates an uneven load on the transportation and storage systems. Peak periods are associated with congestion of transport and storage. That's why the issue of quality storage and primary processing of grains, cereals and oilseeds directly at the manufacturer arises today. Because of untimely processing and failure to comply (with) their storage modes and regimes crop quality and food condition are worsened. The greatest losses of grain are observed in the farms having no drying and saving equipment. Meanwhile, in Europe and America yield losses are brought to the technical minimum of 1-2% owing to high post-harvest technologies grain and storage infrastructure.

In Ukraine, the bulk of grain is stored in elevators with the equipment morally and physically obsolete, which results in grain quality and the elevators capacity decrease. The elevators are mostly distant from the grain manufacturers and grain storage costs are very high and make about 25% of grain storage cost. The total capacity of Ukraine granaries, according to the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, is estimated at 45 million tons. However, more than 650 elevators with a total capacity of about 29 million tons and certified vegetables warehouses with the capacity of 550 tons have a certificate of compliance which confirms the quality of the services provided and the proper hardware. Up to 30% of the grown vegetables are lost during storage on account of vegetable stores and processing capacity absence. In order to take vegetable processing industry out of the crisis the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the "Concept of vegetable processing industry development", which involves the construction of new greenhouses, modern vegetable stores and processing enterprises close to regional centers in the first place.

104 vegetable stores are being built Ukraine, and it is assumed that the volume of products to be stored in certified vegetable stores will increase to 1.3 mln tons [5].

Grain transportation in the domestic market is conducted mainly by rail, and there is a constant shortage of grain transporter wagons, since these wagons are allotted for transit grain freight, their accumulation at transshipment in the ports and exceeding regulatory deadlines for the wagons loading. An alternative way of grain transportation which allows moving large quantities of grain, cheaper transportation and railroad getting unloaded is waterway transportation. NIBULON company which sets its own logistics system of terminals located on the banks of the river and its own fleet is to reduce dependence on external factors as well as business risks is a positive experience. In general, the company plans to transport up to 3 million tons of grain each year by water transport [5].

Agricultural market operating is impossible without proper information and consultation services given to agricultural producers. The world practice has proved the need for development of advisory services, price monitoring, experimental and demonstration units and so on. Organizational structure of agricultural advisory service should be based on three hierarchical levels: national, regional and local ones.

Project stage documentation is been worked out in Bila Tserkva National Agrarian University today for creation of information and consulting platform for the development of agricultural market infrastructure in Kyiv region and the formation of individual infrastructure elements on a cooperative basis, under ownership and control belonging to agricultural producers.

Thus, agrarian market infrastructure in Ukraine has been in the process of its settling for a long time, it hardly performs its functions on creating stable conditions for providing agriculture producers with resources and the products sale. All this causes significant production cost for producers, as well as expences of processors and consumers, loss of state and local budgets.

To solve these problems a fundamental change in approaches to the development of agricultural market infrastructure that should be subject to simultaneous development of its components: marketing, finance and credit, information consulting, logistics, organizational is required. State agricultural policy should contribute to addressing these challenges and aim at agricultural products wholesale markets and logistical support formation; forming the legal framework for introduction of futures trading and upgrading grain warehouse; ensuring the development of a network of agri-trading houses in the form of marketing cooperatives.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Молдаван Л. Роль організації ринку у формуванні сприятливого конкурентного середовища в аграрному секторі / Л. Молдаван // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – №1 (28). – С.200–210.
2. Боровик Т.В. Сучасний стан та перспективи розвитку аграрних бірж в Україні / Т.В. Боровик // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Випуск 2 (5). Том 3. – С. 52–58.
3. Головачова О. С. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури аграрного ринку України / О. С. Головачова // Бізнес Інформ. – 2013. – №5 – С. 178–183.
4. Шубравська, О. В. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: європейський досвід та українські перспективи / О. В. Шубравська, Н. А. Ринденко // Економіка України: науковий журнал. – 2012. – № 8. – С. 77–86.
5. http://www.business.ua/articles/infrastructure/Opt_tikaе-58025.
6. Старіков О. Ю. Рівень розвитку інфраструктури аграрного ринку як чинник формування агрохолдингів/О. Ю. Старіков // Формування ринкової економіки. Спеціальний випуск. У 2-х частинах. Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій. Частина 1. –К.:КНЕУ, 2011.–С.360–367.

REFERENCES

1. Moldavan L. Rol' organizacii' rynku u formuvanni spryiatlyvogo konkurentnogo seredovyshha v agrarnomu sektori / L. Moldavan // Teoretychni ta prykladni pytannja ekonomiky. – 2014. – №1 (28). – S.200–210.
2. Borovyk T.V. Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku agrarnyh birzh v Ukraini / T.V. Borovyk // Visnyk Poltavs'koi' derzhavnoi' agrarnoi' akademii'. – 2012. – Vypusk 2 (5). Tom 3. – S. 52–58.
3. Golovachova O. S. Problemy ta perspektyvy rozvytku infrastruktury agrarnogo rynku Ukrainy / O. S. Golovachova // Biznes Inform. – 2013. – №5 – С. 178–183.
4. Shubravs'ka, O. V. Optovi rynky sil'skogospodars'koi' produkcii': jevropejs'kyj dosvid ta ukrai'ns'ki perspektyvy / O. V. Shubravs'ka, N. A. Ryndenko // Ekonomika Ukrainy: Naukovyj zhurnal. – 2012. – № 8. – S. 77–86.
5. http://www.business.ua/articles/infrastructure/Opt_tikaje-58025.
6. Starikov O. Ju. Riven' rozvytku infrastruktury agrarnogo rynku jak chynnyk formuvannja agroholdyngiv/O. Ju. Starikov // Formuvannja rynkovoї ekonomiky. Special'nyj vypusk. U 2-h chastynah. Organizacijno-pravovi formy agropromyslovyh formuvan': stan, perspektyvy ta vplyv na rozvytok sil's'kyh terytorij. Chastyna 1. –К.:КНЕУ, 2011.–S.360–367.

Инфраструктура аграрного рынка: состояние и перспективы развития**Т.В. Сокольская**

Осуществлен анализ нынешнего состояния инфраструктуры отечественного аграрного рынка. Доказано, что инфраструктура аграрного рынка в Украине уже длительное время пребывает на стадии становления, практически не выполняет возложенных на нее функций по созданию стабильных условий для обеспечения сельскохозяйственных товаропроизводителей производственными ресурсами и реализации продукции. Все это приводит к значительным потерям производителей, переработчиков и потребителей, потерям государственного и местных бюджетов.

Обоснована необходимость коренного изменения подходов к формированию инфраструктуры аграрного рынка, которое должно осуществляться при условии синхронного развития ее составляющих: маркетинговой, финансово-кредитной, информационно-консультационной, логистической и организационной. Государственная аграрная политика должна способствовать решению этих задач и быть направленной на формирование оптовых рынков аграрной продукции и материально-технических ресурсов; формирование нормативно-правовой базы для внедрения фьючерсной торговли и совершенствования системы складских свидетельств на рынке зерна; обеспечение развития сети агроторговых домов в форме маркетинговых кооперативов.

Ключевые слова: инфраструктура, товарные биржи, оптовые рынки, элеваторы, логистика, информационно-консультативные центры.

Analysis of the current state and prospects of the national agricultural infrastructure market development is made**T. Sokolska**

It has been proved that agrarian market infrastructure in Ukraine has been in the process of its settling for a long time, it hardly performs its functions on creating stable conditions for providing agriculture producers with resources and the products sale.

A fundamental change in approaches to the development of agricultural market infrastructure that should be subject to simultaneous development of its components: marketing, finance and credit, information consulting, logistics, organizational is required to solve these problems has been grounded in the paper. State agricultural policy should contribute to addressing these challenges and aim at agricultural products wholesale markets and logistical support formation; forming the legal framework for introduction of futures trading and upgrading grain warehouse; ensuring the development of a network of agri-trading houses in the form of marketing cooperatives.

Keywords: infrastructure, stock exchange, wholesale markets, elevators, logistics, information and counseling centers.

Надійшла 12.05.2015 р.

УДК 339.13 : 637.4 : 339.9

ПАШКО С.О., ст. наук. співробітник

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

sv_pashko@mail.ru

УКРАЇНСЬКИЙ РИНОК ЯЄЦЬ ПТИЦІ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СВІТІ

Досліджено економічний механізм функціонування ринку яєць в Україні і країнах світу. Проаналізовано сучасний стан суб'єктів різних форм господарювання на ринку яєць в Україні; встановлено динаміку змін попиту і пропозицій яєць на вітчизняному ринку залежно від купівельної спроможності населення; здійснено оцінку рівня споживання і

цінової ситуації; проаналізовано експортно-імпорتنу ситуацію на ринку яєць і продуктів їх переробки в Україні і країнах світу. Обґрунтовано напрями удосконалення економічного механізму функціонування ринку яєць; сформульовані причини, що зумовили коливання у виробництві і забезпеченні потреби населення України у курячих яйцях.

Ключові слова: ринок яєць, переробка яєць, виробництво, споживання, експорт, імпорт, цінова ситуація.

Постановка проблеми. В Україні, як і багатьох країнах світу, в сучасних умовах актуальним є пошук шляхів удосконалення економічного механізму функціонування ринку яєць з урахуванням його особливостей з тим, щоб підняти конкурентоспроможність вітчизняної галузі птахівництва, підвищити економічну ефективність виробництва яєчної продукції та удосконалити економічні відносини між агентами ринку яєць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема економічного механізму формування та функціонування ринку сільськогосподарської продукції, зокрема ринку птахівництва присвятили свої дослідження Т.Г. Вермієнко, Ю.Я. Гапусенко, Т.О. Гуренко, О.О. Лук'яненко, Н.В. Сеперович, О.М. Шпичак, П.В. Щепієнко та інші вчені. Водночас, в сучасних умовах, більш поглиблених наукових досліджень потребують питання співвідношення попиту та пропозиції, ціноутворення, причин структуризації виробництва відповідно до форм господарювання, що зумовили структуру ринкової та натуральної складової в забезпеченні населення України курячими яйцями, визначення перспективи розвитку цієї галузі, економічних взаємозв'язків птахівничих господарств із заготівельними підприємствами та безпосередніми споживачами.

Мета і завдання дослідження – максимальне забезпечення вітчизняних споживачів яйцями шляхом удосконалення економічного механізму функціонування ринку яєць в Україні на основі досвіду передових країн світу.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою проведених досліджень є фундаментальні положення економічної теорії, економіки сільського господарства, а також праці провідних українських і зарубіжних вчених з проблем розвитку ринку яєць.

Результати досліджень та їх обговорення. Останні два десятиліття світова яєчна галузь демонструє чудову динаміку збільшення виробництва яєць. Але це зростання не було однорідним і призвело до значних просторових зрушень в центрах виробництва яєць. Ці зрушення в основному є результатом швидкого зростання потреби в тваринних білках, особливо в країнах Азії, що найбільш оперативно і економічно досягається через виробництво яєць. У вказаних країнах світу нині виробляється 58,6 % світового виробництва яєць. Виробництво яєць в більшості країн світу щорічно зростає в результаті безперервного розвитку птахівництва, а саме запровадження сучасних технологій, поліпшення селекційної бази, способів утримання птахів, новітніх методів ветеринарного обслуговування, збалансованості якості кормів тощо і у 2013 р. досягло рівня 1284,4 млрд штук [2].

У 2013 р. близько половини світового виробництва яєць припадало на Китай – 38,6 % (495,7 млрд шт.) [4, с. 40]. У десятці передових країн світу з виробництва яєць Україна займає дев'яту сходинку з часткою 1,3 % світового виробництва (16,6 млрд шт.). Проте, з виробництва яєць на душу населення, Україна займала друге місце серед виробників курячих яєць (431,0 шт.), поступаючись першістю Нідерландам (635,6 шт.) [5].

Одним із напрямів збільшення виробництва і підвищення економічної ефективності птахівництва в Україні є подальший розвиток спеціалізації і концентрації та переведення галузі на індустріальну основу; створення великих промислових комплексів навколо великих міст і промислових центрів.

Якщо до 2005 р. виробництво яєць було зосереджено в основному в особистих підсобних господарствах населення, то в 2014 р. вже 64 % продукції вироблялося в сільськогосподарських підприємствах. У 2014 р. виробництво яєць птиці всіх видів у всіх категоріях господарств становило 19587,3 млн штук, що на 0,1 % менше, ніж у 2013 р., в сільськогосподарських підприємствах – 12536,2 млн яєць [1, с. 204-207]. Зменшення промислового виробництва яєць було зумовлено тимчасовим закриттям ряду підприємств з виробництва харчових яєць на тимчасово анексованій території АР Крим і частково окупованій території Луганської і Донецької областей через неможливість здійснювати господарську діяльність в умовах військового стану.

Характерно, що утримання птиці в господарствах населення орієнтоване, насамперед, на забезпечення власного продовольчого споживання, соціально-економічні фактори (доходи, зайнятість), ціни на корми, а потім кон'юнктуру ринку. Специфічність цього сегменту ринку полягає в тому, що значна частина яєць, яка виробляється в особистих селянських господарств

твах, не проходячи товарно-грошового обміну, споживається в цих же виробничих структурах, тобто має місце натуральний спосіб виробництва. У 2014 р. в особистих підсобних господарствах населення було вироблено 7051,7 млн яєць. Через складну економічну ситуацію в країні, в найближчій перспективі прогнозується збільшення поголів'я птиці в господарствах населення.

Виробництво яєць на душу населення у 1990 р. становило 314 шт. за рік і потреби населення у споживанні яєць забезпечувалися на рівні нормативів. У 2014 р. цей показник становив 456 яєць на одну особу, що підтверджує, галузь птахівництва – це одна з галузей тваринництва, яка повністю забезпечує потреби внутрішнього ринку в обсягах раціональних потреб і має значний резерв для експорту.

На сучасному ринку розвинених країн присутній величезний асортимент яєчних продуктів. По-перше, це харчова продукція, до складу якої входить підгрупа для промислового споживання (меланж, білок і жовток в рідкому, замороженому і сухому вигляді), напівфабрикати для домашнього господарства і громадського харчування: спеціально упаковані і оброблені рідкі цілі яйця з тривалим терміном зберігання, заморожені цілі яйця, сухі омлети, зварені круто яйця, а також широкий асортимент готових продуктів в охолодженому і замороженому вигляді. По-друге, це нехарчова продукція, яка широко використовується у фармацевтичній, косметичній, хімічній, текстильній та інших галузях промисловості.

Український ринок яєчних продуктів ще далекий від такого різноманіття видів. Переважно яйця використовуються в домашньому господарстві, у сфері громадського харчування і для промислового споживача (кондитерська і масложирова галузь). У 2014 р. в Україну було імпортовано 6998,9 т свіжих яєць, в основному запліднених для інкубації і 7,9 т продуктів переробки яєць переважно у вигляді сушених жовтків. Постійними постачальниками яєць і яєчної продукції вже багато років залишаються Угорщина, Словаччина, Німеччина, але лідером поставок залишаються Сполучені Штати Америки.

Вступ до Світової організації торгівлі відкриває перед вітчизняними виробниками яєць нові перспективи, оскільки українська продукція має всі можливості і передумови зайняти значну частку світового ринку. Вкладення інвестицій у комплексну переробку яєць і освоєння високих технологій надає ряд переваг. Яєчним господарствам є можливість позбавитися сезонного перевиробництва і значно розширити асортимент, що дозволить маневрувати в номенклатурі продукції з врахуванням цінової політики ринку, і з'являється унікальна можливість збільшення експорту продукції. У 2012 р. із загального світового експорту яєць і продуктів їх переробки 77 % припадало на експорт курячих яєць в шкаралупі, 13 – рідкі яйця, 3 – яйця сушені і 7 % – яйця іншої птиці в шкаралупі. Більшість країн-експортерів реалізують свою продукцію у вигляді свіжих яєць у шкаралупі. Лідерами у 2012 р. були Німеччина, Ірак, Нідерланди, Сінгапур і Китай [5].

Загальна пропозиція з виробництва яєць впливає і на експорт цієї продукції з України. У 2014 р. з України було експортовано 56029,6 тонн яєць в шкаралупі (свіжих, консервованих або варених) і 3247,4 тонн продуктів переробки яєць (яйця без шкаралупи, яєчні жовтки свіжі або сушені). Безперечно, що розвиток експорту яєць та яєчних продуктів не впливає на внутрішнє споживання, адже уже нині виробництво курячих яєць в Україні повністю задовольняє потреби українських споживачів.

У найближчі 5–10 років на ринку харчової промисловості спостерігатиметься зростання попиту на рідкі і порошкоподібні яйцепродукти, такі як ферментований яєчний жовток, продукти з добавками різних спецій та інших інгредієнтів, жовток з підвищеною термостабільністю, яєчний жовток стандартний, білок з підвищеною здатністю до утворення гелю та ін. Нині, реалізація "безшкаралупних" яєць в Японії становить 47 %, у США – 30–35, у Західній Європі – 20–25 %. У цих продуктах повністю знищені збудники сальмонельозу [3, с. 68-70].

У перспективі в Україні планується розпочати продаж сухих і пастеризованих яєчних продуктів. Наразі закінчуються узгоджувальні процедури щодо поставок яєчних продуктів на промислову переробку у Європу. Із 23 квітня 2014 р. Європейський Союз в односторонньому порядку відкрив свої ринки для українських товарів у рамках автономного преференційного торговельного режиму між Україною і ЄС. Згідно з угодою про асоціацію з ЄС Україна отримала квоту на безмитне постачання яєчних продуктів та альбумінів (прості білки, які входять до складу яєць) на рівні 1500 тонн/рік виражених у яйцях в шкаралупі з поступовим збільшенням протягом 5 років до 3000 тонн/рік виражених у яйцях в шкаралупі + 3000 тонн/рік у чистій вазі.

У 2014 р. в країні-члени ЄС було експортовано з України 2,68 т яєць птиці в шкаралупі (свіжі, консервовані або варені), що менше ніж у 2013 р. на 20,2 %. Основними експортерами є Кіпр, Великобританія, Греція і Німеччина. Продукти переробки яєць за останній рік Україна експортувала лише

в Данію. Протягом 2010-2014 рр. кожного року в країни-члени ЄС експортувалося лише 0,01 % загального експорту яєць птиці в шкаралупі з України. Більше всього яєць вітчизняні виробники експортують в країни, які не входять до складу країн-членів ЄС [5].

В Україні з року в рік попит на харчові яйця зростає. У 2013 р. фонд споживання яєць населенням України становив 14,1 млрд штук, середньостатистичний українець спожив 309 яєць. При цьому в економічно розвинених європейських країнах ця цифра становить 320–350 яєць.

В Україні, як і багатьох країнах світу, яйця є одним з основних продуктів харчування населення, що характеризується як фізичною, так і ціновою доступністю.

Слід відзначити, що ринку яєць властиві коливання цін, які залежать від якості яєць, регіону реалізації, сезонністю споживання з урахуванням святкових днів. Значне коливання цін в торговельній мережі та на місцевих ринках в розрізі областей України є свідченням недоліків логістики і відмінності у рівнях доходів населення по областях.

Оптово-відпускна ціна на яйця курячі станом на кінець 2014 р. проти 2013 р. збільшилася на 43 %, і в середньому по Україні досягла рівня 11,16 грн/дес. [1, с. 221-228].

Роздрібна ціна на яйця в кінці 2014 р. проти 2013 р. збільшилася на 43,7-46,4 % і в середньому по Україні досягла: на яйця I категорії – 13,88 грн/10 шт.; яйця II категорії – 11,52 грн/10 шт. Протягом першого півріччя 2015 р. відбуваються цінові коливання: із січня до квітня роздрібна ціна традиційно зростала у зв'язку з подорожчанням зерна (яке виросло в ціні через дороге пальне), новорічними і великодніми святами (які забезпечують високий попит на яйця) і сезонний фактор (у квітні кури ще погано несуться), а в кінці квітня стала зменшуватися з приходом на ринок продукції приватних господарств і досягла рівня 12,21-14,7 грн за десяток.

Висновки. Забезпечення продовольчої безпеки населення – це одне з найголовніших завдань держави. Сучасному продовольчому ринку притаманні нестабільність і непередбачуваність, що є результатом впливу світових інтеграційних і глобалізаційних процесів. Розвиток яєчного напрямку птахівництва є виходом із цієї складної ситуації, тому що яйця є важливим продуктом, необхідним для забезпечення високої якості життя людей.

Цінова політика в яєчному птахівництві має базуватися на поєднанні вільного ціноутворення з механізмом державного регулювання, бути спрямована на забезпечення прибутковості виробництва яєць, підтримання стабільності цінової ситуації та прозорості економічних відносин на ринку, запобігання недобросовісної конкуренції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 2014/15 маркетинговий рік / [О.М. Шпичак, О.В. Боднар, Є.В. Гаваза та ін.] ; за ред. О.М. Шпичака. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – Вип. 21. – С. 192-228.
2. Союз птахівників України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poultryukraine.com>.
3. Luse, Rachael. The effects of free-range poultry / Luse Rachael//Countryside & Small Stock Journal. – Sep/Oct 2012. – Vol. 96, Issue 5. – P. 68-70.
4. Bonney, Joseph. China shuts door on US poultry, eggs / Bonney Joseph // Journal of Commerce (15307557). – 1/15/2015. – Vol. 16, Issue 2. – P. 40.
5. Food and Agricultural Organization of the United Nations (FAO)– Available online: <http://www.fao.org>.

REFERENCES

1. Potochna kon'junktura i prognoz rynkiv sil'skogospodars'koi' produkcii' ta prodovol'stva v Ukraini na 2014/15 marketyngovij rik / [O.M. Shpychak, O.V. Bodnar, Je.V. Gavaza ta in.] ; za red. O.M. Shpychaka. – K.: NNC «IAE», 2014. – Vyp. 21. – S. 192-228.
2. Sojuz ptahivnykiv Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.poultryukraine.com>.
3. Luse, Rachael. The effects of free-range poultry / Luse Rachael//Countryside & Small Stock Journal. – Sep/Oct 2012. – Vol. 96, Issue 5. – P. 68-70.
4. Bonney, Joseph. China shuts door on US poultry, eggs / Bonney Joseph // Journal of Commerce (15307557). – 1/15/2015. – Vol. 16, Issue 2. – P. 40.
5. Food and Agricultural Organization of the United Nations (FAO)– Available online: <http://www.fao.org>.

Украинский рынок яиц птицы и его место в мире

С.А. Пашко

Исследован экономический механизм функционирования рынка яиц в Украине и странах мира. Проанализировано современное состояние субъектов различных форм хозяйствования на рынке яиц в Украине; установлена динамика изменений спроса и предложения яиц на отечественном рынке в зависимости от покупательной способности населения; осуществлена оценка уровня потребления и ценовой ситуации; проанализирована экспортно-импортная ситуация на рынке яиц и продуктов их переработки в Украине и странах мира. Обоснованы направления совершенствования экономического механизма функционирования рынка яиц; сформулированы причины, обусловившие колебания в производстве и обеспечении потребности населения Украины в куриных яйцах.

Ключевые слова: рынок яиц, переработка яиц, производство, потребление, экспорт, импорт, ценовая ситуация.

Надійшла 13.05.2015 р.

УДК 339.13:636.2

КОПИТЕЦЬ Н.Г., канд. екон. наук

Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", м. Київ

Nata_new@mail.ru

РИНОК ЯЛОВИЧИНИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано сучасний стан виробництва яловичини. Відображено динаміку виробництва яловичини в розрізі категорій господарств та структуру утримання поголів'я великої рогатої худоби в Україні в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення. Особлива увага приділяється розгляду сучасних тенденцій функціонування ринку яловичини. Виявлено проблемні аспекти експорту яловичини. Встановлено основні фактори, що впливають на функціонування ринку яловичини в нинішніх економічних умовах країни. Обґрунтовано перспективи подальшого розвитку ринку яловичини в Україні.

Ключові слова: ринок, яловичина, велика рогата худоба, структура виробництва, попит, експортний потенціал.

Постановка проблеми. Збільшення чисельності населення у світі має забезпечити зростання попиту на продукти харчування в цілому, і на яловичину, зокрема. У найближчому майбутньому попит на яловичину у світі ще більше зросте, зокрема за рахунок збільшення попиту в Азії. І його все складніше буде задовольнити, до такого висновку прийшло Міністерство сільського господарства США при недавньому аналізі світового ринку яловичини [1].

При цьому скорочуватиметься як виробництво, так і споживання яловичини у розвинутих країнах, а зростатиме – у країнах, що розвиваються. Для ринку яловичини США характерна негативна тенденція зменшення споживання яловичини на душу населення, що пояснюється скороченням поголів'я великої рогатої худоби. Подібна тенденція щодо скорочення споживання яловичини на душу населення спостерігається і на ринку яловичини Канади [2].

Наразі в Україні ринок яловичини є найбільш проблемним. Впровадження деформованих ринкових відносин, перекіс у закупівельних цінах, втрата зацікавленості у розвитку галузі скотарства та нестача кормів стали головними причинами її згорання. Подібна ситуація спостерігалася і в минулі роки, проте сьогодні вона якісно інша, а тому викликає занепокоєння.

В умовах недовиробництва яловичини і телятини маємо проблеми зі збутом. Для українців яловичина не є основним видом споживання м'яса. Зокрема, вітчизняний споживач використовує в основному молочну телятину або молоду яловичину, отриману від худоби масою до 200 кг. У нас немає культури споживання стейків, як у США чи Європі, де філейна стейкова частина коштує набагато дорожче, ніж звичайне м'ясо [3].

Крім того, через низьку купівельну спроможність і високі роздрібні ціни на яловичину не всі українці можуть дозволити собі купувати її і віддають перевагу більш дешевим видам м'яса (м'ясу птиці та свинині).

Отже, існує низка проблем у функціонуванні ринку яловичини, що негативно позначається на якісних і кількісних характеристиках як стану галузі скотарства, так і розвитку аграрної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти функціонування ринку м'яса великої рогатої худоби були відображені у наукових дослідженнях та працях відомих українських учених-аграрників. Серед них привертають увагу праці таких авторів як Гладій М.В., Саблук П.Т., Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Месель-Веселяк В. Я., Пуцентейло П.Р. [4-6]. Проте, у сучасних умовах господарювання ринок яловичини потребує постійного та детального дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан виробництва яловичини, виявити основні тенденції і проблемні аспекти функціонування ринку яловичини та обґрунтувати основні напрями його розвитку.

Матеріал і методика дослідження. Для реалізації зазначеної мети дослідження використовували наступні методи та прийоми: аналіз, синтез, монографічний, статистичних групувань – для комплексного вивчення сучасного стану виробництва яловичини та визначення факторів, що впливають на його ефективність.

Результати досліджень та їх обговорення. Галузь скотарства є важливим джерелом формування продовольчих ресурсів і має значний експортний потенціал по м'ясу і м'ясопродуктах. Вона впливає на рівень забезпечення населення найважливішими продуктами харчування, легкої і харчової промисловості – сировиною.

Однак вирощування великої рогатої худоби протягом багатьох років не приносить прибутку її виробникам. За попередніми даними, у 2014 р. збитковість виробництва м'яса великої рогатої худоби дещо зменшилася і становила 35,6 % проти 43,3 % рівня 2013 р.

У 2000-2014 рр. кардинально змінилася структура виробництва м'яса. Зокрема, частка яловичини та телятини зменшилася у 2,6 рази (з 45,4 % у 2000 р. до 17,5 % у 2014 р). Це та галузь, де відбулися найбільші втрати. Дана ситуація зумовлена значним скороченням поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі (на 63,7 % за 14 років), як наслідок – скорочення обсягів виробництва яловичини і телятини.

У 2014 р., як і в минулі роки, збереглася тенденція скорочення поголів'я великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств (табл. 1).

Так, поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі в усіх категоріях господарств у 2014 р. зменшилося на 13,0 % проти показника 2010 р. і на 20,1 % порівняно з показником 2013 р. і становило 1621,3 тис. голів. Різке скорочення поголів'я частково пов'язано з тим, що Державна служба статистики у 2014 р. не враховує поголів'я худоби, яке знаходиться на території тимчасово окупованої АР Крим і в зоні АТО. У 2014 р. найбільше скорочення поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі відбулося в господарствах населення, зокрема на 27,1 % порівняно з 2013 р. У сільськогосподарських підприємствах даний показник зменшився на 10,4 %. Скорочення поголів'я стало наслідком зменшення напрямів і обсягів державної підтримки скотарства та низькими закупівельними цінами на велику рогату худобу. Слід наголосити, що в 2014 р. в господарствах населення утримувалося 51,8 % поголів'я, що на 5,1 % менше, ніж у 2013 р.

Таблиця 1 – Динаміка поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі (на кінець періоду), тис. голів

Показник	I квартал	I півріччя	9 місяців	За рік
Усі категорії господарств				
2010 р.	2618,7	2727,9	2496,1	1863,2
2011 р.	2359,6	2531,9	2363,1	1843,6
2012 р.	2396,1	2595,4	2468,3	2091,6
2013 р.	2555,8	2613,2	2449,8	2025,2
2014 р.	2473,4	2499,3	2364,7	1621,3
2015 р. *	2030,8	2066,1	1932,5	1423,2
2014 р. до 2013 р., %	96,8	95,6	96,5	80,1
У тому числі: сільськогосподарські підприємства всіх форм власності				
2010 р.	1084,2	1075,9	997,2	937,3
2011 р.	982,1	987,0	955,2	926,9
2012 р.	976,4	989,2	960,0	931,3
2013 р.	975,9	960,3	909,9	872,1
2014 р.	896,3	858,6	824,7	781,0
2015 р. *	809,9	775,9	745,2	697,3
2014 р. до 2013 р., %	91,8	89,4	90,6	89,6
господарства населення				
2010 р.	1534,5	1652,0	1498,9	925,9
2011 р.	1377,5	1544,9	1407,9	916,7
2012 р.	1419,7	1606,2	1508,3	1160,3
2013 р.	1579,9	1652,9	1539,9	1153,1
2014 р.	1577,1	1640,7	1540,0	840,3
2015 р. *	1220,9	1290,2	1187,3	725,9
2014 р. до 2013 р., %	99,8	99,3	100,0	72,9

* Прогноз

Довідково: дані за 2010-2013 рр. з урахуванням тимчасово окупованої території АР Крим

Джерело: Сформовано за статистичним бюлетнем "Стан тваринництва в Україні" [7-11].

На 1 січня 2015 р. в усіх категоріях господарств утримувалось 3884,0 тис. гол. великої рогатої худоби, в т.ч. 2262,7 тис. гол. корів. Варто відмітити, що у 2014 р. п'ятірку лідерів щодо поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі в усіх категоріях господарств формували Вінницька (129,3 тис. гол.), Полтавська (127,5 тис. гол.), Черкаська (101,3 тис. гол.), Харківська (99,4 тис. гол.) та Хмельницька (90,2 тис. гол.) області.

На 1 січня 2015 р. найменшим було скорочення поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі у Полтавській (на 9,0 %), Київській – на 10,2 % і Харківській областях – на 10,5 % порівняно з 1 січнем 2014 р. Найсуттєвіше скоротилося поголів'я у Луганській – на 38,0 %, Донецькій – на 28,1 % і Волинській областях – на 24,8 %.

У I кварталі 2015 р. господарствами населення утримувалось 60,1 % загальної чисельності великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі, що на 3,7 % менше, ніж в аналогічному періоді 2014 р. Порівняно з кінцем 2014 р., поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі в усіх категоріях господарств у I кварталі 2015 р. збільшилося на 25,3 %, зокрема у господарствах населення – на 45,3 %, а сільськогосподарських підприємствах – на 3,7 %. Ріст поголів'я в I кварталі поточного року обумовлений періодом розтелів корів у цей час і утриманням молочних телят у господарствах населення.

У I півріччі 2015 р. прогнозуємо, що поголів'я великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств зменшиться на 17,3 % порівняно з відповідним періодом 2014 р. і становитиме 2066,1 тис. голів. При цьому у господарствах населення воно скоротиться на 21,4 % до 1290,2 тис. голів, а в сільськогосподарських підприємствах на 9,4 і складе 775,9 тис. голів.

Позитивною тенденцією досліджуваного періоду (2010–2014 рр.) є збільшення середньодобових приростів (на 13,9 %). Середньодобові прирости у 2014 р. коливалися від 501 г/добу у I кварталі до 525 г/добу в кінці року. У 2014 р. середньодобові прирости за вирощування великої рогатої худоби зросли на 3,4 % порівняно з 2013 р.

Прогнозуємо у I півріччі 2015 р. незначне зменшення середньодобових приростів за вирощування великої рогатої худоби на 0,4 % проти відповідного періоду 2014 р. до 511 г/добу.

Пропозиція яловичини і телятини на внутрішньому ринку формується за рахунок вітчизняного виробництва, початкових запасів та обсягів імпорту. У 2014 р. загальна пропозиція яловичини і телятини зменшилася на 6,4 % порівняно з 2010 р. внаслідок скорочення обсягів імпорту на 64,0 % та виробництва – на 3,5 % і становила 457 тис. тонн. Зокрема, в господарствах усіх категорій вироблено 413 тис. тонн яловичини і телятини у забійній масі, що на 3,5 % менше порівняно з 2013 р.

У 2014 р. в Україні продовжилася, раніше відмічена, тенденція скорочення виробництва яловичини і телятини. Виняток становив лише 2013 р., коли виробництво зросло на 10,1 % порівняно з попереднім роком. В усіх категоріях господарств у 2014 р. вирощування великої рогатої худоби у живій масі зменшилося на 11,8 % порівняно з 2010 р. і становило 576,4 тис. тонн. При цьому реалізація на забій зменшилася на 3,5 % порівняно з показником 2010 р. Варто відмітити, що в усіх категоріях господарств процес вирізання поголів'я великої рогатої худоби триває, оскільки обсяги реалізації суттєво перевищують обсяги вирощування.

Виробництво яловичини і телятини в забійній масі у 2014 р. зменшилося на 3,5 % порівняно з 2010 р. і становило 412,7 тис. тонн. Забійний вихід яловичини і телятини становить 58,8 %. Господарства населення і надалі забезпечують 3/4 виробництва яловичини і телятини в забійній масі. Частка цих господарств у загальному обсязі виробництва коливається від 74,2 % у 2013 р. до 76,2 % у 2014 р.

Сільськогосподарські підприємства виростили в 2014 р. великої рогатої худоби в обсязі 160,6 тис. тонн (у живій масі), що на 8,0 % менше проти рівня 2010 р., а реалізували на забій 167,5 тис. тонн, або менше на 5,7 % порівняно з 2010 р. Найбільше у 2014 р. вирощено великої рогатої худоби у живій масі сільськогосподарськими підприємствами Полтавської – 21,1 тис. тонн, Черкаської – 16,8, Чернігівської – 16,3, Вінницької – 12,2 та Харківської областей – 12,0 тис. тонн. У 2014 р. найбільше реалізували на забій великої рогатої худоби у живій масі сільськогосподарські підприємства Черкаської – 18,6 тис. тонн, Полтавської – 18,1, Чернігівської – 16,6, Вінницької – 14,6 і Київської областей – 11,5 тис. тонн.

Господарства населення у 2014 р. виростили 415,8 тис. тонн великої рогатої худоби у живій масі, що на 13,2 % менше проти показника 2010 р. Водночас, ними було реалізовано на забій 534,2 тис. тонн великої рогатої худоби у живій масі, що на 2,7 % менше рівня 2010 р.

У I кварталі 2015 р. сільськогосподарські підприємства виростили великої рогатої худоби у живій масі в обсязі 38,8 тис. тонн, що на 4,4 % менше проти рівня 2014 р., а реалізували на забій 36,0 тис. тонн, або менше на 9,1 % порівняно з 2014 р.

У I півріччі 2015 р. прогнозуємо, що вирощування великої рогатої худоби в живій масі, в усіх категоріях господарств становитиме 295,3 тис. тонн. Причому господарства населення забезпечать 72,3 % обсягів вирощування, а сільськогосподарські підприємства – 27,7 %. Прогнозуємо, що реалізація на забій в усіх категоріях господарств становитиме 297,8 тис. тонн, що вказує на продовження тенденції вирізання великої рогатої худоби у господарствах населення. У сільськогосподарських підприємствах прогнозуємо, що вирощування великої рогатої худоби, в живій масі, зменшиться на 1,1 % порівняно з відповідним періодом 2014 р. і становитиме 81,7 тис. тонн, а реалізація на забій – на 7,7 % і складе 78,4 тис. тонн.

Виробництво яловичини та телятини, у забійній масі, у I півріччі 2015 р. прогнозуємо на рівні 175,3 тис. тонн. Господарства населення, у I півріччі 2015 р., за нашими прогнозами, вироблять 129,0 тис. тонн яловичини і телятини, а сільськогосподарські підприємства – 46,3 тис. тонн.

Важливо наголосити, що основною причиною стагнації галузі стала критична збитковість вирощування великої рогатої худоби на м'ясо та скорочення її поголів'я. Попит на яловичину на вітчизняному ринку досить стриманий унаслідок низької купівельної спроможності населення. Вважаємо, що стабілізуючим фактором на ринку яловичини може стати експорт. Проте кількість країн, до яких реалізовується українська яловичина, є незначною, а одним з основних ринків залишається Росія. У 2014 р. 98,1 % обсягів експорту м'яса великої рогатої худоби припадає на країни СНД, зокрема, Російську Федерацію, Білорусь, Азербайджан, Туркменістан і Молдову. До країн Азії експортуємо 1,8 % обсягів мороженого м'яса великої рогатої худоби.

У найближчій перспективі, цілком імовірно, що яловичина буде продовжувати втрачати свою частку на ринку м'яса на користь м'яса птиці та свинини [12].

За оцінками ФАО [13], світове виробництво яловичини вже протягом 2015 р. скоротиться на декілька відсотків до 58,7 млн тонн. Зважаючи на це виробництво яловичини в Україні та її експорт є досить перспективним, за умов існування справедливих закупівельних цін та надійних ринків збуту. У рамках створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС у 2015 р. передбачено індикативну сукупну тарифну квоту для експорту яловичини з України 12 тис. т, але її виконання поки що неможливе через відсутність в Україні спеціального дозволу. Так і досі залишаються невирішеними питання ідентифікації худоби, моніторингу губчастоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби та інших захворювань. Контролюючий орган, на який покладається вся відповідальність щодо якості та безпечності харчової продукції, ще й досі не може почати повноцінно працювати. Всі ці фактори стримують використання експортного потенціалу України та подальший розвиток ринку яловичини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Різке скорочення поголів'я великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств в цілому, і на вирощуванні, відгодівлі та нагулі, зокрема, обумовлене рядом факторів. Безумовно, найсуттєвішими з них є військові дії на Сході України, окупація АР Крим і політична ситуація. Все це підсилюється економічною незацікавленістю товаровиробників займатись вирощуванням великої рогатої худоби. З одного боку, низькі закупівельні ціни не забезпечують і просте відтворення первинних виробників, а з іншого – високі роздрібні ціни на яловичину та м'ясопродукти приносять надприбутки торгівлі, а попит на продукцію зменшується в зв'язку з низькою купівельною спроможністю кінцевих споживачів. Незважаючи на всю важливість галузі скотарства для вітчизняної економіки, її фактичний стан свідчить про кризові процеси. Йдеться не просто про скорочення поголів'я худоби: на м'ясокомбінати відправляються племінні тварини і маточне поголів'я, а й про те, що нині м'ясопереробні підприємства орієнтовані в основному на переробку імпоротної сировини.

Розширення ринків збуту та збільшення обсягів експорту яловичини є важливою стратегією даного ринку, що зможе забезпечити стабільність та перспективність виробництва яловичини в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. United States Department of Agriculture. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fas.usda.gov/data>.
2. Galyean M. The future of beef production in North America. [Електронний ресурс] / M. Galyean, Ch. Ponce, J. Schutz. – Режим доступу: <https://www.animalsciencepublications.org/publications>.
3. Ринок м'яса великої рогатої худоби / [О.М. Шпичак, О.В. Боднар, Н.Г. Копитець та ін.] ; за ред. О.М. Шпичака // Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 2014/2015 маркетинговий рік". Випуск 21. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – С. 168-191.
4. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України: моногр. / [М.В. Гладій, П.Т. Саблук, Н.Г. Копитець та ін.]; за ред. М.В. Гладія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 354 с.
5. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.] ; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
6. Пуцентейло П.Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: моногр. / П.Р. Пуцентейло. – Тернопіль: ВПЦ "Економічна думка ТНЕУ", 2011. – 420 с.
7. Стан тваринництва в Україні за 2010 р. Стат. бюлетень. – К., 2010. – 130 с.
8. Стан тваринництва в Україні за 2011 р. Стат. бюлетень. – К., 2011. – 129 с.
9. Стан тваринництва в Україні за 2012 р. Стат. бюлетень. – К., 2012. – 129 с.
10. Стан тваринництва в Україні за 2013 р. Стат. бюлетень. – К., 2013. – 129 с.
11. Стан тваринництва в Україні за 2014 р. Стат. бюлетень. – К., 2014. – 122 с.
12. Today's Changing Meat Industry and Tomorrow's Beef Sector. [Електронний ресурс] / Bastian Ch., Bailey DV., Menkhaus D. and Glover T. – Режим доступу: https://ag.arizona.edu/arec/wemc/papers/Today_Tomorrows.html
13. Food and agriculture organization of the United Nations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org>.

REFERENCES

1. United States Department of Agriculture. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.fas.usda.gov/data>.
2. Galyean M. The future of beef production in North America. [Elektronnyj resurs] / M. Galyean, Ch. Ponce, J. Schutz. – Rezhym dostupu: <https://www.animalsciencepublications.org/publications>.
3. Rynok m'iasa velykoi rohatoi khudoby [Market of the cattle meat] / [O.M. Shpychak, O.V. Bodnar, N.G. Kopytets' ta in.]; za red. O.M. Shpychaka // Potochna kon'iunktura i prohnaz rynkiv sil'skohospodars'koi produktsii ta prodovol'stva v Ukraini na 2014/2015 marketynhovyj rik". Vypusk 21. – K.: NNTs IAE, 2014. – S. 168-191.
4. Rozvytok m'iasoproduktovoho pidkompleksu Ukrainy: monohr. [Development of meat products subcomplex Ukraine: Monograph.] / [M.V. Gladii, P.T. Sabluk, N.G. Kopytets' ta in.]; za red. M.V. Gladii. – K.: NNTs IAE, 2012. – 354 s.
5. Ahrarnyj sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku) [The agricultural sector of Ukraine (state and prospects)] / [Prysiazhniuk M.V., Zubets' M.V., Sabluk P.T. ta in.]; za red. M.V. Prysiazhniuka, M.V. Zubtsia, P.T. Sabluka, V.Ya. Mesel'-Veseliaka, M.M. Fedorova. – K.: NNTs IAE, 2011. – 1008 s.
6. Putsentejlo P.R. Konkurentospromozhnist' m'iasnoho skotarstva Ukrainy: teoriia i praktyka: monohr. [The competitiveness of beef cattle Ukraine: theory and practice: Monograph.] / P.R. Putsentejlo. – Ternopil': VPTs "Ekonomichna dumka TNEU", 2011. – 420 s.
7. Stan tvarynnytstva v Ukraini za 2010 r. Stat. biuletен'. [Condition of livestock in Ukraine in 2010 year. Bulletin]. – K., 2010. – 130 s.
8. Stan tvarynnytstva v Ukraini za 2011 r. Stat. biuletен'. [Condition of livestock in Ukraine in 2011 year. Bulletin]. – K., 2011. – 129 s.
9. Stan tvarynnytstva v Ukraini za 2012 r. Stat. biuletен'. [Condition of livestock in Ukraine in 2012 year. Bulletin]. – K., 2012. – 129 s.
10. Stan tvarynnytstva v Ukraini za 2013 r. Stat. biuletен'. [Condition of livestock in Ukraine in 2013 year. Bulletin]. – K., 2013. – 129 s.
11. Stan tvarynnytstva v Ukraini za 2014 r. Stat. biuletен'. [Condition of livestock in Ukraine in 2014 year. Bulletin]. – K., 2014. – 122 s.
12. Bastian Ch., Bailey DV., Menkhaus D. and Glover T. Today's Changing Meat Industry and Tomorrow's Beef Sector. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://ag.arizona.edu/arec/wemc/papers/Today_Tomorrows.html
13. Food and agriculture organization of the United Nations. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.fao.org>.

Рынок говядины в Украине: современное состояние и перспективы

Н.Г. Копитец

В статье проанализировано современное состояние производства говядины. Отражено динамику производства говядины в разрезе категорий хозяйств и структуру содержания поголовья крупного рогатого скота в Украине в сельскохозяйственных предприятиях и хозяйствах населения. Особое внимание уделяется рассмотрению современных тенденций функционирования рынка говядины. Выявлены проблемные аспекты экспорта говядины. Установлены основные факторы, влияющие на функционирование рынка говядины в нынешних экономических условиях страны. Обоснованы перспективы дальнейшего развития рынка говядины в Украине.

Ключевые слова: рынок, говядина, крупный рогатый скот, структура производства, спрос, экспортный потенциал.

Надійшла 13.05.2015 р.

УДК 330.15:631.164

НЕДАШКІВСЬКА Т.М., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Висвітлено та здійснено аналіз методичних підходів до економічної оцінки природних ресурсів. Досліджено особливості використання економічної оцінки, наведено класифікацію основних підходів до економічної оцінки природних ресурсів, виявлено недоліки притаманні певним підходам. Обґрунтовано необхідність проведення економічної оцінки для удосконалення системи природокористування, раціонального використання природних ресурсів в сільському господарстві. Акцентовано увагу на тому, що проведення економічної оцінки природних ресурсів повинно базуватись на даних обліку та моніторингу природних ресурсів, що дозволить мати наочну картину про стан природних ресурсів, ступінь їх освоєння, інтенсивність їх використання.

Ключові слова: економічна оцінка природних ресурсів, витратний підхід, результативний підхід, рента.

Постановка проблеми. Серед проблем економіки природокористування важливе місце посідає економічна оцінка природних ресурсів. Багато видів природних ресурсів є не лише предметом праці, а й її результатом. До того ж, як предмет праці одні і ті ж ресурси мають багато корисних властивостей, ефект від використання яких неоднаковий. Тому існує постійна потреба в оцінці економічного змісту природних ресурсів.

З переходом економіки до ринкових відносин потреба в оцінці природних ресурсів зростає, оскільки на її основі ресурси природи залучаються в загальну систему економічних відносин. На підставі економічної оцінки природних ресурсів забезпечуватимуться можливості для відображення їх вартості у складі національного багатства країни, ведення державного природно-ресурсного кадастру, обґрунтування ефективності природоохоронних підходів, оцінки розміру втрат, що завдаються природі стихійними явищами й нераціональними методами експлуатації природних ресурсів, економічного регулювання процесів природокористування.

Оцінка господарських благ у системі управління ефективністю виробництва займає провідне місце у наукових та прикладних дослідженнях. На всіх етапах розвитку суспільства особливо актуальною є оцінка природних господарських благ – природних ресурсів. Це пояснюється тим, що вони є і основною передумовою, і результатом суспільного виробництва. Тому удосконалення системи природокористування, раціонального використання природних ресурсів в сільському господарстві потребує економічної оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значним внеском у розроблення теоретико-методичних основ економічної оцінки природних ресурсів є праці таких учених як С. Г. Струмилін, Н. П. Федоренко, Г. В. Черевко, І. В. Черевко, М. І. Яцків, М. А. Хвесик, Н. С. Макарова та ін. Зокрема, багато питань в методичних підходах до економічної оцінки природних ресурсів потребують удосконалення.

Метою і завданням дослідження було висвітлення існуючих методичних підходів до економічної оцінки природних ресурсів, їх аналіз.

Матеріал і методика досліджень. Матеріалом дослідження слугували монографічна література, нормативно-правові акти, статті періодичних видань і підручники. Методологічною та теоретичною основами досліджень стали діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення питання економічної оцінки природних ресурсів.

Результати досліджень та їх обговорення. Природні ресурси є часткою природного середовища, яке сформувалось без участі людини і потім було залучене в господарський обіг. Елементи природного середовища стають для суспільства ресурсами лише на певній стадії розвитку продуктивних сил, коли з'являється потреба в них і можливість їх використання [1]. Проблема оцінки природних ресурсів досить актуальна, оскільки якщо вони залучені у господарський обіг, то як будь-який товар, мають бути оцінені. Правильна ж оцінка природних ресурсів, з одного боку, забезпечує рівні економічні можливості для підприємств, що працюють в різних умовах, з другого – забезпечує створення ефективного матеріального стимулу до раціонального природовикористання.

Потреба в оцінці природних ресурсів є очевидною, оскільки продукт господарської діяльності, в процесі якої ці ресурси використовуються і частково або й повністю споживаються, має вартісну форму. Основні підходи до економічної оцінки природних ресурсів класифікують [3]:

1. *Витратний*, який передбачає оцінку за величиною затрат на видобуток, освоєння, введення в господарський обіг і використання природних ресурсів. Однак цей підхід не стимулює раціональне природокористування, бо ресурс кращої якості і доступності за використання отримує нижчу оцінку, ніж гірший за якістю ресурс.

2. *Результативний*, за допомогою якого здійснюється економічна оцінка тих ресурсів, які дають дохід. Недолік в тому, що не всі ресурси за використання дають дохід.

3. *Затратно-ресурсний*, який ґрунтується на поєднанні витрат на освоєння ресурсів і доходу від їх використання.

4. *Рентний*, який вважається найбільш об'єктивним, бо кращі ресурси отримують вищу оцінку за однакових витрат.

5. *Відтворювальний*, за якого економічна оцінка є сукупністю затрат на відтворення ресурсів на певній території.

6. *Монопольно-відомчий*, який є різновидом затратного. Суть полягає в тому, що розміри платежів мають відповідати фінансовим витратам спеціалізованих установ, які займаються управлінням природними ресурсами.

На сьогодні найбільш поширеними є два підходи до оцінки природних ресурсів: витратний та результативний.

Витратний підхід має в основі облік витрат на господарське освоєння природних ресурсів. Отримані в результаті застосування даного підходу економічні оцінки природних ресурсів враховують суспільно необхідні витрати праці на відтворення кількісних та/або якісних властивостей природних благ, а також їх підготовку до залучення в господарську діяльність.

За витратного підходу враховуються такі характеристики природних ресурсів: кількість джерел (родовищ) ресурсів, їх запаси, доступність для видобування, якісний стан джерела тощо. Економічні оцінки в цьому випадку мають враховувати такі показники:

- витрати, необхідні для розвідки корисних копалин, витрати на освоєння родовищ (підготовка родовищ, створення інфраструктури, необхідної для експлуатації);
- витрати на видобуток природних ресурсів та їх підготовку до використання (збагачення, транспортування);
- витрати на формування супутньої інфраструктури і допоміжних товарів за опосередкованого використання природних благ (зокрема рекреаційних ресурсів);
- витрати на відтворення відновних і частково відновних природних ресурсів (грунти, рослинні й тваринні ресурси, асиміляційний потенціал компонентів середовища тощо), рекультивативні витрати (відновлення порушених ландшафтів і якості середовища).

Результативний підхід передбачає врахування споживчих властивостей природних ресурсів, тобто їх здатності задовольняти певні потреби. З огляду на це, інтерес становить цінність природного блага (здатність його умовної одиниці задовольняти ту чи іншу потребу) або економічна оцінка його замінності (якою ціною можуть бути компенсовані дані функції або їх втрата за рахунок використання інших ресурсів чи капіталу).

Результативна оцінка природного ресурсу може визначатися двома способами:

1) або за величиною ефекту (доходу), що отримується від використання в економіці одиниці даного блага;

2) або за витратами, необхідними для заміщення даних природних благ: (функцій, які вони виконують) за рахунок застосування інших видів капіталу (ресурсів, фінансових коштів, трудових факторів).

Майже загальноприйнятим критерієм економічної оцінки всіх видів природних ресурсів у більшості досліджень, що провадяться в цій сфері, є диференційна рента. Цей показник акумулює в собі оцінку таких факторів як кількість і місце розташування ресурсів.

Рентна оцінка за своїм значенням дорівнює народногосподарським додатковим витратам, які можуть виникнути через вибуття ресурсу з експлуатації. Ті ресурси, безповоротна втрата яких не супроводжується економічними втратами ні в даний момент, ні в перспективі, одержують нульову оцінку. Позитивну оцінку мають так звані обмежені ресурси, за прикладення суспільної праці до яких виникає диференціальна рента. Методика визначення рентної оцінки ще остаточно не розроблена, відсутні самі рентні оцінки і плата за ресурси з урахуванням ренти. Останнє часом призводить до того, що ресурси використовуються нерационально, між відомствами недостатньо погоджено їх використання [3].

Традиційно вважається, що рента виникає в результаті кращої якості природних ресурсів і їхнього місця розташування. Іноді природну ренту називають надприбутком або залишковим доходом від використання обмежених природних ресурсів, що підраховується як різниця між вартістю виробленої продукції та загальними витратами на їхнє виробництво, включаючи амортизацію основних фондів (відшкодування капіталу) і віддачу на капітал. Дана величина вимірює економічний прибуток, а не залишкову ренту, тому що не враховує прибуток підприємця, який треба включити в дану формулу. Однак зробити це не так просто, тому що прибуток підприємця так само, як і рента, розраховується як залишковий дохід або визначається відповідно до умов ринку. Часто цю величину замінюють нормою віддачі на капітал, тобто не враховують у розрахунках або враховують у вигляді оплати праці управлінців. Далі ця величина капіталізується за прийнятною ставкою відсотка і виходить капітальна оцінка природного ресурсу. Такий підхід є класичним і на сьогодні застосовується для оцінки різних природних ресурсів.

Ще одним своєрідним підходом до оцінки природних ресурсів є розрахунок ціни природного ресурсу на підставі витрат на освоєння угідь. Однак, на відміну від оцінки землі на підставі диференціальної ренти, за такого підходу недораховуються природні, біологічні властивості ґрунту, найвищу оцінку будуть мати угіддя, розташовані в несприятливих умовах, оскільки їх освоєння потребує капіталомісткої підготовки. Згідно з першим підходом:

$$ОПР_{д.р.} = ДР / E_n, \quad (1)$$

де $ОПР_{д.р.}$ – оцінка природного ресурсу на основі диференціальної ренти;

$ДР$ – диференціальна рента;

E_n – норматив ефективності.

Відповідно другий підхід передбачає:

$$ПР_{Bo} = \sum B_o, \quad (2)$$

де $ПР_{Bo}$ – оцінка природного ресурсу за витратами на його освоєння;

B_o – витрати на освоєння даного природного ресурсу.

Очевидно, найбільш прийнятною буде оцінка природного ресурсу за агрегованим показником:

$$ОПР_{д.р.} = (ДР / E_n) / \sum B_o. \quad (3)$$

Як спроба подолання недоліків витратної та рентної концепцій виникла рентно-витратна концепція, яка передбачала оцінку найгіршої одиниці ресурсу за витратами відтворення (залучення до використання), а кожній наступній кращій одиниці ресурсу – шляхом додавання диференційної ренти [3].

Економічна оцінка природних багатств має врахувати довгострокові народногосподарські результати використання природних ресурсів. Щоб виконати це, необхідно оцінювати всі ресурси на єдиній методологічній основі і враховувати в оцінці потенціальний ефект їх використання, а також з найбільшою повнотою враховувати фактор часу за проведення ресурсооцінних робіт. Тому, очевидно, в «змішану» методику оцінки природних ресурсів слід включати витрати B_1 , B_2 , B_3 , де B_1 – витрати коштів на пошук, освоєння нових (можливо – гірших) ресурсів; B_2 – витрати на розробку способів задоволення потреб у дефіцитних ресурсах за рахунок вторинної переробки відходів і комплексного використання ресурсів; B_3 – витрати на дослідження можливостей відтворювати ресурси штучним шляхом або, якщо це неможливо, створювати їх замітники. Так, в оцінку відновлюваних природних ресурсів, які споживаються, слід включити витрати не лише на розвідку і видобуток, диференціальний дохід, одержаний від їх експлуатації, витрати, спрямовані на попередження шкоди середовищу, а й на їх відтворення (наприклад, на вирощування лісу). Якщо ж використовуються невідновлювані ресурси, в оцінку слід включати витрати на створення їх заміників [2].

Оцінку родовища ресурсів за «змішаною» методикою можна назвати повними витратами і позначити через z . Тоді оцінка одиниці природного ресурсу буде розраховуватись за формулою:

$$ОПР_{зм} = z / n + (B_1 + B_2 + B_3) / nt, \quad (4)$$

де $ОПР_{зм}$ – «змішана» оцінка природних ресурсів; z / n – витрати підприємств (змінні платежі) на використання одиниці природного ресурсу (a); B_1 , B_2 , B_3 – витрати майбутніх періодів, які здійс-

нюються підприємствами і акумулюються державою (постійні платежі) за використання одиниці природного ресурсу (b); n – розмір запасів ресурсу в натуральному вираженні (т, кг тощо); t – час, через який виникає потреба у витратах B_1, B_2, B_3 . Витрати a будуть забезпечувати відтворення витрат підприємств і компенсувати шкоду від експлуатації ресурсів. Витрати b дають змогу компенсувати втрату ресурсу, в якому суспільне виробництво має потребу. В цих витратах суспільство має постійну потребу. Держава має акумулювати витрати b для вирішення проблем обмеженості ресурсів, їх відтворення тощо. Звичайно, точно визначити розміри цих витрат досить важко, оскільки вони ще остаточно не досліджені.

Сферою застосування результатів економічних оцінок природних ресурсів є ведення кадастрів природних ресурсів; аналіз внеску кожного виду ресурсу до складу національного багатства країни; оцінка економічної ефективності функціонування галузей підприємств, організацій, пов'язаних із використанням, відтворенням й охороною природних ресурсів; визначення та формування обґрунтованих нормативів використання природних ресурсів з метою забезпечення максимальної еколого-економічної ефективності суспільного виробництва; формування нормативів економічного стимулювання підприємств й організацій щодо використання природних ресурсів [3].

Висновки. Враховуючи недосконалість існуючих методичних підходів до економічної оцінки природних ресурсів виникає потреба в їх доопрацюванні. Правильна та достовірна оцінка сприятиме максимально використовувати у господарській діяльності конкурентні переваги, формувати обсяги і напрями природоохоронної діяльності. Проведення економічної оцінки природних ресурсів має базуватись на даних обліку та моніторингу природних ресурсів, а також кадастрів природних ресурсів. При оцінці природних ресурсів необхідно забезпечити комплексний підхід, урахувати роль природних ресурсів у соціально-економічному розвитку суспільства, їх властивості, відмінну якість, умови відтворення й охорони, вартість їх видобутку та використання, зовнішні ефекти, чинник часу та інші макро- та мікроекономічні показники щодо їх використання. Слід враховувати також місце та значення ресурсів у загальному природному комплексі, вплив на них антропогенної діяльності та вартість природоохоронних заходів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бистряков І. К. Методичні підходи до удосконалення економічної оцінки природного багатства України / І. К. Бистряков, Д. В. Клиновий // Економіка природокористування і охорони довкілля: [зб. наук. пр.] / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – С. 16–19.
2. Маценко О.І. Аналіз підходів до економічної оцінки природних ресурсів / О.І. Маценко // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2009. – №1. – С. 24–29.
3. Черевко Г. В. Економіка природокористування: навч. посіб. / Г. В. Черевко, І. В. Черевко, Н. І. Василенка. – Л.: Ліга-Прес, 2012. – 700 с.
4. Thrift N. The Capitalization of Almost Everything: The Future of Finance and Capitalism / N. Thrift, A. Leyshon // Theory, Culture & Society. – December, 2007. – Vol 1. 24. – №. 7-8. – P. 97-115.

REFERENCES

1. Bystrjakov I. K. Methodychni pidhody do udoskonalennja ekonomichnoi' ocinky pryrodnogo bagatstva Ukrai'ny / I. K. Bystrjakov, D. V. Klynovyj // Ekonomika pryrodokorystuvannja i ohorony dovkillja: [zb. nauk. pr.] / Derzhavna usta-nova «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannja ta stalogo rozvytku Nacional'noi' akademii' nauk Ukrai'ny». – K.: DU IEPSR NAN Ukrai'ny, 2014. – S. 16–19.
2. Macenko O.I. Analiz pidhodiv do ekonomichnoi' ocinky pryrodnih resursiv / O.I. Macenko // Visnyk SumDU. Serija Ekonomika. – 2009. – №1. – S. 24–29.
3. Cherevko G. V. Ekonomika pryrodokorystuvannja: navch. posib. / G. V. Cherevko, I. V. Cherevko, N. I. Vasylen'ka. – L.: Liga-Pres, 2012. – 700 s.
4. Thrift N. The Capitalization of Almost Everything: The Future of Finance and Capitalism / N. Thrift, A. Leyshon // Theory, Culture & Society. – December, 2007. – Vol 1. 24. – №. 7-8. – R. 97-115. [In English].

Методические подходы к экономической оценке природных ресурсов

Т.М. Недашковская

Отражен и осуществлен анализ методических подходов к экономической оценке природных ресурсов. Исследованы особенности использования экономической оценки, приведена классификация основных подходов к экономической оценке природных ресурсов, выявлены недостатки присущие определенным подходам. Обоснована необходимость проведения экономической оценки для совершенствования системы природопользования, рационального использования природных ресурсов в сельском хозяйстве. Акцентировано внимание на том, что проведение экономической оценки природных ресурсов должно базироваться на данных учета и мониторинга природных ресурсов, что будет позволять иметь наглядную картину состояния природных ресурсов, степень их освоения, интенсивность их использования.

Ключевые слова: экономическая оценка природных ресурсов, расходный подход, результативный подход, рента.

Надійшла 12.05.2015 р.

УДК 6311.115.11

КАЛЬЧЕНКО С.В., канд. екон. наук

Таврійський державний агротехнологічний університет

swk14336@mail.ru

**СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ**

В статті розглянуто особливості сучасного розвитку особистих селянських господарств, обґрунтовано необхідність зміни підходів щодо визначення перспектив подальшого їхнього функціонування, виходячи з необхідності забезпечення переходу на засади товарного виробництва.

Ключові слова: особисті селянські господарства, товарне виробництво, перспективи розвитку.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку вітчизняного аграрного сектору характеризується продовженням трансформаційних процесів, диференціацією сільськогосподарських виробників за галузевою та організаційно-правовою ознаками. Однією з особливостей функціонування аграрної сфери нині є зростання ролі особистих селянських господарств, що суттєво впливають на розвиток сільських територій, виконуючи важливі соціальні, економічні та культурні функції.

Згідно з чинним законодавством, особисте селянське господарство являє собою вид господарської діяльності, що проводиться без створення юридичної особи індивідуально або особами, які перебувають у сімейних або родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків [2]. На відміну від сільськогосподарських підприємств, особисті селянські господарства не тільки виробляють сільськогосподарську продукцію, а й забезпечують населення продовольством.

Селянські господарства є селоутворювальним чинником, складовою соціально-економічних відносин в системі сільських територій, способом самозайнятості сільського та міського населення, що сприяють збереженню й розбудові сільських територій в адміністративному і соціальному аспектах. Необхідність забезпечення розвитку особистих селянських господарств зумовила актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку особистих селянських господарств як складової системи вітчизняного аграрного виробництва розглядалися в працях В.К. Збарського, Ю.П. Макаренко, М.Й. Маліка, Л.Ю. Мельника, В.Я. Месель-Веселяка, І.В. Свиноуса, М.Г. Шульського, Т.І. Яворської та ін. Особливості функціонування селянських господарств як специфічного соціально-економічного утворення знайшли своє відображення в роботах М.Д. Кондратьєва, М.І. Туган-Барановського, О.В. Чайнова, О.М. Челінцева, Т. Шаніна та ін. Проте, на нашу думку, потребують подальшого дослідження визначення напрямів функціонування особистих селянських господарств, враховуючи особливості ведення господарської діяльності, організації виробничого процесу, мотивації праці, а також необхідності адаптації до сучасних тенденцій в аграрній сфері.

Мета і завдання дослідження – оцінка перспектив розвитку особистих селянських господарств як складової аграрного виробництва, а також визначення напрямів підвищення ефективності функціонування селянських господарств відповідно до стандартів постіндустріальної економіки.

Матеріал і методика дослідження. В процесі дослідження використовували наступні наукові методи: абстрактно-логічний – при виявленні сутності інноваційного розвитку особистих селянських господарств та узагальненні теоретичних засад функціонування дрібнотоварних господарств сімейного типу; монографічний – за дослідження поглядів науковців на проблеми розвитку особистих селянських господарств, а також дослідження закордонного досвіду державної політики в сфері малого аграрного бізнесу.

Результати досліджень та їх обговорення. Необхідність формування концепції розвитку особистих селянських господарств в Україні обумовлена, перш за все, відсутністю їхнього місця у вітчизняній аграрній парадигмі. Сучасна модель функціонування вітчизняного АПК являє со-

бою результат трансформації колгоспно-радгоспної системи господарювання із керівничими позиціями держави у ліберальну ринкову схему. Негативні наслідки її запровадження для дрібно-товарного сектору аграрного підприємництва зумовлюються наступними обставинами.

1. Домінування інтересів великих агрокомпаній за реалізації державних заходів підтримки сільського господарства.

2. Низький відсоток особистих селянських господарств, які займаються сільськогосподарським виробництвом на товарних засадах.

3. Незнання особистих селянських господарств як специфічної складової аграрного підприємництва, що може еволюціонувати.

За сучасних умов, коли в результаті переформатування майнових відносин, особисті селянські господарства частково взяли на себе функції по задоволенню продовольчих потреб населення, а також являють собою форму самозайнятості сільського населення, знижуючи рівень соціальної напруги на селі, сприяючи його подальшому функціонуванню, виникли передумови для переоцінки ролі дрібнотоварного сектору в системі соціально-економічних відносин, а також подальших перспектив розвитку даного сегменту вітчизняного аграрного виробництва.

Необхідно чітко усвідомлювати, що за сучасних умов науково-технічного прогресу абсолютно можливою є організація ефективної економічної діяльності в господарських суб'єктах будь-яких правових форм, зокрема на базі особистих селянських господарств. Звичайно, ми не можемо говорити про можливість і доцільність конкурентної боротьби між одноосібним селянським господарством та крупнотоварним сільськогосподарським підприємством. Йдеться про раціональне обрання напрямку діяльності, виходячи з наявного ресурсного потенціалу, характеру ринкової кон'юнктури на конкретні види продукції, а також неодмінне використання прогресивних засобів виробництва та технологічних схем. Проте вирішити поставлені завдання можливо лише за умов зміни концептуальних підходів існуючої державної політики.

Водночас розвиток особистих селянських господарств як суб'єкта господарювання має здійснюватися, враховуючи існуючі мікро- та макроекономічні тренди, одним з яких, зокрема, є формування елементів постіндустріальної моделі господарювання в масштабі окремих галузей та на рівні національної економіки. Як відомо, особливе значення має інформація як вид ресурсів та здатність створювати і ефективно використовувати її як визначальний фактор конкурентоспроможності бізнесу.

Специфіка особистого селянського господарства як економічного суб'єкта полягає в тому, що окремі елементи постіндустріальної економіки (зокрема техноструктура як неформальне об'єднання фахівців компанії) не можуть бути запроваджені в них в класичному вигляді. Водночас загальні принципи функціонування даної моделі (інформація як основний ресурс, економічна мобільність тощо) відповідають економічній сутності селянських господарств, які функціонують в умовах, наближених до ринку «чистої конкуренції». Проте забезпечити адаптацію особистих селянських господарств до стандартів постіндустріальної економіки можливо лише за рахунок виваженої державної політики.

В основу стратегії розвитку особистих селянських господарств мають бути покладені наступні принципи.

1. Забезпечення сімейно-трудої форми функціонування господарства як базової складової розвитку сільських територій.

2. Стимулювання переходу селянських домогосподарств на товарні засади сільськогосподарського виробництва із забезпеченням одночасної диверсифікації господарської діяльності на рівні села.

3. Активне залучення особистих селянських господарств до системи вітчизняного аграрного виробництва як суб'єктів економічних відносин шляхом створення кооперативних об'єднань, які мають надавати соціальні та господарські послуги своїм членам, інтегруючи їх у єдину спільноту із спільними інтересами.

4. Підготовка фахівців для особистих селянських господарств з метою забезпечення масового переходу дрібнотоварного сектору аграрного підприємництва на якісно новий рівень функціонування та розбудови сільських територій.

Забезпечення розвитку селянських домогосподарств має проводитися за наступними напрямами (табл.1).

Таблиця 1 – Напрями розвитку особистих селянських господарств*

Напрямок	Мета	Завдання
Техніко-технологічний	Модернізація техніко-технологічного забезпечення	Ознайомлення селянських домогосподарств із новітніми засобами механізації та автоматизації сільськогосподарського виробництва, новаціями в сфері переробки та зберігання сільськогосподарської продукції
Економіко-аналітичний	Забезпечення здійснення господарської діяльності на принципах коротко- та середньострокового планування	Обґрунтування використання в економічній діяльності домогосподарств засобів аналітичної обробки інформації для визначення її ефективності
Системний менеджмент	Створення системи міжгосподарських об'єднань, розвиток кооперативного руху, активізація використання інформації як засобу виробництва	Навчання селян практичним навикам та теоретичним знанням в сфері кооперативного будівництва, менеджменту та маркетингової діяльності

*Результати досліджень автора

Інформаційний зміст кожного напрямку пов'язаний із специфікою ведення господарської діяльності в даному секторі аграрного підприємництва, а саме відносно невеликим обсягом виробництва, використанням переважно власної праці, низьким рівнем інноваційності виробництва, локальністю економічних зв'язків. У зв'язку з цим доцільним є забезпечення функціонування селянських господарств, виходячи із специфічних рис, що визначають їх господарську сутність у напрямку ліквідації проблем, які стоять на заваді виходу дрібних господарств на новий рівень функціонування.

Особливу увагу слід приділяти належному інформаційному забезпеченню по кожному напрямку розвитку, враховуючи регіональну специфіку в природно-кліматичному, демографічному і загальноекономічному аспектах. Комплексна оптимізація професійного рівня селян, зайнятих економічною діяльністю в індивідуальних господарствах, не лише позитивно вплине на інноваційний рівень аграрного виробництва, але й сприятиме поліпшенню соціальної ситуації на селі, розбудові сільських територій.

Однак необхідною умовою даного розвитку має бути наявність відповідних навиків з формування кооперативних утворень, налагодження системи управління і контролю за господарською діяльністю, а також забезпечення оперативного та адекватного реагування на зміни у ринковому середовищі. У зв'язку з цим важливу роль мають відігравати регіональні навчально-наукові центри, які забезпечують сільське господарство відповідними фахівцями. Вони мають стимулювати науково-практичну діяльність в напрямку дослідження господарської діяльності конкретних домогосподарств та обґрунтування рекомендацій щодо підвищення її ефективності.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Сучасний стан розвитку вітчизняного аграрного виробництва характеризується зростанням соціально-економічного значення особистих селянських господарств, які нині не тільки формують продовольчий ринок за низкою напрямів, але й значною мірою визначають стан та характер розвитку сільських територій. У зв'язку з цим наголошується на необхідності забезпечення розвитку особистих селянських господарств на якісно нових принципах, що передбачає посилення зв'язків між сільськогосподарськими виробниками та науковою спільнотою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гелбрейт Дж. Новое индустриальное общество / Дж. Гелбрейт. Пер. с англ. – М.: ООО "Издательство АСТ": ООО "Транзиткнига"; СПб.: Terra Fantastica, 2004. – 602 с. – (Philosophy).
2. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003р. № 742-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=742-15>.
3. Тоффлер Э. Шок будущего: / Э.Тоффлер. Пер. с англ. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – 560 с. – (Philosophy).
4. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія / Яворська Т.І. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 386 с.
5. Hamilton W. Institution. Encyclopædia of the Social Sciences / W. Hamilton. – N.-Y., 1932. – V. VIII. – P.84.

REFERENCES

1. Gelbrejt Dzh. Novoe industrial'noe obshhestvo /Dzh. Gelbrejt. Per. s angl. – М.: ООО "Izdatel'stvo AST": ООО "Tranzitkniга"; Spb.: Terra Fantastica, 2004. – 602 с. – (Philosophy).
2. Pro osobyste seljans'ke gospodarstvo: Zakon Ukrai'ny vid 15.05.2003r. № 742-IV [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=742-15>.

3. Toffler Je. Shok budushhego: / Je.Toffler. Per. s angl. – М.: ООО «Izdatel'stvo AST», 2001. – 560 s. – (Philosophy).
4. Javors'ka T. I. Malyj biznes u sil's'komu gospodarstvi: teorija i praktyka: monografija / Javors'ka T.I. – К.: NNC IAE, 2012. – 386 s.
5. Hamilton W. Institution. Encyclopedia of the Social Sciences. / W. Hamilton. – N.-Y., 1932. – V. VIII. – P.84.

Современные перспективы развития личных крестьянских хозяйств

С.В. Кальченко

В статье рассмотрены особенности современного развития личных крестьянских хозяйств, обоснована необходимость изменения подходов к определению перспектив дальнейшего их функционирования, исходя из необходимости обеспечения перехода на принципы товарного производства.

Ключевые слова: личные крестьянские хозяйства, товарное производство, перспективы развития.

Надійшла 07.05.2015 р.

УДК 336.763:330.322.5

БОНДАР О.С., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

esbondar@mail.ru

МЕТОДИ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ІНСТРУМЕНТІВ ФОНДОВОГО РИНКУ

Зроблено аналіз інвестиційного клімату України та варіантів залучення капіталу аграрних підприємств, виявлено їх головні переваги і недоліки. Досліджено різні моделі й методи оцінки інвестиційної привабливості інструментів фондового ринку України. Виявлено переваги публічного розміщення акцій аграрних підприємств, а саме, доступ до ресурсів фондового ринку, збільшення ринкової вартості компанії, підвищення ліквідності акцій, посилення економічної безпеки, відсутність боргового тягаря. Встановлено, що у ході здійснення ІРО підприємство підвищує рівень корпоративного управління, робить рекламу серед широкого кола інвесторів, збільшує рівень капіталізації та ринкову вартість підприємства, дає можливість якісно будувати аграрний бізнес. Зроблено аналіз динаміки цін акцій провідних агрокомпаній України та виявлено тенденції зміни вартості акцій як в короткостроковій, так і довгостроковій перспективі.

Ключові слова: цінні папери, акції, інвестиційна оцінка, фондовий ринок, джерела фінансування, аграрні підприємства, емісія акцій, вихід на біржу.

Постановка проблеми. Український фондовий ринок знаходиться на стадії становлення та має специфічні риси, які відрізняють його від розвинених ринків. До основних негативних чинників, що заважають його розвитку, можна віднести низький рівень інформаційної прозорості ринку, недостатню ліквідність наявних фінансових інструментів та високу ризикованість переважної більшості фінансових операцій. Такий стан економічного середовища не дозволяє застосувати класичні світові підходи інвестиційної оцінки до української дійсності, отже, потребує врахування специфічних властивостей національного фінансового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемними питаннями аналізу цінних паперів і фондового ринку займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці як: А. Дамодаран, Р.А. Брейлі, В.А. Галанов, І.Я. Лукасевич, С.С. Майерс, О.Г. Мендрул, О.В. Мертенс, О. Мендрул, В.П. Попков, В.С. Торкановський, Р.Д. Тьюлз, У.Ф. Шарп та інші. Водночас, питання інвестиційної оцінки цінних паперів в Україні розкрито недостатньо через нестачу методів, адаптованих до українських реалій.

Мета і завдання дослідження – аналіз класичних методологічних підходів до інвестиційної оцінки інструментів фондового, а також аналіз відповідного конструктивного алгоритму оцінювання, який враховує специфічні властивості української фінансової системи.

Матеріал і методика дослідження. Для реалізації досягнення поставленої мети використовували наступні методи та прийоми: монографічний, вибірковий, порівняльний, абстрактно-логічний, економіко-математичний.

Результати досліджень та їх обговорення. Розглянемо основні варіанти залучення капіталу підприємства з їх головними перевагами та недоліками. Основними варіантами залучення коштів, згідно з пасивом балансу підприємства, є залучення власних та позичкових коштів.

Засновники, або власники підприємства можуть збільшувати обсяги статутного капіталу, що може привести, або до зміни часток основних засновників, чи в цілому до збільшення його обсягів без зміни часток власників. Цей процес переходячи на мову фондового ринку називається збільшенням рівня капіталізації компанії, що позитивно впливає на перспективи розвитку бізнесу та ціни компанії. Хоча такі інвестиції засновників, чи інших фізичних та юридичних осіб можуть бути досить ризикованими за умови нестабільної ринкової ситуації та й плати, яку хоче отримати інвестор іноді перевищують відсоткові ставки по кредитах банків, що негативно впливає на розвиток підприємства в довгостроковій перспективі.

Залучення коштів за рахунок власних джерел фінансування має багато можливих варіантів. Так збільшення коштів у діяльність підприємства можна досягти за рахунок вивільнення та перерозподілу пасивів і активів підприємства, тобто проведення реструктуризації активів. Одним з варіантів такого перерозподілу є продаж обладнання та непрофільних активів підприємства.

Ефективний розподіл прибутку підприємства, реалізація запасів готової продукції, приведення співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, або коефіцієнта фінансового лівериджу до оптимального співвідношення дає підприємству змогу покращити не лише фінансові показники діяльності, а й оцінити ці зміни в грошовому виразі. Хоча обсяги таких вливань в економіку підприємства будуть залежати лише від обсягів самого підприємства та діяльності його менеджменту.

У цілому вливання грошових коштів у підприємство за рахунок власних джерел є хорошим варіантом, але обсяги такого фінансування обмежені на сучасному етапі розвитку економічних відносин. Надмірне вливання коштів від сторонніх інвесторів для власників підприємства може призвести до непередбачуваних результатів, таких як втрата контролю над діяльністю підприємства його власниками.

Іншим варіантом залучення коштів, який на сьогодні можна вважати одним із найпоширеніших, є отримання кредитів у банківських установах. Таким чином підприємство в досить короткі строки може збільшити обсяги оборотних коштів, які підуть на потреби підприємства.

Основною перевагою даного виду фінансування є відносна простота отримання та швидкість залучення капіталу для підприємства. До недоліків можна віднести обмеженість обсягів фінансування та дороговизна залучення.

Залучення довгострокових чи поточних кредитів має багато ризиків. Тому перед прийняттям рішення про необхідність отримання кредитів необхідно враховувати доцільність залучення капіталу, розраховувати зміни, як у структурі капіталу, так і показниках платоспроможності, оскільки за умови, що підприємство не може оплатити свої борги протягом 3 місяців після настання останнього терміну оплати, щодо підприємства можуть почати процес банкрутства.

Інший варіант залучення коштів — це випуск цінних паперів. Основними видами цінних паперів, що випускають підприємства, є:

- акції;
- облігації підприємств;
- інвестиційні сертифікати;
- векселі.

Кожний з цих видів випускається для певних потреб підприємства і їх відмінності описані в Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок».

Варіантів випуску цінних паперів у підприємства дуже багато. Переваги та недоліки кожного з них треба враховувати під час вибору варіанта фінансування. Більш детально зупинимося на процесі емісії акцій, оскільки він вважається одним з найефективніших та найбезпечніших варіантів фінансування діяльності підприємства, за умови, що кошти інвесторів будуть направлені на ті цілі під які вони були залучені, і результати які передбачалися досягаються [1].

Можна виділити ряд переваг, що дає публічне розміщення акцій підприємству.

1. Доступ до ресурсів фондового ринку дає можливість компанії за умови правильної процедури розміщення, гарних показників і перспектив діяльності залучити дуже великі ресурси. Розглянемо обсяги розміщень компаній на біржових ринках. Обсяги залучення дуже різні, але їх розміри досить суттєві. А ціна відсотка акцій компанії досить сильно коливається від перспектив компанії та тих результатів, що вона демонструє (табл. 1) [8].

Таблиця 1 – Способи розміщення капіталу та їх результати

Компанія	Фондовий майданчик	Спосіб розміщення	Обсяг розміщення %	Обсяг залучення інвестицій млн дол.США	Обсяг залучення інвестицій на 1 % акцій
Кернел	Варшавська фондова біржа	SPO	6,25	81,4	13,024
Авангард	Лондонська фондова біржа	IPO	20	187,5	9,375
Агротон	Варшавська фондова біржа	IPO	26,2	54,3	0,48
Мілкіленд	Варшавська фондова біржа	IPO	22,4	78,3	48
Агроліга	NewConnect ВФБ	PP	16,67	1,3	0,058

2. Збільшення ринкової вартості компанії та в цілому капіталізації бізнесу. Цей фактор впливає з попереднього, оскільки збільшення інвестицій в компанію приводить до збільшення капіталізації компанії.

3. Забезпечення підвищення ліквідності акцій компанії. За виходу компанії на фондові ринки її акції стають загальнодоступними для продажу та купівлі за ринковими цінами для всіх зацікавлених сторін, а отже компанія може їх реалізувати в будь-який момент.

4. Покращення умов для збереження контролю за компанією. Умовою виходу компанії на ринок капіталів є прозора система управління та прийняття рішень. Звітність має відповідати вимогам міжнародних стандартів. І в результаті таких перетворень як інвестори так і управлінський персонал мають кращу поінформованість про стан справ в компанії.

5. Посилення економічної безпеки власників компанії. Диверсифікація прав власності на компанію позитивно впливає на розвиток бізнесу, так зменшуються можливості рейдерських атак, оскільки вартість акцій може бути відносно невисокою, але їх кількість і розпорошення значним, для того, щоб концентрувати все в одних руках.

6. Відсутність боргового тягаря. Оскільки інвестиції у компанію є неборговим джерелом фінансування, баланс компанії не переобтяжується кредитами, які потрібно віддавати через деякий час. Відсутність кредитів підвищує показники ефективності використання капіталу підприємства.

Разом з перевагами, які одержує компанія, є й чимало недоліків:

1. Втрата контролю за управлінням компанії. З отриманням статусу публічної компанії процес прийняття рішень по ключових питаннях має проходити певну процедуру, за прийняттям рішень слідкують більшість акціонерів.

2. Вся діяльність спрямована на кінцевий результат та перспективи розвитку, тобто компанія може відмовлятися від операцій, що приносять гарні результати тепер, але в майбутньому можуть зменшити очікувані результати.

3. Висока вартість витрат, пов'язаних з виходом компанії на фондовий ринок, оскільки необхідно відповідати вимогам, що висуваються до фінансової звітності, структури управління компанії, прозорості та коректності бізнес-процесів. Тобто компанія має провести оптимізацію структури бізнесу і для цього залучати велику кількість аудиторів, консультантів, радників, юристів. Але, як показує практика, такі витрати виправдовуються.

Аналіз методів оцінки об'єктів інвестування, який використовується нині в зарубіжних країнах, дозволяє виділити два підходи до вибору об'єкта інвестування. Під час аналізу показників, що характеризують стан окремого підприємства, можна використовувати або дані розвитку галузі, в якій функціонує фірма, її фінансові показники, ефективність менеджменту тощо, або оцінювати стан підприємства на фондовому ринку, біржовий курс його цінних паперів [6].

Перший напрям представляють прихильники школи фундаментального аналізу, які основним завданням ставлять доскональне вивчення балансів та інших фінансових документів, що публікуються компанією. Крім того, вивчають дані про стан справ у галузі, стан ринків, на які дане підприємство виходить із своєю продукцією, стан активів, обсяги продажів, тактику управління компанією, склад ради директорів. Оцінюючи таким чином стан справ у фірмі, аналітики дають оцінку корпорації як об'єкта інвестування.

Другий напрям – технічний аналіз, який ґрунтується на ринкових показниках цінних паперів, у тому числі показниках попиту і пропозиції цінних паперів, вивченні динаміки курсової вартості, загальноринкових тенденцій руху курсів цінних паперів. В рамках графічного аналізу курсової динаміки цінних паперів проводиться побудова графіків залежності курсів цінних паперів від часу, при цьому будуються графіки як для конкретного виду цінних паперів (емітента), так і для

типу (наприклад, акції). Прихильники технічної школи виходять з того, що в біржових курсах вже відображені всі ті відомості, які лише згодом публікуються у звітах фірм і стають об'єктом фундаментального аналізу. У центрі уваги технічного аналізу є аналіз попиту і пропозиції цінних паперів на основі обсягу операцій з купівлі-продажу і динаміки курсів.

Комплексний фундаментальний аналіз проводиться на двох рівнях: зовнішньому і внутрішньому. Методи оцінки інвестиційної привабливості галузі та регіону частково використовуються і за фундаментального аналізу для дослідження зовнішнього середовища, в якому здійснює свою діяльність досліджуваній об'єкт, стану ринку та економічної ситуації в цілому. Вивчення кон'юнктури ринку, у тому числі окремих його сегментів, дозволяє виявити фактори, що впливають на загальну ситуацію та її прийнятність для потенційного інвестора. Аналіз та прогнозування розвитку підгалузей дає можливість визначити, в якій з них розміщення коштів буде найбільш сприятливим з точки зору обраних інвестиційних цілей і пріоритетів.

На другому етапі фундаментального аналізу детально розглядається вже саме підприємство, чий боргові або пайові фондові інструменти обертаються на ринку. Це дозволяє виявити перспективність для інвестора тих чи інших цінних паперів, а, отже, вирішити питання про інвестиційну привабливість даного об'єкта.

Як видно з наведених методів, вони орієнтовані в основному на фінансові інвестиції і розглядають інвестиційну привабливість підприємства-емітента.

В пошуку джерел фінансування чимало агрохолдингів уже вийшли на зовнішні ринки та провели IPO [9]. Найбільший випуск на сьогодні здійснив «Миронівський хлібопродукт», який виручив за 22,32 % своїх акцій 371 млн дол. (загальна капіталізація — 1,662 млрд дол.). Продавши 20 % своїх акцій, «Авангард» залучив 188 млн дол. (загальна капіталізація — 938 млн), «Кернел» в обмін на 33 % акцій одержав 218 млн дол. (100 % — 661 млн). Серед менших угод — 22 % «Мілкленду», оцінені в 98 млн дол. (100 % — 438 млн дол.); 26 % «Агротону» — 54 млн (100 % — 207 млн дол.) і 20 % компанії «Астарта» — 30 млн (100 % — 158 млн дол.).

У ході здійснення IPO підприємство підноситься на новий ступінь свого розвитку, що дає змогу підвищити рівень його корпоративного управління, зробити собі рекламу серед широкого кола інвесторів, збільшити рівень капіталізації, ринкову вартість підприємства, якісно будувати свій агробізнес.

З одного боку, невизначеність перспектив розвитку України та регіону в цілому, а з іншого — зниження ефективності діяльності компаній, несвоєчасна публікація звітності та недостатня взаємодія з інвесторами є причинами зниження інвестиційної привабливості бізнесу, як в цілому в Україні, так і для конкретних компаній. Наочним прикладом цього є зниження вартості акцій компаній на світових фондових біржах (табл. 2).

Таблиця 2 – Залучення інвестицій найбільшими агрохолдингами України

Компанія	Біржа, на якій розміщені акції	Залучені інвестиції через біржі
Укрлендфармінг	"Авангард" – котирується в Лондоні, "Ленд Вест Компані" Kremeney Public Co включено до лістингу Франкфуртської біржі	Продавши 23 % акцій, «Авангард» залучив 188 млн дол. (загальна капіталізація – 938 млн дол.)
Миронівський хлібопродукт	Лондонська фондова біржа	«Миронівський хлібопродукт» який продав 22,32 % акцій, виручив 371 млн дол. (загальна капіталізація – 1,662 млрд дол.)
Кернел (Kernel Holding S.A.)	Варшавська фондова біржа	Продавши 33 % акцій, «Кернел» одержав 218 млн дол. (загальна капіталізація – 661 млн дол.)
Мрія Агрохолдинг	Франкфуртська фондова біржа	Продавши 20 % акцій, Агрохолдинг Мрія залучив 310 млн дол.
«Астарта-Київ»	Варшавська фондова біржа	Продавши 20 % акцій, компанія «Астарта» отримала 30 млн дол (загальна капіталізація – 158 млн дол)
Агротон	Варшавська фондова біржа (26,2 %), Франкфуртська фондова біржа (25 %)	За 26 % проданих акцій, «Агротон» одержав 54 млн дол. (загальна капіталізація – 207 млн дол.)
Група компаній Milkiland	Варшавська фондова біржа	Продавши 22 % акцій, компанія отримала 98 млн дол. (загальна капіталізація – 438 млн дол.)
Українські аграрні інвестиції	Готується до IPO* на Варшавській біржі	Акціонери визначають найвдаліший час для виходу на біржу та потенційну оцінку компанії

Загальні тенденції зміни вартості акцій представлені на рисунках 1, 2. Компанії об'єднані у дві групи залежно від рівня волатильності і максимальної вартості акцій.

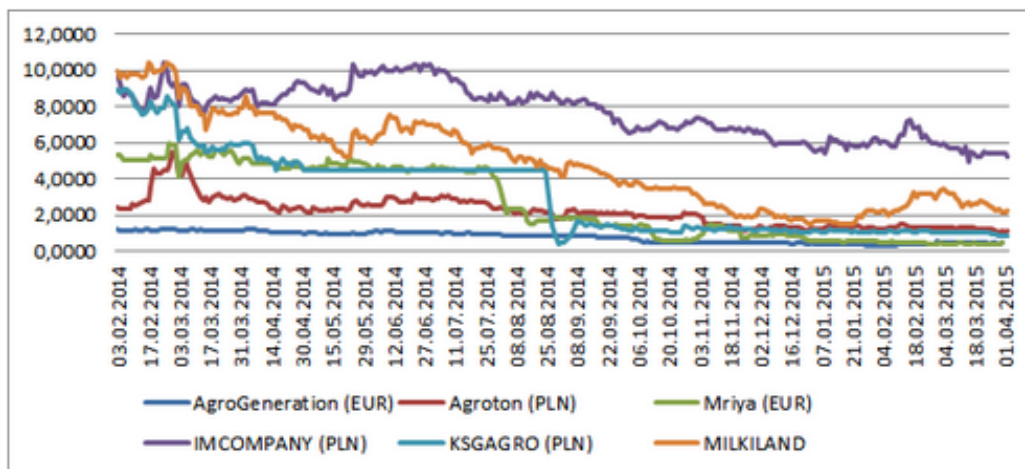

Рис. 1. Динаміка цін на акції, вартість яких не перевищує 12 од. [1]

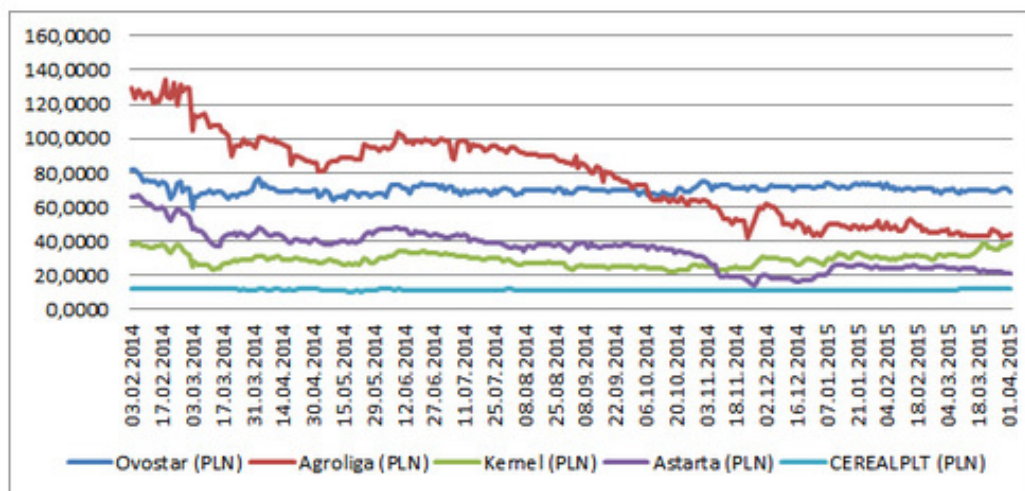

Рис. 2. Динаміка цін на акції, вартість яких перевищує 12 од. [1]

Графіки показують, що є загальна тенденція щодо зниження вартості акцій.

У таблиці 3 представлені результати порівняльного аналізу поточних цін акцій з попереднім тижнем, місяцем і роком. Отримані дані свідчать про наступне:

За рік значна кількість компаній втратила понад 50 % вартості акцій.

За місяць переважна більшість акцій продовжила падіння.

За тиждень тенденція розділилася, і вартість частини акцій почала зростати, а іншої – продовжила спадаючий тренд.

Окремо можна виділити збільшення вартості акцій компанії «Мрія», хоча вартість акцій за останній рік зменшилася майже на 90 %, і компанія мала переддефолтний стан. Але очікування змін у діяльності компанії з приходом нового менеджменту та поданням ним плану подальшого розвитку компанії дещо підвищили вартість акцій [2].

Єдина компанія, акції якої коштують дорожче, ніж у попередньому році, – це «Кернел» (вартість акцій зросла на 1,32 %). А в порівнянні з показниками минулого тижня і минулого місяця її акції подорожчали більш ніж на 12 і 11 % відповідно.

Таким чином, загальні тенденції зменшення вартості акцій будуть спостерігатися в довгостроковій перспективі, але локальні перемоги і зміни в компаніях можуть на деякий час підвищити вартість акцій або повернути до певного рівня, який був досягнутий в минулому.

Таблиця 3 – Динаміка цін акцій провідних агрокомпаній України за тиждень, місяць і рік

Компанія	Біржа	Валюта	Ціна акції 3.04.15	Ціна акції 27.03.15	Ціна акції 3.03.15	Ціна акції 3.03.14	Зміна за тиждень	Зміна за місяць	Зміна за рік
Cereal Planet PCL	WSE	PLN	12,19	12,19	11,80	11,87	0,00%	3,31%	2,70%
KSG Agro SA	WSE	PLN	0,89	0,93	1,06	5,89	-4,30%	-16,04%	-84,89%
Агродженерейшн СА	PAR	EUR	0,45	0,46	0,53	1,24	-2,17%	-15,09%	-63,71%
Агроліга	WSE	PLN	8,79	9,00	6,20	19,20	-2,33%	41,77%	-54,22%
Агротон Паблік ЛТД	WSE	PLN	1,15	1,16	1,29	2,88	-0,86%	-10,85%	-60,07%
Астарта Холдінг НВ	WSE	PLN	21,65	22,49	25,00	47,00	-3,73%	-13,40%	-53,94%
ЗАТ "Авангард"	LSE	USD	2,63	3,30	2,80	9,80	-20,30%	-6,07%	-73,16%
ЗАТ Індустріальна молочна компанія	WSE	PLN	5,21	5,45	5,90	8,81	-4,40%	-11,69%	-40,86%
Кернел холдінг СА	WSE	PLN	39,18	35,00	31,51	31,10	11,94%	24,34%	25,98%
Мілкленд	WSE	PLN	2,29	2,29	3,41	7,96	0,00%	-32,84%	-71,23%
Мрія Агрохолдінг Паблік ЛТД	DEU	EUR	0,45	0,43	0,45	5,10	4,65%	0,00%	-91,18%
ВАТ «Миронівський Хлібопродукт»	LSE	USD	10,20	9,30	10,25	13,04	9,68%	-0,49%	-21,78%
ДК "Овостар Юніон"	WSE	PLN	69,00	69,50	69,90	71,70	-0,72%	-1,29%	-3,77%
Укрпродукт	LSE	GBP	5,80	6,15	7,05	9,05	-5,69%	-17,73%	-35,91%

Висновки та перспективи подальших досліджень. Увесь фондовий ринок, в першу чергу, існує для забезпечення можливостей найбільш ефективного управління активами, в тому числі вирішення безлічі інвестиційних завдань.

Взявши за основу фундаментальні принципи сучасної економіки і вирішуючи комплексно питання з проектного фінансування, обов'язково виникає необхідність залучати «довгі» і «недорогі» гроші. Залучення позик на більш вигідних умовах, наприклад через облігаційну позику, дає можливість виплачувати відсотки, тобто купонний дохід, щоквартально або рідше, що, в свою чергу, дозволить успішніше розвивати довгострокові проекти. Крім того, ми отримуємо ще один інструмент застави або забезпечення, грамотно керуючи яким, існують можливості майже безризикового отримання додаткового доходу.

Сама по собі сек'юритизація активів – це, по суті, реорганізація форми володіння майновими комплексами через інструменти фондового ринку, тобто цінні папери (які котируються на ринку). На сьогодні цінний папір як інструмент володіння або застави забезпечує найбільш прозорий спосіб організації інвестиційного процесу:

1. Присутність на фондовому ринку як емітента, тобто продаж своїх акцій або зобов'язань на відкритому ринку, дає можливість знижувати витрати з обслуговування взятих на себе зобов'язань, в тому числі використовуючи різні похідні інструменти.

2. Формування якісних застав дає можливість працювати з найбільшими кредитними організаціями, а іноді й держкорпораціями, або брати участь у держпрограмах.

3. Створюючи повноцінне акціонерне товариство, тобто капіталізуючи свій бізнес, іншими словами приводячи балансові показники підприємства або майнового комплексу до дійсної вартості бізнес-проекту в цілому, дає можливість ефективніше володіти, управляти і використовувати даний актив, спираючись на існуючі закони про акціонерні товариства і ринок цінних паперів. Наприклад, за організації проектного фінансування можливе залучення інвестора на певний строк, забезпечуючи різні гарантії шляхом передачі частини акцій з гарантованим зворотним викупом наприкінці строку за фіксованою ціною.

4. Організований ринок цінних паперів – це майданчик, що гарантує всім учасникам виконання досягнутих фінансових домовленостей у відомі терміни.

5. Створення закритих пайових інвестиційних фондів помітно розширює можливості з оптимізації управління та захисту активів, а також знижує витрати володіння або переходу права власності.

6. Україна вступила до СОТ: необхідно приводити розміри українських компаній до оптимальних розмірів відповідно до зарубіжних підприємств, іншими словами, ринкова капіталізація вітчизняних компаній має бути порівняною з капіталізацією зарубіжних (вартість бізнесу в такому випадку оцінюється простим множенням біржового котирування акцій підприємства на їх загальну кількість).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борщ А.Г. Фінансові аспекти організації діяльності вітчизняних агрохолдингів / А.Г. Борщ // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія: економічні науки. – 2012. – № 2(18). – 1. – С. 42–49.
2. Гудзь О. Є. Сучасний вимір фінансового забезпечення виробничої діяльності агроформувань / О. Є. Гудзь // Облік і фінанси АПК: наук.-вироб. журн. – 2009. – № 2. – С. 8–12.
3. Гуроров А. О. Корпоратизація сільського господарства в Україні / А. О. Гуроров // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 4. – С. 82–92.
4. Зеліско І.М. Гармонізація фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань / І.М. Зеліско // Економіка АПК. – 2011. – №5. – С. 121-124.
5. Нірода Д.С. Регіональні проблеми фінансово-кредитного забезпечення раціонального землекористування / Д.С. Нірода [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.eibbook.com/book_302_page_1.
6. Саханда В.В. Шляхи залучення інвестиційного капіталу / В. В. Саханда // Економіка та підприємництво: зб. наук. праць молодих учених та аспірантів / М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана" ; відп. ред. С. І. Дем'яненко. – 2011. – Вип. 26. – С.52–56.
7. Стецюк П.А. Передумови та можливості розвитку інтегрованих агроформувань: фінансовий аспект / П.А. Стецюк // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. – Вип. 99. – 2010.
8. <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onenews/5726>.
9. http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/naybilsh_strategichniy_resurs.html
10. Дані світових фондових бірж та аналітичних порталів (FSE - www.boerse-frankfurt.de/ - сайт франкфуртської біржи, WSE - www.gpw.pl/ - сайт варшавської біржи, LSE - londonstockexchange.com – лондонська фондова біржа, yahoo.finance.com – фінансовий портал).
11. <http://forbes.ua/business/1391842-kreditory-agrarii-kakie-trudnosti-zhdut-mriyu-posle-smeny-sobstvennikov> - Кредитори-аграрії: які труднощі ждуть «Мрії» після зміни власників.

REFERENCES

1. Borshh A.G. Finansovi aspekty organizacii' dijial'nosti vitchyznnyh agroholdyngiv / A.G. Borshh // Zbirnyk naukovykh prac' Tavrijs'kogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu. Serija: ekonomichni nauky. – 2012. – № 2(18). – 1. – S. 42–49.
2. Gudz' O. Je. Suchasnyj vymir finansovogo zabezpechennja vyrobnychoi' dijial'nosti agroformuvan' / O. Je. Gudz' // Oblik i finansy APK:nauk.-vyrob. zhurn. – 2009. – № 2. – S. 8–12.
3. Gutorov A. O. Korporatyziacija sil'skogo gospodarstva v Ukraïni / A. O. Gutorov // Ekonomika i prognozuvannja. – 2012. – № 4. – S. 82–92.
4. Zelisko I.M. Garmonizacija finansovogo mehanizmu integracijnyh agrarnyh formuvan' / I.M. Zelisko // Ekonomika APK. – 2011. №5. – S. 121-124.
5. Niroda D.S. Regional'ni problemy finansovo-kredytnogo zabezpechennja racional'nogo zemlekorystuvannja / D.S. Niroda [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: http://www.eibbook.com/book_302_page_1.
6. Sahanda V.V. Shljahy zaluchennja investycijnogo kapitalu / V. V. Sahanda // Ekonomika ta pidpryjemnyctvo: zb. nauk. prac' molodyh uchenyh ta aspirantiv / M-vo osvity i nauky Ukraïny, DVNZ "Kyïv. nac. ekon. un-t im. Vadyma Get'mana" ; vidp. red. S. I. Dem'janenko. – 2011. – Vyp. 26. – S.52–56.
7. Stecjuk P.A. Peredumovy ta mozhlyvosti rozvytku integrovanyh agroformuvan': finansovyj aspekt / P.A. Stecjuk // Visnyk Hark. nac. tehn. un-tu sil'skogo gospodarstva: Ekonomichni nauky. – Vyp. 99. – 2010.
8. <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onenews/5726>.
9. http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/naybilsh_strategichniy_resurs.html
10. Dani svitovyh fondovyh birzh ta analitychnyh portaliv (FSE - www.boerse-frankfurt.de/ - sajт frankfurtskoj byrzh, WSE - www.gpw.pl/ - sajт varshavskoj byrzh, LSE - londonstockexchange.com – londonskaja fondovaja byrza, yahoo.finance.com – fynansovyj portal).
11. <http://forbes.ua/business/1391842-kreditory-agrarii-kakie-trudnosti-zhdut-mriju-posle-smeny-sobstvennikov> - Kreditory-agrarii: kakie trudnosti zhdut «Mriju» после смены собственников.

Методи оцінки інвестиційної привлекателності інструментів фондового ринку

Е.С. Бондарь

Сделан анализ инвестиционного климата Украины и вариантов привлечения капитала аграрных предприятий, выявлены их главные преимущества и недостатки. Исследованы различные модели и методы оценки инвестиционной привлекательности инструментов фондового рынка Украины. Выявлены преимущества публичного размещения акций аграрных предприятий, в частности, доступ к ресурсам фондового рынка, увеличение рыночной стоимости компании, повышение ликвидности акций, усиление экономической безопасности, отсутствие долгового бремени. Установлено, что в ходе осуществления IPO предприятие повышает уровень корпоративного управления, делает рекламу среди широкого круга инвесторов, увеличивает уровень капитализации и рыночную стоимость предприятия, дает возможность качественно строить аграрный бизнес. Сделан анализ динамики цен акций ведущих агропредприятий Украины и выявлены тенденции изменения стоимости акций как в краткосрочной, так и долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: ценные бумаги, акции, инвестиционная оценка, фондовый рынок, источники финансирования, аграрные предприятия, эмиссия акций, выход на биржу.

Надійшла 14.05.2015 р.

УДК 338.431

МАТВІЙЧУК О.Є., аспірантка

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.**, д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Низький рівень розвитку виробничої діяльності та поглиблення кризи в сільському господарстві свідчать про наявність ряду невирішених проблем у зовнішньому середовищі функціонування сільськогосподарських підприємств. Зокрема, потребують вирішення теоретичні та методичні питання сутності підприємництва в сучасних умовах, наявності та ефективного використання ресурсів сільськогосподарського виробництва, створення сприятливих умов ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку, прогнози їх розвитку на перспективу.

У статті проаналізовано стан аграрного сектору економіки України, виявлено його проблеми та перспективи, встановлено соціально-економічні тенденції, визначено рівень забезпечення трудовими ресурсами, здійснено розподіл між сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення за показником виробництва валової продукції у порівняльних цінах.

Ключові слова: аграрний сектор, сільське господарство, сучасний стан, проблеми, розвиток, економічні умови, ресурсний потенціал, обсяги виробництва.

Постановка проблеми. Формування ефективного механізму соціально орієнтованої аграрної економіки України має на меті збалансованість економічних процесів, гармонійний розвиток сільських територій, а також забезпечення продовольчої безпеки суспільства у цілому. Стабілізації економічного стану і зростання ефективності аграрного виробництва можна досягти через стійкий розвиток сільськогосподарських підприємств, що можливо лише із залученням до виробничої діяльності нових ресурсів, а головне, інноваційних розробок, додаткових фінансових вкладень, які в сучасних умовах більшість аграрних виробників забезпечити не в змозі. Аграрний сектор має значний потенціал для розвитку та значного залучення інвестиційних ресурсів, обумовлений наявністю достатніх земельних, кваліфікованих трудових ресурсів, сприятливих природно-кліматичних умов. Водночас, існує незабезпеченість потреб внутрішнього ринку та стрімко зростаючий попит на продовольство у світі. Тому, актуальним є дослідження економічних умов розвитку виробничої діяльності аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження економічних умов розвитку аграрного виробництва висвітлено в публікаціях Ю. Бажала, З. Варналія, В. Галанця, А. Гальчинського, В. Гейця, П. Гайдуцького, С. Дем'яненка, М. Коденської, І. Лукінова, М. Маліка, С. Мочерного, П. Саблука, В. Юрчишина та ін. Водночас, існує необхідність постійного спостереження за зміною економічних умов розвитку виробничої діяльності аграрних підприємств з метою своєчасного виявлення та оперативного вирішення проблем галузі.

Мета дослідження – аналіз та відображення реального стану сільськогосподарського виробництва в Україні, визначення економічних умов розвитку виробничої діяльності аграрних підприємств в динамічних умовах зовнішнього середовища, оцінка проблем та перспектив подальшого функціонування галузі сільського господарства.

Матеріал і методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців. У дослідженні використано системний підхід та монографічний метод.

Результати досліджень та їх обговорення. Сільське господарство є вагомим галуззю економіки, характеризується принциповими особливостями, які відрізняють його від інших сфер: сезонність, вплив економічних умов, різноманітність форм господарювання, податкового та земельного законодавства і т.д. Як основний засіб виробництва воно використовує земельні ресурси, розміщені у різних природних зонах, що мають диференційовану якісну характеристику. У сільськогосподарському виробництві як предмет і як засіб праці виступають біологічні об'єкти: рослини і тварини. Тому на рівень розвитку сільськогосподарського виробництва впливають не лише економічні, а й біологічні, хімічні та фізичні закони, що ускладнює оцінку впливу факторів на кінцеві результати діяльності. Зазначимо, що країна має потужний аграрний потенціал: розмір сільськогосподарських угідь становить 41 млн га, площа земель, придатних для обро-

бітку – 32 млн га. Саме це дозволило вітчизняному аграрному сектору стати провідним товаро-виробником кукурудзи, пшениці, соняшнику (соняшникової олії) на світовому ринку [1].

За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), протягом наступних 40 років очікується зростання світового виробництва сільськогосподарської продукції на 60 %. Одна з провідних ролей для забезпечення цього показника відведена Україні, яка на рівні із Бразилією, Аргентиною, Росією та США належить до найбільших у світі експортерів агропродукції. Враховуючи значний потенціал підвищення урожайності, Україна у майбутньому може претендувати на друге місце у світі (після США) за обсягом постачання основних продовольчих культур [2].

За умов, що склалися, український агросектор є провідним зростаючим, який у 2013 р. мав найвищий показник зростання (+12 %) серед усіх галузей в Україні, забезпечивши близько 25 % валютних надходжень від загального експорту української продукції [3].

Згідно з оцінками Світового банку, зростання внутрішнього валового продукту, зумовлене динамізмом сільського господарства, щонайменше удвічі є результативнішим у зниженні рівня бідності, ніж зростання ВВП, отримане за рахунок інших галузей. Практика доводить, що швидке зростання сільського господарства за рахунок впровадження інновацій в інституційній сфері обумовило підвищення продуктивності, прибутковості, що забезпечило масштабне зниження рівня бідності в селах в останні роки у багатьох країнах світу [4].

Зазначимо, що у 2013 р. частка сільського господарства (включаючи мисливство та лісове господарство) у загальному обсязі валової доданої вартості усіх галузей економіки склала 9,1 %. Обсяг продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств у фактичних цінах становив 308,1 млрд грн. Водночас, завдяки державній підтримці навіть галузь тваринництва показала не тільки стабілізацію, але й суттєве зростання. Зазначимо, що показники в галузі рослинництва при цьому зросли на 18 %. Позитивна динаміка у сільськогосподарському виробництві забезпечила надходження 47 млрд грн до державного бюджету від підприємств аграрного сектору.

У 2013 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва порівняно з 2012 р. становив 113,7 %, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 120,7, у господарствах населення – 106,4 %.

Обсяг продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств у фактичних цінах, за розрахунками, становив 308,1 млрд грн. У 2013 р. індекс обсягу виробництва продукції рослинництва порівняно з 2012 р. склав 118,1 %, у т.ч. в аграрних підприємствах – 125,2, у господарствах населення – 109,3 %; індекс обсягу виробництва продукції тваринництва у 2013 р. порівняно із 2012 р. становив 104,8 %, у т.ч. в аграрних підприємствах – 108,8, у господарствах населення – 101,8 % (рис. 1).

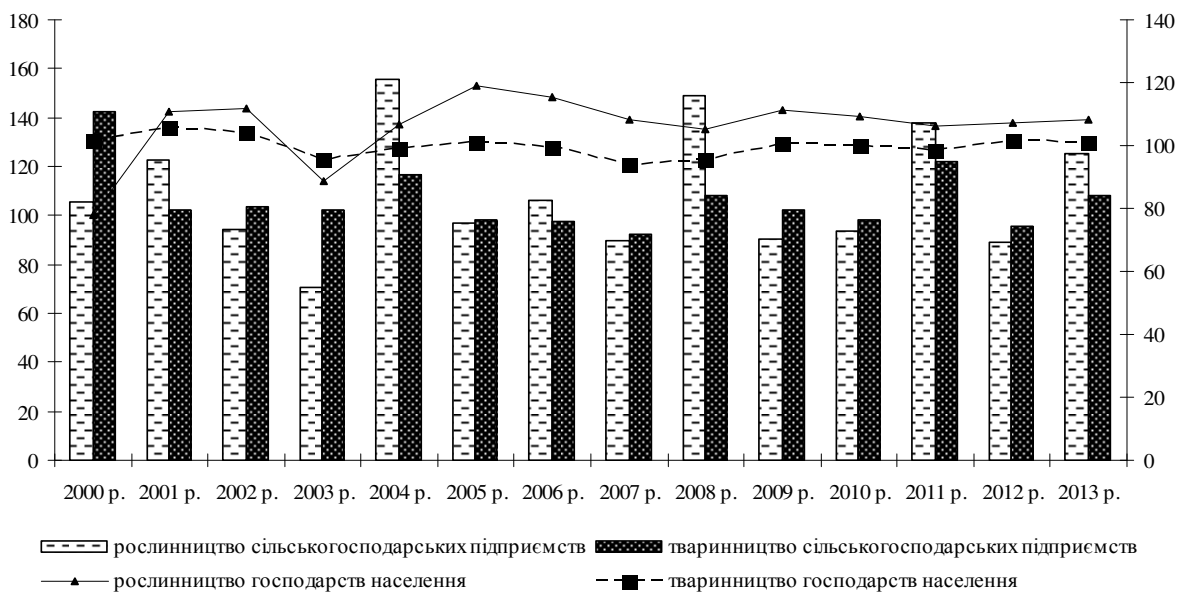

Рис. 1. Виробництво валової продукції сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення (у порівняльних цінах 2010 р.).

Джерело: складено та розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Серед позитивних тенденцій 2013 р. слід виділити також підвищення ефективності тваринництва, на яке припадає 30 % усього валового виробництва, збільшення частки валового виробництва продукції тваринництва (молока, м'яса ВРХ, яєць) саме у сільськогосподарських підприємствах. Збереження такої тенденції дозволить підвищувати не лише якість продукції, але й кількісно наростити її обсяг за рахунок вищої продуктивності та інтенсифікації галузі, що може бути забезпечено саме в умовах сільськогосподарських підприємств.

У цілому по Україні приріст виробництва склав 13,7 % (у 2012 р. зменшення – 4,5 %). У розрізі регіонів зростання сільськогосподарської продукції варіювало від 1,1 (Тернопільська область) до 41,3 % (Одеська область). У Львівській області виробництво залишилося на рівні попереднього року.

Загальна позитивна динаміка обумовлена зростанням обсягів виробництва у галузі: рослинництва – у 23 регіонах (від 0,2 у Волинській до 1,6 % в Одеській областях), що дозволило забезпечити приріст у цілому по Україні на 18,1 %. Скорочення рослинницької продукції спостерігалося лише у Львівській (на 1,4 %) та Тернопільській (на 1,7 %) областях. Крім того, у Хмельницькій області виробництво у галузі рослинництва залишилося на рівні попереднього року; тваринництва – у 19 регіонах (від 0,6 у Луганській до 35,5 % у Вінницькій областях), що забезпечило зростання галузі в цілому по Україні на 4,8 %. Скорочення тваринної продукції спостерігалося у 7 регіонах (Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська, Миколаївська, Черкаська та Чернівецька області).

Позитивні тенденції у сільському господарстві дали можливість наростити обсяги виробництва продукції у розрахунку на одиницю сільського населення всім регіонам (найбільше у Кіровоградській області – на 7057 грн, Миколаївській – на 6590 грн та Дніпропетровській – на 6581 грн), а в цілому по Україні – на 2232 грн.

Загалом найбільші обсяги виробництва сільськогосподарської продукції у розрахунку на одиницю сільського населення мали Кіровоградська (30523 грн), Полтавська (28199 грн), Донецька (27710 грн), Дніпропетровська (27570 грн), Харківська (27061 грн) та Черкаська (26850 грн) області.

Встановлено, що у 2013 р. змінилась структура виробників – 54 % усієї продукції було вироблено сільськогосподарськими підприємствами (порівняно із 50 % у 2012 р.). Так, у 2013 р. сільськогосподарські підприємства виробили 58 % усієї продукції рослинництва (55 % у 2012 р.) та 43 % продукції тваринництва (41 % у 2012 р.). Натомість господарства населення збільшили величину валового виробництва на 7 млрд порівняно із 2012 р., але зменшили свою частку у структурі виробників на 3 % у рослинництві та на 2 % у тваринництві.

Одним з основних факторів розвитку суб'єктів аграрного сектору є земля. Нині земельні ресурси України, на використанні яких формується близько 95 % обсягу продовольчого фонду та 2/3 фонду товарів споживання, мають стати первинним фактором виробництва, фундаментом економічної системи держави. За попередніми оцінками фахівців, частка земельних ресурсів у складі продуктивних сил держави становить, в середньому, понад 40 %. Ємність територіального простору України за біокліматичним та землересурсним потенціалом для нормального життя складає 150-160 млн чоловік. Україна має значні можливості для розвитку аграрного сектору, перетворення його у високоефективний, експортоспроможний сектор економіки, здатний забезпечити продовольчу безпеку держави. На нашу державу припадає майже третина запасів чорнозему та 27 % орної землі в Європі (на одну особу в Україні – 0,68 га орної землі, тоді як у Європі цей показник становить у цілому 0,25 га, у т. ч. у Польщі – 0,30 га, Франції – 0,31 га) [5].

За даними земельного обліку, загальна площа сільськогосподарських угідь на початок 2014 р. становила 41,5 млн га (69 % території України), з яких 32,5 млн га – площа ріллі. Із загальної площі сільськогосподарських угідь 49,2 % припадало на сільськогосподарські підприємства, 38,4 – на громадян, 10,9 – на землі запасу та землі, не надані у власність і постійне користування, 1,5 % – на інших користувачів.

Істотних системних змін у структурі земельних ресурсів України нині не спостерігається і не передбачається. Однак, характерне незначне скорочення сільгоспугідь за рахунок виведення їх із сільськогосподарського обороту зі зміною цільового призначення, особливо поблизу великих міст. Основний обсяг землі був виведений за рахунок перелогів і пасовищ. В цілому за період 2008-2013 рр. площа сільгоспугідь скоротилась на 113,7 тис. га до 41,65 млн га. Водночас площа ріллі основних земель, що використовуються для товарного виробництва, збільшилася на 85 тис. га.

У землекористуванні домогосподарств та сільськогосподарських підприємств, включаючи фермерські господарства, знаходиться 36,5 млн га сільгоспугідь, що складає близько 88 % від загальної площі сільгоспземель. Площа ріллі, яка перебуває в користуванні сільськогосподарських підприємств і господарств населення, становить трохи більше 31,0 млн га або 95,4 % від загальної площі ріллі.

Фактичне використання ріллі (посівні площі + пар), згідно з даними офіційної статистики, становить 29,5 млн га. Таким чином, на сьогодні як мінімум 1,5 млн га родючих земель в Україні не беруть участь у виробництві аграрної продукції, або задіяні в тіньовому аграрному ринку. У структурі фактичного землекористування 70 % займають сільськогосподарські підприємства, які є основними виробниками продукції рослинництва. Господарства населення у 2013 р. обробляли близько 8,5 млн га.

За розмірами землекористування в Україні зберігається тенденція до консолідації виробничих ресурсів. Питома вага підприємств, які обробляють понад 3 тис. га, за останні п'ять років збільшилась із 34,8 до 38,8 %. Можна припустити, що ця тенденція збережеться у середньостроковій перспективі.

У 2013 р. виробництвом сільськогосподарської продукції займалося 56 тис. підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, якими використовувалося близько 22 млн га сільськогосподарських угідь. Більше половини цих угідь (11,2 млн га), зосереджено в господарських товариствах, 15,6 % – у приватних підприємствах, 3,2 – у виробничих кооперативах, 20,4 – у фермерських господарствах, 2,5 – у державних підприємствах, 6,7 % – у підприємствах інших форм господарювання. Із загальної кількості підприємств 47,5 тис. мають сільськогосподарські угіддя. З них 67,7 % підприємств мають площу до 100 га, 15,3 % – від 100 до 500 га, 5,6 – від 500 до 1000 га, 5,3 – від 1000 до 2000 га, 6,1 % – понад 2000 га. У 2013 р. середній розмір підприємства з урахуванням фермерських господарств та середній розмір підприємства без урахування фермерських господарств майже не змінилися і відповідно становили 391 га сільськогосподарських угідь та 1163 га.

Загальна посівна площа під усіма сільгоспкультурами в 2013 р. склала 28,33 млн га, що на 7 % вище (1,9 млн га) середнього значення за період 2006-2008 рр. Частково це може свідчити як про поступове повернення в обіг раніше занедбаних сільськогосподарських земель, так і підвищення «прозорості» аграрного виробництва через посилення контролю над обігом земель сільськогосподарського призначення.

У структурі посівних площ суттєвих змін за останні роки не спостерігалось. З того, що, безумовно, необхідно виділити, – збільшення площ, зайнятих під технічними культурами, перш за все, за рахунок зростання посівів під олійними культурами – соняшником і соєю.

Загальна посівна площа сільськогосподарських культур під урожай 2013 р. порівняно з 2012 р. збільшилась на 1,9 % і становила 28,3 млн га за рахунок її розширення у господарствах населення на 2,5 % (8,5 млн га, або 30 % загальної площі), в аграрних підприємствах – на 1,6 % (19,8 млн га, або 70 % загальної площі).

У 2013 р. проти 2012 р. розширення посівних площ зафіксовано під зерновими культурами – на 4,9 % (було відведено 16,2 млн га, або 57,3 % загальної площі) та під технічними культурами – на 0,2 % (відведено 7,9 млн га, або 27,9 % загальної площі), у т.ч. під олійними культурами – на 2,7 % (7,6 млн га) за рахунок збільшення посівів ріпаку (1,0 млн га). Водночас площа під кормовими культурами скоротилась на 7,5 % (ними було зайнято 2,3 млн га, або 8,1 % загальної посівної площі), під картоплею та овоче-баштанними культурами – на 3,1 % (1,9 млн га, або 6,7 %).

Площі під посівами цукрових буряків у 2013 р. скоротилися порівняно з 2012 р. на 39,0 % і становили 280 тис. га. Частка озимих культур у зерновому кліні склала 48,8 % (7,9 млн га), з яких під пшеницею було зайнято 6,5 млн га (82 % площ); ярих культур – 51,2 % (8,3 млн га). Серед ярих зернових культур найбільш поширеними були кукурудза (59 % площ посівів, або 4,9 млн га, що на 5,8 % більше, ніж у 2012 році) та ячмінь (27 %).

У сільськогосподарських підприємствах переважну частку посівів займали зернові (60,3 %) та технічні культури (34,0 %), тоді як у господарствах населення під зерновими знаходилось 50,0 % посівів, під картоплею та овоче-баштанними – 22,1, під кормовими культурами – 14,5 %.

Згідно зі статистичними даними, на сьогодні в сільському господарстві зайнято понад 3,5 млн людей – більше 17 % від усіх працюючих у народному господарстві України. При цьому частка сільського господарства у ВВП України знаходиться на рівні 9-10 %.

Водночас тренд до збільшення загальної чисельності зайнятого населення в сільському господарстві навряд чи повинен сприйматися як ознака підвищення привабливості галузі для ринку праці. Адже основну частку зайнятих у сільському господарстві продовжує формувати самозайняте населення домогосподарств.

Враховуючи той факт, що чисельність найманої праці в сільському господарстві продовжує скорочуватись – з 2008 до 2012 рр. кількість найманих працівників в галузі скоротилася більше ніж на 80 тис. – до 700 тис. людей, але частка самозайнятого населення в галузі продовжує зростати.

Особисті селянські господарства – специфічна форма господарювання, характерна для країн колишнього СРСР. Незважаючи на той факт, що домогосподарства формують значну частку в продукції сільського господарства (у 2013 р. – 46,2 %, в тому числі в рослинництві – 41,6 і 56,6 % у тваринництві), товарна складова їх діяльності залишається вкрай низькою.

Враховуючи обмеженість ринку сільськогосподарської праці, питання розширення сфер зайнятості у сільській місцевості залишається одним із ключових. У сучасних умовах характерною особливістю ринку праці в сільській місцевості України залишається збереження тривалої негативної тенденції збільшення обсягів як відкритого, так і прихованого безробіття. До останньої категорії частково можна віднести і самозайняте населення. Для порівняння: частка населення у сільській місцевості, зайнятого у неформальному секторі економіки, нині складає 47,5 %, у міській місцевості – 11,6 %.

За результатами 2013 р., чисельність економічно активного населення вікової групи 15-70 років у сільській місцевості становила 6908 тис. осіб. З них кількість зайнятих склала 6406 тис. осіб, безробітних – 502 тис. осіб (7,3 %). Чисельність економічно неактивного населення у сільській місцевості в 2013 р. досягла 3,2 млн чоловік.

Необхідно зазначити збільшення навантаження на 1 працюючого в сільськогосподарських підприємствах, що цілком логічно на тлі загального скорочення чисельності працюючих. Так, для великих і середніх підприємств, які обробляють 16-18 млн га, навантаження на 1 штатного працівника, зайнятого в рослинництві, з 2005 до 2012 рр. збільшилася від 33 до 55 га. Враховуючи подальшу інтенсифікацію аграрного виробництва, не виключається збереження такої тенденції в сегменті крупнотоварного аграрного виробництва.

У 2013 р. середньооблікова кількість найманих працівників на підприємствах, установах, організаціях та їхніх відокремлених підрозділах із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб, що займались сільським господарством та наданням пов'язаних з ним послуг, становила 504,9 тис. осіб.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, аграрний сектор України має потужний ресурсний потенціал, про що свідчать отримані результати. Однак, відсутність довгострокових стратегій розвитку сільського господарства, зокрема високотехнологічних, призводить до того, що сільськогосподарські товаровиробники отримуючи високі урожаї сільськогосподарських культур, при цьому мають низькі фінансові результати. Ця обставина вимагає перегляду існуючих засад державної політики стосовно однієї з основних галузей економіки, зокрема, щодо забезпечення ефективної збутової діяльності, в першу чергу, на зовнішньому ринку та забезпечення модернізації матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аграрний комплекс – локомотив вітчизняної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до інформації: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=3388>.
2. Пікус А.Ю. Сільське господарство України: тенденції та перспективи розвитку / А.Ю. Пікус // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Розділ «Економіка». – 2011. – № 126. – С.51-55.
3. Сільське господарство України та деяких інших країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/www/?p=2271>.
4. Експерт: у найближчі п'ять років триватиме розвиток українського аграрного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://tyzhden.ua>.
5. Россоха В.В. Економічний потенціал землі та проблеми його визначення в ринкових умовах господарювання / В. В. Россоха // Трансформація земельних відносин до ринкових умов: Збірник матеріалів Одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 26-27 лют. 2009 р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – С.135.

REFERENCES

1. Agrarnij kompleks – lokomotiv vitchiznyanoi ekonomiki [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu do informacii: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=3388>.

2. Pikus A.Y. Silske gospodarstvo Ukraini: tendencii ta perspektivi rozvutky / A.Y. Pikus // Visnik Kiiivskogo nacionalnogo universitetu im. T. Shevchenka : Rozdil «Ekononika» – 2011. – № 126. – S. 51-55.

3. Silske gospodarstvo Ukraini ta deyakih inshih krain [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.csi.org.ua/www/?p=2271>.

4. Ekspert: u najblizhchi p'yat rokiv trivatime rozvitok ukrainskogo agrarnogo biznesu [Elektronnij resurs] – rezhim dostupu <http://tyzhden.ua>.

5. Rossoha V.V. Ekonomichnij potencial zemli ta problemi jogo viznachennya v rinkovih umovah gospodaryuvannya / V. V. Rossoha // Transformaciya zemelnih vidnosin do rinkovih umov: Zbirnik materialiv Odinadcyatih richnih zboriv vseukrainskogo kongr. vchen. ekonomistiv-agrarnikiv, Kyiv, 26-27 lyut. 2009 r. / Redkol.: P.T. Sabluk ta in. – K.: NNC IAE, 2009. – S. 135.

Характеристика экономических условий развития производственной деятельности аграрных предприятий О.Е. Матвийчук

Низкий уровень развития производственной деятельности и углубления кризиса в сельском хозяйстве свидетельствуют о наличии ряда нерешенных проблем во внешней среде функционирования сельскохозяйственных предприятий. В частности, требуют решения теоретические и методические вопросы сущности предпринимательства в современных условиях, наличия и эффективного использования ресурсов сельскохозяйственного производства, создания благоприятных условий для эффективного функционирования сельскохозяйственных предприятий на рынке, прогнозы их развития на перспективу.

В статье проанализировано состояние аграрного сектора экономики Украины, выявлены его проблемы и перспективы, установлено социально-экономические тенденции, определен уровень обеспечения трудовыми ресурсами, осуществлено распределение между сельскохозяйственными предприятиями и хозяйствами населения по показателю производства валовой продукции в сопоставимых ценах.

Ключевые слова: аграрный сектор, сельское хозяйство, современное состояние, проблемы, развитие, экономические условия, ресурсный потенциал, объемы производства.

Надійшла 14.05.2015 р.

УДК 658:338

КАЧАН Д.А., аспірант

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.**, д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

dmytroqachan@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ СКЛАДОВИХ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто економічну сутність матеріально-технічної бази, досліджено її зв'язок з сільськогосподарським виробництвом. Проаналізовано різні підходи до трактування категорії «матеріально-технічна база сільського господарства», запропоновано синтез класичного та інноваційно орієнтованого підходів до формування і використання матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва. Визначено поелементну структуру матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Узагальнено шляхи взаємодії підсистем формування та використання матеріально-технічної бази у сільськогосподарському виробництві. Запропоновано пріоритетні напрями формування структурних елементів матеріально-технічної бази сільського господарства на інноваційній основі.

Ключові слова: матеріально-технічна база, основні засоби, розширене відтворення, інноваційний підхід.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів розвитку сільського господарства є відповідне матеріально-технічне забезпечення підприємств. У нинішніх умовах актуальність дослідження питань формування та ефективного використання матеріально-технічної бази (МТБ) сільськогосподарських підприємств підвищується унаслідок порушення збалансованості між структурними елементами МТБ, умовами її функціонування і відтворення, рівнем сприйняття до різного роду інновацій, високої адаптивності до мінливого зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема матеріально-технічного забезпечення, матеріально-технічної бази сільського господарства, а також її відтворення займаються такі вітчизняні вчені: Білоусько Я.К., Іванишин В.В., Підлісецький Г.М., Шпикуляк О.Г., Могилова М.М., Андрійчук В.Г., Олійник О.В., Шебанін В., Саблук П.Т., проте ряд питань потребує подальшого глибшого дослідження [1-10].

Метою дослідження було визначення економічної сутності складових матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств та обґрунтування напрямів її відтворення на інноваційній основі.

Результати дослідження та їх обговорення. З макроекономічної теорії відомо, що засоби виробництва – це сукупність засобів і предметів праці, які використовуються у процесі виробництва. До засобів праці відносять знаряддя виробництва (машини, обладнання, виробничі будівлі та споруди, транспортні засоби і засоби зв'язку). Важливим засобом праці є земля. Водночас, предмети праці – все те, на що спрямована трудова діяльність людини. Саме цей теоретико-методологічний підхід дозволяє розкрити економічний зміст матеріально-технічної бази. Отже, засоби виробництва, як сукупність засобів і предметів праці, які використовуються у процесі виробництва, формують речовий фактор продуктивних сил, включаючи технологію виробництва, вони утворюють матеріально-технічну базу.

Економічна сутність матеріально-технічної бази тісно пов'язана із розумінням продуктивних сил. Однак між ними існують відмінності: матеріально-технічна база аграрної сфери не включає до свого складу виробника, хоча продукт створюється і приводиться в рух засобами праці та робочою силою. Відмінність матеріально-технічної бази сільського господарства від власне сільськогосподарського виробництва полягає в тому, що останнє являє собою діалектичну єдність продуктивних сил і виробничих відносин, а матеріально-технічна база – лише елемент продуктивних сил, на основі якого між суб'єктами виробничого процесу складаються відповідні виробничі відносини.

Матеріально-технічна база, як поняття, не нове в економічній науці, належить до базових, системоутворювальних елементів сільського господарства, без яких не може забезпечуватися економічне зростання галузі. За своїм натуральним складом матеріально-технічна база включає засоби і предмети праці (машини, обладнання та інші технічні засоби, виробничі та культурно-оздоровчі споруди, робочу і продуктивну худобу, багаторічні насадження, засоби захисту рослин, насіння, корми, сировину, паливо). У процесі її функціонування використовуються природні ресурси (вода та ін.). Усі елементи матеріально-технічної бази об'єднуються у ті або інші технологічні системи на основі певних форм організації виробництва. При формуванні МТБ визначальна роль у засобах виробництва належить знаряддям праці. У міру їх вдосконалення зростає технічна озброєність праці, змінюється роль працівників у процесі виробництва.

У сучасній економічній літературі мають місце різні трактування категорії «матеріально-технічна база сільського господарства». Так, під матеріально-технічною базою С. Мочерний розуміє речову частину продуктивних сил; Б.А.Райзберг, Л.Ш. Лозовський, О.Б. Стародубцева трактують це поняття більш широко – як сукупність основних елементів засобів виробництва [11, 12]. Розбіжності серед науковців також спостерігаються щодо питання включення земельних ресурсів до складу матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва. Ми поділяємо думку науковців про те, що земля, будучи головним засобом виробництва в сільському господарстві, виступає системоутворювальним елементом у складі МТБ. Так, на думку В.Г. Андрійчука, складовою частиною матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва є матеріально-технічні ресурси та земельні угіддя, що відрізняються за родючістю [13]. Це зумовлює необхідність диференціації витрат на виробництво одиниці продукції, оскільки для отримання однакової врожайності на ґрунтах різної родючості необхідна різна оснащеність виробничими фондами, що, на нашу думку, актуалізує завдання розробки механізмів та інструментів їх реалізації.

Саме в МТБ відображається комплексна оцінка властивостей землі, як знаряддя і предмета праці. Це визначається взаємозв'язком і взаємозумовленістю природних властивостей землі і матеріально-технічних ресурсів. Відомо, наприклад, що ґрунтова родючість формується під впливом не тільки клімату, рельєфу місцевості, характеру зволоження, але й залежить від внесення добрив, застосування інтенсивних технологій, а також природного ландшафту.

Отже, існуючі підходи до визначення категорії матеріально-технічна база сільського господарства суперечливі, відрізняються складністю і багатогранністю тлумачення, що необхідно враховувати при обґрунтуванні її економічної сутності та змісту. У рамках класичного підходу розглядають структурні компоненти МТБ сільськогосподарського виробництва, тобто її поелементний склад, і приділяється недостатня увага питанням її адаптивного використання в різних науково-технічних умовах. Водночас вважаємо, що МТБ сільськогосподарського виробництва необхідно вивчати в діалектичній єдності її форми і змісту на основі системно-відтворювального підходу. З цієї точки зору зворотний вплив на структурне наповнення МТБ надає її використання на основі розвитку інноваційних процесів.

Отже, синтез класичного та інноваційно орієнтованого підходів до формування і використання матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва дозволяє розглядати дану категорію в діалектичній єдності змісту (земельні ресурси, основні виробничі фонди, матеріальні оборотні кошти) і форми використання матеріально-технічних ресурсів (виробничі технології), із урахуванням відповідності структурних елементів науково обґрунтованим нормативам, стратегічним і програмним індикаторам розвитку МТБ, основною рушійною силою якого має бути інноваційний процес.

Формування МТБ сільського господарства розглядається нами як природно-еволюційний процес, і як процес інноваційного розвитку, спрямований на підвищення стійкості економічного зростання за рахунок розширеного відтворення всіх видів ресурсів та якісного їх перетворення, в основі яких лежать масштабні зміни виробничо-економічної структури МТБ господарюючих суб'єктів і способів її інноваційного оновлення.

Поелементна структура МТБ сільськогосподарських підприємств включає у себе: земельні ресурси та їх якісні характеристики, рельєф, ґрунтові умови, розміри; основні засоби – активні та пасивні, виробничі і невиробничі; матеріальні оборотні кошти й елементи; інформаційні ресурси та інноваційний потенціал МТБ, під якими розуміємо її здатність виконувати завдання, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної мети, тобто ступінь готовності до реалізації перетворень і впровадження новачій по всьому спектру складових елементів (рис. 1).

Інноваційний потенціал багато в чому залежить від обсягу та якості інформаційних ресурсів, представлених науково-технічною, економічною та іншою інформацією. Ураховуючи складний характер такого феномену як МТБ необхідно використати системний підхід, виявити ключові структурні підсистеми її формування і використання (рис. 2). Формування ресурсів передбачає нормативне наповнення матеріально-технічних засобів відповідно до потреб сільськогосподарських споживачів.

Структурна побудова МТБ підпорядкована раціональній організації її виробничих процесів, протягом яких відбувається циклічна трансформація усіх видів матеріально-технічних ресурсів, необхідних для забезпечення сільськогосподарського виробництва. Тому МТБ вимагає обґрунтування потреби в ресурсах, їх запасах та обсягах споживання в розрізі видів, що базується на додержанні нормативних підходів і розробці організаційно-економічних заходів ефективного використання матеріально-технічної бази господарств.

Ефект комплексної механізації вищий за умови відповідного технічного забезпечення, наукової обґрунтованості спеціалізації та розміру підприємства, виробництва продукції за прогресивними технологіями. Технічні засоби використовуються раціонально за достатньої чисельності механізаторських кадрів та їх відповідної кваліфікації, що дозволяє підвищити змінність використання машин, наявність ремонтної бази, що забезпечує їх високу технічну готовність. Разом з тим, висока технічна озброєність праці дозволяє використовувати її більш продуктивно. Водночас, економія витрат досягається кооперацією у використанні технічних ресурсів, насамперед підвищеної потужності і короткого періоду використання, в організації своєчасного та якісного технічного обслуговування і ремонту. Особливе значення це має для фермерських господарств в умовах дефіциту і дорожнечі техніки.

Узагальнення наукових джерел дозволило виділити властивості фондомісткості, капіталомісткості, енергомісткості та паливомісткості, характерні матеріально-технічній базі галузей рослинництва і тваринництва. Крім того, в сільському господарстві фактори науково-технічного прогресу різняться за рівнем їх впливу на МТБ і ресурсомісткість виробленої продукції.

Високий рівень фондомісткості матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва пов'язаний певною мірою з сезонністю функціонування її елементів. Розбіжність робочого періоду з часом виробництва зумовлюють за собою використання сільськогосподарських машин на рік упродовж всього лише декількох днів. Це вимагає додаткових витрат, пов'язаних із зберіганням машин, формуванням запасів насіння, кормів і т. д.

Значні інвестиції, що визначають високий ступінь капіталомісткості матеріально-технічної бази, обумовлені тим, що виробництво продукції на значних територіях потребує дорогих мобільних технічних засобів і механізмів, а також створення відповідної транспортної інфраструктури.

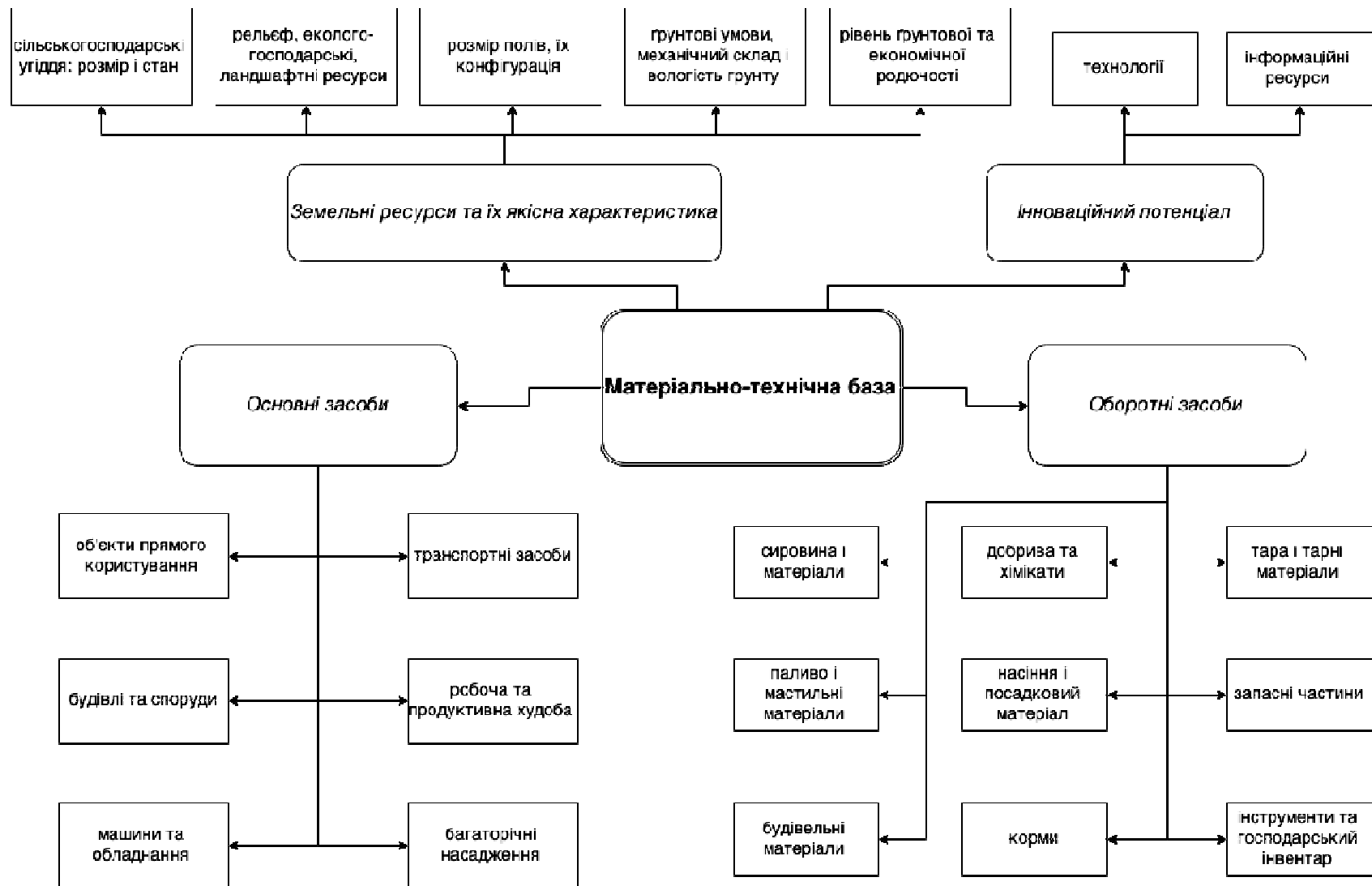

Рис. 1. Складові матеріально-технічної бази сільського господарства.

Джерело: складено автором

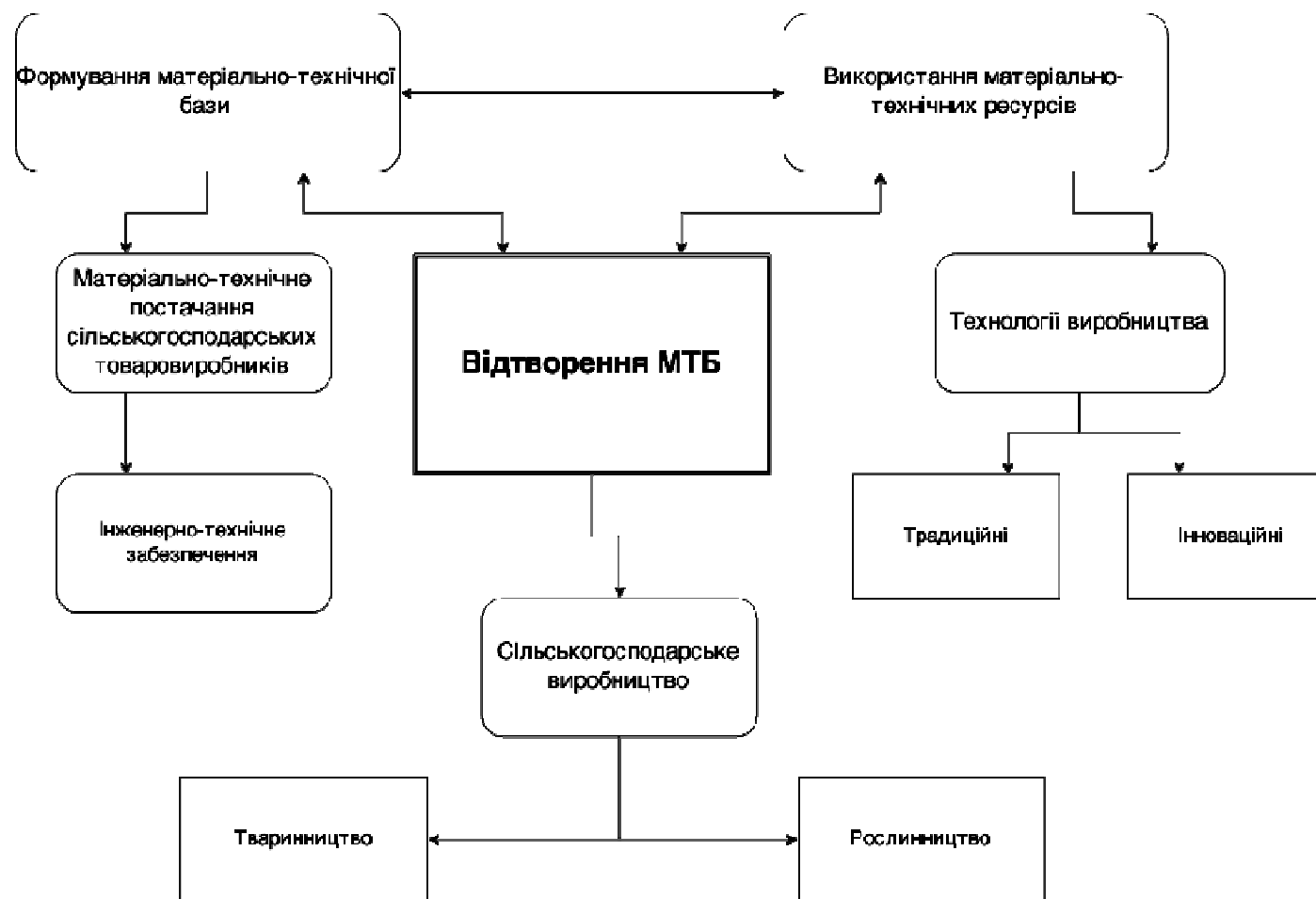

Рис. 2. Взаємодія підсистем формування та використання МТБ у сільськогосподарському виробництві.

Джерело: узагальнено автором за джерелами [3, 4, 8, 14]

Найважливішою специфічною особливістю матеріально-технічної бази сільського господарства є обов'язкове включення до складу її елементів земельних угідь і живих організмів (худоба, птиця, рослини). Земля, будучи системоутворювальним фактором МТБ, виступає при цьому активним засобом сільськогосподарського виробництва, його найважливішим речовим фактором, необхідною матеріальною умовою процесу праці. Земля має двоїсту природу, оскільки може бути віднесена як до природних ресурсів, так і до основних виробничих фондів сільського господарства, що є визначальною частиною ресурсів МТБ. Відтворення МТБ передбачає її відновлення і розширення на новій науково-технічній основі впровадження інноваційних продуктів і технологій, що має відповідати потребам сучасних сільськогосподарських товаровиробників. У зв'язку з цим пріоритетними напрямками формування структурних елементів МТБ сільського господарства на інноваційній основі мають стати:

- забезпечити збереження та підвищення родючості земельних ресурсів;
- орієнтувати сільськогосподарські підприємства на модернізацію та технічне переозброєння будівель і споруд; впровадження високоякісних систем машин та обладнання, а також мобільних транспортних засобів;
- техніко-технологічне забезпечення сільськогосподарського виробництва здійснювати на основі нанотехнологій, ресурсоощадних технологій, біотехнологій екологічного захисту, сучасної біоенергетики;
- при формуванні матеріальних оборотних засобів надавати перевагу високоефективним добривам, сучасним хімічним засобам захисту; повноцінним комбінованим кормам, високопродуктивному насінню, якісним паливно-мастильним матеріалам;
- продуктивну худобу та сільськогосподарські рослини вибирати на основі елітного сортового складу та гібридів сільськогосподарських культур; високопродуктивних порід сільськогосподарських тварин.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Важливим завданням у нинішніх умовах є економічне обґрунтування способів та напрямів забезпечення розширеного відтворення складових матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, поліпшення стану сільськогосподарської техніки та модернізації технологій. Від рівня розвитку технічних систем і механізмів, які мають інноваційний характер залежать обсяги випущеної сільськогосподарської продукції, її якість, конкурентоспроможність і, в кінцевому рахунку, продовольча незалежність держави. Найважливішим результатом ефективного використання матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва є збільшення обсягів виробництва та здешевлення вартості випущеної продукції за рахунок модернізації, технічного переозброєння та реконструкції діючих виробничих об'єктів, реінжинірингу технологічних процесів, застосування комплексної механізації, широкого впровадження індустріальних методів виробництва продукції, спеціалізації і концентрації виробництва, що досягається за рахунок використання системно-відтворювального підходу до розвитку потенціалу МТБ на інноваційній основі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоусько Я.К. Техніко-технологічне забезпечення сільського господарства / Я.К. Білоусько, В.Л. Товстопят // Економіка АПК. – 2009. – №12. – С. 29-33.
2. Білоусько Я.К. Удосконалення техніко-технологічного оснащення аграрного виробництва / Я.К. Білоусько, В.Л. Товстопят. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 59 с.
3. Іванишин В.В. Організаційно-економічні засади відтворення і ефективного використання технічного потенціалу аграрного виробництва [монографія] / В.В. Іванишин. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 350 с.
4. Підлісецький Г.М. Економічні проблеми відтворення основних засобів у сільському господарстві / Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2012. – №1. – С. 184-185.
5. Шпикуляк О.Г. Трансфер технологій в агропромисловому виробництві України / О.Г. Шпикуляк, С.О. Тивончук, С.В. Тивончук // Економіка АПК. – 2012. – №5. – С. 131-139.
6. Могилова М.М. Матеріально-технічне забезпечення аграрної галузі / М.М. Могилова, Я.К. Білоусько, Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2013. – №2. – С. 61-67.
7. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: монографія / В.Г. Андрійчук. – Ніжин: ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. – 216 с.
8. Олійник О.В. Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві: навч. посіб. / О.В. Олійник. – К., 2006. – 288 с.
9. Шебанін В. Стан та напрями оновлення та розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства в Україні / В. Шебанін // Економіка АПК. – 2002. – №8. – С.16-23.

10. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наукова доповідь / За заг. ред. акад. НААН П.Т. Саблука. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 113-114.
11. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
12. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1996. – С. 54.
13. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
14. Проблеми відтворення основних засобів сільського господарства Чернігівської області / М. Бутко, О. Зеленська, С. Зеленський, О. Дорофіїва // Економіка АПК. – 2005. – №9. – С.45-52.

REFERENCES

1. Bilousko Ia.K. Tekhniko-tehnolohichne zabezpechennia silskoho hospodarstva / Ia.K. Bilousko, V.L. Tovstopyat // Ekonomika APK. – 2009. – №12. – S. 29-33.
2. Bilousko Ia.K. Udoskonalennia tekhniko-tehnolohichnoho osnashchennia ahramoho vyrobnytstva / Ia.K. Bilousko, V.L. Tovstopyat. – K.: NNTs IAE, 2012. – 59 s.
3. Ivanyshyn V.V. Orhanizatsiino-ekonomichni zasady vidtvorennia i efektyvnoho vykorystannia tekhnichnoho potentsialu ahramoho vyrobnytstva [monohrafiia] / V.V. Ivanyshyn. – K.: NNTs IAE, 2011. – 350 s.
4. Pidlisetskyi H.M. Ekonomichni problemy vidtvorennia osnovnykh zasobiv u silskomu hospodarstvi / H.M. Pidlisetskyi // Ekonomika APK. – 2012. – №1. – S. 184-185.
5. Shpykuliak O.H. Transfer tekhnolohii v ahropromyslovomu vyrobnytstvi Ukrainy / O.H. Shpykuliak, S.O. Tyvonchuk, S.V. Tyvonchuk // Ekonomika APK. – 2012. – №5. – S. 131-139.
6. Mohylova M.M. Materialno-tehnichne zabezpechennia ahramoi haluzi / M.M. Mohylova, Ia.K. Bilousko, H.M. Pidlisetskyi // Ekonomika APK. – 2013. – №2. – S. 61-67.
7. Andriichuk V.H. Kapitalizatsiia silskoho hospodarstva: stan ta ekonomichne rehulivannia rozvytku: monohrafiia / V.H. Andriichuk. – Nizhyn: TOV «Vyd-vo «Aspekt-Polihrاف», 2007. – 216 s.
8. Oliinyk O.V. Ekonomichniy mekhanizm rozshyrenoho vidtvorennia v silskomu hospodarstvi: navch. posib. / O.V. Oliinyk. – K., 2006. – 288 s.
9. Shebanin V. Stan ta napriamy onovlennia ta rozvytku materialno-tehnichnoi bazy silskoho hospodarstva v Ukraini / V. Shebanin // Ekonomika APK. – 2002. – №8. – S.16-23.
10. Orhanizatsiino-ekonomichna modernizatsiia ahramoi sfery: naukova dopovid / Za zah. red. akad. NAAN P.T. Sabluка. – K.: NNTs IAE, 2011. – S. 113-114.
11. Ekonomichna entsyklopediia: U trokh tomakh. T. 2 / Redkol.: S. V. Mochernyi (vidp. red.) ta in. – K.: Vydavnychiy tsentr «Akademii», 2001. – 848 s.
12. Sovremenniy ekonomicheskiy slovar' / B.A. Raizberh, L.S. Lozovskiy, E.B. Starodubtseva. – M.: YNFRA-M, 1996. – S. 54.
13. Andriichuk V.H. Ekonomika pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu / V. H. Andriichuk. – K.: KNEU, 2013. – 779 s.
14. Problemy vidtvorennia osnovnykh zasobiv silskoho hospodarstva Chernihivskoi oblasti / M. Butko, O. Zelenska, S. Zelenskiy, O. Dorofiieva // Ekonomika APK. – 2005. – № 9. – S.45-52.

Формирование и воссоздание составляющих материально-технической базы сельскохозяйственных предприятий Д.А. Качан

В статье рассмотрена экономическая сущность материально-технической базы, исследована ее связь с сельскохозяйственным производством. Проанализированы разные подходы к трактовке категории «материально-техническая база сельского хозяйства», предложен синтез классического и инновационно ориентированного подходов к формированию и использованию материально-технической базы сельскохозяйственных предприятий. Обобщены пути взаимодействия подсистем формирования и использования материально-технической базы в сельскохозяйственном производстве. Предложены приоритетные пути формирования структурных элементов материально-технической базы сельского хозяйства на инновационном основании.

Ключевые слова: материально-техническая база, основные средства, расширенное воссоздание, инновационный поход.

Надійшла 12.05.2015 р.

УДК 681.3:339.138

ТРОФИМЧУК М.І., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ТЕНДЕНЦІ В СУЧАСНОМУ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті показані основні тенденції розвитку електронної комерції за постійного розширення можливостей комунікаційних пристроїв. Досліджено можливості використання і особливості подальшого росту електронної торгівлі як однієї з перспективних сфер інвестування. Відмічено, що у міру того, як споживачі збільшують впевненість в прийнятті рішень у комерційних угодах за допомогою своїх електронних пристроїв, учасники ринку стають більш вимогливими до зручності користування новим торговим інструментом. В результаті формується електронний бізнес, який має більш ефективні процеси, можливості зниження витрат і потенційно більшого прибутку. Процес вдосконалення електронного бізнесу продовжує тенденції електронної інформаційної глобалізації.

Ключові слова: інформаційна економіка, сайт, електронна комерція, мобільна комерція, ринок, Інтернет.

Постановка проблеми. Електронна комерція продовжує швидко розвиватися, застосовуючи все нові можливості технічної бази та програмного забезпечення, розширюючи діапазон різноманітних методів [1]. За даними статистичного бюро Європейського Союзу, найбільшу частку в загальному обороті електронної комерції ЄС має Чеська Республіка, в якій на сьогодні електронна комерція надає 24 % від загального доходу країни. Найгірші показники з цієї точки зору в таких країнах як Мальта, Словенія та Іспанія. На рівень участі населення в електронній комерції впливає багато факторів і як свідчать наведені дані рівень доступу населення країн до мережі Інтернет не самий головний з них. Чеська Республіка знаходиться за цим показником на 21 місці (рис. 1). Розвитку електронної комерції заважають різні причини, насамперед незначна обізнаність та особливості місцевої інфраструктури. Відповідно підприємства орієнтовані на електронний ринок зосереджують свою увагу на країнах з високою прихильністю до електронної комерції – це на сьогодні Східна Європа. Розглянемо наскільки Україна є привабливою з точки зору учасників світового електронного ринку і які основні тенденції існують на національному електронному ринку [2].

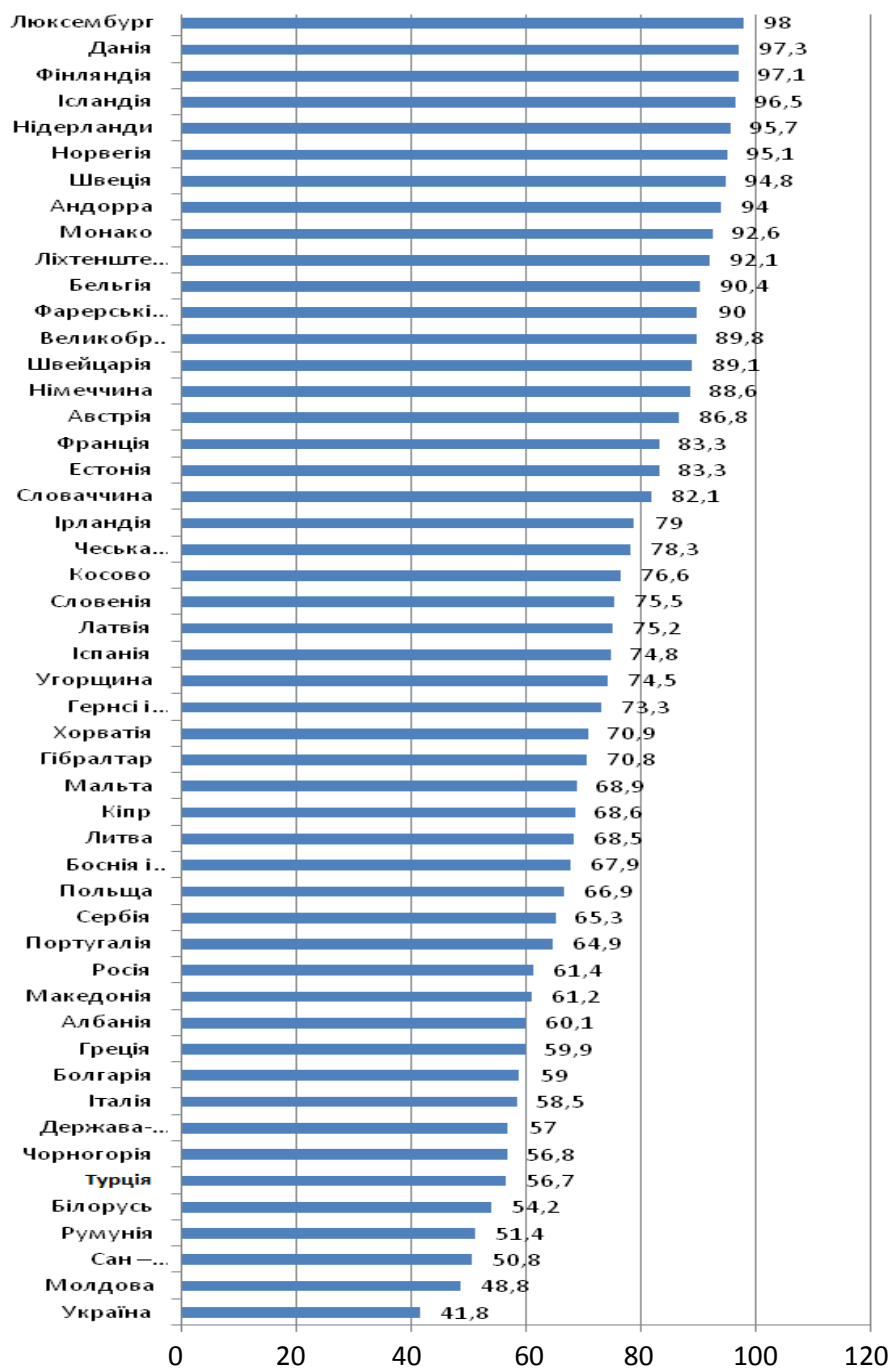

Рис. 1. Статистика використання Інтернету в Європі в 2014 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування сучасного електронного ринку розглядали такі вчені та фахівці як Бойко А. Д., Кудирко Н.В., Annie Jie Xu. та ін. Водночас, у сучасних умовах швидкого розвитку нових інформаційних технологій необхідно постійно приділяти увагу появі нових форм організації взаємодії між економічними суб'єктами.

Мета і завдання дослідження – висвітити зміст і тенденції розвитку електронної комерції в Україні, розглянути використання її елементів підприємствами для підвищення конкурентоспроможності та доступу до нових ринків і споживачів.

Матеріал і методика дослідження. Матеріалом дослідження слугували статистичні звіти та наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених стосовно комерційної діяльності в мережі Інтернет. Дослідження виконані за допомогою монографічного, структурно-функціонального та абстрактно-логічного методів.

Результати досліджень та їх обговорення. Електронна комерція охоплює зовнішню сторону процесів продажів, маркетингу, доставки, обслуговування, придбання сировини і матеріалів між клієнтами та постачальниками. Вона постійно включає в себе все нові бізнес-моделі і відповідно має значний потенціал, щоб отримати нові доходи або обійти конкурентів.

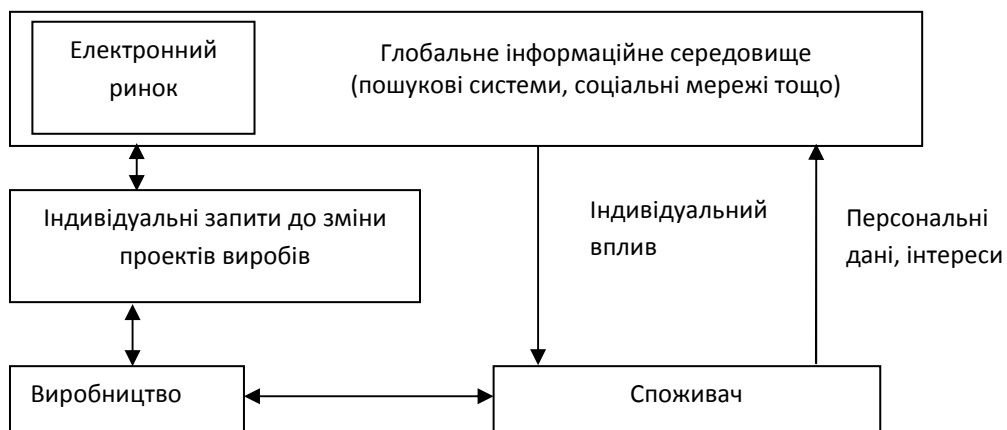

Рис. 2. Процеси електронної комерції.

Удосконалення маркетингової політики є одним з основних способів щодо встановлення контактів і завоювання довіри онлайн-покупців. Малі і великі підприємства, які мають різні бюджети і відповідно різні доступні їм методи забезпечують покупців унікальною, корисною і цікавою інформацією, щоб надихнути на покупки і побудувати довірливі відносини зі своїми клієнтами.

Для полегшення процесів покупки товарів підприємства розробляють моделі цільового забезпечення користувачів потрібними саме їм останніми пропозиціями. Навіть невеликі підприємства можуть скористатися цією тенденцією і використовувати наявні в пошукових системах дані про користувача.

Основою довіри в електронній торгівлі залишається створення і підтримка надійного бренду. Стабільний бренд забезпечує якісні продукти своєю рідною страховкою попереднього досвіду покупця.

Засоби доступу до електронного ринку достатньо швидко і стабільно змінюються. Однією з головних тенденцій електронної комерції є те, що за останніми даними майже 40 % всіх онлайн-покупок робиться за допомогою компактних переносних пристроїв. Оскільки все більше споживачів мають можливість використовувати смартфони і планшети для того, щоб робити покупки в будь-який час і в будь-якому місці, ця тенденція буде продовжуватися. Тому для відповідності цьому процесу сайти мають бути відповідним чином оптимізовані під параметри компактних пристроїв.

З кожним роком зростає кількість інновацій в засобах доставки покупок. Основною тенденцією стали безкоштовні або пришвидшені методи доставки. Компанії з доставки співпрацюють з підприємствами роздрібною торгівлі, з метою безкоштовного або швидкого перевезення вантажу клієнтам. Там де безкоштовна або швидка доставка неможлива, необхідно шукати індивідуальні шляхи взаємодії.

Електронна комерція у пошуках зростання продажів все частіше виходить на глобальний ринок і розширює свої операції через Інтернет-магазини в зарубіжних країнах. Тому для успішного просування необхідно подолати мовні бар'єри і враховувати національні специфіки [3].

Сьогодні все більше підприємств надають клієнтам можливість персоналізувати, змінювати або розробляти продукти, які вони хочуть придбати. Деякі впроваджують для цього технології 3D-друку. Сучасні технології і рівень комунікаційного розвитку дозволяють споживачам заздалегідь вказати, що і коли вони хочуть купити навіть до того як продукція буде створена.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток електронного ринку формує Е-бізнес, який включає електронну комерцію, але також охоплює внутрішні процеси, такі як виробництво, управління запасами, розробка продукту, управління ризиками, фінанси, управління даними та людськими ресурсами. Е-бізнес-стратегії є більш складними, зосередженими на внутрішніх процесах, та спрямовані на підвищення ефективності, продуктивності та економічності. Електронний бізнес має більш високу віддачу у вигляді ефективніших процесів, зниження витрат і потенційно більшого прибутку. Процес вдосконалення електронного бізнесу продовжує тенденції електронної інформаційної глобалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. А. Долгин. Манифест новой экономики. Вторая невидимая рука рынка / А. Долгин. – М.: АСТ, 2010. 256 с.
2. Internet World Statistics <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>.
3. Annie Jie Xu. 7 E-commerce Trends Small Businesses Need to Know in 2014 <http://www.huffingtonpost.com>.

REFERENCES

1. A. Dolgin. Manifest novoj jekonomiki. Vtoraja nevidimaja ruka rynka / A. Dolgin. – M.: AST, 2010. 256 с.
2. Internet World Statistics <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>.
3. Annie Jie Xu. 7 E-commerce Trends Small Businesses Need to Know in 2014 <http://www.huffingtonpost.com>.

Тенденции современного развития электронной коммерции украинских предприятий

М.И. Трофимчук

В статье показаны основные тенденции развития электронной коммерции при постоянном расширении возможностей коммуникационных устройств. Рассмотрены возможности использования и особенности дальнейшего роста электронной торговли, как одной из перспективных сфер инвестирования. Отмечено, что по мере того, как потребители все чаще принимают решения в коммерческих сделках с помощью своих электронных устройств, участники рынка становятся более требовательными к удобству пользования новыми торговыми инструментами. В результате формируется электронный бизнес, имеющий более эффективные процессы, возможности снижения издержек и потенциально большей прибыли. Процесс совершенствования электронного бизнеса продолжает тенденции электронной информационной глобализации.

Ключевые слова: сайт, электронная коммерция, мобильная коммерция, рынок, Интернет.

Надійшла 06.05.2015 р.

УДК 330.322.5:658.6

САВЧУК О.В., здобувач

Науковий керівник – **ЮХИМЕНКО П.І.**, д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ НАСІННЯ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ

Зростання обсягів торгівлі та обміну потребує розгляду більш складних угод. Поступово сформувався неперсоніфікований обмін, що призвело до зростання вартості укладання контрактів. З точки зору інституціональної економіки, виконання контрактів та зниження вартості їх укладення значною мірою залежить від розвиненої системи формальних і неформальних інститутів, вплив яких приводить до здешевлення трансакційних витрат і більшої адаптації в нових умовах. В статті розглядаються системи електронної комерції, які на основі типових, автоматизованих управлінських процесів – здатні зменшувати вартість трансакцій, що проводяться на ринку насіння та фактори, які визначають готовність насінницьких господарств запровадити методи електронної комерції. В результаті проведеного дослідження виявлено, що галузь вітчизняного насінництва повною мірою не готова до використання електронної комерції. Водночас, в окремих сегментах виробництва та реалізації насіння вже сформувався ряд умов, що сприяють проведенню комерційних трансакцій між основними учасниками ринку в мережі Інтернет.

Ключові слова: насіння овочів, трансакційні витрати, інституціональна економіка, електронна комерція.

Постановка проблеми. Наразі вартість трансакційних витрат на насіннєвому ринку достатньо висока, що пов'язано з: 1) високою вартістю визначення споживчих характеристик вітчизняного насіння, відповідності його установленим міжнародним стандартам; 2) обмін на насіннєвому ринку все більше стає персоналізованим; 3) низька ефективність контролюючих органів; 4) висока можливість опортунізму. Тому структура насіннєвого ринку прагне набути характеристик вертикальної виробничо-торговельної інтеграції, яка значною мірою дозволяє знизити кількість посередників, що відправляють продукцію від виробника до внутрішніх споживачів, а також на експорт, адаптуватися до ринкового середовища, зменшити ризики, чим знизити трансакційні витрати. Але на думку вчених, формування агрохолдингів матиме і негативні наслідки, пов'язані з їх експортною орієнтацією та прагненням швидкого отримання прибутку [5]. Це може призвести до порушення сівозмін, орієнтацію лише на експорт-вигідну продукцію, скорочення зайнятості у сільській місцевості, схильність до короткострокової стратегії розвитку, яка не передбачає вкладення суттєвих власних інвестицій у подальший розвиток, слабка конкуренція тощо. Крім того, у разі зростання розмірів господарства здійснювати ефективне управління ним стає важко і вартість координації зростає, а відтак вигідніше обмін здійснювати на ринку. Тож постає питання, які існують альтернативи ринковому та внутріфірмовому обміну з точки зору ефективності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам організації аграрних ринків приділялася увага таких вчених як Гайдуцький П.І. [3], Осташко Т.О., Могильний О.М. [4]. Водночас ними майже не розглядається використання та перспективи електронної комерції як форми реалізації в умовах глобалізації.

Мета дослідження – дослідити готовність суб'єктів насінництва до електронної форми обміну.

Матеріал та методика досліджень. Матеріалом дослідження слугували наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, огляд зарубіжних та вітчизняних ЕТМ. Дослідження виконували за допомогою монографічного, структурно-функціонального та абстрактно-логічного методів.

Результати досліджень та їх обговорення. Виходячи з теорії інституційної економіки розглянемо теоретичну модель, що описує умови розвитку та сталого функціонування механізмів інституту електронної комерції в системі реалізації насіння. Виділимо основні групи факторів, що дозволяють визначити готовність галузі насінництва до ведення електронної комерції.

У виробництві і на ринку овочевого насіння спостерігаються сприятливі структурно-економічні чинники: велика кількість учасників, фрагментованість, високий рівень конкуренції за умови готовності учасників ринку до співпраці, висока ступінь стандартизації товару і т.д.

Існуючі інформаційно-інфраструктурні фактори демонструють високий рівень технічної готовності до реалізації насіння методами електронної комерції.

Група управлінських факторів характеризує адекватність існуючих моделей управління підприємствами і ефективність менеджменту з точки зору його здатності до освоєння знань, інновацій в довгостроковому розвитку. Стосовно електронної комерції вона також виражається у встановленні автоматизації бізнес-процесів на підприємстві.

Найбільш дієвим механізмом електронної комерції на ринку насіння можуть стати електронні торгові майданчики (ЕТМ). Не зважаючи на різноманітність їх форм, принципи формування та функціонування ЕТМ багато в чому схожі з традиційними біржами. Розглянемо стан структурно-економічних чинників.

Фрагментованість ринку насіння і рівень конкуренції. Світовий досвід свідчить, що максимальний ефект від використання електронної комерції в кожній конкретній галузі досягається при значному рівні фрагментованості, як на ринку товарів супутніх виробництву, так і в сфері збуту готової продукції.

В таких галузях в розвинених країнах виникають електронні торгові майданчики, що дозволяють знизити трансакційні витрати на пошук інформації про контрагентів та встановити оптимальну ціну. Наприклад загальновідомий електронний торговельний майданчик amazon.com або prom.ua. Одна з основних причин незначного потенціалу розвитку ЕТМ продажу насіння зернових і бобових культур в Україні – високий рівень монополізації. У цій ситуації виробництво насіння зосереджено лише в малій кількості підприємств. Водночас, існує значний потенціал розвитку ЕТМ продажу насіння овочевих і декоративних культур у зв'язку з можливою великою кількістю учасників ринку, оскільки в силу специфіки галузь овочевого насінництва не обмежується однією культурою, а складається з виробництва великої кількості культур. Підприємства-виробники овочів намагаються знайти найбільш вигідних постачальників і оптимізувати витрати, але в ринкових умовах підвищеного

ризиком змінювати хай і не дуже вигідного, але перевіреного партнера занадто ризиковано. Електронна комерція дозволяє таким підприємствам без суттєвих витрат і зусиль переглянути та оцінити щодо подальшої співпраці усіх суб'єктів насінницького ринку.

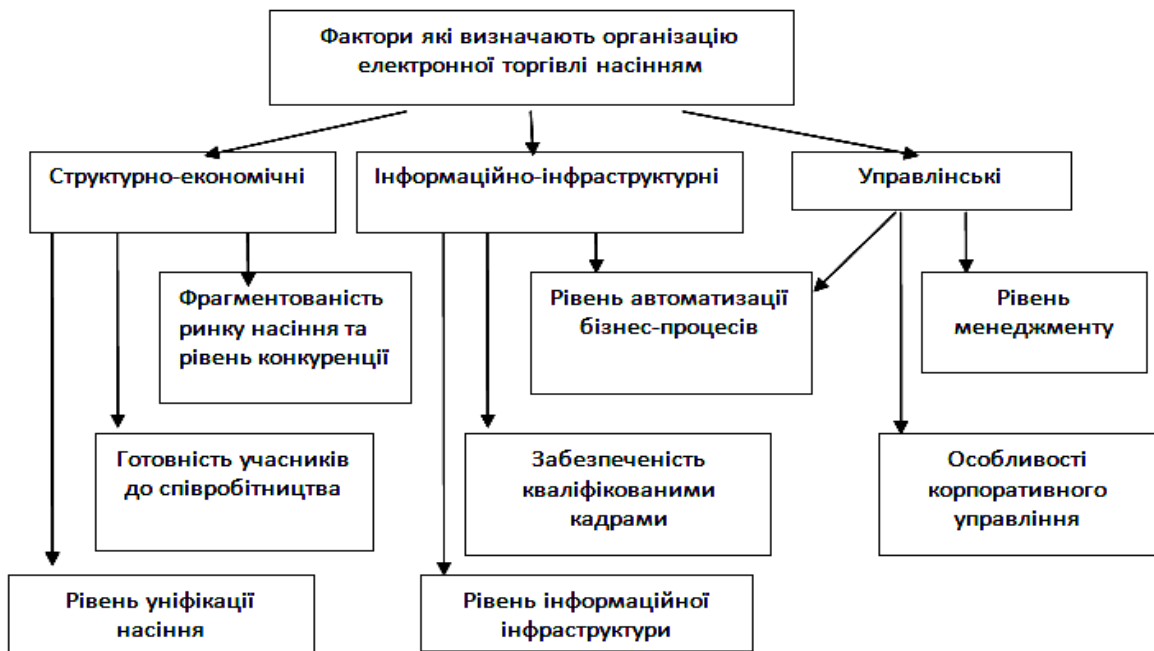

Рис. 1. Фактори, які впливають на електронну форму організації насінницького ринку.

Готовність конкуруючих учасників галузі до співпраці. Біржовий механізм передбачає можливість співпраці між декількома найбільшими гравцями, які відносно один до одного є конкурентами. В даному випадку аналогічне правило діє і відносно ЕТМ. Біржі по суті є організаціями саморегулювання. Саморегулювання являє собою накладення індивідумом на себе певних обмежень без будь-якого зовнішнього примусу до цього [2]. Добровільне слідування певним правилам гри, які задає ЕТМ, дозволить учасникам ринку на рівних представляти свою продукцію, не зважаючи на розмір та організаційно-правову форму організацій, та діяти в умовах здорової конкуренції. Відсутність спільних стратегічних дій конкурентів – основна перешкода для появи електронних торговельних майданчиків в Україні. Якби компанії охоче йшли на співпрацю, в Україні можна було б спостерігати розквіт традиційних бірж – механізму, що активно застосовується в розвинених конкурентних економіках.

В ході проведеного в рамках дослідження опитування готовності виробників насіння до ведення електронного бізнесу практично всі респонденти, відповідаючи на запитання про можливість співпраці між підприємствами галузі задля досягнення спільних вигод, констатували, що рівень взаєморозуміння між «колегами» по бізнесу є, нажаль, надзвичайно низький.

Рівень стандартизації (уніфікації) продукції. Дистанційний характер електронної комерції обумовлює певну неповноту і асиметрію інформації, у зв'язку з чим електронна комерція більшою мірою придатна для торгівлі стандартизованою, уніфікованою продукцією. Для насіння вироблені та існують методи уніфікації, до яких можна віднести міжнародну систему стандартів у галузі насінництва: UPOV – International Union for the protection of New Varieties of Plants – Міжнародний союз із охорони нових сортів рослин; ОЕСР (OECD) Organization for economic cooperation and development – Організація економічної співпраці й розвитку – здійснює діяльність із міжнародної сертифікації насіння; ISTA – міжнародні стандарти проведення досліджень сортів. Акредитовані ІСТА лабораторії видають відповідні свідоцтва. Сертифікат ОЕСР та свідоцтво ІСТА є загально-визнаною та неодмінною основою для ведення торгівлі насінням на міжнародному ринку [1]. Тому насіннева продукція якнайкраще підходить до електронного продажу.

Управлінські та інфраструктурні чинники. Ведення електронної комерції неможливе без певних технологічних можливостей. Це не тільки комунікаційна інфраструктура, а й інтегровані електронні системи управління підприємством, що оптимізують прийняття рішень з координації фінансових

потоків, логістики, виробництва. Одне з найбільш очевидних напрямів впливу електронної комерції на трансакційні витрати пов'язано з поліпшенням процесів, що, в свою чергу, залежить від їх автоматизації та оптимізації. В силу особливостей електронних систем управління, які створюються з урахуванням передових напрацювань в галузі менеджменту, їх впровадження на підприємстві приводить до того, що ряд управлінських процесів (за експертними оцінками – до 80 %) починає проводитися відповідно до визначених стандартів.

Подібні системи, по суті, є формалізованим поданням бізнес-процесів типової компанії. Наразі Американським товариством управління виробництвами і запасами (APICS) виділяються наступні класи рішень автоматизованого управління підприємством:

- управління виробництвом;
- МВР II – управління виробництвом з елементами фінансового планування, а також зворотного зв'язку та моделювання;
- ЕВР – інтегрована комп'ютерна система, що охоплює всі сфери діяльності підприємства: планування (прогнозування), управління продажами, планування виробництва, управління структурою виробів (за дискретного виробництва), управління запасами, планування потреби в матеріалах (МВР), планування виробничих потужностей (СЗР), управління виробництвом, управління закупівлями, управління фінансами/бухгалтерією, фінансовий аналіз.

Стандартизація управлінських прийомів, до якої приводить повсюдне поширення інтегрованих систем управління, робить істотний вплив на трансакційні витрати, оскільки компанії можуть бути впевнені, що бізнес їх контрагентів управляється відповідно до певного стандарту, це значно знижує ризик ненавмисного недотримання умов контракту, затримок з поставками, недообліку важливої інформації. По-друге, відомо, що впровадження електронних систем управління підприємством дозволяє зробити компанію значно прозорішою для її власників, топ-менеджерів та бізнес-партнерів, таким чином оптимізувати виробничі процеси.

Однією з причин відносно низького рівня розвитку міжфірмової електронної комерції в Україні і в ряді інших країн та регіонів можна назвати низький ступінь автоматизації управління підприємствами. Причому пов'язано це не стільки з фінансовими труднощами, скільки з низькою зацікавленістю власників у оптимізації управління та довгостроковому розвитку своїх підприємств, особливо аграрних. Також, потрібно відмітити, що керівники інформаційних підрозділів вкрай далекі від розуміння реальних потреб бізнесу, займаючись тільки вузькими питаннями технічної підтримки, тоді як у великих зарубіжних корпораціях директор з інформаційних технологій, як правило, має статус рівня віце-президента компанії, а його функції полягають у виробленні та втіленні стратегічних цілей розвитку бізнесу компанії в реальні ІТ- рішення.

До числа важливих чинників розвитку електронної комерції відносять і рівень розвитку телекомунікаційної інфраструктури в країні та наявність доступу до Інтернет, а також наявності інтернет-сайтів підприємств. За цими показниками українські компанії не значно відстають від компаній розвинених країн.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз факторів, що визначають можливість практичної реалізації рішень методами електронної комерції, показав, що на сьогодні галузь насінництва повною мірою не готова до використання електронної комерції. Водночас, в окремих сегментах виробництва насіння вже сформувався ряд умов, що сприяють проведенню комерційних трансакцій між основними учасниками ринку в мережі Інтернет та помітний розвиток електронної комерції ми зможемо спостерігати вже в найближчому майбутньому.

Стимулюючі фактори:

- значні географічні масштаби національного економічного комплексу;
- необхідність здійснення економічних реформ;
- розширення внутрішнього ринку, в тому числі і за рахунок появи нових споживачів;
- високий рівень диференціації цін на однорідну продукцію;
- в цілому об'єктивна потреба компаній у підвищенні ефективності постачальницько-збутової діяльності;

Стримуючі фактори:

- в цілому високий рівень монополізації промисловості, зв'язку, транспорту;
- неготовність учасників ринку до узгоджених дій, як наслідок недовіри;
- висока роль особистих зв'язків у формуванні постачальницько-збутових ланцюжків;
- неоптимальне використання наявних ресурсів.

На нашу думку, оптимальним видається варіант, коли організатором майданчика стає нейтральна структура, що користується одночасно довірою у галузі та довела свою незаангажованість. У ролі таких організаторів можуть виступити різного роду асоціації, що об'єднують виробників за галузевою ознакою. Підприємства стають зацікавленими в оптимізації власної діяльності за допомогою електронної комерції в економіках, що характеризуються низьким рівнем трансакційних витрат, високою конкуренцією, розвиненою фінансовою інфраструктурою, і, що важливо, довгостроковою стабільністю. Тому багато в чому визначальне значення для розвитку міжфірмової електронної комерції має ефективність державної політики щодо конкуренції, судової системи, фінансового сектора, системотворювальних підприємств. Нарешті, потужним каталізатором процесу розвитку електронної комерції може стати використання електронних закупівель за ініціативою державних структур.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш А. На зовнішній ринок із сертифікованим насінням / А. Барабаш // Агробізнес сьогодні. – 2010. – № 1/2. – С.14-15.
2. Винославська О. В. Психологія: навч. посібник / О.В.Винославська. – Київ: ІНКOS, 2005.
3. Гайдуцький П.І. Формування та розвиток аграрного ринку / П.І. Гайдуцький // Економіка АПК. –2004. –№3. – С. 4–15.
4. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / О.М.Могильний. – К.: ІАЕ УААН, 2002. –430 с.
5. Осташко Т.О. Структурно-інституціональний аналіз аграрного ринку України / Т.О. Осташко. – Інститут економічно-прогнозування НАН України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_04_3_115_uk.pdf.

REFERENCES

1. Barabash A. Na zovnishnij rynek iz sertyfikovanyim nasinnjam / A. Barabash // Agrobiznes s'ogodni. – 2010. – № 1/2. – С.14-15.
2. Vynoslavs'ka O. V. Psyhologija: navch. posibnyk / O.V.Vynoslavs'ka. – Kyi'v: INKOS, 2005.
3. Gajduc'kyj P.I. Formuvannja ta rozvytok agrarnogo rynku / P.I. Gajduc'kyj // Ekonomika APK. –2004. –№3. – С. 4–15.
4. Mogylnyj O.M. Derzhavne reguljuvannja agrarnogo vyrobnytstva v period transformacii ekonomiky / O.M.Mogylnyj. – K.: IAE UAAN, 2002. –430 s.
5. Ostashko T.O. Struktumno-instytucional'nyj analiz agrarnogo rynku Ukrainy / T.O. Ostashko. – Instytut ekonomichnogo prognozuvannja NAN Ukrainy. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://eip.org.ua/docs/EP_04_3_115_uk.pdf.

Електронная коммерция как форма реализации семян на глобальном рынке

О.В. Савчук

Рост объемов торговли и обмена требует рассмотрения более сложных сделок. Обеспечение исполнения контрактов и снижения стоимости их заключения в значительной степени зависит от развитой системы формальных и неформальных институтов, влияние которых приводит к удешевлению трансакционных издержек и большей адаптации в рыночных условиях. В статье рассматриваются системы электронной коммерции, которые на основе типовых, автоматизированных управленческих процессов могут уменьшать стоимость трансакций, проводимых на рынке семян и факторы, определяющие готовность семеноводческих хозяйств ввести методы электронной коммерции. В результате проведенного исследования выявлено, что отечественное семеноводство в полной мере не готово к использованию электронной коммерции. В то же время, в отдельных сегментах производства и реализации семян уже сформировался ряд условий, способствующих проведению коммерческих трансакций между основными участниками рынка в сети Интернет.

Ключевые слова: семена овощей, трансакционные издержки, институциональная экономика, электронная коммерция.

Надійшла 14.05.2015 р.

УДК 658.8:664.1:662.754

ЧЕТВЕРИК О.В., аспірант

Науковий керівник – **ЛАРИНА Я.С.**, д-р екон. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: chetveryck_OV@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСІВ МАРКЕТИНГУ ДЛЯ ОСНОВНОЇ ТА ПОБІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ БУРЯКОЦУКРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

У статті зазначено важливість та необхідність застосування маркетингу на підприємствах бурякоцукрового підкомплексу. Автором наведено власне визначення маркетингу як наукової категорії, розроблено та запропоновано адаптовані комплекси маркетингу для основної продукції підприємств бурякоцукрового підкомплексу – цукру, для альтернативної продукції – біоетанолу, та для побічної – жому і меляси, які передбачають удосконалення товарної та цінової політики, системи збуту, застосування маркетингових комунікацій досліджуваними підприємствами. Важливе місце у адаптованих маркетингових комплексах відводиться складовій «People» для цукру, жому та меляси, а також складовій «Probe», що передбачає тестування біоетанолу у процесі продажу.

Ключові слова: маркетинг, комплекс маркетингу, адаптований комплекс маркетингу, підприємства бурякоцукрового підкомплексу, основна та побічна продукція, цукор, біоетанол, жом, меляса.

Постановка проблеми. Однією з важливих галузей агропромислового виробництва є бурякоцукровий підкомплекс, продукція якого має важливе стратегічне значення для країни. Оскільки бурякоцукрове виробництво України є однією з пріоритетних галузей національної економіки і спрямоване на забезпечення продовольчої безпеки держави, тому проблеми ефективного управління сировинною базою, процесом виробництва основної та побічної продукції, збутом мають важливе значення для цукровиробників та держави. Наявні природно-кліматичні та ґрунтові умови в цілому сприяють отриманню високих врожаїв цукрових буряків, що поряд з географічними, транспортними та соціальними чинниками забезпечує оптимальне розміщення та розвиток підприємств бурякоцукрового підкомплексу [3].

Реформування аграрного сектору економіки призвело до кризового стану бурякоцукрового виробництва, зменшення посівів цукросировини (цукрового буряку), скорочення попиту на основну продукцію, зменшення пропозиції побічної продукції за прогресивно зростаючого на них попиту та існуючих можливостей, скорочення кількості цукрових заводів, звуження ринків збуту, що значно знизило рівень конкурентоспроможності цукрових заводів та суміжних виробництв бурякоцукрового підкомплексу.

Стабільна та безперервна діяльність підприємств бурякоцукрового підкомплексу за ринкових умов господарювання має базуватися на маркетингових принципах управління, які б з урахуванням особливостей цукровиробництва, світових тенденцій, можливостей розвитку та впровадження маркетингу-мікс вибудовували б ефективну систему управління підприємствами бурякоцукрового підкомплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичним та практичним аспектам розвитку підприємств бурякоцукрового підкомплексу присвячені праці В. С. Бондаря, П. Г. Борисяка, Є. В. Імаса, М. Ю. Коденської, С. А. Стасіневич, А. В. Фурси, О. М. Шпичака, М. М. Ярчука та інших вітчизняних вчених. Проблемам впровадження та розвитку маркетингу в діяльності бурякоцукрових підприємств присвячені праці О. М. Варченко, Ю. М. Гальчинської, А. В. Дороніна, В. А. Рафальської, М. М. Селінного, К. В. Слупян та інших. Проте низка питань залишається невирішеною і потребує вивчення та детального дослідження. Зокрема, до кінця не сформованим залишається процес розробки та запровадження комплексу маркетингу для основної та побічної продукції підприємств бурякоцукрового підкомплексу.

Метою дослідження була розробка адаптивних комплексів маркетингу для основної та побічної продукції підприємств бурякоцукрового підкомплексу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовували наступні методи наукового пізнання: системний підхід з використанням методів аналізу, синтезу, узагальнення, графічний метод.

Результати дослідження та їх обговорення. За останні десятиліття відбувся процес трансформації української економіки від адміністративної системи управління до ринкової, що зумовило переорієнтацію усіх складових економічного механізму на пошук нових важелів протидії негативним факторам зовнішнього та управління складовими внутрішнього середовища. Однією із таких альтернатив є впровадження маркетингових принципів управління в діяльність агропромислових формувань, зокрема у діяльність підприємств бурякоцукрового підкомплексу.

Термін "маркетинг" (від англ. "market" – ринок), що буквально означає ринкову діяльність, роботу з ринком, з'явився в економічній літературі США на початку ХХ сторіччя. За цей час було розроблено безліч визначень маркетингу: від самих коротких до розгорнутих і деталізованих, що охоплюють цілі, принципи, функції і методи маркетингу [4]. Проте з урахуванням праць вітчизняних вчених стверджуємо, що маркетинг як наукова категорія – це система пов'язаних методів, принципів та інструментів управління господарською діяльністю підприємств і організацій, що базується на економічних законах ринку та концепції задоволення потреб споживачів, виробників і суспільства в цілому.

Погіршення окремих показників функціонування підприємств цукрової галузі викликає необхідність активного застосування сучасної концепції маркетингу та розробку відповідних маркетингових комплексів.

Враховуючи світову практику та багаторічний досвід бурякоцукрового виробництва зазначимо, що в Україні здійснюється захист цукровиробництва. Прийнято ЗУ «Про державне регулювання виробництва та реалізації цукру», який регулює процес забезпечення цукросировиною та цукром на внутрішньому ринку, передбачається встановлення мінімальної закупівельної ціни на цукровий буряк та цукор, положення про квотування на ввезення білого цукру та цукру-сирцю на територію країни, організація оптової торгівлі цукром, стимулювання попиту на цукор та цукропродукти [2, 5]. Проте існуюча ситуація в бурякоцукровому підкомплексі потребує застосування раціональних методів управління підприємствами. Запровадження адаптованого комплексу маркетингових заходів

для основної та побічної продукції підприємств бурякоцукрового підкомплексу дозволить підвищити ефективність їх функціонування та здійснювати ефективне управління діяльністю.

Комплекс маркетингу для основної продукції підприємств бурякоцукрового підкомплексу – цукру, спрямований на удосконалення основних його складових – товарної, цінової, збутової політики, застосування маркетингових комунікацій та складової «People» підприємств (рис. 1). Для успішної реалізації стратегії підтримання конкурентних переваг підприємств бурякоцукрового підкомплексу розроблено наступні маркетингові заходи:

1. Удосконалення товарної політики підприємств бурякоцукрового підкомплексу спрямоване на покращення якості цукру. Передбачається впровадження підприємствами міжнародної системи менеджменту якості – ISO9001, 14000 та FSSC 22000. Але першочерговим завданням покращення якості цукру є підвищення ступеня його очистки. Розширення товарного асортименту підприємств бурякоцукрового підкомплексу передбачає комплексне застосування диверсифікації товарного виробництва шляхом комплексної переробки побічної продукції та удосконалення асортименту існуючої. Впровадження «WhiteLabel» передбачає пропозицію цукрових заводів умов пакування цукру для кондитерських, булочних, вареничних, кав'ярень. Це потребуватиме незначних фінансових витрат (близько 20-25 тис. гривень), але дасть можливість створити додатковий сервіс для клієнтів. Ціна на послугу буде договірною і в першу чергу залежатиме від витрат, проте за умов контракту замовник матиме можливість надати власні матеріали для пакування, так і отримати готовий товар та послугу без додаткових роздумів про матеріали на пакування, про пошук, наявність та застосування яких піклуватиметься цукровий завод, врахувавши в ціну всі свої витрати.

2. Удосконалення цінової політики підприємств бурякоцукрового підкомплексу передбачає використання базової стратегії ринкових цін, тобто орієнтацію на середні ціни, які існують на ринку в момент продажу товару. Також передбачається використання прямих і непрямих методів маркетингового ціноутворення.

Прямі методи маркетингового ціноутворення передбачають використання всіх існуючих методів з максимальним пристосуванням до умов ринку. Непрямі методи ціноутворення дозволять отримати позитивне сприйняття продукції покупцями, зокрема, передбачатиметься застосування системи знижок для постійних та потенційних покупців, стимулювання знижками посередників підприємства. Передбачається застосування лояльних умов в оплаті за товар серед покупців, що посилить активізацію взаємодії з посередниками; та прогнозування цін на основі економетричного моделювання.

3. Удосконалення політики розподілу передбачає впровадження стратегії нішового маркетингу, ефективне управління логістичними каналами, та застосування інтернет-маркетингу у збутовій діяльності. Варто запропонувати умови доставки цукру, якщо замовлення надходять від клієнтів великими партіями. Але дана послуга буде доцільна за наявності у цукрового заводу власного транспорту для перевезення. Проте за наведених умов ні в якому разі не варто відмовлятися від постійних клієнтів, законтракованих об'ємів реалізації, договірних зобов'язань, адже кількість клієнтів постійно потрібно розширювати, а не звужувати. В умовах економічної нестабільності питання отримання надприбутків не підлягає розгляду та активному впровадженню. Основна мета застосування маркетингу в даних умовах як на підприємствах бурякоцукрового підкомплексу, так агропромислового комплексу в цілому, полягає у збереженні ринкової частки та існуючої клієнтської бази. Проте запропоновані нами маркетингові заходи дозволять підприємствам бурякоцукрового підкомплексу отримувати додатковий прибуток та конкурентні переваги за умов стабілізації ринкової рівноваги та грошово-валютного забезпечення.

Застосовувати нішовий маркетинг доцільно при здійсненні пошуку нових каналів реалізації, тобто охопити додаткову ринкову нішу. Варто розробляти нові ринки збуту, допускається, що початкові обсяги закупівель не будуть великими, проте періодична купівля цукру дозволить втриматися на ринку і завоювати клієнтів, які у період стабілізації стануть постійними та приносять прибутки. Варто зосередити реалізацію цукру на мале та середнє виробництво. Головним чином варто розробляти та налагоджувати контакти з кондитерськими, булочними, вареничними, кав'ярнями, хлібзаводами, які є основними споживачами цукру. Досить ефективно буде за мінімальних технологічних затрат запропонувати цукор високого ступеня очистки для заводів, які виготовляють дитяче харчування. Це можливо здійснювати цукровими заводами як у допусковий, так і післяпусковий періоди, адже обсяги їх споживання є порівняно невеликими, які цукровий завод зможе забезпечити без будь-яких особливих умов та ускладнень.

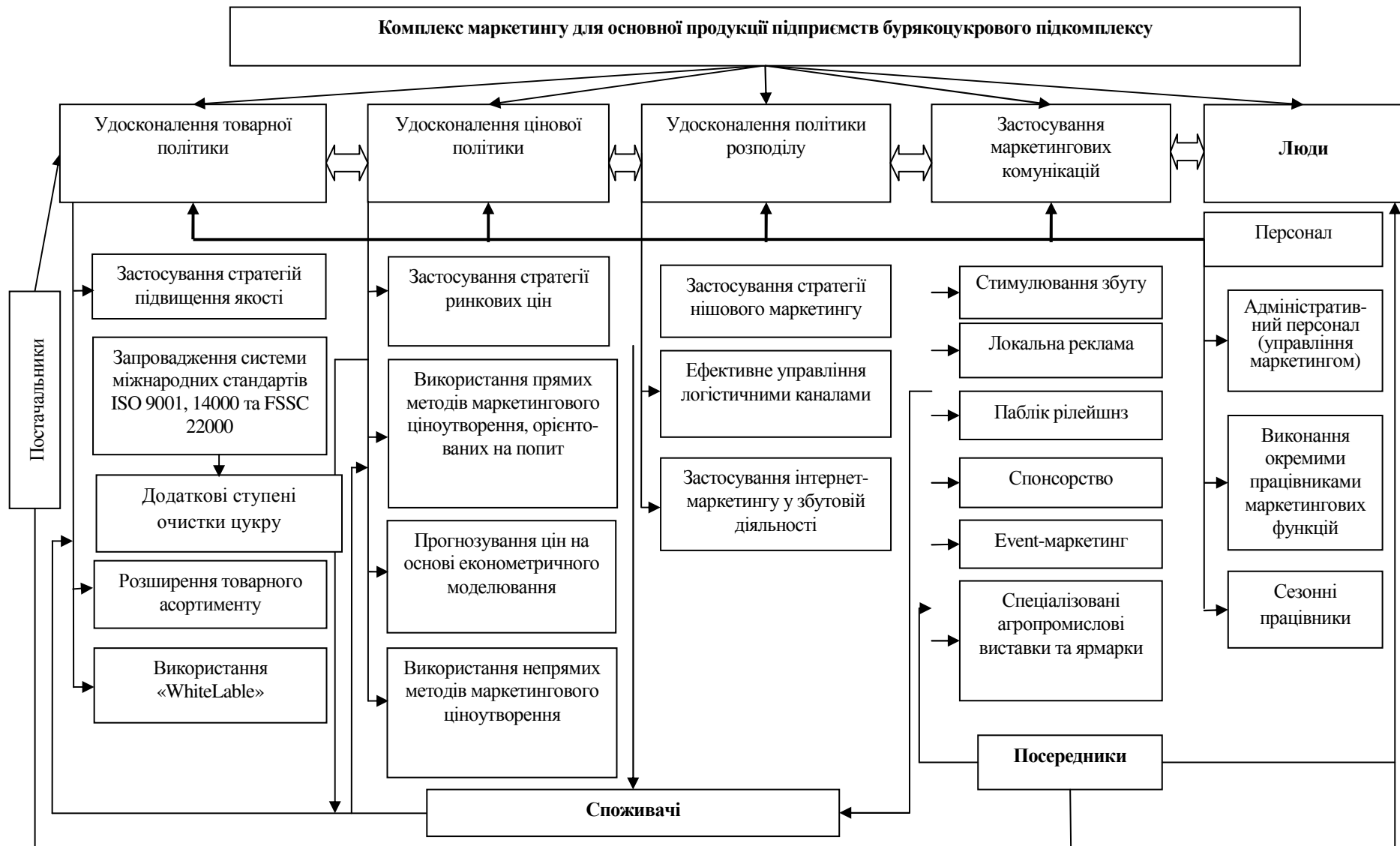

Рис.1. Адаптований комплекс маркетингу для основної продукції підприємств бурякоцукрового підкомплексу.

Джерело: розроблено автором

Застосування інтернет-маркетингу дозволить підприємству створити позитивний імідж та налагодити відносини з можливими та існуючими покупцями і посередниками, налагодить партнерські відносини. Система online-замовлень дозволить замовникам та персоналу підприємства оптимально та максимально продуктивно використовувати робочий час та раціонально здійснювати систему розподілу продукції.

4. Використання маркетингових комунікацій передбачає створення позитивного іміджу підприємств бурякоцукрового підкомплексу, застосування стимулюючих заходів з метою збільшення обсягів реалізації.

Для підприємств, які виготовляють традиційно малодиференційовану продукцію, використання маркетингових комунікацій є маловживаним, і не завжди керівництвом вважається за доцільне витрачати кошти на проведення комунікаційних заходів. Для підприємств цукрової галузі доцільно використовувати такі засоби маркетингових комунікацій як реклама, стимулювання збуту, паблік рілейшнз, спонсорство, участь у виставках та ярмарках, event-маркетинг, проведення та участь у конференціях. Застосування реклами доцільне на регіональних та локальних ринках, із зосередженням на промислових споживачів. Недоліками реклами є висока її вартість, складність в організуванні зворотного зв'язку. Стимулювання збуту передбачає використання засобів стимулюючого впливу, що має на меті прискорити чи посилити реакцію ринку у відповідь. Під час продажу основної та побічної продукції цукрових заводів до таких засобів можуть належати спеціальні знижки для покупців та посередників, розпродаж. Такі заходи зазвичай приваблюють споживачів, проте їх ефект короткостроковий, він не забезпечує прихильність покупців до товарів конкретного підприємства, а має лише періодичний і сезонний характер.

5. Складова «Люди» передбачає ефективне використання людського потенціалу підприємств бурякоцукрового підкомплексу та взаємодію з партнерами. Для адаптованого комплексу маркетингу для цукру дана складова включає персонал підприємства, а саме адміністративний персонал (забезпечує управлінські функції та управління маркетингом), окремі працівники адміністративного корпусу (виконуватимуть окремі маркетингові функції), сезонні працівники підприємств бурякоцукрової галузі (забезпечуватиме функціонування всіх складових комплексу маркетингу). Інші складові «People»: посередники безпосередньо братимуть участь у процесі реалізації продукції, постачальники забезпечуватимуть сировиною та іншими матеріально-технічними ресурсами і сприятимуть удосконаленню товарної політики бурякоцукрових підприємств.

Варто застосовувати мотивуючі та заохочувальні заходи з метою налагодження довгострокової співпраці (посередники, постачальники, споживачі) для підвищення ефективності праці та зацікавленості в кінцевому результаті. Для підприємств бурякоцукрового підкомплексу доцільно запропонувати виконання маркетингових функцій окремими працівниками. Наприклад, функцію управління маркетинговою діяльністю виконуватимуть керівники, функції збуту (документальне оформлення, отримання та обробіток замовлень, складання графіка відвантаження та продажу, ведення обліку наявного товарного асортименту та його готовність до реалізації тощо) покладатимуться на бухгалтерів; пошук покупців, формування та розрахунок цін за допомогою методів маркетингового ціноутворення, динаміка обсягів продаж, логістичні функції – на працівників економічного відділу, функцію маркетингових досліджень та дослідження ринків виконуватиме заступник директора. Додаткове навантаження працівників буде відповідним чином відображатися засобами матеріального стимулювання (грошова винагорода). Проте у зв'язку з сезонним характером виробництва, варто врахувати значне функціональне навантаження на працівників, створювати сприятливі умови та відповідне матеріальне забезпечення для безперебійної роботи.

До альтернативної продукції підприємств бурякоцукрового підкомплексу належить біоетанол, а до побічної – жом та меляса. Зростаючий ринковий попит та ці види продукції та достатньо висока ефективність їх виробництва обумовлює необхідність розробки адаптованих маркетингових комплексів по кожному виду продукції [1, с. 54].

Запропонуємо адаптовані комплекси маркетингових заходів для біоетанолу та побічної продукції підприємств бурякоцукрового підкомплексу – жому та меляси, спрямовані на покращення виробничо-господарської та збутової діяльності, що дозволить отримати максимальний позитивний економічний результат та забезпечити стабільне зростання підприємств галузі (рис. 2, 3).

На рисунку 2 представлено адаптований комплекс маркетингу для біоетанолу, який виробляється в умовах цукрового заводу. На рисунку зображено основні складові маркетингового комплексу, на які мають орієнтуватися підприємства бурякоцукрового підкомплексу та цукрові заводи зокрема у виробничій та збутовій діяльності.

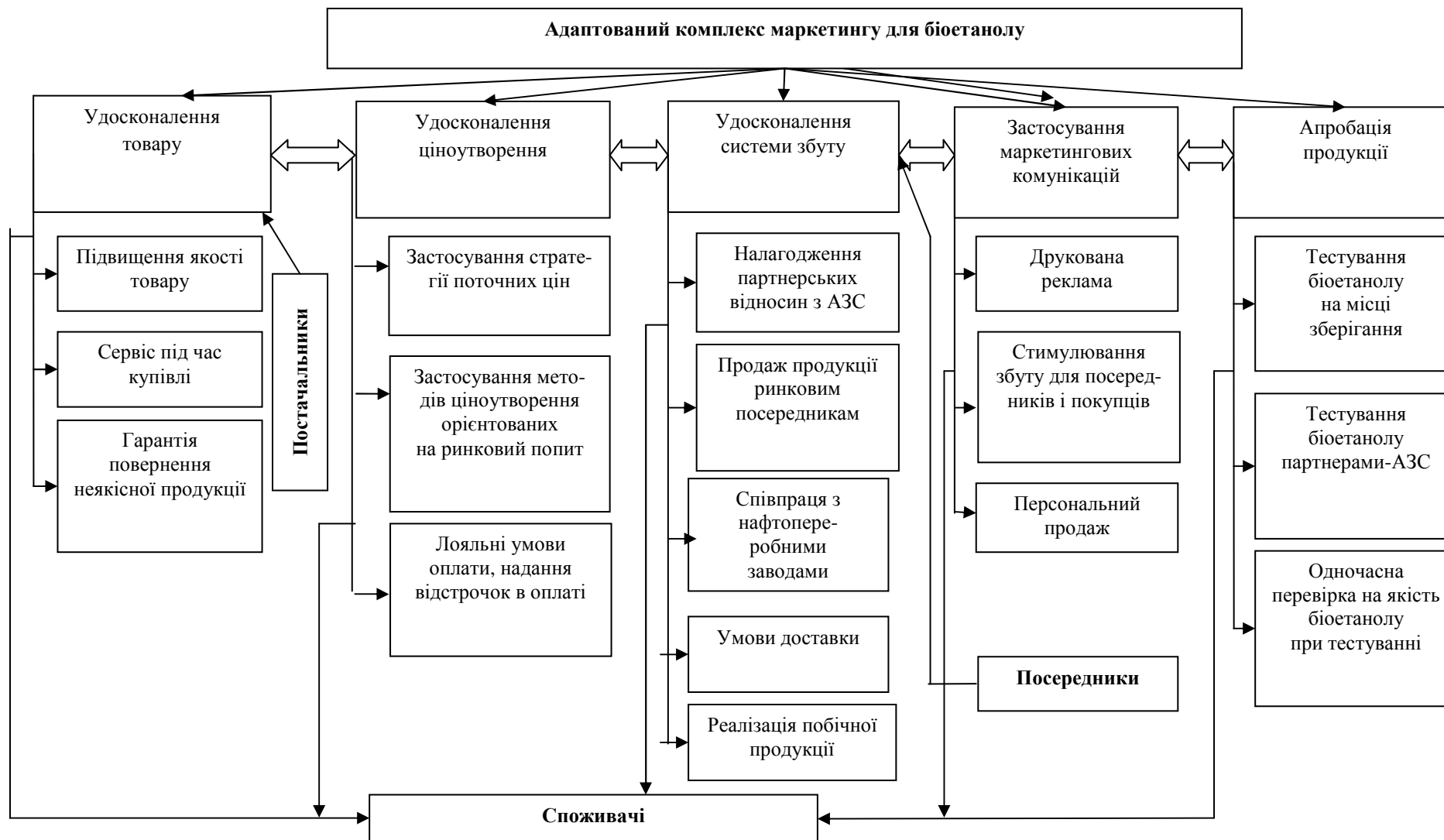

Рис. 2. Адаптований комплекс маркетингу для біоетанолу.
Джерело: розроблено автором

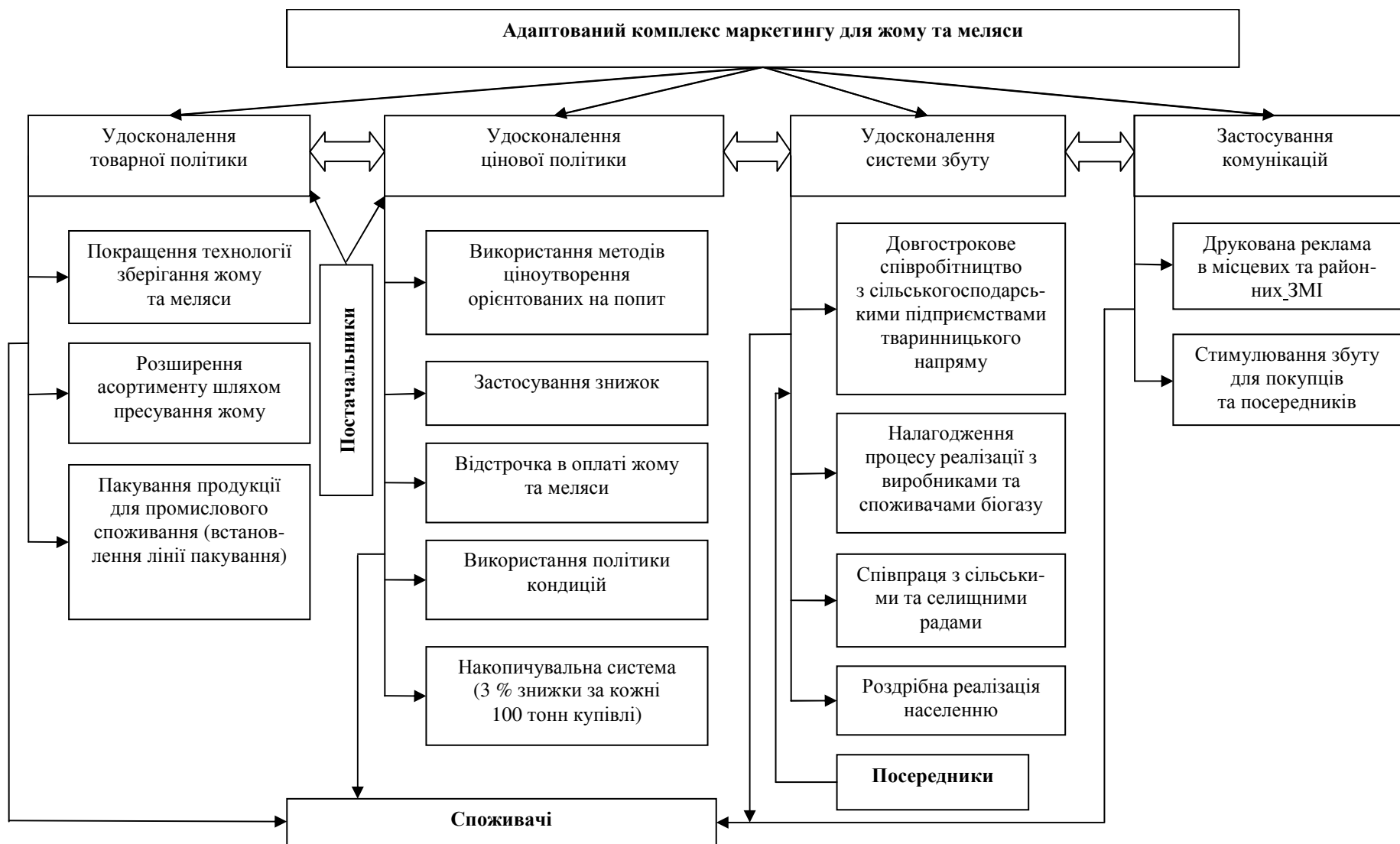

Рис. 3. Адаптований комплекс маркетингу для жому та меляси.
Джерело: розроблено автором

Важливим елементом для реалізації біоетанолу є апробація, яка передбачає його тестування всіма учасниками збутового процесу, головним чином буде відбуватися перевірка продукції на якість та відповідність до використання, особливо двигунами транспортних засобів. Розроблений комплекс маркетингу для жому та меляси передбачає зосередження виробничої діяльності на традиційному маркетингу-мікс з їх максимальним використанням та поєднанням у процесі реалізації (рис. 3).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження зазначимо, що розроблені комплекси маркетингу для основної продукції – цукру та побічної продукції – біоетанолу, жому та меляси дозволяють розвивати маркетингову діяльність на підприємствах бурякоцукрового підкомплексу. Запропонований маркетинг-мікс дозволить максимально пристосувати виробничі та збутові процеси досліджуваних підприємств до сучасних ринкових вимог та умов маркетингового середовища. Розроблені комплекси маркетингу відрізняються від існуючих на підприємствах бурякоцукрового підкомплексу (несистемних, фрагментарних) максимальною адаптованістю до особливостей продукції даних підприємств, детальною пристосованістю до умов ринку та потреб споживачів продукції бурякоцукрового виробництва, передбачають використання лояльних умов співпраці з контрагентами підкомплексу і дозволяють побудувати та розвинути виробничо-збутову діяльність підприємств бурякоцукрового підкомплексу на засадах маркетингу взаємодії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Доронін А. В. Ефективність виробництва цукрових буряків та цукру в Україні [Текст] / А. В. Доронін // Сталій розвиток економіки. – 2013 – №3. – С. 51-55.
2. Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру»: від 09.12.2012 року №758/14-ВР Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/758-14>.
3. Калініченко О. В. Формування інтеграційних відносин у підприємствах бурякоцукрового підкомплексу [Текст] / О. В. Калініченко, О. Д. Плотник // Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/129.pdf.
4. Селінний М. М. Організаційно-економічний механізм маркетингу в бурякоцукровому підкомплексі [Текст] / М. М. Селінний // Чернігівський науковий часопис. – №1(1), 2011. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.chasopis.geci.cn.ua/nomer/2011/1/6/11smmvbp.pdf>.
5. Слупян К. В. Напрями реалізації пріоритетних маркетингових стратегій на підприємствах цукрової промисловості [Текст] / К. В. Слупян, О. М. Варченко // Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_97/40.pdf.

REFERENCES

1. Doronin A. V. Efektyvnist' vyrobnytva cukrovyh burjakiv ta cukru v Ukraini [Tekst] / A. V. Doronin // Stalyj rozvytok ekonomiky. – 2013 – №3. – S. 51-55.
2. Zakon Ukrainy «Pro derzhavne reguljuvannja vyrobnytva i realizacii' cukru»: vid 09.12.2012 roku №758/14-VR Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/758-14>.
3. Kalinichenko O. V. Formuvannja integracijnyh vidnosyn u pidpryjemstvah burjakocukrovogo pidkompleksu [Tekst] / O. V. Kalinichenko, O. D. Plotnyk // Elektronnyj resurs. Rezhym dostupu: http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/129.pdf.
4. Selinnyj M. M. Organizacijno-ekonomichnyj mehanizmy marketingu v burjakocukrovomu pidkompleksi [Tekst] / M. M. Selinnyj // Chernigivs'kyj naukovyj chasopys. – №1(1), 2011. Elektronnyj resurs. Rezhym dostupu: <http://www.chasopis.geci.cn.ua/nomer/2011/1/6/11smmvbp.pdf>.
5. Slupjan K. V. Naprjamy realizacii' priorytetnyh marketingovyh strategij na pidpryjemstvah cukrovoi' promyslovosti [Tekst] / K. V. Slupjan, O. M. Varchenko // Elektronnyj resurs. Rezhym dostupu: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_97/40.pdf.

Формирование комплексов маркетинга для основной и побочной продукции предприятий свеклосахарного подкомплекса

О.В. Четверик

В статье указана важность и необходимость применения маркетинга на предприятиях свеклосахарного подкомплекса. Автором приведено собственное определение маркетинга как научной категории, разработаны и предложены адаптированные комплексы маркетинга для основной продукции предприятий свеклосахарного подкомплекса – сахара, для альтернативной продукции – биоэтанола, для побочной – жома и мелассы, которые предусматривают усовершенствование товарной и ценовой политики, системы сбыта, применение маркетинговых коммуникаций исследуемыми предприятиями. Важное место в адаптированных маркетинговых комплексах отводится составляющим «People» для сахара, жома и мелассы, а также составляющей «Probe», которая предусматривает тестирование биоэтанола в процессе продажи.

Ключевые слова: маркетинг, комплекс маркетинга, адаптированный комплекс маркетинга, предприятия свеклосахарного подкомплекса, основная и побочная продукция, сахар, биоэтанол, жом, меласса.

Надійшла 13.05.2015 р.

УДК 061.1:339.13.017:633.34

ДІДЕНКО Н.І., наук. співробітник
ННЦ „Інститут аграрної економіки”
didenko@iae.kiev.ua

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ СОЇ НА РИНКУ ЄС

Маючи поруч величезний за ємністю європейський ринок у понад 35 млн тонн соєвих бобів, наша держава постає у країні ЄС лише 0,6 млн тонн (37 % обсягу експорту). Водночас, Україна здатна значно збільшити обсяги експорту соєвих бобів у Європу і дохід від їх продажу, якщо скористається стабільно зростаючим в ЄС попитом на негенномодифіковану сою. З цією метою уряд України, галузева асоціація і місцеві органи влади повинні всебічно сприяти залученню агровиробників до асоціації „Дунайська соя”, яка об’єднує понад 190 членів із 16 країн Європи, оскільки реалізація спільних проєктів у даному напрямку відкриває можливості як для розширення ринків збуту і європейського партнерства, так і підвищення стандартів і показників якості та безпечності вітчизняної продукції.

Ключові слова: ринок сої, негенномодифіковані соєві боби, органічна соя, експорт, асоціація, ринок ЄС.

Постановка проблеми. Розвиток виробництва соєвих бобів в Україні пов’язаний зі світовою потребою в рослинному білку і сприятливою кон’юнктурою зовнішнього ринку. Проте загальний економічний і політичний стан України потребує пошуку більш активних заходів для освоєння нових ринків збуту, нарощування експорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти функціонування ринку олійних культур постійно знаходяться в полі зору економістів-аграрників [2, 3] і аналітиків внутрішнього й зовнішнього ринків [1, 9], проблеми забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності є предметом наукових публікацій в журналах та інших виданнях [4, 5, 7, 8, 10].

Проте сучасний стан ринку сої в Україні потребує кращого розуміння і подальшого дослідження тенденцій європейського ринку олійних, у тому числі сої та продуктів її переробки і перспектив для українських товаровиробників.

Мета і завдання дослідження – проаналізувати сучасний стан зовнішнього сегменту ринку соєвих бобів України та запропонувати резерви покращання результатів зовнішньоекономічної діяльності операторів ринку, налагодження взаємовигідних партнерських стосунків з європейськими імпортерами і переробниками.

Матеріал і методика дослідження – здійснювалось на матеріалах Державної служби статистики України, асоціації „Українська асоціація виробників і переробників сої”, корпорації „Сварог Вест Груп”. Інформаційною базою також слугували періодичні видання, ресурси мережі Internet. Теоретико-методологічною основою вивчення формування ринку соєвих бобів є діалектичний метод, праці українських і зарубіжних вчених. У процесі дослідження використовували наступні методи: абстрактно-логічний, узагальнення і порівняння, економіко-статистичний, зокрема монографічний, структурно-функціональний тощо.

Результати досліджень та їх обговорення. Соя вже багато років належить до найважливіших культур світового землеробства і відіграє вирішальну роль у зерновому, харчовому та кормовому балансах низки великих країн. Значний вміст білка та висока енергетична цінність роблять боби сої важливим компонентом раціонів для усіх видів тварин та птиці. У зерні сої міститься 33-40 % білка, 18-21 % жиру, 22-26 % вуглеводів, а також ферменти, вітаміни, мінеральні речовини. Соя – лідер серед бобових культур за вмістом білка. Важливо, що білок сої – біологічно повноцінний, він включає всі незамінні амінокислоти. Водночас, боби сої містять велику кількість антипоживних речовин білкової природи, які втрачають свою активність за дії термічного фактора.

В тваринництві традиційно використовують соєвий шрот і соєву макуху. Проте значної уваги заслуговує порівняно новий продукт переробки соєвих бобів – повножирова соя. Соєву олію розпочали використовувати як добавку до пального (біопаливо) для автомобільних і тракторних дизельних двигунів. У США виробляється 4,2 млн літрів біопалива в рік.

Маючи лідируючі позиції з виробництва соняшникової олії і зернових, нині Україна посідає восьме місце у світі з вирощування сої. Основними виробниками сої у 2014 р. були США (34 %), Бразилія (30 %), Аргентина (18 %) і Китай (4 %).

Із 1990 до 2014 рр. виробництво сої зросло майже у 40 разів від 99 тис. тонн до 3,9 млн тонн. Починаючи з 2010 р. за обсягами виробництва соєвих бобів Україна займає перше місце серед країн Європи і СНД. Основний чинник зростання популярності сої – збільшення потреби в ній як кормі для тварин, що є глобальним трендом. У світі на ці цілі спрямовується майже 75 % врожаю.

Порівняно з традиційними для України експортними культурами – кукурудзою, пшеницею, ріпаком та ячменем – соя є відносно новим експортним товаром, від реалізації якого у 2014 р. одержано понад 700 млн дол. США. Найбільшим попитом українська соя у 2014 р. користувалась в Туреччині, Єгипті, Італії, Греції, Ірані та Іспанії. Усього з України у 2014 р. було експортовано майже 1,7 млн тонн соєвих бобів, з них у країни ЄС – лише 0,6 млн тонн (37 %) (табл. 1). Водночас, країни Європи щорічно імпортують понад 35 млн тонн сої, соєвої олії, соєвого шроту на суму більше 7 млрд доларів.

Проте за певних умов Україна здатна значно збільшити обсяги експорту соєвих бобів у Європу за вищими цінами. В ЄС стабільно зростає попит на негенномодифіковану сою. Основні чинники зростання потреби у не-ГМ (без ГМО) сої в ЄС – використання її у виробництві курятини та яєць на вимоги ритейлерів, зростання потреби у не-ГМ кормах для молочних корів на вимоги молочних компаній, а також деяка потреба у не-ГМ кормах для виробництва свинини. Найбільші країни-імпортери не-ГМ соєвих бобів – скандинавські країни і Швейцарія.

Країни ЄС з 7 млн тонн потреби в сертифікованій не-ГМ сої власним виробництвом можуть забезпечити тільки третину, тому вони імпортують значні обсяги сої з Південної Америки. У перспективі Україна має шанси стати основним постачальником негенномодифікованої сої на ринок ЄС і забезпечити 30-50 % потреби у ній у випадку вирішення питань, пов'язаних з транспортуванням і можливостями переробки сої.

Таблиця 1 – Експорт сої та продуктів її переробки з України*

Продукція	2010 р.			2014 р.		
	Кількість країн	Обсяг експорту		Кількість країн	Обсяг експорту	
		тис. тонн	млн дол. США		тис. тонн	млн дол. США
Соєві боби – усього	34	449,4	174,2	47	1675,7	703,2
У тому числі у країни ЄС	12	191,2	71,8	20	624,6	273,4
Частка країн ЄС, %	35,3	42,5	41,2	42,6	37,3	38,9
Соєва олія – усього	11	46,4	39,6	29	121,6	95,7
У тому числі у країни ЄС	6	37,6	31,9	10	71,5	56,2
Частка країн ЄС, %	54,5	81,0	80,6	34,5	58,8	58,7
Макуха – усього	9	4,6	1,7	18	113,7	57,9
У тому числі у країни ЄС	2	0,9	0,1	5	8,9	4,5
Частка країн ЄС, %	22,2	19,6	5,9	27,8	7,8	7,8
Разом продукції	×	500,4	215,5	×	1911	858,8
У тому числі у країни ЄС	×	229,7	103,8	×	705,2	334,1
Частка країн ЄС, %	×	45,9	48,2	×	36,9	38,9

* За матеріалами Державної служби статистики України.

З метою забезпечення сертифікованого і ефективного функціонування європейського ринку не-ГМ сої у Дунайському регіоні, реалізації міжнародних селекційних, дослідницьких програм, програм моніторингу та контролю, стратегій протейнової безпеки Європи, а також посилення бізнес-відносин на етапах виробничо-збутового ланцюга, усі його учасники – виробники, переробники, споживачі, торговельні мережі, науково-дослідні інституції із 16 країн Європи об'єдналися у асоціацію „Дунайська соя”, яка нараховує понад 190 членів. Асоціація не є комерційною організацією, але сертифікат від „Дунайської сої” відкриває доступ на ринки сої високої якості в Західній Європі. Споживчий бренд „Дунайська соя” присутній на продуктах харчування, виготовлених з використанням сертифікованої асоціацією сої.

Водночас, серед дійсних членів асоціації „Дунайська соя” є лише один представник агровиробників сої України – корпорація „Сварог Вест Груп”, яка стала її учасником на початку 2015 р. Членство у асоціації дасть змогу корпорації реалізовувати негенномодифіковану сою на \$20-120 за тону дорожче, ніж генномодифіковану. Ємність європейського ринку не-ГМ сої значно перевищує потенційні можливості даного оператора, у 2014 р. корпорація виробила приблизно 140 тис. тонн соєвих бобів, відвівши під цю культуру майже 38 тис. га (46,4 % загальної посівної площі). За умови реалізації усіх вироблених бобів за цінами на не-ГМ сою, корпорація могла б

одержати додатковий прибуток на суму від 3 до понад 15 млн доларів. У випадку, якби уся експортована з України соя реалізовувалась за високими цінами як негенномодифікована, оператори аграрного ринку одержали б додатково від 33,5 до понад 200 млн доларів США.

Україна спроможна забезпечити постачання продукції, гарантовано вільної від ГМО, або що не підлягає маркуванню як ГМО, відповідно до вимог Європейського Союзу, використовуючи у своїх молекулярно-генетичних лабораторіях ІР програми (Identity Preservation Program), що являють собою систему заходів, спрямованих на ідентифікацію вантажу і запобігання його змішуванню з іншими партіями на всіх етапах його руху [6].

Виокремлюють три основні напрями генно-інженерних розробок, які стосуються сої:

- лінії сої, стійкі до дії гербіцидів: A2704-12, A5547-127, DP356043, FG72, MON89788, MON40-3-2, CV-127;
- лінії сої, стійкі до дії комах: MON87701;
- лінії сої з поліпшеними технологічними властивостями: DP305423.

Лідерами у виробництві ГМО є компанії Monsanto Company, Syngenta, DuPont (Pioneer Hi-Bred International Inc.), Dow Agro Science, Bayer CropScience, BASF.

Існує кілька методичних підходів при визначенні ГМО. Це експрес-аналіз на наявність ГМО за допомогою тест-смужок, ПЛР-аналіз (класична ПЛР) і ПЛР в режимі реального часу для визначення кількісного вмісту ГМО у сільськогосподарській сировині. Найбільш простим і доступним при визначенні ГМО є застосування тест-смужок. Тест дозволяє швидко і просто визначити ГМ білок (трансгенну ДНК) в досліджуваних продуктах в допустимих межах, встановлених виробником тест-смужок. Дана методика не потребує складного і дорогого лабораторного устаткування. Більш складним в методичному плані, але більш точним, є ПЛР-аналіз. Нині українські лабораторії можуть ідентифікувати до 9 ліній сої.

Список дозволених ліній містить Міжнародна Асоціація Торгівлі Зерном та Кормами (GAFTA). Водночас, в результаті роботи X Міжнародної конференції „GMO-Free Europe: майбутні можливості та виклики” 6-8 травня 2015 р. в Берліні було прийнято Берлінську декларацію, яка закріпила принцип відмови від генетично модифікованих організмів на території більшості країн-членів ЄС (і відповідно вимоги до уряду ЄС щодо можливостей для забезпечення аграріїв не-ГМ насінням, чистоти територій, на яких будуть вирощувати не-ГМ продукцію, маркування не-ГМ продукції для споживачів).

Приєднання українських товаровиробників до асоціації „Дунайська соя” сприятиме:

- кращому розумінню тенденцій європейського ринку не-ГМ сої та продуктів її переробки, налагоджуванню взаємовигідних партнерських стосунків;
- отриманню можливості безпосередньо впливати на ринкові процеси в галузі через активну участь у роботі асоціації;
- освоєнню нових ринків, нарощуванню експорту;
- збільшенню доходності виробництва і переробки за рахунок цінової переваги негенномодифікованої сої на світовому ринку у преміальному його сегменті;
- нарощуванню експорту готової продукції (шрот, олія соєва) з більшою доданою вартістю;
- зростанню продуктивності виробництва і підвищенню якості продукції, що відповідає європейським стандартам та вимогам, через покращання агротехнології вирощування сої в результаті використання сучасного європейського досвіду та переваг міжнародної інтеграції;
- скороченню посівів забороненої законодавством генномодифікованої сої, які, за різними даними, нині становлять 50-70 %;
- підвищенню стандартів і показників якості та безпечності вітчизняної продукції.

Членство сільськогосподарських товаровиробників у асоціації „Дунайська соя” може сприяти збільшенню постачання ними на ринок ЄС також органічної сої, потреба європейців у якій становить близько 800 тис. тонн і яка надходить переважно з Китаю. Ціни на неї, як правило, на 50-100 % вищі, ніж на не-ГМ сою, реалізаційна ціна тонни соєвих бобів може становити €700. У перспективі Україна має шанси стати основним постачальником органічної сої. Наступною за рівнем цін є харчова соя. До цієї категорії європейські споживачі відносять сою, що задовольняє вищі вимоги, порівняно з негенномодифікованою. Для харчових потреб у Європу надходить 500-800 тис. тонн соєвих бобів.

Висновки. Потенційні можливості українських агровиробників щодо експорту соєвих бобів на ринок ЄС використовуються недостатньо. З метою покращання результатів зовнішньоеконо-

мічної діяльності, налагодження взаємовигідних партнерських стосунків з європейськими імпортерами і переробниками вони мають скористатися зростаючим в ЄС попитом на негенномодифіковану сою і стати активними учасниками асоціації „Дунайська соя”, яка в Україні нині має лише одного представника.

Уряд України, галузева асоціація і місцеві органи влади повинні всебічно сприяти залученню агровиробників до асоціації „Дунайська соя”, оскільки реалізація спільних проектів у даному напрямку відкриває можливості як для розширення ринків збуту і європейського партнерства, так і підвищення стандартів і показників якості та безпечності вітчизняної продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк П.О. Аналіз впливу державного регулювання на ринок олійножирової продукції в Україні / П.О. Антонюк, В.М. Лисюк, О.П. Антонюк // Економіка харчової промисловості. – 2013. – № 2. – С. 34-39.
2. Економічно-організаційні засади виробництва біопалива як напрям оптимального вирішення енергетичних та продовольчих проблем в Україні / Шпичак О.М., Стасіневич С.А, Куць Т.В. та ін., за ред. академіка НААН України О.М. Шпичака. – К.: Нічлава, 2011. – 410 с.
3. Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією [Текст]: навч. посіб. для студ. екон. напрямів підготовки / Калетнік Г.М. [та ін.]; Вінниц. нац. аграр. ун-т. – Вінниця: [б. в.], 2013. – 395 с.
4. Негода А.В. Основи прогнозування світових ринків: навч. посіб. / А.В. Негода; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013. – 207 с.
5. Софіщенко І.Я. Проблеми інституціоналізації державного сприяння експорту / І.Я. Софіщенко // Актуал. проблеми економіки. – 2012. – № 10. – С. 52-57.
6. Семенюк І. О. ГМО...[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apk-inform.com/ru/apk_itogi/1046108#.VW6YEcaeGMN.
7. A proposal for new coverage of international trade flows / Sandra Stojadinovic Jovanovic // Актуал. проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 480-486.
8. EU food law: a practical guide / ed. K. Goodburn. – Cambridge: Woodhead Publishing Limited; Boca Raton: CRC Press LLC, 2001. – 256 p.
9. The World of Organic Agriculture 2015: Key data. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook2015/key-data.html?L=0>.
10. Council Regulation (EC) No834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labeling of organic products and repealing Regulation (EEC) No 2092/91 Official Journal of the European Union OJ L 189, 20.7.2007. – 190 p.

REFERENCES

1. Antonjuk P.O. Analiz vplyvu derzhavnogo reguljuvannja na rynek olijnozhyrovoi' produkcii' v Ukraїni / P.O. Antonjuk, V.M. Lysjuk, O.P. Antonjuk // Ekonomika harchovoi' promyslovosti. – 2013. – № 2. – S. 34-39.
2. Ekonomichno-organizacijni zasady vyrobnytstva biopalyva jak naprjam optymal'nogo vyrishennja energetychnyh ta prodovol'chyh problem v Ukraїni / Shpychak O.M., Stasinevyh S.A, Kuc' T.V. ta in., za red. akademika NAAN Ukraїny O.M. Shpychaka. – K.: Nichlava, 2011. – 410 s.
3. Mizhnarodna torgivlja sil'skogospodars'koju produkcijeju [Tekst]: navch. posib. dlja stud. ekon. naprjamiv pidgotovky / Kaletnik G.M. [ta in.]; Vinnyc. nac. agrar. un-t. – Vinnycja: [b. v.], 2013. – 395 s.
4. Negoda A.V. Osnovy prognozuvannja svitovyh ryнкiv: navch. posib. / A.V. Negoda; Kyi'v. nac. un-t im. T. Shevchenka. – Kyi'v, 2013. – 207 c.
5. Sofishhenko I.Ja. Problemy instytucionalizacii' derzhavnogo spryannja eksportu / I.Ja. Sofishhenko // Aktual. problemy ekonomiky. – 2012. – № 10. – S. 52-57.
6. Semenjuk I. O. GMO...[Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.apk-inform.com/ru/apk_itogi/1046108#.VW6YEcaeGMN.
7. A proposal for new coverage of international trade flows / Sandra Stojadinovic Jovanovic // Aktual. problemy ekonomiky. – 2013. – № 4. – S. 480-486.
8. EU food law: a practical guide / ed. K. Goodburn. – Cambridge: Woodhead Publishing Limited; Boca Raton: CRC Press LLC, 2001. – 256 p.
9. The World of Organic Agriculture 2015: Key data. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook2015/key-data.html?L=0>.
10. Council Regulation (EC) No834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labeling of organic products and repealing Regulation (EEC) No 2092/91 Official Journal of the European Union OJ L 189, 20.7.2007. – 190 p.

Перспективы украинской сои на рынке ЕС

Н.И. Диденко

Имея рядом огромный по емкости европейский рынок в более 35 млн тонн соевых бобов, наше государство поставляет в страны ЕС только 0,6 млн тонн (37 % объема экспорта). В то же время, Украина способна значительно увеличить объемы экспорта соевых бобов в Европу и доход от их продажи, если воспользуется стабильно растущим в ЕС спросом на негенномодифицированную сою. С этой целью правительство Украины, отраслевая ассоциация и местные органы власти должны всесторонне способствовать привлечению агропроизводителей в ассоциацию "Дунайская соя", которая объединяет более 190 членов из 16 стран Европы, поскольку реализация совместных проектов в данном направлении открывает возможности как для расширения рынков сбыта и европейского партнерства, так и повышения стандартов и показателей качества и безопасности отечественной продукции.

Ключевые слова: рынок сои, негенномодифицированные соевые бобы, органическая соя, экспорт, ассоциация, рынок ЕС.

Надійшла 06.05.2015 р.

УДК 657.1.04.14:636.5

ЗАБОЛОТНИЙ В.С., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

РЕФОРМУВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ПТАХІВНИЧІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемам організації бухгалтерського обліку на підприємствах птахівничої галузі. Наведена аналітична оцінка існуючої на українських підприємствах системи обліково-аналітичного забезпечення управління процесом виробництва продукції птахівництва в умовах глобалізації та надано пропозиції щодо підвищення її ефективності. Здійснено оцінку організації системи бухгалтерського обліку на птахопереробних підприємствах. Особливу увагу приділено прийнятому на українських підприємствах порядку документування процесу виробництва продукції м'ясного птахівництва на всіх стадіях технологічного циклу. Автором запропоновано шляхи вдосконалення первинного обліку процесу виробництва продукції птахівництва шляхом додання до документів інформації про якість продукції за категоріями, що дозволить ефективніше її обліковувати.

Ключові слова: птахівництво, глобалізація, конкурентоспроможність, обліково-аналітичне забезпечення, організація бухгалтерського обліку, документування.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом економічної політики будь-якої держави є вирішення завдань продовольчої безпеки населення. Основоположну роль при цьому виконує агропромисловий комплекс. Виробництво сільськогосподарської продукції завжди було ключовим напрямом розвитку народного господарства України, що пов'язано з природно-кліматичними умовами нашої країни. Тому історично склалося, що Україна має потужний агропромисловий потенціал. Однак, слід зазначити, що ринок агропродовольчої продукції в Україні на сучасному етапі є досить нестабільним, на що впливає як складна політико-економічна ситуація в країні в цілому, так і в агропромисловому комплексі зокрема. Крім того, відмітимо, що посилення глобалізаційних процесів в Європі та світі значною мірою впливає на вітчизняний агропродовольчий ринок. Особливо гостро ці питання стоять у галузі птахівництва. Глобалізаційні процеси в світовій економіці разом з недосконалістю системи обліково-аналітичного забезпечення управління процесом виробництва на українських підприємствах призвели до зростання конкуренції на вітчизняному ринку продукції птахівництва та зниження конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

В таких умовах постає гостра необхідність підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників продукції, що досліджується, а це в свою чергу не можливе без вдосконалення існуючої системи обліково-аналітичного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням і розвитком теорії та практики організації бухгалтерського обліку виробництва агропродовольчої продукції займалися ряд науковців, серед яких: Ф.Ф. Бутинець, М.Д. Ганаба, О.Д. Гудзинський, Н.С. Золотарьова, Г.Г. Кірейцев, О.Ф. Кирилюк, І.М. Ліфіц, Р.А. Фатхутдинов, В.К. Савчук та інші вчені. Однак, в їх працях не повною мірою розкриті проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління виробництвом продукції м'ясного птахівництва.

Мета дослідження – розробка основних шляхів вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління виробництвом продукції птахівництва.

Матеріал та методи дослідження. В процесі наукового дослідження використовували матеріали Державної служби статистики України, асоціації «Союз птахівників України», праці вітчизняних та зарубіжних вчених в галузі бухгалтерського обліку, а також інформацію підприємств птахівничої галузі. Застосовували такі методи: абстрактно-логічний, порівняння, монографічний та інші.

Результати дослідження та їх обговорення. В сучасних умовах розвитку ринкових відносин як в Україні, так і світі зростають вимоги до обліково-аналітичного забезпечення процесів управління як підприємствами в цілому, так і конкурентоспроможністю продукції зокрема.

Розвиток ринкової економіки в Україні, вихід вітчизняних товаровиробників на світовий ринок, поглиблення інтенсивності конкурентних відносин як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, приводить до підвищення вимог до конкурентоспроможності продукції, що в свою чергу підвищує роль обліково-аналітичного забезпечення в управлінні підприємством [1].

Ефективна система обліково-аналітичного забезпечення дозволяє своєчасно реагувати на проблеми та оперативно вирішувати їх, здійснювати ефективний аналіз ринку з оперативного реагування на ситуацію та збільшення частки підприємства на ньому. Крім того, раціональна побудова системи бухгалтерського обліку і звітності дозволяє вітчизняним виробникам збільшувати конкурентоспроможність власної продукції за рахунок зростання її якості і тим самим збільшувати обсяги реалізації такої продукції та збільшувати свої прибутки [2].

Питання раціональної організації системи бухгалтерського обліку на вітчизняних підприємствах-виробниках продукції птахівництва є надзвичайно актуальними в умовах сьогодення. Слід зазначити, що виробництво м'яса птиці в нашій державі постійно зростає, однак рівень вітчизняного виробництва на сьогодні не дозволяє повністю задовольняти потреби внутрішнього ринку, внаслідок чого останній значною мірою залежить від імпорту даної продукції на територію України. Водночас частка імпорту продукції м'ясного птахівництва останніми роками постійно знижується з одночасним збільшенням експорту цієї продукції.

За таких умов саме бухгалтерський облік є інформаційною базою, необхідною для ефективного управління підприємством [3].

Ефективна організація системи бухгалтерського обліку на переробних підприємствах забезпечує контроль за виконанням плану кількісних та якісних показників відгодівлі, дозволяє виявити та використати резерви підвищення ефективності відгодівлі, зменшення собівартості приросту птиці, зростання її якості і як результат – підвищення конкурентоспроможності продукції м'ясного птахівництва [4].

Відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій проводиться методом їх безперервного та суцільного документування відповідно до вимог Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [5].

Підставою для відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій є первинні документи, які підтверджують факт проведення господарських операцій. З метою контролю та впорядкування процесів обробки первинних документів на їх основі складають зведені облікові документи, тобто регістри аналітичного і синтетичного обліку.

Далі наведемо діючий на вітчизняних птахопереробних підприємствах порядок документообороту за надходження птиці та процесів її відгодівлі.

Основними джерелами надходження молодняку птиці на вирощування і відгодівлю є цех інкубації у спеціалізованих птахівничих підприємствах, та закупівля добового молодняку – для решти підприємств. На птахопереробних підприємствах де є власний цех інкубації утримують батьківське поголів'я птиці, яйця від якого передають на інкубацію. По завершенні процесу інкубації добовий молодняк птиці сортують і переводять окремими партіями в цех вирощування. Оформлюють ці процеси Накладною внутрігосподарського призначення, в якій зазначають вік, кількість та живу масу переданої птиці.

Придбаний в інших підприємств за кошти добовий молодняк оприбутковується на підставі товарно-транспортних накладних (ф.№1с г твар.) та товарних накладних (ф. № ВЗСГ-8) наданих постачальниками. До кожної партії такої птиці в обов'язковому порядку додається ветеринарне свідоцтво про її безпеку. На прийнятті птицю виписують Приймальні квитанції.

Птиця, яка надходить на спеціалізовані птахофабрики від юридичних та фізичних осіб, що займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, приймається за приймальними квитанціями (типові форми ПК-1 та ПК-2). Всі оформлені птахофабрикою протягом місяця приймальні квитанції записуються у Відомість приймальних квитанцій (облікових листів).

Даний документ складається бухгалтерією підприємства. В шапці документу вказуються реквізити підприємства. Його складають на дату, наступну за останнім календарним днем звітного місяця. Відомість підписується директором та головним бухгалтером підприємства.

У випадку коли птахопереробні підприємства закуповують птицю в населення, відповідно до укладених договорів, її приймання проводить відповідальна комісія у складі: завідуючого пташником, зоотехніка, ветлікаря та відповідальної особи, за якою буде закріплена дана птиця для подальшого вирощування, відгодівлі та переробки.

В присутності особи, яка здає птицю, зоотехнік та ветлікар проводять огляд кожної голови, визначають їх живу масу та складають Акт на передачу (продаж) закупівлю худоби та птиці за договорами з громадянами (ф.№ 95 б), що затверджується керівником переробного підприємства.

Після того як процес вирощування птиці завершено, її переводять в цех відгодівлі. Об'єктивно, що між спеціалізованими птахофабриками та господарствами, які не спеціалізуються на виробництві птиці, існують значні відмінності в чисельності поголів'я, технології вирощування та в системі обліково-аналітичного забезпечення процесу управління виробництвом. Так, на спеціалізованих птахівничих підприємствах всю птицю поділяють на дві великі групи: молодняк та доросле стадо. Крім того молодняк птиці поділяють ще на ремонтний та молодняк на м'ясо. Останній в свою чергу поділяється на птицю на вирощуванні та на відгодівлі.

Відповідно до наведеної вище класифікації, птицю на спеціалізованих підприємствах необхідно постійно переводити з групи в групу, тоді як на інших підприємствах цього не роблять. Ці процеси оформлюються Актом на переведення птиці з групи в групу в межах поточних біологічних активів (ф. № ПБАСГ-9).

Основною продукцією, що отримують за вирощування молодняку птиці є приріст живої маси. З метою визначення приросту проводять контрольні зважування. Вони проходять за допомогою вибірки, оскільки всю партію птиці зважити неможливо, через велику кількість поголів'я та брак часу. Для формування вибірки завідувач ферми разом із зоотехніком відбирають не менше 5 % поголів'я. Після цього визначається середня маса однієї голови птиці шляхом ділення загальної маси зваженого поголів'я на кількість голів у вибірці. Множенням середньої маси однієї голови птиці на кількість поголів'я обчислюється загальна маса всього поголів'я. Результати зважування оформлюються Актом зважування птиці, на основі якого складають Відомість зважування тварин (ф. №ПБАСГ-11).

Головну роль в господарській діяльності птахопереробних підприємств відіграє чітка та раціональна організація відображення в обліку процесу вибуття птиці, вдосконалення контролю за її цільовим використанням. Інформацію про вибуття птиці записують у реєстри зоотехнічного і бухгалтерського обліку лише на підставі належним чином оформлених первинних документів.

У випадку, якщо підприємство здійснює вимушений забій птиці внаслідок її падежу, загибелі від надзвичайних ситуацій, виявлення в неї хвороб чи з інших причин, комісією, затвердженою наказом керівника підприємства складається Акт на вибуття тварин та птиці (ф. №100) окремо на кожен випадок вимушеного забою.

На підприємствах, в яких є власні інкубаційні цехи, здійснюється облік яєць у цехах інкубації. Надходження яєць оформляється накладними на кожен партію. Яйця проходять сортування, результати якого записують у Акті на сортування яєць у цеху інкубації (ф. №109).

У встановлені строки завідувач інкубаційним цехом на підставі первинних документів по надходженню та руху яєць складає та подає в бухгалтерію підприємства Звіт про процеси інкубації (ф. №105).

За реалізації птиці іншим підприємствам на кожен її партію завідувач пташником, зоотехнік та відповідальний бухгалтер складають Товаротransпортну накладну на відправку-приймання птиці та Ветеринарне свідоцтво на кожен партію птиці.

Крім того, на спеціалізованих птахопереробних підприємствах, які спеціалізуються на виробництві курчат-бройлерів, щодня накопичувальним підсумком з початку місяця оформлюють Акт на списання та вибуття курчат-бройлерів станом на відповідну дату. Даний документ складається окремо по кожній птаходільниці комісією у складі ветлікаря, керуючого птаходільницею, та спеціально призначеною наказом керівника особою.

Отже, ми дослідили загальноприйнятту в Україні систему бухгалтерського обліку виробництва продукції птахівництва.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна дійти висновку, що система обліково-аналітичного забезпечення надає користувачам повну, об'єктивну та достовірну інформацію щодо показників виробничої діяльності підприємств та дозволяє здійснювати на належному рівні пошук резервів зниження собівартості продукції.

Однак на сучасному етапі розвитку ринкової економіки в Україні і світі підвищуються вимоги до обліково-аналітичного забезпечення, в результаті чого виявлено ряд недоліків у обліково-аналітичному забезпеченні управління підвищенням конкурентоспроможності продукції птахівництва, а саме:

1. Облікові реєстри не надають аналітикам належно сформованої інформації про якість продукції на всіх стадіях виробничого циклу.

2. За існуючого в Україні обліково-аналітичного забезпечення собівартість реалізованої продукції обчислюється за середніми показниками, і не враховує рівня якості продукції, тоді як закономірним є те, що на виробництво більш якісної продукції затрачається більша кількість ресурсів, відповідно і її собівартість буде вищою, ніж менш якісної. Саме тому існує об'єктивна необхідність розробки такої системи облікових регістрів, які б дозволили вести ефективний облік і контроль якості продукції птахівництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буряк Р. І. Управління якістю продукції птахівництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємством» / Р.І. Буряк. – К., 2003. – 20 с.
2. Заболотний В.С. Конкурентоспроможне птахівництво України: аналітична оцінка, прогноз розвитку / В.С. Заболотний, О.Ф. Кирилук. – К.: ЦП «Компринт», 2013. – 197 с.
3. Золотарьова Н.С. Методичні аспекти визначення фактичної собівартості продукції інкубаторно-птахівничих підприємств / Н. С. Золотарьова // Економіка АПК. – 2006. – №2. – С. 79–85.
4. Кірейцев Г. Г. Розвиток функцій бухгалтерського обліку / Г. Г. Кірейцев // Розвиток науки про бухгалтерський облік: зб. текстів виступів на Наук. міжнар. конф. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – Ч. I. – С. –67–71.
5. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: затверджено наказом Міністерства фінансів України від 24 травня 1995 р. № 88 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ligazakon.ua.

REFERENCES

1. Burjak R. I. Upravlinnja yakistju produkcii' ptahivnyctva: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ekon. nauk : spec. 08.06.01 «Ekonomika, organizacija i upravlinnja pidpryjemstvom» / R.I. Burjak. – K., 2003. – 20 s.
2. Zabolotnyj V.S. Konkurentospromozhne ptahivnyctvo Ukraїny: analitychna ocinka, prognoz rozvytku / V.S. Zabolotnyj, O.F. Kyryljuk. – K.: CP «Kompriyt», 2013. – 197 s.
3. Zolotar'ova N.S. Metodychni aspekty vyznachennja faktychnoi' sobivartosti produkcii' inkubatorno-ptahivnychyh pidpryjemstv / N. S. Zolotar'ova // Ekonomika APK. – 2006. – №2. – S. 79–85.
4. Kirejcev G. G. Rozvytok funkcij buhgalters'kogo obliku / G. G. Kirejcev // Rozvytok nauky pro buhgalters'kyj oblik: zb. tekstiv vystupiv na Nauk. mizhnar. konf. – Zhytomyr: ZhITI, 2000. – Ch. I. – S. –67–71.
5. Polozhennja pro dokumental'ne zabezpechennja zapysiv u buhgalters'komu obliku: zatverdzheno nakazom Ministerstva finansiv Ukraїny vid 24 travnja 1995 r. № 88 / [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : www.ligazakon.ua.

Реформирование бухгалтерского учёта в птицеводческой отрасли Украины

В.С. Заболотный

Статья посвящена проблемам организации бухгалтерского учёта на предприятиях птицеводческой отрасли. Приведена аналитическая оценка существующей на украинских предприятиях системы учётно-аналитического обеспечения управления процессом производства продукции птицеводства в условиях глобализации и дано предложения по повышению её эффективности. Проведено оценку организации системы бухгалтерского учёта на птицеперерабатывающих предприятиях. Особое внимание уделено принятому на украинских предприятиях порядку документирования процесса производства продукции мясного птицеводства на всех стадиях технологического цикла. Автором предложены пути усовершенствования первичного учёта процесса производства продукции птицеводства путём вставки в документы информации о качестве продукции по категориям, что даст возможность эффективнее её учитывать.

Ключевые слова: птицеводство, глобализация, конкурентоспособность, учётно-аналитическое обеспечение, организация бухгалтерского учёта, документирование.

Надійшла 05.05.2015 р.

УДК 657.24-048.78/631.11

ХОМОВИЙ С.М., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

2serik2@mail.ru

СУЧАСНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ДОКУМЕНТООБІГУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розкрита суть сучасного процесу документування в сільськогосподарських підприємствах та окреслені основні шляхи його оптимізації. З'ясовано основні нормативно-правові акти що регулюють процес документування господарських операцій на підприємствах. Описано основні складові ефективного документообігу. Порівняно основні бухгалтерські програми що використовуються в Україні та закордоном для ефективного аналізу первинної документації. Зроблено аналіз теперішнього стану рівня автоматизації сільськогосподарських підприємств Кам'янець-Подільського району та запропоновано шляхи його покращення через застосування моделі Блатова.

Ключові слова: первинні документи, документообіг, автоматизація документообігу, електронний документ, модель автоматизації бухгалтерського обліку.

Постановка проблеми. Наукове обґрунтування і оперативне управління виробництвом сільськогосподарських підприємств потребує бездоганної системи інформації, її своєчасного аналізу, та прийняття на цій основі оперативних і правильних управлінських рішень [2]. Недостатньо продуманий рух первинних документів на підприємствах спричиняє зволікання у їх виконанні та знижує ефективність праці управлінського апарату. Тому раціональній організації документообігу слід приділяти особливу увагу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням організації документування присвятили свої праці такі учені як М.Г. Белов, В.О. Орлов, В.Г. Горелкин, М.К. Козуб, Г.Г. Жуйков, Н.І. Іванов, Г.Г. Кірейцев, С.С. Кромін та ін. Значний внесок у створення принципів документування зробили зарубіжні вчені Д. Тапскотт, К. Другі, Е. Хелльмунд і Х. Клауке. Проблеми автоматизації документування досліджували М. Бортник, І. Ємець, В. Палій, Я. Соколов та інші вчені.

Проте, як показує практика, значна кількість сільськогосподарських підприємств мають низький ступінь організації первинної документації та більшість операцій виконують за допомогою найбільш простих комп'ютерних програм або вручну.

Метою і завданням дослідження було висвітлення основних особливостей формування первинних документів, що використовуються на сільськогосподарських підприємствах та дослідження ефективності їх використання в сучасних інформаційних системах бухгалтерського обліку.

Матеріал і методика дослідження. У процесі наукового дослідження було використано низку методів, серед яких найважливішими є: загальнонаукові методи дослідження (системний підхід – за дослідження теоретико-методологічних основ документування; наукової індукції та дедукції – за побудови оптимальної моделі первинного обліку в автоматизованих системах; просторового, економічного, статистичного і соціологічного аналізу – для дослідження процесу документообігу підприємства; метод порівняння і синтезу – для виявлення особливостей практичності використання первинної документації).

Результати дослідження та їх обговорення. Проведені дослідження показали, що організація первинного обліку на сільськогосподарських підприємствах потребує удосконалення, оскільки первинні документи, що відображають господарську діяльність аграрних формувань у більшості випадків складаються із значними порушеннями, що часто призводить до викривлення облікової інформації та втрати її цінності. Юридична повноцінність і достовірність інформації, яку використовує бухгалтерський облік, заснована на документальному підтвердженні кожного господарського факту, що відбивається на його рахунках.

Бухгалтерський документ – це письмове свідоцтво певної форми і змісту, яке містить відомості про господарську операцію і є доказом її здійснення. Спосіб оформлення господарських операцій документами називається документообігом – це важливий елемент методу бухгалтерського обліку, оскільки слугує для первинного спостереження за господарськими операціями і є обов'язковою умовою для відображення їх в обліку. Його організація на підприємстві покладена на головного бухгалтера.

Порядок документального оформлення господарських операцій та вимоги щодо складання документів регламентуються статтею 9 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні».

Обов'язковими реквізитами всіх бухгалтерських документів, що містять інформацію про господарську діяльність підприємства є: назва документа; дата і місце складання; назва підприємства, в якому складений документ; зміст, обсяг та одиниці виміру господарської операції; посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції та правильність її оформлення; особистий підпис (або інші дані) особи, яка брала участь у здійсненні господарської операції. Відсутність хоча б одного з наведених реквізитів робить первинний документ юридично недійсним, а здійснену господарську операцію за ним – незаконною.

Документообіг в організації здійснюється у вигляді потоків документів, що циркулюють між пунктами обробки (керівниками установи, підрозділами, спеціалістами) та пунктами технічної обробки самих документів. Головними вимогами, що сприяють конструктивній роботі підприємства, до потоків документів є: 1) рух документів має виключати непрямі маршрути; 2) принцип однократного перебування документа в одному структурному підрозділі чи в одного виконувача; 3) різні операції з оброблення документів слід виконувати паралельно, щоб скоротити час перебування у сфері діловодства та підвищити оперативність виконання; 4) за проектування раціона-

льних документопотоків в організації повинні складати схеми руху основних груп та видів документів [3]. Це дозволяє встановити раціональні маршрути руху та етапи обробки документів.

Велике значення у викладенні вимог до бухгалтерських документів має уніфікація та стандартизація документів. Вони забезпечують широту використання, можливість широкого опрацювання на ПЕОМ.

Обчислювальна техніка суттєво підвищує якість обробки первинної документації. При цьому застосування комп'ютерів змінює зміст та організацію праці облікового персоналу: зменшується кількість ручних операцій з обробки первинних документів, систематизації облікових показників, заповнення реєстрів та звітних форм. Облікова праця стає більш творчою та спрямованою на організацію і удосконалення облікового процесу.

Серед Західних програм бухгалтерського обліку найбільш відомими є: Baan ERP, Oracle Application Aхapta 4.0, SyteLine, mySAP Business Suite, Maconomy, MFG/PRO, Microsoft Dynamics AX/NAV, iScala, Oracle E-Business Suite та ін. [5]. Недоліками даних програмних розробок є висока вартість впровадження та обслуговування. Програмні продукти Microsoft Dynamics AX/NAV дуже важко адаптувати до законодавства України. Серед вітчизняних розробок найбільш розповсюдженими є 1С:Бухгалтерія, Галактика та Парус.

Впровадження даних програмних продуктів дає змогу сільськогосподарським підприємствам України не тільки вести облік операцій виробничої діяльності та своєчасно приймати управлінські рішення, але й створити інформаційну систему, яка дозволить аналізувати роботу всієї установи.

Комп'ютеризація бухгалтерського обліку передбачає ведення електронного первинного документування господарських операцій. Електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних [1]. Його статус закріплений Законом України «Про електронні документи й електронний документообіг», та зазначено, що: „юридична сила електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму”.

До обов'язкових реквізитів електронних документів, окрім зазначених, належить електронний підпис, який використовується для ідентифікації автора електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу з метою надання документу юридичної чинності [4].

Дослідження особливостей ведення документообігу основних сільськогосподарських підприємств, що знаходяться у Кам'янець-Подільському районі Хмельницької області, визначило існування певних проблем у площині автоматизації обліку. Так, близько 50 % підприємств досліджуваної сукупності мають лише частково автоматизований процес обліку (автоматизовані окремі ділянки обліку), 33 % підприємств здійснюють всі облікові операції вручну, і тільки один з досліджених нами об'єктів має повністю автоматизований процес обліку (табл. 1).

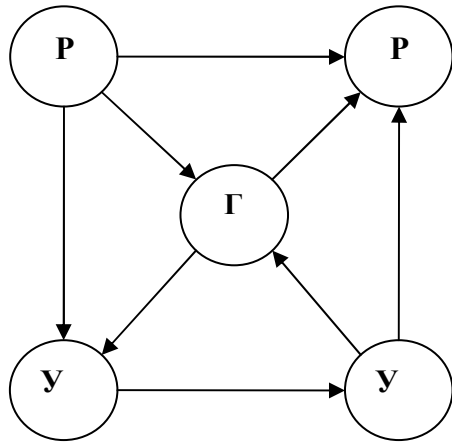
Таблиця 1 – Рівень автоматизації облікового процесу с.-г. підприємств Кам'янець-Подільського району в 2014 р.

П/п	Підприємство	Рівень автоматизації облікового процесу	Програма що використовується
1	ПАТ «Авіс»	Повна автоматизація	1С: Бухгалтерія 8.0 для України
2	ТзОВ «Нібулон»	Часткова автоматизація	1С: Бухгалтерія 8.0
3	СТОВ «Мрія»	Часткова автоматизація	1С: Бухгалтерія 7.7. (базова версія)
4	ТОВ ім. Шевченка	Часткова автоматизація	Галактика
5	ТОВ «Іскра»	Ручний облік	-
6	СП «Незалежність»	Ручний облік	-

Згідно з даними таблиці 1, найбільш розповсюдженими інформаційними технологіями, що сьогодні застосовуються підприємствами в сільському господарстві, є програма 1С: Бухгалтерія різних версій. Вона надає можливість формувати первинні документи, здійснити їх синтетичний та аналітичний облік, формувати бухгалтерські проводки, головну книгу, оборотну та деякі інші відомості.

Використання обчислювальних машин із середини ХХ століття привело до широкого використання у бухгалтерії різних методів і моделей, що сприяли покращенню ефективності праці працівників, в тому числі й у сфері документообігу.

Для удосконалення процесів документообігу сільськогосподарських підприємств в комп'ютерному середовищі, найбільш ефективним, на наш погляд, буде використання моделі М.О. Блатова. Ним було сконструйовано спеціальну модель усіх можливих видів документообігу в господарстві, які дозволяють відображати подвійний запис операцій (рис. 1).

Р – первинні документи з речовими цінностями;
Г – первинні документи з грошовими потоками;
У – первинні документи з мовними цінностями.

Рис. 1. Застосування моделі М.О. Блатова у документуванні господарських операцій сільськогосподарськими підприємствами.

Економіко-математичне моделювання в управлінні підприємством [Електронний ресурс] – режим доступу: http://pidruchniki.com/15800119/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/ekonomiko-matematichne_modelyuvannya_upravlinni_pidpriyemstvom.

Для підвищення ефективності обігу первинних документів доцільним також є: 1) використання тільки тих інформаційних систем, що пройшли широку апробацію та користуються попитом на ринку інформаційних технологій; 2) проведення обов'язкового навчання персоналу з основ формування первинної документації у програмних продуктах, що плануються використовуватися; 3) здійснення конкретизації вимог та пропозицій з автоматизації документообігу облікових робіт.

Конкретизація вимог та пропозицій з автоматизації облікових робіт, на нашу думку, має бути викладена у окремому положенні, складеному спеціально створеною комісією у складі: керівника підприємства, головного бухгалтера, відповідних фахівців з використання програмного продукту. Дане положення має бути додатком до документів, що висвітлюють основи організації бухгалтерського обліку на підприємствах.

Поєднання запропонованих підходів у документообізі дозволить досягти очікуваного ефекту від використання автоматизації облікового процесу на підприємствах сільськогосподарської галузі та забезпечить їх ефективну організацію, коректну роботу програмного забезпечення та відсутність проблем з комп'ютерною грамотністю персоналу облікової служби.

Висновки. Правильно поставлений електронний документообіг дозволяє ефективно вирішувати широкий спектр завдань, що стоять перед кожним аграрним підприємством, яке прагне до оптимізації трудових витрат: скорочує операційні витрати на управління, прискорює прийняття рішень, знижує непередбачені витрати, підвищує якість роботи з іншими підприємствами та ефективність управлінської роботи.

Перспективами подальших досліджень розглянутої тематики є оптимізація робочого персоналу підприємства під особливості запропонованої моделі у окремо взятому сільськогосподарському підприємстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бенько М.М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку: монографія / М.М. Бенько. – К.: КНТЕУ, 2010. – 335 с.
2. Друри К. Управленческий и производственный учет: учебник / К. Друри; пер. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 573 с.
3. Свдодимов В.В. Корпоративні інформаційні системи: проблеми впровадження та аналіз ефективності / В.В. Свдодимов. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Npknntu_e/2009_16_1/stat_16_1/38.pdf Титул. з екрану. 10.10.2010.
4. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество / Д. Таскотт. Пер. с англ. – К.: Рефл-бук, 1999. – 432 с.
5. Potter P. Automated Accounting Systems and Procedures Handbook / P. Potter, A. Douglas. – New York: John Wiley & Sons, 1991. – 562 p.

REFERENCES

1. Ben'ko M.M. Informacijni systemy i tehnologii' v buhgalters'komu obliku: monografija / M.M. Ben'ko. – K.: KNTEU, 2010. – 335 s.
2. Druri K. Upravlencheskij i proizvodstvennyj uchet: uchebnik / K. Druri; per. s angl. – M.: JuNITI-DANA, 2002. – 573 s.

3. Jevdokymov V.V. Korporatyvni informacijni systemy: problemy vprovadzhenja ta analiz efektyvnosti / V.V. Jevdokymov. [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Npkntu_e/2009_16_1/stat_16_1/38.pdf Tytul. z ekranu. 10.10.2010.

4. Tapskott D. Elektronno-cyfrovoe obshhestvo / D. Tapskott. Per. s angl. – K.: Refl-buk, 1999. – 432 s.

5. Potter P. Automated Accounting Systems and Procedures Handbook / P. Potter, A. Douglas. – New York: John Wiley & Sons, 1991. – 562 p.

Современность и пути улучшения документооборота в сельскохозяйственных предприятиях

С.М. Хомовой

В статье раскрыта суть современного процесса документирования в сельскохозяйственных предприятиях и намечены основные пути его оптимизации. Выяснены основные нормативно-правовые акты, регулирующие процесс документирования хозяйственных операций на предприятиях. Описаны основные составляющие эффективного документооборота. Сравнены основные бухгалтерские программы используемые в Украине и зарубежом для эффективного анализа первичной документации. Сделан анализ нынешнего состояния уровня автоматизации сельскохозяйственных предприятий Каменец-Подольского района и предложены пути его улучшения путем применения модели Блатова.

Ключевые слова: первичные документы, документооборот, автоматизация документооборота, электронный документ, модель автоматизации бухгалтерского учета.

Надійшла 12.05.2015 р.

УДК 338.433

МЕЛЬНИЧЕНКО О.П., канд. с.-г. наук

БОГАЧИК О.Г., заст. голови Робочої групи

з адаптації законодавства України по добробуту

продуктивних тварин до законодавства ЄС

при Мінагрополітики України, консультант

Compassion in World Farming в Україні

АНАЛІЗ ВІДМІННОСТЕЙ У ЗАКОНОДАВСТВІ З ДОБРОБУТУ ПРОДУКТИВНИХ ТВАРИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Проведено порівняльний аналіз законодавства України та Євросоюзу щодо добробуту продуктивних тварин, який свідчить про те, що вирішення проблеми гуманного ставлення до тварин є актуальним чинником їх внутрішньої і зовнішньої політики. За співпраці з країнами ЄС, у тому числі за розвитку торгівлі товарами та продуктами тваринного походження, слід враховувати сучасний стан законодавства з добробуту тварин та перспективи його розвитку на міжнародній арені.

Ключові слова: законодавство України, Директиви ЄС, продуктивні тварини, добробут тварин.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм досягнення Україною відповідності вимогам Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом, яка була підписана і ратифікована минулого року. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом до держав, які вступають у асоціацію із ЄС та мають намір вступити до нього [7].

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є першочерговою складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

Аналіз відповідності законодавства України законодавству ЄС в сфері охорони здоров'я людей, тварин, рослин був представлений у 2010 році Губським С.М., Іншином М.І., Мироненко Т.Є. та ін. [2]. В даній роботі представлено тваринництво в цілому, але добробуту тварин приділена незначна увага. Крім того у 2015 році в роботі Зубченко Н.І. проведено характеристику розвитку доктрини міжнародного права навколишнього середовища у сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження [4].

Метою роботи було проаналізувати законодавство України, що стосується добробуту продуктивних тварин та провести його порівняльний аналіз з законодавством ЄС.

Матеріалом дослідження слугувало законодавство України та Євросоюзу, що стосуються добробуту продуктивних тварин.

Методи дослідження, які використовуються в даній роботі, є загально визнаними методами наукового пізнання:

- теоретичні: вивчення та аналіз відповідної наукової літератури та матеріалів електронних видань;
- індуктивні: збір та систематизація статей і директив законодавства України та Євросоюзу, що стосуються добробуту продуктивних тварин;
- статистичні: проведення порівняльного аналізу розглянутих законодавств та представлення їх відмінностей.

Результати досліджень та їх обговорення. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відкриває перед нами широкі можливості як для політичного, так і економічного розвитку. Україна є аграрною країною, тому Угода сприятиме всебічному розвитку аграрного сектору та виходу української тваринницької продукції на європейський ринок [8]. В Угоді приділяється увага не тільки торгівлі тваринницькою продукцією, але й питанням добробуту продуктивних тварин. Є розділи, в яких є пряма вимога щодо добробуту тварин, а також розділи що мають непряме відношення до цього питання, хоча вимоги добробуту продуктивних тварин є складовою частиною згаданих пунктів [7].

Впродовж останніх років у Європейському Союзі був створений великий пакет законодавчих документів стосовно добробуту продуктивних тварин. Перший такий документ датується 1974 роком і у ньому була прописана вимога щодо обов'язкового оглушення тварин перед забоєм.

Ці закони встановили визначені стандарти добробуту продуктивних тварин на фермах та заборонили найбільш негуманні аспекти промислового тваринництва. Наприклад, заборонено утримання телят у боксах, кліткові батареї для курей-несучок, станки для супоросних свиноматок, хоча їх дозволено використовувати у перші чотири тижні вагітності; перші дві заборони набрали чинності відповідно у 2007 та 2012 роках, а заборона станків для свиноматок, у 2013 році.

Більшість законів ЄС, що стосуються продуктивних тварин, називаються Директивами. Директива є обов'язковою щодо результату який має бути досягнутий, хоча які законодавчі інструменти використовувати, вирішують держави-члени самостійно [1].

Деякі закони ЄС щодо продуктивних тварин називаються Приписами. Припис ЄС є обов'язковим у повному обсязі, та має пряме застосування в усіх державах-членах. Тобто, вступаючи в силу, припис ЄС автоматично стає, як написано, частиною національного законодавства кожної держави-члена. Законодавство ЄС і політика в цій галузі базується на Угоді про функціонування Європейського Союзу, яка визнає тварин «чутливими істотами». Розділ II Угоди перераховує ряд ключових принципів, які мають дотримуватися в ЄС. Стаття 13 (частина Розділу II) Угоди передбачає, що у «формуванні та виконанні політики у аграрному секторі Союзу, рибальстві, транспортній політиці, внутрішнього ринку, досліджень, технологічного розвитку і космічній політиці, ЄС та держави-члени, оскільки тварини визнані чутливими істотами, повною мірою мають врахувати вимоги добробуту тварин». Європейська комісія пояснює, що: «Це ставить добробут тварин на рівні з іншими ключовими принципами, згаданих в тому ж розділі як і заохочення гендерної рівності, гарантії соціального захисту, охорони здоров'я людини, боротьби з дискримінацією, сприяння сталому розвитку, забезпечення захисту прав споживачів і захист персональних даних» [6].

Євросоюз прийняв докладні Директиви стосовно свиней, телят, курей-несучок і курчат-бройлерів, а також Директиви загальні для продуктивних тварин, у яких зазначено ряд чітких положень для всіх продуктивних тварин [1, 5].

Правова база України з питань добробуту тварин нині знаходиться на стадії формування. 21 лютого 2006 року було прийнято Закон України №3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження», що спрямований на захист від страждань і загибелі тварин унаслідок жорстокого поводження з ними, захист їх природних прав та укріплення моральності й гуманності суспільства [3]. Окремі аспекти забезпечення добробуту тварин закріплені також у Законах України «Про тваринний світ», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про ветеринарну медицину», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист

населення від інфекційних хвороб» та інших нормативно-правових актах. Однак потрібно зазначити, що вказані правові акти містять лише загальні, декларативні положення щодо захисту тварин, без їх конкретного застосування.

Таким чином, відповідним правовим документом у даному напрямку є Закон України №3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження» [3]. Для порівняння Законодавства ЄС по добробуту тварин із відповідним українським законодавством, в першу чергу, потрібно брати за основу Закон України №3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження» та розроблені на його основі нормативно-правові документи: Наказ від 25.10.2012 № 652 «Порядок використання тварин у сільському господарстві» [5] та Постанову Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. №1402 «Про затвердження правил транспортування тварин» [6].

Директива Ради 98/58/ЄС	Наказ «Порядок використання тварин у сільському господарстві»
<p>Кадрове забезпечення Догляд за тваринами повинен здійснюватися достатньою кількістю персоналу, який володіє відповідними можливостями, знаннями та професійною компетентністю.</p>	Стаття відсутня, є непрямі посилання.
<p>Інспектування Всі тварини, що утримуються у сільськогосподарській системі, в якій їх нормальне існування залежить від належного догляду з боку людини, повинні перевірятися щонайменше один раз на день.</p>	<p>Частково 4.2.5. Охороняти здоров'я тварин шляхом: забезпечення виконання ветеринарно-санітарних заходів та застосування профілактичних ветеринарно-санітарних заходів щодо здоров'я тварин.</p>
<p>Ведення обліку Власник або утримувач тварин повинен мати запис будь-якого медикаментозного лікування та кількості смертності, що надається кожній інспекції.</p>	<p>Частково 4.2.6. Виконувати вимоги щодо ідентифікації тварин, що їм належать. 4.2.8. Вести облік кожної продуктивної тварини стосовно придбання та застосування ветеринарних лікарських засобів.</p>
<p>Свобода переміщення Свобода переміщення тварини, враховуючи її вид, та відповідно до встановленого досвіду і наукового знання, не повинна бути заборонена у випадку, якщо це не тягне страждання або ушкодження.</p>	<p>Частково 2.1. Умови використання тварин у сільському господарстві повинні відповідати їх фізіологічним, видовим та індивідуальним особливостям, а також задовольняти їх природні потреби в кормах, воді, сні, рухах, у природній активності та інші потреби.</p>
<p>Будівлі та приміщення Матеріали, що використовуються для спорудження приміщення для худоби та обладнання, з яким тварини можуть контактувати, не повинні бути шкідливими для тварин та повинні бути просторими і повністю вичищеними та дезінфікованими.</p>	<p>Частково 2.2. Умови в приміщеннях для утримання тварин або на вигульних майданчиках, зокрема освітлення, температура, вологість, циркуляція повітря, вентиляція, концентрація газів і рівень шуму тощо, мають відповідати їхнім фізіологічним і видовим потребам, чинним нормативно-правовим актам із зазначених питань. 2.3. При утриманні тварин забороняється: використання обладнання, інвентарю, які травмують тварин.</p>
<p>Тваринам, що утримуються не в приміщеннях повинен надаватися захист від несприятливих погодних умов, хижаків та ризиків їхньому здоров'ю.</p>	<p>Частково Пункти 2.1; 2.2.</p>
<p>Автоматичне або механічне обладнання невід'ємне для здоров'я та нормального існування тварин повинне перевірятися щонайменше один раз на день.</p>	<p>Частково 2.7. У технології отримання продукції тваринного походження, крім забою тварин, не допускається застосування больових і травмувальних пристроїв.</p>
<p>Каліцтва</p>	<p>Частково 2.6. При проведенні таврування, біркування, знероження та кастрації тварин за необхідності застосовуються методи знеболювання.</p>
<p>Порядок розведення, що зумовлює або може зумовлювати страждання або ушкодження – не повинен бути застосований.</p>	<p>Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» Стаття 21. При розведенні тварин із застосуванням біотехнологічних і генно-інженерних методів не допускається зміна породи і зовнішнього вигляду тварин, якщо така зміна може призвести до страждань тварин.</p>

У Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» захист безпосередньо продуктивних тварин згадується у статті 21. «Правила поводження з тваринами в сільському господарстві, скотарстві, у рибному господарстві, при отриманні продукції тваринного походження», де вказано що: «Вимоги до порядку використання тварин у сільському господарстві відповідно до вимог цього Закону встановлюються центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики». Відповідно до цієї статті Міністерством аграрної політики України був розроблений Наказ від 25.10.2012 №652 «Порядок використання тварин у сільському господарстві», який можна порівняти із Директивою Ради 98/58/ЄС [1, 5].

Отже, Наказ Міністерства аграрної політики від 25.10.2012 №652 «Порядок використання тварин у сільському господарстві» містить в основному загальні положення і мало конкретики, потребує суттєвого доопрацювання для відповідності із Директивою Ради 98/58/ЄС.

Варто звернути увагу на інструкцію Ради № 1/2005 від 22 грудня 2004 року щодо захисту тварин під час транспортування і пов'язаних з цим операціях (немає офіційного перекладу українською). Відповідним законодавчим актом до цієї Інструкції є Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. №1402 «Про затвердження правил транспортування тварин», яка розроблена відповідно до частини шостої статті 11 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження».

Також частково питання транспортування розглядаються у Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» та у Наказі Міністерства аграрної політики від 25.10.2012 № 652 «Порядок використання тварин у сільському господарстві» [5].

Даний законодавчий акт є спільним для різних видів тварин, у ньому містяться вимоги не тільки до перевезень продуктивних тварин, також домашніх і диких. В частині загальних положень є певна відповідність із Інструкцією Ради, також слід зазначити що є повна відповідність вимог до норм площі та годівлі продуктивних тварин під час транспортування. На цьому відповідність, на жаль, закінчується. Положення Директиви щодо планування довготривалих та короткочасних перевезень, сертифікація компаній-перевізників та водіїв, тренінгу водіїв, розробки та затвердження маршрутів, журналу транспортування тощо, не були включені в цей документ. Хоча треба відзначити, що деякі з цих питань розглядаються ветеринарним законодавством.

Слід зазначити, що в українському законодавстві не існує окремого законодавчого документа стосовно захисту продуктивних тварин під час забою. В Наказі від 14.01.2004 №4 «Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для боєнь, забійно-санітарних пунктів господарств та подвірного забою тварин» немає згадок стосовно захисту тварин, в основному звертається увага на стан здоров'я тварин перед забоєм, ветеринарний огляд та післязабійний огляд туш. Оскільки даний Наказ був прийнятий у 2004 році до прийняття Закону України № 3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження» у 2006 році, у ньому не прописані вимоги захисту тварин в передзабійний період і під час забою. виправляє ситуацію Наказ від 25.10.2012 №652 «Порядок використання тварин у сільському господарстві», в якому є деякі вимоги Директиви.

В цілому, вказані положення частково відповідають європейському законодавству, однак необхідно зазначити, що вони не знайшли свого розвитку у підзаконних нормативних актах та є декларативними.

Висновки. Аналіз положень національного законодавства дозволяє зробити висновок про низький рівень їх відповідності положенням правових актів ЄС. З одного боку, у Законі України №3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження» та Наказі від 25.10.2012 №652 «Порядок використання тварин у сільському господарстві» визначені принципові засади добробуту тварин. Але, по-перше, в ньому враховано не всі вимоги *acquis communautaire*, а відсутність розвитку положень означеного Закону у підзаконних правових актах, відповідно до яких, власне, і здійснюється практична діяльність з утримання, транспортування, забою тварин тощо, робить положення декларативними. З іншого боку, інші законодавчі акти такі як ветеринарно-санітарні правила, відомчі норми є чисто технологічними документами і не відповідають цілям і завданням Директив ЄС по добробуту тварин. Таким чином, можна констатувати наявність суперечностей та невідповідностей між національним і європейським законодавством.

Перспективи подальших досліджень. З огляду на зазначене вище, необхідно розробити окремі підзаконні акти щодо захисту різних видів продуктивних тварин, що будуть відповідати відповідному законодавству ЄС. Пропоноване законодавство має бути розвитком положень Закону України №3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження» та Наказу від 25.10.2012 №652 «Порядок використання тварин у сільському господарстві».

Усунути суперечності й внести доповнення в чинні нормативні документи та внести поправки у переклад відповідних розділів Угоди про асоціацію України і ЄС та Директив ЄС.

На сьогодні створена Робоча група, до якої входять працівники Міністерства аграрної політики та продовольства України, науковці та виробники продуктів тваринного походження, яка працює над адаптацією законодавства нашої держави щодо добробуту продуктивних тварин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Директива Ради 98/58/ЄС від 20 липня 1998 року стосовно захисту тварин, що утримуються для сільськогосподарських потреб.
2. Губський С.М. Комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України законодавству ЄС в сфері охорони здоров'я людей, тварин, рослин / С.М. Губський, М.І. Іншин, Т.Є. Мироненко та ін. – 2010. – 432с.
3. Закон України №3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження» / Офіційний портал Верховної Ради України www.rada.gov.ua/
4. Зубченко Н.І. Добробут тварин та їх захист від жорстокого поводження: розвиток доктрини міжнародного права / Н.І. Зубченко // Актуальні проблеми політики, НУ ОЮА. – Одеса, 2015. – Вип. 54. – С. 205-211.
5. Наказ від 25.10.2012 № 652 «Порядок використання тварин у сільському господарстві».
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. №1402 «Про затвердження правил транспортування тварин» / Офіційний портал Верховної Ради України www.rada.gov.ua
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом та його державами-членами, з іншої сторони, 2014 р., 236 с.
8. Peter Stevenson European Union Legislation on the Welfare of Farm Animals, 2012 www.ciwf.org.uk.

REFERENCES

1. Dyrektyva Rady 98/58/JeS vid 20 lypnja 1998 roku stosovno zahystu tvaryn, shho utrymujut'sja dlja sil'skogospodars'kyh potreb.
2. Gubs'kyj S.M. Kompleksnyj porivnjal'no-pravovyj analiz vidpovidnosti zakonodavstva Ukrai'ny zakonodavstvu JeS v sferi ohorony zdorov'ja ljudej, tvaryn, roslyn / S.M. Gubs'kyj, M.I. Inshyn, T.Je. Myronenko ta in. – 2010. – 432s.
3. Zakon Ukrai'ny №3447-IV «Pro zahyst tvaryn vid zhorstokogo povodzhenja» / Oficijnyj portal Verhovnoi' Rady Ukrai'ny www.rada.gov.ua/
4. Zubchenko N.I. Dobrobut tvaryn ta i'h zahyst vid zhorstokogo povodzhenja: rozvytok doktryny mizhnarodnogo prava / N.I. Zubchenko // Aktual'ni problemy polityky, NU OJuA. – Odesa, 2015. – Vyp. 54. – S. 205-211.
5. Nakaz vid 25.10.2012 № 652 «Porjadok vykorystannja tvaryn u sil's'komu gospodarstvi».
6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 16 lystopada 2011 r. №1402 «Pro zatverdzhennja pravyl transportu-vannja tvaryn» / Oficijnyj portal Verhovnoi' Rady Ukrai'ny www.rada.gov.ua
7. Uгода pro asociaciju mizh Ukrai'noju, z odnijej' storony, ta Jevropejs'kym sojuzom ta jogo derzhavamy-chlenamy, z inshoi' storony, 2014 r., 236 s.
8. Peter Stevenson European Union Legislation on the Welfare of Farm Animals, 2012 www.ciwf.org.uk.

Анализ отличий в законодательстве по благополучию сельскохозяйственных животных Украины и Европейского Союза

Е.П. Мельниченко, А.Г. Богачик

Проведен сравнительный анализ законодательства Украины и Евросоюза касательно благополучия продуктивных животных, свидетельствующий о том, что решение проблемы гуманного отношения к животным является актуальным фактором их внутренней и внешней политики. В сотрудничестве со странами ЕС, в том числе по развитию торговли товарами и продуктами животного происхождения, следует учитывать современное состояние законодательства по благополучию животных и перспективы его развития на международной арене.

Ключевые слова: законодательство Украины, Директивы ЕС, продуктивные животные, благополучие животных.

Надійшла 14.05.2015 р.

УДК 338.12:338

МАЗУРОК П.С., аспірант

Науковий керівник – **ДАНИЛЕНКО А.С.**, д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

mazurokp@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У ФОРМУВАННІ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Досліджено та узагальнено підходи науковців до визначення поняття «корпоративна соціальна відповідальність». Проаналізовано основні моделі корпоративної соціальної відповідальності. Розглянуто ідеологію соціально орієнтованого бізнесу. Систематизовано кодекси корпоративної поведінки. Проаналізовано особливості політики корпоративної

соціальної відповідальності на прикладі окремих підприємств. Розкрито основні концепції корпоративної соціальної відповідальності бізнесу. Узагальнено основні методи оцінки корпоративної соціальної відповідальності, які застосовують зарубіжні компанії.

Ключові слова: корпоративна відповідальність, концепції корпоративної соціальної відповідальності, кодекси корпоративної поведінки.

Постановка проблеми. У сучасних умовах успішність діяльності підприємств значною мірою залежить від їхньої поведінки на ринку, цінностей і принципів, які є основою корпоративної культури підприємства. Особливо актуальними з точки зору покращення іміджу підприємства в очах споживачів, партнерів, працівників підприємства, органів державної та місцевої влади є питання формування корпоративної соціальної відповідальності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у розробку теоретико-методологічних та прикладних аспектів проблеми формування корпоративної соціальної відповідальності підприємств зробили такі вчені як Бульба В.Г., Буян О.А., Власова Т. Р., Гоголюя О.П., Гордієнко Л.А., Гришова І. Ю., Громова А. Ю., Євтушенко В.А., Забаштанський М. М., Ковальчук О. С., Кудінова І.П., Мануйлов Є. М., Мочерна О.С., Петрашко Л. П., Ткаченко Н.О., Третяк М.В., Харламова А.О., Хрущ В. О., Шабатура Т.С., Юхименко П. І., Ярова В.В. та інші.

Вітчизняні та зарубіжні науковці значну увагу приділяють питанням ідеології соціально орієнтованого бізнесу, моделям та методам оцінки корпоративної соціальної відповідальності. Проте глибоке і всебічне вивчення наукових джерел з даної проблеми дозволило зробити висновок, що на сьогодні ряд положень щодо особливостей формування корпоративної соціальної відповідальності підприємств агросфери потребують більш детального дослідження.

Метою дослідження було узагальнення світового досвіду формування корпоративної соціальної відповідальності та визначення можливостей його використання у практичній діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Матеріал і методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження слугували праці зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів щодо формування корпоративної соціальної відповідальності. У процесі наукового дослідження було використано низку методів, серед яких ключовими є: узагальнення і порівняння, абстрактно-логічний, монографічний методи.

Результати досліджень та їх обговорення. Сьогодні в економічній літературі не існує єдиного загальноприйнятого визначення корпоративної соціальної відповідальності. Так, за визначенням Зеленої книги Європейського Союзу, корпоративна соціальна відповідальність – це інтеграція соціальних та екологічних аспектів у щоденну комерційну діяльність підприємств та їхню взаємодію з зацікавленими сторонами на добровільній основі [19].

К. Девіс визначає соціальну відповідальність бізнесу як «обов'язок осіб, які приймають рішення, вживати такі заходи, які будуть спрямовані не лише на задоволення їх власних інтересів, а також на захист та примноження суспільного багатства» [10]. Соціальна відповідальність виникає одночасно з суспільством. Її формування пов'язане з розвитком людини як соціальної істоти, суспільних відносин, коли поведінка особистості набуває суспільної значущості і тому починає регулюватися за допомогою соціальних норм [13].

Соціальна активність бізнесу в Україні стрімко розвивається. Підприємства та організації намагаються бути відповідальними перед державою та суспільством, отже приносити користь. Світовий бізнес дедалі частіше повертається «обличчям» до соціальних проблем як на національному, так і глобальному рівнях. Посилення соціальної відповідальності бізнесу, заохочення до соціальної активності підприємців — необхідні умови для створення соціальної солідарності в країні. За визначенням міжнародних організацій Schwab Foundation for Social Entrepreneurship (Швейцарія), Skoll Foundation (США) та Ashoka Foundation (Індія) соціальне підприємництво — інноваційна підприємницька діяльність задля соціальних перетворень у суспільстві та громадах [7].

Для бізнесу соціальна відповідальність (СВБ) означає «досягнення комерційного успіху засобами, які передбачають дотримання моральних цінностей та повагу до людей, спільнот і навколишнього середовища» [12, с. 120].

Оцінка діяльності багатьох міжнародних корпорацій науковими дослідниками американських і британських університетів 1997–2000 рр., дозволяє зробити висновок, що соціальна відповідальність сприяє розвитку компаній і, навпаки, уникнення соціальної відповідальності звужує мож-

ливості успіху компанії. Саме такий підхід покладений в основу «залізного закону відповідальності», згідно з яким у довгостроковій перспективі ті, хто не використовує наявну владу в такому напрямі, що визначається суспільством як відповідальний, ризикує втратити цю владу. Компанії, що втілювали в життя концепцію соціальної відповідальності, мали в 2–4 рази вищі темпи зростання, ніж конкуренти, що обмежували свої цілі вилученням прибутку. За оцінками спеціалістів Бостонської дослідницької групи в компаніях, що впроваджують КСВ, дохідність продажів зростає на 3 %, активів – на 4 %, капіталу та акцій – більш ніж на 10 % [15].

На думку учасників Міжнародного форуму лідерів бізнесу, СВБ – це сприяння відповідальній діловій практиці, що приносить вигоду бізнесу та суспільству і допомагає досягти соціального, економічного й екологічного сталого розвитку через максимальне збільшення позитивного впливу бізнесу на суспільство з одночасною мінімізацією його негативного впливу [18, с. 125].

Всесвітня ділова рада сталого розвитку визначає СВБ як «зобов'язання бізнесу сприяти установленому економічному розвитку, працюючи з робітниками, їхніми сім'ями, місцевою громадою та суспільством у цілому для поліпшення якості їхнього життя» [17].

В англосаксонській моделі СВБ розглядається як моральний обов'язок власників і керівництва корпорації, а держава фактично виконує класичну ліберальну роль «нічного сторожа». Взаємодія у сфері СВБ здійснюється по лінії «корпорація – суспільство» на добровільній з боку бізнесу основі [1, с. 344].

Про важливість корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) свідчить той факт, що в Уряді Великої Британії створено посаду Міністра з КСВ. Знаменною подією стало створення найбільшої асоціації для ініціатив у сфері КСВ – «Бізнес у суспільстві», що стимулювала розвиток державно-приватних партнерств, діяльність яких спрямована на вирішення найгостріших соціальних проблем [5, с. 35].

У континентальній традиції вважається, що менеджмент корпорації має враховувати інтереси тих груп, на які компанія впливає в рамках своєї діяльності. Соціальна відповідальність у цьому випадку покликана врівноважувати внутрішні суто економічні цілі керівництва із соціальними, політичними та економічними інтересами стейкхолдерів [1, с. 345].

Наприклад, американський агробізнес зацікавлений у добровільних вливаннях в освіту, а пенсійні та страхові схеми для персоналу є соціально важливими програмами. Для США характерним є мінімальне втручання держави у приватний сектор, але, незважаючи на це, відомі традиції систематичної участі бізнесу у фінансуванні різних некомерційних проектів. Наприклад, корпорація «NVIDIA» здійснює внески до програми боротьби з наслідками цунамі [5, с. 35].

Європейська модель корпоративної соціальної відповідальності агробізнесу має два різновиди. Відповідно до першого, держава бере активну участь в процесі регулювання соціально-трудових відносин. Такий вид європейської моделі притаманний країнам Північної Європи (Бельгія, Норвегія, Швеція). Відповідно до другого, держава має право втручатися у соціально-трудові відносини, тоді як підприємці та профспілки є автономними. Такий вид застосовують у країнах Центральної Європи (Австрія, Німеччина, Франція, частково – Велика Британія).

У зарубіжній практиці виділяють такі концепції корпоративної соціальної відповідальності бізнесу: концепція економічної відповідальності, концепція базової бізнес-стратегії, концепція обов'язків, концепція «стейкхолдерів» (зацікавлених сторін), концепція корпоративної підзвітності, добровільна концепція, концепція проактивності (табл. 1).

Із усього різноманіття застосовуваних зарубіжними підприємствами підходів до визначення соціальної відповідальності виділяють три найбільш поширених:

1) теорія корпоративного егоїзму або «економізована» концепція розвитку бізнесу в суспільстві – базується на принципах максимізації прибутку і високої продуктивності праці як показниках успішного функціонування підприємства на ринку;

2) теорія корпоративного альтруїзму – базується на тому, що корпорації мають сприяти поліпшенню якості життя;

3) теорія розумного егоїзму – базується на тому, що соціально відповідальний бізнес – це просто «хороший бізнес», оскільки у довгостроковій перспективі скорочуються втрати прибутку, зміцнюється стійкість бізнесу, поліпшується імідж підприємства [22, с. 187].

Сьогодні громадяни вимагають від політиків закріплення соціальної відповідальності бізнесу на законодавчому рівні та імплементації принципів соціально орієнтованого бізнесу в щоденну

практику підприємств. Так, безпеку продуктів харчування визначають стандарти IFS, BRC, FAMI-QS, Global-GAP, FSSC 22000, ISO 22000:2005 тощо. Окремо необхідно згадати Постанову Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 р. стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів, що встановлює вимоги до виробництва та реалізації «органічних продуктів харчування», попит на які щороку зростає.

Таблиця 1 – Характеристика концепцій корпоративної соціальної відповідальності бізнесу

Назва концепції	Суть концепції
Концепція економічної відповідальності	Передбачає відповідальність фірми за здійснення ділових операцій та підтримку рентабельності, в той час, коли «невидима рука ринку» автоматично перетворює особисті інтереси у спільні
Концепція базової бізнес-стратегії	Бізнес не може процвітати, якщо суспільство, в якому він працює, функціонує невдало. «Корпоративна відповідальність» стосується заходів, які здійснюють підприємства для підтримки та розширення цього симбіотичного взаємозв'язку.
Концепція обов'язків	Щоб належним чином здійснювати громадянську функцію, корпорація має виконувати наступні обов'язки: економічні (заробляти достатній прибуток на власний акціонерний капітал; реалізовувати продукцію, що варта сплачених за неї грошей; створювати нові робочі місця та нові матеріальні цінності); правові (дотримуватися закону); етичні (бути моральною, чесною, справедливою, поважати права людей, уникати шкоди чи соціальної кривди); філантропічні (здійснювати корисну для суспільства діяльність)
Концепція «стейкхолдерів» (зацікавлених сторін)	Незалежно від типу підприємства чи організації, існують групи людей, які впливають на організацію або на яких впливає сама організація. Ці групи осіб називають «зацікавленими сторонами». Корпоративна свідомість передбачає розуміння керівництвом даної установи відповідальності перед громадянським суспільством.
Концепція корпоративної підзвітності	Компанії несуть певну відповідальність за наслідки своїх дій. Сьогодні компанії мають ставати більш підзвітними перед суспільством, крім того, що вони відповідають перед зацікавленими сторонами.
Добровільна концепція	Соціальна відповідальність передбачає зобов'язання фірми – понад те, якого вимагає закон або економіка – прагнути досягнення довгострокових цілей, які є корисними для суспільства
Концепція проактивності	СВБ є засобом реагування на виклики сталого розвитку. Компанії можуть це робити «реактивним» (підхід на основі реакції) або «проактивним» шляхом (стратегічний підхід), який розширює можливості врядування задля сталого розвитку.

Джерело: складено автором на основі [14].

Досить цікавим є факт, що думка з приводу соціальної відповідальності набагато раніше, ніж у політиків, з'явилась саме у бізнесу. Стандарт SA 8000 (Social Accountability 8000) «Соціальна відповідальність» було прийнято в 1997 р. В основу цього стандарту покладено кілька конвенцій Міжнародної організації праці, Конвенція ООН з прав дитини та Всесвітня декларація прав людини. Мета стандарту SA 8000:1997 – покращення умов праці та життєвого рівня працівників. Даний стандарт встановлює критерії для оцінки наступних аспектів: дитяча праця, примусова праця, здоров'я і техніка безпеки, свобода професійних об'єднань і право на укладання колективного договору, дискримінація, дисциплінарні стягнення, робочий час, компенсація, системи управління [7, с. 58].

Нині поряд із стандартом SA 8000 діють Глобальна ініціатива звітності – GRI (Global Reporting Initiative); стандарт верифікації звітів – AA 1000; ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності».

Міжнародні стандарти звітності зі сталого розвитку (GRI) – це сукупність даних компанії, що відображають середовище її існування, принципи та методи співпраці з групами впливу, результати діяльності компанії в економічній, соціальній та екологічній сферах життя суспільства. Перші нефінансові звіти з'явилися у Європі та Америці у 1970-х роках, коли почала формуватися ідея про важливість аналізу трьох складових діяльності організацій – соціальної, екологічної та економічної. Стандарт GRI, опублікований у 2002 р., визнаний ООН як самостійна ініціатива в рамках «Глобального договору». Слід наголосити, що соціальний звіт компанії – це інвестиції у її репутацію, грамотний PR [10, с. 34].

Стандарт верифікації звітів AA1000 (Account Ability) – це стандарт оцінки звітності організації за показниками її стійкого розвитку (успіхів в економічній, екологічній та соціальній сферах). Стандарт дає уявлення про ключові елементи процесу верифікації, – який за допомогою конкретних принципів і підходів дозволяє оцінити якість звітів організації, а також існуючих в

організації систем, процесів та рівень компетентності, які забезпечують ефективність її роботи. Верифікація передбачає, що результати такої оцінки будуть оприлюднені, це підтверджуватиме достовірність звітності. Стандарт верифікації звітів AA1000 був розроблений Інститутом соціальної та етичної звітності (Institute of Social and Ethical Account Ability) в 1999 р. Основними етапами процесу формування соціальної звітності відповідно до вимог цього стандарту є уточнення цінностей і завдань компанії, збір та узагальнення інформації та її аналіз, проведення зовнішнього аудита [7, с. 101].

Міжнародний стандарт ISO 26000 «Настанови з соціальної відповідальності» (опублікований у 2010 р.) допомагає організаціям упорядкувати свою діяльність в галузі соціальної відповідальності. Цінність ISO 26000:2010, перш за все, полягає в тому, що над його розробкою працювали більше 400 експертів та 200 спостерігачів із 99 країн і 42 міжнародних організацій, що дало змогу врахувати досвід як розвинутих країн, так і тих, що розвиваються, а також інтереси переважної більшості стейкхолдерів. Стандарт містить основні поняття, терміни та визначення, котрі належать до соціальної відповідальності, а також принципи (підзвітність; прозорість; етична поведінка; повага до інтересів зацікавлених сторін; дотримання верховенства закону; дотримання міжнародних норм поведінки; дотримання прав людини) та практику соціальної відповідальності. Соціальна відповідальність організації розглядається за такими основними аспектами: організаційне управління; права людини; трудові відносини; довкілля; добросовісні ділові практики; проблеми, пов'язані зі споживачами; участь в соціально-економічному розвитку суспільства [3, с. 32].

У зарубіжних економічних джерелах сформульовано критерії, дотримання яких дає можливість характеризувати підприємство як соціально відповідальне. До таких критеріїв відносять: дотримання вимог регіонального, державного та міжнародного законодавства; сумлінна сплата податків; виробництво і збут високоякісної продукції; виконання корпоративних програм з підвищення кваліфікації працівників; упровадження корпоративних програм з морального стимулювання персоналу; упровадження корпоративних програм з пропаганди здорового способу життя та охорони навколишнього середовища; здійснення благодійних та спонсорських проектів [6].

В умовах українських реалій, потребують удосконалення застосування: корпоративні програми морального стимулювання (оскільки вони практично відсутні у сільськогосподарських товаровиробників середньої та нижчої ланок), додатково слід актуалізувати впровадження корпоративних програм з підвищення кваліфікації працівників сільськогосподарських підприємств, що дасть можливість підвищити кваліфікаційний рівень їх персоналу.

Відомі компанії по-різному підходять до реалізації та документування політики корпоративної соціальної відповідальності. Так, компанія «Кока-кола» щороку перераховує 2 млрд доларів на збереження водних ресурсів та підтримання екологічної безпеки, а також надає необхідну літературу малозабезпеченим студентам. Компанія «Мак-Дональдс» активно підтримує розвиток спорту та пропагує здоровий спосіб життя, а «гватемальський» досвід компанії щодо підтримки спеціалізованих програм зі зміцнення дружби між дітьми різних національностей та розвитку патріотизму є результатом соціально орієнтованої роботи з пропаганди патріотизму, дружби народів, відповідальності громадян перед суспільством [4, с. 44].

Американська продовольча компанія «Каргілл», яка здійснює операції в 68 країнах світу, має кодекс ділової поведінки, в якому окреслено етичні стандарти ведення бізнесу підрозділами компанії. Головними принципами корпоративної соціальної відповідальності компанії є: дотримання положень законодавства; ведення прозорого бізнесу (боротьба з хабарництвом, добросовісна конкуренція); ведення правдивої документації (перевірка фінансової звітності); дотримання ділових зобов'язань; дотримання прав людини; захист інтересів та майна компанії (зокрема, інтелектуальної власності); висока громадянська відповідальність (екологічні стандарти, безпека харчових продуктів).

В Україні політику корпоративної соціальної відповідальності активно реалізує агропромхолдинг «Астарта-Київ». Зокрема, компанія проводить заходи, спрямовані на покращення корпоративного управління та підвищення прозорості й підзвітності для своїх стейкхолдерів. Водночас, «Астарта» постійно вдосконалює систему протидії корупції, внутрішньому шахрайству та негативному впливу ймовірних фінансово-виробничих конфліктів інтересів. Компанія акти-

вно реалізовує практики, спрямовані на забезпечення сільських населених пунктів об'єктами соціальної інфраструктури та рівний доступ мешканців сільської місцевості до медичних і освітніх послуг. У компанії розроблено Карти сталого розвитку для регіонів присутності, які дають змогу виявити області та проекти, що потребують найбільшої підтримки. З метою оцінки та постійного удосконалення реалізації КСВ, в «Астарті» створено Комітет із корпоративної соціальної відповідальності [15].

На нашу думку, українським сільськогосподарським товаровиробникам варто удосконалити етичні стандарти щодо ведення бізнесу (зокрема стосовно конкурентів, споживачів), враховуючи досвід зарубіжних компаній щодо ведення прозорого бізнесу. Окрім того, потребує покращення дотримання екологічних стандартів сільськогосподарського виробництва у вітчизняних умовах.

Корпоративна культура в «Астарті» формується на основі кодексу корпоративної етики. Формування корпоративної культури в «Астарті» йде від формальних лідерів (керівництва компанії) чи, як буває рідше – неформальних.

Тому, найважливіше що має зробити керівник, який бажає сформувати корпоративну культуру, – це сформулювати для себе основні цінності організації. В одних іноземних компаніях вони чітко сформульовані, в інших – усі їх усвідомлюють, хоча вони не записані [13].

Будучи членом ініціативи Глобального Договору ООН, «Астарта» щороку звітує про прогрес у реалізації її основних принципів. Цього року Компанія розширила традиційний формат Звіту. Зокрема, було приділено увагу питанням, які були визначені істотними відповідно до Стратегії корпоративної соціальної відповідальності, затвердженої у 2014 році.

Незважаючи на складний для країни рік, компанія не змінила своїх пріоритетів та зробила низку важливих кроків у напрямку сталого розвитку. Велику увагу як в операційній діяльності, так і в соціальних програмах, було приділено питанням енергоефективності та енергозабезпечення.

Пріоритетними для менеджменту сільськогосподарських підприємств залишались питання охорони навколишнього середовища та турботи про здоров'я працівників, про що свідчать численні сертифікаційні й діагностичні аудита, які були успішно пройдені Компанією. Продовжено реалізацію програм, спрямованих на розвиток регіонів присутності. Бюджет цих програм у 2014 р. перевищив 28,1 млн грн.

Не зважаючи на активне впровадження принципів КСВ в українському бізнесі, все ж залишається необхідність роз'яснення основних тенденцій побудови стратегії КСВ та подолання недоліків у її розбудові. Проблеми впровадження КСВ на агропідприємствах: не усвідомлення суті поняття КСВ (ототожнюють із добродійністю або оновленнями устаткування на підприємстві), використання КСВ лише як засобу реклами своєї компанії, низька поінформованість суспільства про значення концепції соціальної відповідальності, низький рівень співробітництва, небажання керівництва підприємств публікувати соціальні звіти. Автор наводить такі пропозиції щодо розвитку КСВ, враховуючи міжнародний досвід: вироблення єдиних підходів стосовно системи КСВ на українських підприємствах відповідно до міжнародних стандартів, адаптованих до рівня розвитку українського бізнесу; створення інформаційного середовища про ефективну діяльність підприємств; активізація участі у міжнародних програмах та ініціативах розвитку КСВ, що сприятиме прозорості ведення бізнесу, покращенню системи корпоративного управління, поліпшенню умов та охорони праці, обміну та впровадженню найбільш вдалих проектів КСВ, що надасть можливість національному бізнесу стати привабливішим для іноземних інвесторів [16].

Варто зазначити, що українським підприємствам сільського господарства необхідно застосовувати механізми КСВ не лише для самореклами, а й для формування позитивного іміджу компанії на ринку, доцільно також активізувати корпоративну діяльність у міжнародних програмах та ініціативах розвитку КСВ.

Загалом, у зарубіжній практиці існують такі кодекси корпоративної поведінки:

1. Рекомендації Організації з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо діяльності багатонаціональних корпорацій – роз'яснюють права та обов'язки урядів і приватних компаній у сфері міжнародного бізнесу. Рекомендації ОЕСР стосуються таких аспектів діяльності корпорацій як

прозорість інформації, виробничі відносини, охорона довкілля, боротьба з хабарництвом, конкуренція, інтереси споживача і використання досягнень науково-технічного прогресу.

2. Принципи, прийняті на Коському круглому столі – документ, в якому здійснено спробу запровадити світовий стандарт етичної та відповідальної корпоративної поведінки. Ці принципи регулюють вплив діяльності компаній на соціальну сферу життя місцевих громад, сприяють впровадженню етичних принципів міжнародних торговельних угод.

3. Глобальні принципи Саллівана – це рекомендації та принципи у сфері соціальної відповідальності корпорацій, які, однак, не містять чітких стандартів і методик побудови систем управління.

4. Хартія чемної корпоративної поведінки «Кейданрен» – розроблена Японською федерацією бізнесу та складається з 10 пунктів, за якими всі, хто до неї приєднався, мають добровільно брати на себе соціальні зобов'язання щодо своїх працівників [4, с. 58-60].

Карта корпоративної соціальної відповідальності визначається чинниками економічного впливу, економічної безпеки, умовами праці, соціальними інвестиціями (рис. 1).

Рис. 1. Карта корпоративної соціальної відповідальності компанії.

Джерело: складено автором на основі [20].

У практиці зарубіжних країн існують різноманітні методи оцінки корпоративної соціальної відповідальності (табл. 2).

Аналізуючи діяльність багатьох корпорацій, дослідники дійшли висновку, що соціальна відповідальність сприяє розвитку компаній, і навпаки, уникнення соціальної відповідальності зужує можливості успіху організацій. Це дало змогу сформулювати «залізний закон відповідальності», згідно з яким у довгостроковій перспективі ті, хто не використовує наявну владу в напрямі, який суспільство розглядає як відповідальний, має тенденцію втратити цю владу [21].

Для українських сільськогосподарських товаровиробників, необхідно ширше впроваджувати мотиваційні програми, програми підвищення кваліфікації персоналу, охорони навколишнього природного середовища.

Таблиця 2 – Методи оцінки КСВ та їх характеристика

Метод	Критерії оцінки
Індекс Domini Social Investment (DSI 400)	- соціальні, екологічні й управлінські показники найбільших за капіталізацією підприємств, що не належать до «заборонених галузей»; - оцінка на основі рейтингу KLD за 9 факторами, що характеризуються за принципом «сильних та слабких сторін»
Індекс стійкості Доу Джонса (Dow Jones Sustainability Index)	- економічна основа для розвитку підприємства; - соціальна активність; - екологічна діяльність
Індекс FTSE4 Good	- фінансові, соціальні й екологічні показники підприємств, що не належать до «заборонених галузей»
Соціальний індекс (Social Index – SI) Данського міністерства соціальної політики	- внутрішні і зовнішні соціальні програми
Індекс корпоративної добродійності (Corporate Philanthropy Index)	- добродійність; - взаємини з основними партнерами
Стандарт SA 8000	- соціальні аспекти системи управління компанії
Метод потрійного пісумку (Triple Bottom Line)	- економічні показники; - екологічні показники; - соціальні результати діяльності
Метод збалансованої карти оцінки (Balanced Scorecard)	- фінансові показники; - відносини з клієнтами; - внутрішні бізнес-процеси; - інновації і навчання
Метод Лондонської групи порівняльного аналізу (London Benchmarking Group)	- соціальна залученість підприємства
Європейська модель якості (European Foundation for Quality Management Model for Business Excellence)	- якість продукції; - відповідальність перед споживачами

Джерело: складено автором на основі [2, с. 163; 5, с. 56].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, під корпоративною соціальною відповідальністю пропонуємо розуміти відповідальну ділову практику, що приносить вигоду як бізнесу, так і суспільству, і допомагає досягти сталого соціального, економічного й екологічного розвитку шляхом взаємодії підприємства з зацікавленими сторонами на добровільній основі.

Корпоративна соціальна відповідальність сприяє ідентифікації зацікавлених сторін та співробітництву з ними, правильному сприйняттю сфер впливу та взаємній відповідальності, формуванню позитивного іміджу в очах споживачів, партнерів, працівників, органів державної та місцевої влади, що у підсумку сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємств та забезпечує стійкість їх розвитку.

Запровадження корпоративної соціальної відповідальності на агропідприємствах істотно вплине на їхній розвиток, адже це сприяє досягненню успіху в бізнесі та спонукає до позитивної тенденції сталого розвитку економіки, що є надійним способом покращення ефективності виробництва за рахунок обміну прогресивними науковими і технічними здобутками, підвищення рівня відповідальності підприємств перед суспільством та їх готовності, в перспективі, до успішної інтеграції з міжнародними компаніями.

Українським сільськогосподарським товаровиробникам необхідно враховувати досвід провідних зарубіжних підприємств щодо удосконалення етичних стандартів ведення бізнесу (зокрема стосовно конкурентів, споживачів), дотримання екологічних стандартів сільськогосподарського виробництва, впровадження корпоративних програм нематеріальної мотивації та підвищення кваліфікації персоналу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бульба В.Г. Зарубіжний досвід державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу / В.Г. Бульба, М.В. Третьяк // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 3. – С. 343-350.
2. Буян О.А. Підходи до оцінки ефективності корпоративної соціальної відповідальності підприємств в Україні / О.А. Буян // Вісник Дніпропетровського університету. – 2013. – Вип. 6 (2). – С. 159-165.
3. Власова Т. Р. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність та тенденції / Т. Р. Власова // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 52-57.

4. Гоголя О.П. Соціальна відповідальність бізнесу: навч. посіб. / О. П. Гоголя, І.П. Кудінова. – К.: Видавництво Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2008. – 79 с.
5. Гордієнко Л.А. Моделі корпоративної соціальної відповідальності / Л. А. Гордієнко // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2/5. – С. 34-38.
6. Гришова І. Ю. Імплементція принципів соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного розвитку потенціалу харчових підприємств / І. Ю. Гришова, Т. С. Шабатура // Економіка: реалії часу. – 2014. – №3(13). – С. 13-21.
7. Громова А. Ю. Соціальна відповідальність бізнесу рекламодавців в Україні / А. Ю. Громова // Наукові записки Інституту журналістики. – 2013. – Т. 50. – С. 143-148.
8. Євтушенко В.А. Оцінка корпоративної соціальної відповідальності: методи, об'єкти, показники / В.А. Євтушенко // Вісник НТУ «ХП». – 2013. – №46 (1019). – С. 53-63.
9. Жук В. Напрями підвищення соціальної відповідальності бізнесу на місцевому рівні / В. Жук. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: old.niss.gov.ua/Monitor/November/13.htm.
10. Забаштанський М. М. Соціальна відповідальність концесійної діяльності в Україні / М. М. Забаштанський // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 23-27.
11. Ковальчук О. С. Соціальна відповідальність як складова вищої інженерної освіти / О. С. Ковальчук // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – № 1. – С. 109-112.
12. Мамонова В. Механізм вдосконалення соціальної відповідальності бізнесу в Україні / В. Мамонова, К. Озерова // Держава і ринок. – 2010. – №2. – С. 120-124.
13. Мануйлов Є. М. Соціальна відповідальність особистості у правовій державі / Є. М. Мануйлов // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 4. – С. 3-8.
14. Мочерна О.С. Світовий досвід КСВ і шляхи його ефективного впровадження в Україні / О.С. Мочерна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=8448>.
15. Петрашко Л. П. Корпоративна соціальна відповідальність в українській бізнес-практиці / Л. П. Петрашко // Міжнародна економічна політика. – 2011. – Вип. 1-2. – С. 115-141.
16. Петрашко Л. П. Стратегічні орієнтири формування соціально відповідального інвестування в Україні / Л. П. Петрашко, Т. В. Романюк // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. – 2014. – № 3. – С. 7-17.
17. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf.
18. Ткаченко Н.О. Аналіз визначення поняття «соціальна відповідальність» та його інтегроване розуміння у фармацевції / Н.О. Ткаченко // Запорозький медичний журнал. – 2013. – № 3 (78). – С. 125-128.
19. Харламова А.О. Корпоративна соціальна відповідальність необхідний чинник формування корпоративної стратегії / А.О. Харламова // Ефективна економіка. – 2012. – №9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1410>.
20. Хрущ В.О. Розвиток механізмів корпоративної соціальної відповідальності підприємств за умов інтеграційних процесів / В.О. Хрущ // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 4. – С. 255-259.
21. Юхименко П. І. Міжнародний менеджмент: навч. посіб. / П. І. Юхименко, Л. П. Гацька, М. В. Півторак та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.
22. Ярова В.В. Теоретико-методологічні підходи до вивчення соціальної відповідальності бізнесу / В.В. Ярова // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2013. – №5. – С. 185-196.

REFERENCES

1. Bul'ba, V. (2013) "Foreign experience of state regulation of business social responsibility", no. 3, pp. 343-350.
2. Buyan, O. (2013) "Approaches to assessing the effectiveness of corporate social responsibility of enterprises in Ukraine", no. 6 (2), pp. 159-165.
3. Vlasova, T. (2013) "Social Responsibility: the nature and tendentsiyi", no. 1., pp. 52-57.
4. Hohulya, O. (2008) "The social responsibility of business", pp. 79.
5. Hordiyenko, L. (2014) "Models of corporate social responsibility", no. 2/5., pp. 34-38.
6. Hryshova, I. (2014) "Implementation of the principles of socially-oriented businesses to the level of economic development potential of the food business", no. 3(13), pp. 13-21.
7. Gromova, A. (2013) "Social Responsibility advertisers in Ukraine", no. 50., pp. 143-148.
8. Yevtushenko, V. (2013) "Assessment of corporate social responsibility: practices, objects, figures", no. 46 (1019), pp. 53-56.
9. Zhuk, V. (2013) "Ways of increasing the social responsibility of business at the local level" [Electronic Resource] <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November/13.htm>.
10. Zabashtansky, M. (2013) "Social vidpovidalnist concessions in Ukraine", no. 6., pp. 23-27.
11. Kovalchuk, A. (2010) "Social Responsibility as part of higher engineering education", no. 1., pp. 109-112.
12. Mamonova, V. (2010) "The mechanism of improving the social responsibility of business in Ukraine", no. 2., pp. 120-124.
13. Manuilov, E. (2013) "Social responsibility of the individual in a state of law", no. 4., pp. 3-8.
14. Mocherna, O. (2012) "World experience of CSR and the ways of its effective implementation in Ukraine". [Electronic Resource] : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=8448>.
15. Petrashko, L. (2011) "CSR in Ukrainian business practice", no. 1-2., pp. 115-141.
16. Petrashko, L. (2014) "Strategic Guidelines formation of socially responsible investing in Ukraine", no. 3., pp. 7-17.
17. Social Responsibility: understanding and implementation. (2005) [Electronic resource] : http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf.

18. Tkachenko, N. (2013) "Analysis of the definition of «social responsibility» and its integrated understanding in pharmacy, no. 3 (78)., pp. 125-128.
19. Kharlamova, A. (2012) "Corporate social responsibility is an essential factor in the formation of corporate strategy". [Electronic Resource]: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1410>.
20. Khrushch, V. (2014) "Development of mechanisms of corporate social responsibility of enterprises under conditions of integration processes", no. 4., pp. 255-259.
21. Yukhimenko, P. (2011) "International Management: Training. Guidances", 488 p.
22. Yarova, V. (2013). "Theoretical and methodological approaches to the study of social responsibility of business", no. 5., pp. 185-196.

Особенности зарубежного опыта в формировании корпоративной социальной ответственности в сельскохозяйственных предприятиях

П.С. Мазурок

Исследованы и обобщены подходы ученых к определению понятия «корпоративная социальная ответственность». Проанализированы основные модели корпоративной социальной ответственности. Рассмотрено идеологию социально ориентированного бизнеса. Систематизированы кодексы корпоративного поведения. Проанализированы особенности политики корпоративной социальной ответственности на примере отдельных предприятий. Раскрыты основные концепции корпоративной социальной ответственности бизнеса. Обобщены основные методы оценки корпоративной социальной ответственности, которые применяют зарубежные компании.

Ключевые слова: корпоративная ответственность, корпоративное управление, концепции корпоративной социальной ответственности, корпоративная стратегия, кодексы корпоративного поведения.

Надійшла 14.05.2015 р.

SUMMARIES

On the issue of stimulating innovation of higher agricultural education institutions**Varchenko O.**

Results of the study indicate that in many countries that have chosen an innovative path of development, development of special funds of state financial support for small innovative businesses, in t. Ch. organized on the basis of educational institutions. In particular, the US government actively supports the creation of funds financed forwarded the initial periods of small innovative enterprises. The US government encourages the establishment of research centers and venture capital funds, and, most effective of which the first five years may be fully or partially financed from the federal budget. In the United States there are such state structures. Targeted budget financing is in the form: irrevocable subsidies, contracts for the development of new products and technologies and the provision of soft loans.

In addition, in the present circumstances there is a low innovation performance of students and young scientists, through lack of knowledge and experience in the organization and management of business innovation projects in high technology and high risks of these projects. It requires improvement of organization of educational process in ahrouniversytetah, toward the formation of practical skills commercialization of knowledge and technologies for the possibility of further independent work of producing and selling innovative products in the market. Thus, the lack of practical orientation training in universities, isolation knowledge of their actual use in practice is one of the urgent problems of national agricultural high school. It is not the only solution but it sets the direction you are restructuring, in fact, the very model of higher education.

As the results of our survey conducted in 2014 (up survey involved 1,520 students and postgraduate agricultural education institutions) - 61% of respondents would like to open a business. However, 76% of respondents from among those wishing to open a business, noted the lack of sufficient knowledge and skills in this area. Thus, as a result of a survey revealed that students and graduate students have the necessary knowledge and experience in the following areas: legal regulation of innovative activity and state registration of the enterprise; criteria entities (small and medium); organization on the basis of high school; business taxation incentives for innovation and entrepreneurship; protection of intellectual property; national and regional programs to stimulate innovation; features of financing innovation; business planning; specific innovative business organization; management of innovation projects and others. The above requires organization in Agricultural Universities profile practice-oriented teaching innovation business, as in the present circumstances the process of entering the market in most happening spontaneously. Practice-oriented approach to the educational process in universities can be based on the following principles: the use of the method in teaching projects; students acquiring practical knowledge and skills; organization of training in the real world of agribusiness.

In order to form a business environment to create conditions in agrouniversitiesin which researchers will be able to develop innovative projects based on infrastructure support, jobs, professional advice, communication opportunities with the business community. In terms of the university is to create a unified educational research and innovation space which include department, research laboratories and small innovative enterprises established with participation of scientists departments and graduate students and doctoral students.

Keywords: practice-oriented model, agricultural education, technology park, modernization.

The priority directions for provision of rural territories development in Ukraine**Danylenko A.**

Summarizing the foreign experience in provision of rural development, we can assert that practically in all leading countries, including USA, Germany, France and other, there is a search for efficient solutions aimed at such a development of rural territories, which would provide necessary living conditions for population and motivation of their activities in agricultural industry.

The evolution of rural development policy has passed several stages, basing on three concepts, each of them having its own development model: branch model, redistribution model and territorial model.

1. The branch model of rural development considers development of agriculture as its main task. According to branch model, the main power in rural management belongs to the authorities subordinated to the ministries of agriculture, because the agrarian sector is controlled by the state in the developed countries (the production volume, its allocation, products assortment and quality and so on are regulated). That is why one of the features of the branch model was high level of functions, resources and power centralization in the management of agrarian sector and rural territories.

2. The redistribution model of rural areas is possible when the agriculture has achieved the food safety level. In the redistribution model, the focus is made on further development of agriculture, diversification of rural economy for development of adjacent and other branches, decrease of climatic influence on economic and social sectors of a village. The transition to the redistribution model was marked by giving over the part of functions and power to other authorities, different from agricultural management.

3. In the territorial model of rural development, the rural area is considered as one natural and social-economic complex, managed as one object, where the local power more than others makes accentuate on the use of internal development reserves, expenditure reduction, stimulation of non-agricultural activities and so on. The system of rural management in the territorial model acquired even more decentralized features due to transfer of part of power and resources to the local self-government. The experience shows that the transfer of the main functions and powers to the local government ensures more efficient solution of the problems. So the supreme authorities getting rid of part of problems in rural development can concentrate on more strategic decisions. In our opinion, such an approach is substantiated and deserves attention of the national authorities forming the rural development policy in Ukraine.

Considering rural development in Ukraine, first of all, it has to be done from the point of view of conditions creation for agricultural production development in villages, on the one hand, and on the other hand, extension of the agricultural market for raw materials and products, promotion of small and medium entrepreneurship. One of the directions of agricultural develop-

ment stimulation is establishing partner relations between local authorities and agricultural producers. Such experience is available at the successful agrarian enterprises, who provide employment for people, develop the social infrastructure, maintain good salaries and so on. The partnership relations between local authorities and entrepreneurs is favorable for both parts and helps to develop agro-industrial production and to increase the local budgets.

Keywords: rural areas, potential, local government, education, skilled workforce, infrastructure.

The components of the reproduction process of agricultural production in the face of uncertainty and risk

Satyr L.

Reproduction in agriculture is a part of social reproduction and it is the process of production and services, which is constantly reproduced capital goods, consumer goods, services, labor and industrial relations. We offer precise definition of this concept with regard to specific study area and understand agriculture reproduction as a permanent process of manufacturing products of plant and animal origin in order to provide the population with food and reception of raw materials to meet the needs of various industries, and recovery resources for this purpose, which will ultimately ensure a high level of food security.

The main stages or components of the reproduction process of agricultural production are: production of certain material goods, their distribution, exchange and consumption of agricultural products (private and industrial). The structure of the reproduction process in agriculture also can be represented as a set of five components such as playback of production, reproduction labor; playback economic and industrial relations; restoration of natural resources and the human environment, reproduction of production results.

For normalization of reproduction in US agriculture was introduced mechanism allowing to guarantee at government level the return to creditors farmers debt and raised the price of agricultural products. In China and Vietnam price and trade liberalization of agricultural products received a positive effect, and in Hungary, the Czech Republic, Romania and Albania the privatization made possible the expanded reproduction in agriculture.

The current stage of playing agricultural production takes place in conditions of uncertainty and risk. A strong influence on his condition now do the war, the occupation of territories, destruction of partnership and economic relations between the regions, inflation fluctuations, devaluation of the national currency, the financial instability in the banking system, social tension, and so on. The most significant modern threats to all components of the reproduction process in agriculture of Ukraine make unstable financial and credit farmers support and political instability; unresolved land rights and a low level of its protection; high dependence on natural factors and low innovation in agricultural production; ineffective regulation of terms of trade; low wages and a significant stratification of the population by income level; the lack of an effective system of quality control of food.

Analytical data allow to conclude that it was the decrease in the production of a number of agricultural products, including milk (1%), meat (decrease herd of sheep and goats made 8.6%, poultry - 3.3%, pigs - 5.3%, cattle - 11.7%), fruits and berries products (by 7.8%), rape (5.9%). Alarming fact is the reduce of the total sown area of crops by 1.2%. The ineffectiveness of certain farming areas indicated because of the decrease yield of sunflower (11.4%). Given the fact that all these negative changes have occurred for only one year, it can be argued that agriculture Ukraine in 2014 was characterized by the formation of narrowed type of reproduction.

Hopping devaluation of hryvnia and unpredictable and changing rates in the last eighteen months has caused a narrowing of the reproduction process in agriculture since it led to higher loan financial resources while reducing bank lending programs, and to increase the value of agricultural machinery and equipment of foreign manufacture, making them unavailable to domestic enterprises. Rising inflation has led to the impoverishment of the population, which is the main consumer of agricultural products and purchasing power which is a factor in consumption in the reproduction process.

One of the offers for streamlining the process of reproduction in Ukraine as simple, as an expanded on the basis of innovation and investment should be called expansion of public financial support that can be expressed in preferential loans, reducing the fiscal burden on the enterprises of agrarian sphere, providing government guarantees to potential agricultural entities investors and creditors, mitigating price policy for agricultural products.

Keywords: reproduction, agricultural production, threats, risks, exchange, distribution, consumption.

Areas of improvement of financial and economic diagnostics of enterprises

Demchuk N.

This article deals with the study of diagnostic challenges of financial and economic activity in the overall enterprise management system: the study of nature of the economic laws which determines the patterns and trends of macro-economic systems. It also provides a comprehensive study of business projects and strategies of the company including the monitoring of targets achievement and resource efficiency, improving search efficiency and the reserves of the economic system and enterprise management decisions on implementation of identified reserves.

It is proved that the diagnostics of the economic system of the company is based on the use of algorithms, technologies, methods and indicators of economic analysis, and is also based on the information base of economic accounting. Taking this into account, it is useful to consider some methodological foundations of financial and economic analysis and economic accounting, and then create a comprehensive system of diagnostics of the enterprise. In this case, diagnostics should regard the system as the concept of unity, approaches, principles, mechanisms, technologies and specific algorithms for continuous tracking of the target points of the socio-economic system of the company.

Diagnostic phase of the study considers a problem situation functioning of any object on the basis of monitoring and aims to study the cause-effect relationships in the event of a problem, and to form an opinion on the synthesis for overcoming it. The main task of diagnosis is to form an opinion on the synthesis of the current and future state of the object of the study, the feasibility and the need for adjustment of basic parameters of the whole system and of individual subsystems.

Diagnosis is not a one-time event, but a study, a research, a cognitive process that takes place at specific time and space.

It has been determined that the most appropriate way to create information support of the research is to organize scanning signals of external and internal environment, this way is defined as the continuous orderly monitoring of parameters of internal

and external environment, characterizing the degree of susceptibility of internal and external conditions to achieve the strategic objectives of the company and to ensure its sustainability.

It is advisable to distinguish the analytical study of the crisis, depending on its time in relation to the crisis period. On this basis the classification distinguishes the following examinations of the crisis: current research, carried out in the course of passing crisis, that is, until its completion; prognostic study during which the crisis is studied; retrospective study which involves the study of the crisis after its completion.

In the process of diagnosis not only an analytical study of the existing state enterprise was carried out and the degree of coverage of the crisis of the individual business processes, functions, subsystems, etc., was estimated, but also the development forecasts of both internal and external environment, which allow to test and refine diagnostic conclusion were developed.

A qualitatively done diagnosis provides the necessary analytical framework for improving the process of financial and economic diagnosis and for creation of anti-crisis program of the enterprise, for establishing a list of rational anti-crisis measures, and therefore it is the key to successful problem solving of localization and overcoming the crisis.

Keywords: financial diagnostic process, economic diagnosis, management solutions, strategy of development of the enterprise.

Formation and realization of state personnel policy in agrarian sector of Ukraine

Paska I.

It is substantiated and proved in the article, that personnel formation in agricultural enterprises is closely connected with demographic basis of rural labor resources.

Apart of all and in spite of the fact that education is strategic resource of social, economic, cultural and spiritual development of society, the agricultural sector in terms of education possesses on of the last places among the economy branches. Every year 200-300 secondary schools are getting closed and this trend will last as only 10-100 pupils learn at 2,5 thousand schools, so these schools are candidates for being closed. At present 14 thousand villages have no schools, and the consequences are unpredictable as today about 120-150 thousand children are illiterate. At that the qualitative deterioration of human capital accumulation is caused also by the fact that a considerable number of people of economically active age cannot find full application for their capabilities, qualification and experience. Thus this part of human capital is idle, as it is not used, it does not create material wealth and income.

The essential lag of education level among rural population compared to the urban one can be explained by particularities of age structure and natural movement of rural population. Due to extremely high ageing level and higher birth rates among rural population, the part of pensioners and children is quite considerable. The education level of these categories is typically the lowest.

It is investigated, that the flow of qualified young people from the village results not only into deterioration of labor resources, but also has negative impact on business economy. Besides it is necessary to take into account also material damage as the cost spent for personnel education flow to other economy branches.

In this connection, we believe that the state personnel politics in the agri-industrial complex, as part of the modern state agrarian policy in conditions of agricultural reformation on the basis of private property for land and assets, free choice of production activity, activation of investment activity, implementation of social policy and new public relations, requires a complex approach and should envisage some concrete measures.

Thus the state has to use the potential means for purchasing the houses on secondary market, provision of tax credits for purchasing and construction of houses for young families and their households (including by creation of family farm businesses), development and implementation of state and regional programs for water, gas and energy supply, development of rural roads. The social revival of the village and economic development of agrarian production – these processes are organically connected.

That is why the upmost task on the way of implementation of united personnel policy has to become development and adaptation on legislative level of the Concept of state personnel policy in agrarian sector, which would precisely define the perspectives of the branch development and the necessary anticipatory personnel provision, as well as the subjects and objects of personnel policy in agrarian sector, their interconnection and interrelation in personnel processes, both “vertically” and “horizontally”, the conditions for efficient use of personnel and intellectual potential etc.

Keywords: staff policy, the countryside, the demographic situation, optimization.

Organizational and economic fundamentals of points slaughter farm animals

Svinous I., Ibatullin M.

In connection with Ukraine's accession to the World trade organization following the entry of domestic products on the world market faces the problem of convergence of the domestic and international standards of safety indicators. From 1 January 2016 in Ukraine there may be a ban on the slaughter and further implementation of the meat of cattle and raw milk cheese and home production. Such requirements due to Ukraine's accession to the WTO and the entry into force of the law of Ukraine "On safety and quality of food".

In this regard, there is urgent need for the creation and development of the network of slaughterhouses in the entire territory of Ukraine. As seen in the countries of the EU practices in the use of slaughterhouses is widespread. Slaughter production or primary processing of livestock, is a key and important technological area of meat processing.

In Ukraine the largest part of the process a small slaughterhouse with the capacity of up to 100 head of hogs, 20 head of cattle. These abattoirs long time is not reconstructed, accordingly they put on the meat market that does not meet modern safety standards conditionally usable meat. The second group is the massacre that have been constructed or reconstructed to take account of new requirements and standards. These enterprises need to optimize the cost of processed meat.

A survey of abattoirs has identified a number of significant challenges, among which we should highlight the lack of special technological equipment, which ensures proper conditions for acceptance and slaughter of livestock and poultry, primary

processing and storage, incomplete utilization of available capacity, unstable duty cycle, insufficient provision of items of engineering networks, etc.

Taking into account international experience and domestic practice, the introduction of slaughterhouses is explained by several factors. First, door-slaughter does not give well to carry out veterinary-sanitary control, and often non-existent. In accordance slaughter points need specialists of the state veterinary service had the opportunity to carry out in the rural or urban locality post-mortem inspection of animals, and possibly veterinary-sanitary examination. Secondly, recycling waste products of slaughter. When homestead slaughter inedible offal most cases buried, which leads to the sources of the spread of infection. In addition, the slaughter of animals in rural households is carried out in unsuitable accommodation, which leads to increased levels of bacteriological contamination of food products slaughtering. Meat obtained from slaughter of farm animals in Africa, from the point of view of sanitary norms and rules is already a source of danger to the consumer.

The author proposed at the legislative level to regulate the development of a network of abattoirs; to create a system of harvesting livestock from the farms; to develop and approve the state program of construction of abattoirs; to allocate annually from the state budget funds for financing the activities of the state program of construction of abattoirs; to ensure compliance of existing abattoirs veterinary-sanitary requirements by additional development at the expense of public funds and at the expense of the enterprises, which belong to the power of the mine; attracting private investment to bring slaughterhouses in line with current veterinary and sanitary requirements.

For the future, the massacre should be the first supply chain of livestock products from the manufacturer (personal farm) to the end user. They can be owned service cooperative, rural consumer cooperatives or meat processing enterprise.

A promising direction is the development of a network of slaughterhouses based on the existing capacities of rural consumer cooperatives that will provide an opportunity to transform them into modern meat-processing complexes.

Keywords: slaughterhouses, private farm, security, agricultural animal.

Pricing mechanism for crop products under uncertainty and risk

Bodnar O.

The article deals with the functioning of the pricing mechanism for crop production under uncertainty and risk the cause of which is dynamic devaluation of national currency and dramatic pace of inflation. The ways for achieving equally favourable operating conditions for all participants of food chains are proposed in this article. It analyzes the cost situation on the market of crop production in 2014/15 MY. It proves that the cost situation on the domestic market under such conditions is more favourable for export-oriented crops such as wheat, barley, corn, rapeseed, sunflower seeds than for non-tradable crops as they are more dependent on the world market conditions than on the purchasing power of the population of the country. It is pointed out that high agreement in ranges is basic for prices dynamic of these kinds of products on the domestic and world markets. It is proved that falling of prices on the world market causes an intensive falling on the domestic one. Moreover the reduction of the supply of export-oriented crops on the world market at a time when the demand is growing creates rising prices trends on the global and correspondently on the domestic markets, what we could watch at the end of 2014 – at the beginning of 2015. Export sales direction of grains and oilseeds crops in Ukraine is the most competitive under these conditions. The author draws attention to the critical conditions of some domestic agricultural enterprises. Most of them sold a considerable part of export-oriented products (45% – corn, 66% – wheat, 63% – sunflower) without forming reserve supplies under the conditions of increasing prices on energy sources and unavailability of loans. They were deprived of financial resources which were necessary for spring sowing season.

The article shows the specific features of determination of the profitability level of crop production under the conditions of substantial inflation. It also indicates that under significant increase of sales prices on products and material and technical resources the wrong judgment about high profitability of crop production can be formed. The reason is that the actual expense record is kept in much smaller sizes compared to the expense record under the conditions of high inflation and sales of products. Thus financial resources obtained from economic processes cannot compensate all the expenses that are necessary for the technological process next year. The article shows the results of profitability calculations of some crop sectors considering the inflation-devaluation processes.

There have been highlighted the processes taking place in the retail trade, which is the closest to the end consumer. It is proved that it reacts immediately to the demand of the consumers for food products while agricultural producers have already sold most of their products. The article analyzes the purchasing power of the population of Ukraine. The author has made a comparison of salary in US dollar and in natural terms according to its purchasing power. It proves that in 2014 falling of prices took place three times and it influences considerably on the cost situation and profitability of non-tradable crops. The author points out that it will lead to decreasing of home market capacity of agricultural and food products and to increasing of unemployment, decreasing of profitability of agricultural producers and as a result to reduction of production output. It is proved that there is a risk of intensive export of export-oriented crop products outside the country and as a result there is a threat to food safety of the country under these conditions.

Under the conditions of uncertainty and risk, resulting from significant inflation and devaluation processes in the economy of the country the author offers to carry out the following measures:

- to organize cross-sectoral conciliation commissions of prices, expenses and profits for determining the economically objective level of prices on products at all levels of the food chain. It will help to achieve mutually beneficial conditions in the chain from a raw material producer to a consumer of end products;
- for support of domestic consumers it is necessary to introduce an appropriate targeted assistance to the indigent as in the developed countries by ensuring them with socially significant food products;
- for evening-out of the impact of volatility of world prices on the domestic market conditions of crop products it is necessary to diversify the ways of crop usage. It will allow to increase the amount of added value produced within the country and step away from the direction of domestic raw agricultural exports. For crops it means their usage for animal feeding and their processing to bioethanol within the country to alleviate the energy dependence of our country.

Keywords: crop production, price, market, inflation, devaluation, food value chain, profitability, retail, costs, solvency.

Investment priorities for agricultural development sector of economy of Ukraine in the conditions of military events
Kisil M.

The burden of military events are now all subjects of economic activities and population of Ukraine. Especially these events negatively affected the investment activities that led to the deterioration of the socio-economic status of the population and the slowdown in the economy and the level of all types of national security. In this situation it is essential to lessen or completely eliminate the negative impact of military events on investments. This particularly applies to the agricultural sector, investment sources, development of which in the conditions of military events has decreased dramatically. Acute shortage of investment resources is forcing producers to use on their most important priorities. Therefore, the task of determining priorities of investment development of agrarian sector of economy in the conditions of war is of vital national importance.

In conditions of social instability and military developments have increased the importance of providing the population with food and boost the export potential. Agrarian sector of the economy while providing a stable income currency for its chronic shortage of great importance in order to contain inflation and satisfaction defense needs. Therefore, for the state it is now vital to maintain the positive dynamics of incomes of agricultural producers and their payments to the budget that can only be achieved if the investment growth.

The priorities of investment development of agriculture in modern conditions are expedient to provide by applying all possible levers of economic regulation and relatively cheap implementation of organizational-economic, financial and other activities, in particular those that allow you to eliminate corruption, racketeering and other influences of the shadow structures, guaranteeing the rights of investors and the possibility of return of borrowed funds.

Since Ukraine has not yet achieved food security for certain types of products, in terms of military events should refuse to import scarce goods, and through organizational and other activities to attract to create her own production. Limited budget means that it is necessary to stimulate investment in the production of scarce goods.

With the current military events it must be expected that large agribusiness will maintain relative constancy of their activities, as growth in world demand for food is outstripping its supply. Therefore, most military events adversely affecting the investment activity of small agribusinesses. His priority development will best contribute to activities: increase in meat production of pigs, cattle, sheep, poultry, rabbits and milk in a personal and individual farms and other small farms.

The development of agrarian sector of economy is possible only on the basis of investment. In war, this sector plays the role of stabilizer of the economy and an essential factor for the survival of the population and prejudice hunger. It is necessary to suspend the investment downturn in the sector, which began with 2014.

Along with the military measures should provide effective measures for activation of investment activity in the agricultural sector, which will increase the food security of the state.

In the implementation of the investment policy in the agrarian sector in the conditions of war should provide support for investment projects in priority areas to provide the advantage of relatively less capital intensive, ongoing small agribusiness, cooperative groups, and also with attraction of foreign capital.

Keywords: agrarian sector of economy, investment, investment in terms of military events, investment priorities, sources of financing, attraction of investments.

Theoretical aspects of forming competitive strategies of enterprises in uncertain and risk-bearing conditions**Koval N.**

The article presents the results of researching various scientific approaches to defining the competitive strategy of an enterprise. It is proposed to define a competitive strategy as planning and implementing a system of measures aimed at reaching a beneficial competitive position of an enterprise at the market.

The article examines the classifications of competitive strategies according to various criteria. Most of the time competitive strategies are classified according to the source of the competitive advantage (product differentiation, cost minimization, focusing), market share and actions of an enterprise on the market (market leader, challenger company, follower company, pioneer company), character (aggressiveness) of market actions (offensive, defensive, leftover, cooperative). The essence of main types of competitive strategies is explored. It is emphasized that an enterprise can use various strategies for different departments or types of products depending on objectives, market conditions and available resources.

Principles and stages of forming the competitive strategy of an enterprise are analyzed. An enterprise competitive strategy should be developed while considering such key principles: goal-oriented (aiming to reach defined goals), system approach (considering relations between separate strategies), complexity (considering all factors influencing the development and implementation of a competitive strategy), existence of an alternative option (possibility of choosing a competitive strategy among several options), flexibility (ability to react to changes in environment); realistic approach (defined goals should be possible to achieve), effectiveness (reaching the defined goals while using a defined scope of resources). Development and implementation of competitive strategy comprises the following stages: defining goal, setting objectives and tasks; environment analysis; analysis of the enterprise internal environment; assessment of the existing strategy; analysis of strategic alternatives and selecting a strategy; planning the implementation of a competitive strategy; implementing strategic decisions.

The article defines criteria that influence the choice of a competitive strategy. Criteria of a strategic choice are clearly defined and mostly objective parameters to which the adopted strategy should correspond. Among the key criteria are: alignment of the strategy with the interests of the owners, mission and goals of an enterprise, opportunities and threats of the environment, strengths and weaknesses of an enterprise; overall plausibility of the strategy implementation, coordination of the strategy in time, between operational directions that provides the synergy effect, and between types of strategy (corporate, competitive, functional, operational); acceptable level of risk.

A case is made for taking the size of an enterprise into account when choosing the competitive strategy among different options. The main strategies of small enterprises include the copying; optimal size; participation in the product of a big enterprise; exploiting the advantages of a big enterprise. Mid-sized enterprises commonly utilize such strategies as saving; going outside the niche; leading the niche; looking for invader. Strategies for big enterprises are chosen based on the analysis of key factors, which describe their condition with regard to outcomes of portfolio analysis, as well as the nature and essence of implemented strategies.

Moreover, the choice of strategy is influenced by the current state of industry sector and the place of an enterprise in it. In most cases, strong enterprises use growth strategies: if industry sector is in decline, then it's a strategy of differentiation; otherwise, either a concentrated

or integrated growth strategy is selected. Weak enterprises chose strategies, which should help strengthen their market standing. However, if such strategies exceed enterprise's abilities, retrenchment strategy is a viable option.

The article also reviews specific aspects of competitive strategy development under uncertainty and risks. Level of uncertainty is characterized by a partial or complete lack of information about processes, events, and/or impact of certain factors on the enterprise performance. According to the approach used by professionals from McKinsey, there are four levels of uncertainty: a clear enough future; alternative futures; a range of futures; true ambiguity. For the majority of Ukrainian enterprises, the second or third levels are applicable. Given the conditions, enterprises need to develop a number of possible scenarios, constantly monitor the market, and track early warning indicators to properly analyze changes and adapt their strategies accordingly.

Keywords: competitiveness, competitive advantage, competitive strategy, strategic options (alternative strategies), uncertainty.

Poultry and egg market in Ukraine and in the world

Pashko S.

The economic mechanism of Ukrainian and world egg market functioning is studied in this article. The dynamic of egg industry has been increasing for the last two decades. It was not uniform and led to significant shifts in the spatial centers of egg production. These changes are mainly the result of the rapid growth of egg production in Asia. The main factors of increasing the production of food eggs are the demand of the food of animal origin and an increase in exports of eggs and their products. In most countries egg production is growing every year as a result of continuous development of the poultry industry. In particular it is the introduction of modern technologies, improved breeding base, kinds of birds, new methods of veterinary services, feed quality balance etc. The reasons of increased production and improvement of the economic efficiency of the poultry in Ukraine are the development of specialization and concentration and the transfer to the industrial sector basis; the creation of large industrial complexes around major cities and industrial centers.

The article has shown the current state of the egg market at the national and at the enterprise level. The reason of the decrease of industrial egg production was temporary closure of some enterprises of food eggs production on the temporarily annexed territory of Crimea and partially occupied Luhansk and Donetsk regions because of the inability to be engaged in economic activity under the conditions of martial law. These regions are keeping poultry farms primarily for providing their own food consumption. The dynamics of changes in poultry production often depends less on market conditions, but more on the socio-economic factors, as well as feed prices. The near future predicts an increase in poultry farms because of the difficult economic situation in the country.

The article points out the dynamics of supply and demand changes on the domestic egg market depending on the purchasing power of the population. They are the estimation of consumption and price situation, the analysis of export-import situation on the egg market and their products in Ukraine and in the world. In our country eggs are used in the household, in catering and industrial processing. Ukraine imports mainly fresh eggs, including fertilized ones for incubation of eggs and processed eggs mainly in the form of dried yolks. The Introduction to the WTO opens new prospects for domestic eggs manufacturers. Ukrainian products have all the features and conditions to take a significant share of the world market. There are number of advantages for investments in complex processing of eggs and development of high technology. Egg farms have the ability to get rid of seasonal overproduction and extend significantly the range. It will maneuver in product mix pricing policy taking into account the market, and there will be a unique opportunity to increase exports. Development of eggs export and egg products will not have any negative impact on domestic consumption because now it already fully meets the needs of Ukrainian consumers.

It is proved that eggs are staple food of the population in Ukraine. It is characterized by its accessibility and reasonable prices. There are market price fluctuations on egg markets, depending on the quality of eggs, regional sales, seasonal consumption and presence of holidays.

The article emphasizes the directions of improving functioning of market economic mechanism of eggs production. The reasons for the fluctuations in production and for the need of the population of Ukraine in chicken eggs are shown in this article. Modern food markets are characterized by instability and unpredictability. It is the result of world integration and globalization. The development of the poultry egg direction is a way out of this difficult situation. The eggs are an important product necessary to ensure the quality of life. The author proves that pricing policy of egg poultry production should be based on a combination of free pricing mechanism of state regulations and must be aimed at ensuring the profitability of egg production, maintaining the stability and transparency of the price situation on the market of economic relations and the prevention of unfair competition.

Keywords: eggs market, eggs processing, production, consumption, exports, imports, prices.

Beef's market in Ukraine: modern state and prospects

Kopytets N.

The increase in population in the world has contributed to rising demand for food in general and beef in particular. In the near future the demand for beef in the world will grow even more, in particular by increasing demand in Asia. And it will be harder to satisfy.

This will decrease both production and consumption of beef in developed countries and growing - in developing countries. Beef's market in USA characterized by a negative trend of decreasing consumption of beef per capita, due to the reduction of cattle. This trend to reduce the consumption of beef per capita observed in the beef market in Canada.

The beef market is the most problematic in Ukraine. Implementation deformed market relations, skewed procurement prices, loss of interest in the field of animal husbandry and feed shortages were the main reasons for its collapse. A similar situation was observed in the past. It is qualitatively different and therefore raises concerns but today. In terms of shortfalls beef and veal have problems with sales.

There are a number of problems in the functioning of the beef market. Had a negative impact on the qualitative and quantitative characteristics of the industry as ranching and development of agrarian sector.

In 2000-2014 years radically changed the structure of meat production. In particular, of the share of beef and veal decreased by 2.6 times (from 45.4 % in 2000 year to 17.5% in 2014 year). This is the sector where the greatest losses occurred. This situation is due to a significant reduction in the number of cattle on growing and feeding (at 63.7% in 14 years). As a consequence - the decline in beef and veal.

Growing cattle over the years is not profitable for producers. According to preliminary data, in 2014 year unprofitability of cattle meat decreased slightly and amounted to 35.6% against 43.3% level in 2013.

In 2014 year continued previously noted, the trend of decreased production of beef and veal in Ukraine. Production of beef and veal in carcass weight in 2014 decreased by 3.5% compared to 2010 and amounted to 412.7 thousand tons. Slaughter output of beef and veal is 58.8%. Households continue to provide 3/4 of beef and veal in carcass weight. The share of households in total production ranged from 74.2% in 2013 to 76.2% in 2014 year.

It is important to emphasize that the main cause of the stagnation of the industry was critical losses raising cattle for meat and the reduction of its population. Demand for beef in the domestic market rather restrained due to low purchasing power. We believe that a stabilizing factor can be exported in the market of beef. However, the number of countries which implemented Ukrainian beef is insignificant.

It is likely that beef will continue to lose market share in favor of meat of poultry and pork in the short term.

According to FAO, world beef production already in 2015 will decline by several percentage points to 58.7 million tons. In view of this beef production in Ukraine and its export is very promising, provided the existence of fair purchase price and reliable markets. Within the framework of a free trade area between Ukraine and the EU in 2015 provided an indicative total tariff quota for beef exports from Ukraine 12 thousand tons. But its implementation is not yet possible due to the absence in Ukraine special permission. All these factors constrain the use of the export potential of Ukraine and the further development of the market of beef.

The sharp decline in the number of cattle in all categories of farms in general, and cattle on the growing and feeding, in particular, due to several factors. Undoubtedly, the most significant of them are fighting in eastern Ukraine, Crimea occupation and political situation. This is reinforced by an economic commodity disinterest in growing cattle. On the one hand, low purchase price and do not provide a simple reproduction of primary producers. On the other – high retail prices of beef and meat products generate trading profits, and reduced demand for products in connection with the low purchasing power of end users. Despite the importance of the cattle industry for the national economy, it indicates the actual state of crisis processes. It is not just reducing the number of livestock. Breeding animals and breeding stock depart on the meat plants. But that now meat processing company focused mainly on the processing of imported raw materials.

Expanding markets and increase exports of beef is an important strategy of the market that can provide stability and prospects of beef production in Ukraine.

Keywords: market, beef, cattle, the structure of production, demand, export potential.

Methodical approaches to economic evaluation of natural resources Nedashkivska T.

Natural resources comprise a component of the environment, formed without human interference and was later involved in economic turnover. The problem of natural resources assessment is rather topical since they are involved in economic circulation, and, like any product, they should be evaluated. Proper assessment of natural resources, on the one hand, provides equal economic opportunities for businesses operating under different conditions, and, on the other hand, it will ensure the creation of effective incentives in appropriate nature management.

Currently, the most common are two approaches to natural resources cost valuation. The cost approach is based on cost accounting for natural resources economic development. The natural resources economic assessment obtained in the course of this approach application consider labor costs socially necessary for quantitative and or qualitative properties of natural wealth reproduction as well as.

The efficient approach takes into account considering consumerable properties of natural resources, i.e. their ability to satisfy certain needs. Of interest is the value of the natural resources of the goods or its substitutability economic assessment.

The differential rent next to the generally accepted criterion of economic evaluation of all types of natural resources in most researches carried out in this sphere. The rental estimation equals in the value pertaining to national economy additional charges which can arise up in the resource exclusion from exploitation. The method of the rent estimation determination has not been finally developed yet, also, the rent estimations and payment for resources taking into account the rent are not available.

Traditionally, the rent is considered to arise from better quality of natural resources and their location. Sometimes it is called excessive income or residual income from the limited natural resources use, and it is calculated as the difference between the cost of production and general costs of their production, including depreciation of fixed assets and return on equity. This figure values the economic profit rather than remaining rent as it does not take into account an entrepreneur income which should be included into this formula. This approach is a classic one and it is now used to assess various natural resources.

Economic evaluation of natural resources should take into account the natural resources long-term national economic results. To do this, one should evaluate all the resources on a single methodological basis and take into account the potential effects of their use as well as take into account the time factor while conducting the resource assessment.

Conducting economic valuation of natural resources should be based on accounting data and natural resources monitoring as well as on natural resource registers. In assessing the natural resources it is necessary to ensure an integrated approach, to take into account the role of natural resources in socio-economic development of society, their properties, excellent quality, reproduction and health conditions, the cost of their production and use, external effects, time factor and other macroeconomic and microeconomic indicators on their use. One should also consider the place and value of the natural resources sector in general, human activities impact on them and the cost of environmental protection measures.

Keywords: economic evaluation of natural resources, the cost approach, effective approach, rent.

Modern prospects for development of private farms Kalchenko S.

The current state of development of the domestic agricultural sector is characterized by the continuation of the transformation processes, the differentiation of agricultural producers by industry and organizational characteristics. One of the peculi-

arities of the functioning of the agrarian sector at the present time is to increase the role of private farms, which significantly affect the development of rural areas, fulfilling an important social, economic and cultural functions.

Farms are Slots online factor, component of socio-economic relations in the system of rural areas, by way of self-employment of rural and urban population, contribute to the preservation and development of rural areas in the administrative and social aspects. The need to ensure the development of private farms was determined by the relevance of the research topic.

In modern conditions, when the reformatting of property relations, personal peasant farms has partly taken over the functions to meet the food needs of the population, and represent a form of self-employment of the rural population, reducing the level of social tensions in the village, contributing to its further operation, the prerequisites for the reevaluation of the role of small-scale sector in the socio-economic relations, as well as further prospects of development of this segment of the domestic agricultural production.

However, the development of private farms as a business entity should be implemented, given the existing micro- and macroeconomic trends, one of which, in particular, is the formation of elements of post-industrial economic model at the scale of individual sectors and at the level of the national economy.

Specifics of personal farm as an economic entity is that individual elements of the post-industrial economy cannot be entered into them in classic form. At the same time the General principles of functioning of the model correspond to the economic nature of farms that operate in conditions close to market "pure competition".

The author defines the main principles on which a strategy for the development of private farms should be built.

Special attention should be paid to ensure that proper information for each area of development, taking into account regional specificities in environmental, climatic, demographic and economic aspects. Complex optimization professional level of farmers engaged in economic activities in individual farms, not only will have a positive impact on the innovation level of agricultural production, but also will contribute to the improvement of the social situation in rural areas, development of rural areas.

However, a prerequisite of this development should be the availability of appropriate skills cooperative entities, establishing management systems and monitoring business activities and ensuring prompt and adequate response to changes in the market environment. In this regard, the role of regional training and research centres, which provide agriculture by appropriate professionals. They should stimulate research activity in the direction of the economic activities of individual households and justification of recommendations to improve its effectiveness.

Keywords: personal peasant economy, commodity production, development prospects.

Methods of evaluation of investment attractiveness of stock market instruments

Bondar O.

The article is devoted to the actual problems associated with the methods of evaluation of investment attractiveness of the capital market instruments. Explore different models, tools and methods of investment appraisal, identified their advantages and disadvantage. Particular attention is paid to the investment climate in Ukraine and investment enterprises of the agricultural sector. Marked reasons for not allowing businesses in funktsionubt transformational economic systems adequately interest potential investors.

The Ukrainian stock market is in its infancy and has specific features that distinguish it from the developed markets. The main negative factors that hinder its development can be attributed to low market transparency, insufficient liquidity of financial instruments available and the vast majority of high risk financial transactions. This state of the economic environment does not allow to apply the classical world of investment approaches to evaluation Ukrainian reality, therefore, needs to take account of the specific characteristics of the national financial market.

Analysis methods for evaluation of investment, which is used at present in foreign countries, can provide two approaches to the choice of the investee. In the analysis of indicators of the state of individual enterprise, can be used or the data of the industry in which the company operates, its financial performance, management effectiveness and others to assess the condition of the company or the stock market, stock prices of its securities.

The first area school supporters are fundamental analysis, which put the main task of a thorough study of the balance sheets and other financial documents published by the company. In addition, the study data on the state of the industry, the state of the markets in which the business comes with its products, the state asset sales, the tactic management, the Board of Directors. Assessing the situation so the firm, analysts assess the Corporation as of the investee.

The second trend - technical analysis based on market rates of securities, including indicators of demand and supply of securities, studying the dynamics of the market value, trends zahalnoyrynkovyh movement rate securities. Within the graphical analysis of the dynamics of exchange rate securities held graph depending rates securities from time to time, and the schedules for both specific type of securities (issuer) and for type (eg shares). Supporters technical school based on the fact that stock prices already reflect all the information that only later published reports of companies and become the object of fundamental analysis. The focus of technical analysis is to analyze the demand and supply of securities based on the volume of transactions of sale and dynamics courses.

Comprehensive fundamental analysis is conducted on two levels: external and internal. Methods for assessing the investment attractiveness of regions and partially used in fundamental analysis to study the environment in which operates the object, the state of the market and economic situation in general. The study of market conditions, including its individual segments reveals the factors that influence the overall situation and its acceptability to potential investors. Analysis and forecasting of industries makes it possible to determine which of them placing funds will be more favorable in terms of selected investment goals and priorities.

In the second phase of fundamental analysis are discussed in detail is the company whose debt or equity instruments are traded on the stock market. This allows you to identify prospects for investors of any securities, and therefore decide on the investment attractiveness of the object.

In the search for funding sources many agricultural holdings have entered the international markets and held IPO. The biggest issue today made "MHP", which was rescued by 22.32% of its shares of 371 million. Dollars. (Total capitalization - 1.662

billion. Dollars.). Having sold 20% of its shares, "Vanguard" attracted 188 million. Dollars. (Total capitalization - 938 million.) "Kernel" in exchange for 33% of the shares received 218 million. Dollars. (100% - 661 mln.). Among these are not big deals - 22% "Milkiland", estimated at 98 million. Dollars. (100% - 438 mln. USD.) 26% "Agroton" - 54 million. (100% - 207 mln. USD.) And 20% of the company "Astarte" - 30 million. (100% - 158 mln. USD.).

By itself, the securitization of assets - is, in fact, the reorganization of the ownership of property complex forms of ownership through stock market instruments, ie securities (which are traded on the market). Today as security or collateral possession tool provides the most transparent way of organizing the investment process.

Keywords: securities, equities, investment valuation, stock market, sources of financing, agricultural enterprises, issue of shares, stock exchange.

Characteristics of the economic conditions of production of farms

Matviichuk O.

Under normal market conditions alone entities engaged in economic activities, develop strategy and tactics development. Any company seeking to efficiently, to competitive and sustainable development, which is largely determined by the availability and use of resource potential.

Agricultural modern civilization went incredibly complicated way of growth and development. During the transition to an industrial structure characteristics of agriculture has become the leading industrial sectors. Thanks to advances engineering, chemistry, biology qualitative changes have taken place to address food problems, including greatly increased crop yields and animal performance. However, as a result of global climate change, depletion of environmental system, reducing natural resources suitable for the efficient conduct of agricultural activity, the development of the agricultural sector is of particular relevance.

Forming an effective mechanism socially oriented agrarian economy Ukraine aims to balance economic processes, harmonious rural development and food security of society as a whole. Stabilize the economic situation and increase the efficiency of agricultural production can be achieved through sustainable development of agricultural enterprises is impossible without involving the production of new resources, and most importantly, innovation, additional investments, which in modern terms, most farmers are not able to provide.

The agricultural sector has the potential for significant development and investment attraction, due to the presence of sufficient land, skilled labor, favorable climatic conditions. However, there is insecurity of the domestic market and the rapidly growing demand for food in the world. Accordingly, we believe current study economic conditions of production of agricultural enterprises.

Agriculture is a major sector of the economy is characterized by fundamental features that distinguish it from other areas, seasonality, the effect of economic conditions, a variety of forms of economic, fiscal and land laws, etc. As the basic means of production it uses land, located in different natural zones are differentiated qualitative characteristics. Agricultural production as a subject and as a labor advocate biological objects, plants and animals. Therefore, the level of agricultural production is influenced not only economic, but also biological, chemical and physical laws, making it difficult to assess the impact of factors on the final results.

Synchronized to the rising cost of food world markets and in Ukraine led to renewed debate about the ability of our country to ensure saturation of the domestic market for agricultural products through the use of its own agricultural capacity.

One of the key factors in the development of the agricultural sector entities are land and labor resources. Currently, the land resources of Ukraine have become the primary factor of production, the foundation of the economic system of the state. Given the limited market for agricultural labor questions expansion of employment in rural areas remains a key.

Ukraine's agricultural sector has high resource potential. However, the lack of long-term strategies for agricultural development, including high-tech leads to agricultural producers receive high yields of crops, thus have low income.

The study of the current state of the agricultural sector of Ukraine indicated the problems that need urgent attention, namely the formation of competitive agricultural production based on the integration process that will ensure the establishment of direct contacts between the parties, eliminating intermediary links, reduce costs and increase profits ensure the financial sustainability of the system integration of participants; diversification of agricultural production through the development of industry and processing; Improving social villages, increase employment and income; creating a favorable investment climate in the agricultural sector.

The article analyzes the state of the agricultural sector of Ukraine found its challenges and opportunities set of socio-economic trends defined level of workforce, made the division between agricultural enterprises and private households in terms of gross output in comparable prices.

Key words: agriculture, farming, current status, problems, development, economic conditions, resource potential, output.

Formation and reproduction of material and technical base of the components of agricultural enterprises

Kachan D.

The main goal of this article is the definition of economical essence of material and technical base of agricultural enterprise components and reasoning of the ways for their reproduction on innovative basis.

In present context the topicality of the research on formation and effective usage of material and technical base (MTB) of farms is increasing due to the violation of the balance between structural elements of MTB, the conditions of its functioning and reproduction, the level of perception of various innovations, high adaptability to changing environment.

It was determined that the economical essence of material and technical base is closely related to understanding of productive forces. The difference between material and technical base of agriculture and actual agricultural production is that the production is dialectical unity of productive forces and production relations, material and technical base – it is only an element of productive forces based on which the production relations between subjects of productive process are made.

It is pointed out that in its natural composition material and technical base includes tools and objects of labour (machines, equipment and other hardware, industrial and recreational buildings, working and breeding livestock, plant protection, pesti-

cides, seeds, feeds, raw materials, fuel). Natural resources (water, etc.) are used in the course of its functioning. All elements of material and technical base are integrated into one or another technological system based on certain forms of production organization. In formation of MTB a defining role among the means of production belongs to instruments of labour. As instruments improve technical equipment, the work is improved as well changing the role of employees in the manufacturing process. A complex evaluation of land properties, namely instruments and objects of labour can be shown in MTB. It is determined by relation and interdependence of natural properties of land and material and technical resources. It is known, for example, that soil fertility is influenced not only by climate, terrain, nature of humidification, but it also depends on the application of fertilizers, the use of intensive technologies and natural landscape.

Attention is drawn to the fact that within classical approach structural components of MTB of agricultural production are considered, namely their partial composition, but insufficient attention is paid to the issues of adaptive use in various scientific and technical terms. The synthesis of classical and innovation-oriented approaches to development and use of material and technical base of agricultural production allows to consider this category in dialectical unity of the content (land, basic production assets, tangible working capital) and form of material and technical base usage (industrial technology), considering conformity of structural elements with scientifically substantiated standards, strategic and programmatic indicators of MTB development, the innovative process should be the main driving force.

Generalized MTB element structure of agricultural enterprises includes land resources and their quality characteristics, topography, soil conditions, size; fixed assets – active and passive, productive and non-productive; working capital and tangible elements; information resources and innovative potential of MTB, which are referred to their ability to perform tasks that ensure the achievement of innovation objective, namely the readiness to realize reforms and implementation of innovations across the whole spectrum of components. The innovative potential largely depends on amount and quality of informative resources presented by scientific, technical, economic and other information. Considering the complex nature of this MTB phenomenon, it is necessary to use a systematic approach, identify key structural subsystems of its formation and usage. Formation of resources means that normative filling of material and technical tools will meet the needs of agricultural consumers.

It was noted that the most important specific feature of material and technical base of agriculture is an obligatory inclusion to its composition elements of farmland and living organisms (animals, birds, plants). Land, as a factor of MTB, acts as an active tool of agricultural production and its most important real factor and a necessary material condition of labour process. Land has dualistic nature as it may be referred to the natural resources and to the main production assets of agriculture, which is a crucial part of the MTB resources. Reproduction of MTB provides its restoration and expansion on a new scientific and technological basis through the implementation of innovative products and technologies that should meet the needs of modern agricultural producers. Due to this, priority ways of formation of structural agriculture MTB elements on the basis of innovation are proposed in this article.

Keywords: material and technical base, fixed assets, expanded reproduction, innovative approach.

Trends in the development of e-commerce stirrups Ukrainian enterprises

Trofimchuk M.

E-commerce covers the processes of sales, marketing, delivery, service, purchase of raw materials between customers and suppliers. It includes all new business model. E-commerce has great potential to gain income or beat the competition.

Improving marketing policy helps to establish new contacts and gain the trust of online shoppers. Companies that have different budgets use different methods provide customers a unique, useful and interesting information to inspire purchases and build trusting relationships with their customers.

To facilitate the process of buying goods company develop new software models target users need is their latest deals. Even small businesses can take advantage of this trend and use the available search engine user data.

The basis of trust in e-commerce is creating and maintaining a reliable brand. Stable brand provides high quality insurance products original buyer prior experience.

Means of access to electronic market sufficiently fast and stable change. One of the main trends of e-commerce is that the latest figures for almost 40% of all online purchases made using compact portable devices. As more consumers are able to use smartphones and tablets to make purchases at any time and in any place, this trend will continue. Therefore, according to this process sites must be properly optimized parameters of compact devices.

Every year the number of innovations in the delivery vehicle purchases. The main trend were free or express delivery methods. Companies shipping cooperating with retailers, to free or fast shipping to customers. Where free fast delivery is not possible or necessary to seek individual ways of interaction.

E-commerce sales growth in search is increasingly becoming a global market and expanding its operations through Internet shops in foreign countries. Therefore, it is necessary for the successful promotion of putting the language barriers and take into account national specifics.

Today more and more companies give customers the ability to customize, modify or develop the products they want to buy. Some are implementing this technology 3D-printing. Modern technology and the level of communication allow consumers advance specify when and what they want to buy even before the product is created.

The development of electronic forms market E-business, which includes e-commerce, but also covers internal processes. E-business has a high return in the form of more efficient processes, reduced costs and potentially greater profits. The process continues to improve e-business trends of globalization of electronic information.

Keywords: website, e-commerce, mobile commerce, market, online.

Electronic commerce as a form of implementation at the global market seeds

Savchuk O.

The increase in trade has led to the formation are not personalized of the exchange and increase the cost of contracting. Enforcing Contracts and reduce their the cost to a large extent depend on the development of formal and informal institutions,

the effect of which leads to cheaper transaction costs and greater adaptation to market conditions. The article discusses the features of e-commerce systems, which are based on advanced communications infrastructure and automation of administrative processes capable of increasing the efficiency of the seed market and the factors that determine the readiness of seed farms to introduce e-commerce methods. Among these factors can be identified structural&economic, informational&infrastructure and management.

It is noted that the production and market of vegetable seeds observed favorable structural and economic factors: the large number of participants, fragmentation, high level of competition, subject to availability of market participants to cooperate, a high degree of standardization of goods, etc.

So how e-commerce is more suitable to trade standardized, uniform products, the existing information&infrastructure factors show a high level of technical readiness for the implementation of the seed for which set international standards system.

Group management factors characterizes the adequacy of the existing models of corporate governance and the effectiveness of management in terms of its ability to master knowledge and innovation in the long-term development. With regard to e-commerce, it is also expressed in the establishment of the automation of administrative processes in the enterprise. Most of these processes (80%) begin to take place in accordance with certain standards. An integrated electronic control system now, optimiziruyuschte decisions on coordination of financial flows, logistics, manufacturing, and etc.

The most effective mechanism for e-commerce on the market the seeds may become electronic trading platform (ETP). Despite the variety of their forms, the principles of formation and functioning of ETP in many respects similar to traditional exchanges, which are essentially self-regulatory organizations. Voluntary adherence to certain rules of the game that sets the ETP will allow market participants on an equal footing to represent their products, regardless of the size and the legal form of organization, and to operate in a healthy competition.

Among the factors that show the willingness of domestic entities seed to use e-commerce include: an objective need for the reform of seed industry, fragmentation of the seeds market, standardization of seed, the development of information and communication infrastructure in the country and access to the Internet, the Internet sites of the enterprises.

Barriers for e-commerce are determined: the imperfect legislation in this area, competing entities of seed business that is not willing to cooperate, the low degree of automation of management of enterprises, the orientation of the seed producers in the short term, and therefore not a desire to invest in innovation.

Companies are interested in optimizing their own activities with the help of e-commerce in an economy characterized by low transaction costs, highly competitive, developed financial infrastructure, and, importantly, long-term stability. The stabilization of the economic situation will affect the development of e-commerce, so the efficiency of the state policy in relation to competition, the judiciary, the financial sector, the backbone enterprises, and government e-procurement is crucial for the development of e-commerce.

Keywords: vegetable seeds, transaction costs, institutional economics, e-commerce.

The formation of the marketing-mix for main and by-products of enterprises of sugar beet subcomplex

Chetveryk O.

One of the important branches of agricultural production is sugar beet subcomplex, which production has strategic importance for the country. Because of sugar beet production in Ukraine is one of the priority sectors of the national economy and it is aimed to ensuring of food security, then the problem of effective management of raw materials, production process of the main and by-products, sales are important for sugar producers and the state. During the last decade the transformation of the Ukrainian economy from administrative management to the market system took place, resulting reorientation of all components of economic mechanism to find new levers counteract negative factors and management of the internal environment. One of these alternatives is to introduce principles of marketing activities in agroindustrial formations, mainly in activity enterprises of the sugar beet subcomplex. Based on the opinion of ukrainian scientists and practical experience we argue that marketing as a scientific category is the system of interrelated methods, principles and tools of management of enterprises and organizations, that based on market economic laws and concepts of customer satisfaction, and also of producers and whole society. The current situation in the sugar beet subcomplex requires the use of rational methods of management of enterprises. Implementation of the developed complex of marketing activities for main and by-products the enterprise of sugar beet subcomplex will increase the efficiency of enterprises and carry out the effective management of the main areas of management of enterprises of sugarbeet industry. Marketing-mix for the main products enterprises of the sugar beet subcomplex - sugar, directed at the improvement of its basic components - product, pricing, sales policy, marketing communications and application component «People» of enterprises. For successful implementation of the strategy maintaining competitive advantage enterprises of sugar beet subcomplex was develop following marketing activities: 1) Improving product policy the investigated enterprises directed on improving the quality of sugar. The primary task of improving the quality of sugar is increasing the degree of purification. The extensions product lines enterprises of beet sugar subcomplex provides complex application of provides diversification of commodity production and use of «White Label». 2) Improving the price policy enterprises of beet sugar subcomplex involves the use of basic strategy of market prices, that focus on the average prices. Also it is necessary to use direct and indirect methods of marketing pricing, price forecasting based on econometric modeling. 3) Improving of distribution policy provides the introduction of niche marketing strategy, effective management of logistics channels and use internet marketing to sales activity. 4) Using of marketing communications provides creating a positive image for the enterprises of beet sugar subcomplex, the use incentives of measures. 5) Component "People" includes effective use of human potential enterprises beet sugar subcomplex and interaction with partners. An important element for the implementation of bioethanol is «Probe» (approbation), which provides its testing process by all participants of the implementation process, such as test products for quality and conformity for use. Developed marketing-mix for pulp and molasses production activities provides concentrating on the traditional marketing mix of their maximum use and combination in the implementation. As a result of the research it should be noted that the developed complex of marketing for main products - sugar, alternative production – bioethanol, by- products - pulp and molasses can develop marketing activities for enterprises of sugar-beet subcomplex. The proposed marketing-mix allows to adapt

production and sale processes in investigated enterprises to modern market requirements and conditions of the marketing environment.

Keywords: marketing, marketing mix, adapted marketing mix, sugar beet subcomplex enterprises, the main and sideline products, sugar, bioethanol, pulp, molasses.

Prospects of Ukrainian soybean on the market of the EU

Didenko N.

Soybeans have been the world most important agriculture crop for many years. They are grown on every continent and they are the most common among oilseeds crops and play a crucial role in the grain, food and feed balances in the leading countries. Significant protein content and a high energy value make soybeans an important ration component for all kinds of animals and birds. Soybean meal and soy cake are traditionally used in animal farming. However, significant attention should be paid to a relatively new product of processed soybeans a full-fat soybean.

Now Ukraine takes the eighth place in the world for growing soybeans with a leading position for production of sunflower oil and grain crops. From 1990 to 2014 soybean production has increased by almost 40 times from 99 thousand tons to 3.9 mln tons. Since 2010 Ukraine takes the first place among European countries and the CIS by production volume of soybeans. The main factor of increased popularity of soybeans is an increased need of them as a feed for animals, which is a global trend. Nowadays almost 75% of the crop in the world is directed for these objectives.

Compared with the traditional export crops of Ukraine – maize, wheat and rapeseed – soybean is a relatively new export unit, sales of which brought more than 700 mln of USD in 2014. That year Ukrainian soybeans were in the greatest demand in Turkey, Egypt, Italy, Greece, Iran and Spain. On the whole 1.7 mln. tons of soybeans were exported in 2014 and only 0,6 mln. tons of them were exported to the EU countries (35,3%).

Moreover, under certain conditions Ukraine is able to increase significantly the volume of export of soybeans to Europe. In the EU the demand for GMO-free soy is steadily increasing. The key factors of the increasing demand of GMO-free soy in the EU are its use for chicken and eggs production according to retailer`s requirements, a growing need for GMO-free feeds for dairy cows according to dairy companies` requirements, and to some extent the need for GMO-free feeds for pork production.

Of 15% (7 mln. tons) of EU`s demand in GMO-free soy only a third can be provided with domestic production. In the future Ukraine can be the main supplier of GMO-free soy to the EU market and it can provide 30-50% of such soybeans under the condition of solution of the problems connected with transportation and possibilities of soybean processing. With the help of Ukraine all the demands of the EU can be satisfied by 2020.

To ensure certified and efficient production GMO-free soy producers and processors united in the association "Danube Soya", which has about 190 members from 16 European countries. But among the actual members of the association "Danube Soya" there is only one representative of agricultural soybean producers of Ukraine – the corporation "Svarog West Group", which became its member at the beginning of 2015. The membership in the association will enable the corporation to sell GMO-free soybeans at \$ 20-120 per ton. It is more expensive than for genetically modified soybeans. At the same time, the capacity of the European market of GMO-free soybeans considerably exceeds potential abilities of the operator. In 2014 the corporation produced about 140 thousand tons of soybeans.

Ukraine is able to provide the delivery of products which are surely free from GMO or are not labeled as GMO, in accordance with the requirements of the European Union. It can be provided by using in its molecular-genetic laboratories the IP programs (Identity Preservation Program), which are a set of measures aimed to identify a cargo and to prevent its mixing with other parties of cargo at all phases of its transportation. There are several methodological approaches for determination of GMOs. They are a rapid analysis for presence of GMOs carried out by using test-strips, PCR analysis (classic PCR) and PCR in real time to determine the quantitative GMO content in agricultural raw materials.

The Berlin declaration adopted in the course of the X International Conference "GMO-Free Europe": future opportunities and challenges" held on 6-8 May, 2015 in Berlin strengthened the principle of rejection from genetically modified organisms on the territory of the majority of EU members (and correspondently established the requirements to EU government about the opportunities to provide farmers with GMO-free seeds, pure areas for growing GMO-free products, and to provide consumers with labeling of GMO-free products).

The participation of agricultural producers in the association "Danube soy" can also help to increase their supply of organic soy on the EU market. Its cost is typically 50-100% higher than that of GMO-free soy. In the future Ukraine will have a great potential to become a main supplier of organic soybeans. At present, it comes mainly from China and the USA.

The Government of Ukraine and local authorities should strongly encourage the involvement of agricultural producers in the association "Danube soya", because the implementation of joint projects in this direction gives possibilities for both marketing development and European partnerships and for improving the standards and indicators of quality and safety of domestic products.

Keywords: market of soybeans, GMO-free soybeans, organic soybeans, export, association, EU market.

Accounting reform in the poultry industry Ukraine

Zabolotny V.

The priority of the economic policy of any state is to solve the problems of food security of the population. Fundamental role is performing agriculture. Historically, Ukraine has a strong agricultural potential. Real agri-food products in Ukraine today is quite unstable, what does a difficult political and economic situation in general and in agriculture in particular. Also, note that strengthening of globalization processes in Europe and worldwide greatly affects the domestic agricultural market. Especially acute these issues are in the poultry industry.

In such circumstances there is an urgent need to increase competitiveness Ukrainian producers of products studied, and this in turn is not possible without improving the existing system of accounting and analytical software.

The question of the rational organization of accounting in domestic enterprises producing poultry products are extremely important in today's conditions. Efficient organization of accounting in processing plants provides control over the implementa-

tion of the plan of quantitative and qualitative indicators fattening, reveals the use and efficiency of fattening reserves, reducing the cost of poultry growth, increase its quality and as a result - increase the competitiveness of products of poultry meat.

Reflection in the accounting of business transactions conducted by their continuous and continuous documentation in accordance with the requirements of the provision documentary records in the accounting.

The basis for reflection in the accounting of business operations are the primary documents confirming the fact of business operations. In order to control and streamline the processing of primary documents on the basis of their records are kept up, that registers of analytical and synthetic accounting.

The development of information-analytical maintenance of competitiveness of production of poultry meat activates European integration processes in the economy of our country, as well as domestic companies search for ways out of the global market.

In the article the features of display operations on the entry of poultry on poultry farms, their breeding and feeding as well as for the disposal of various channels in accounting registers. The author evaluated the existing system of documentation of production processes at the processing plants and revealed its advantages and disadvantages. It was established that the main deficiencies in the registration-analytical maintenance of increased competitiveness of poultry products are:

1. The accounting records are not properly formed analysts provide information about product quality at all stages of the production cycle.

2. The existing Ukraine in accounting and analytical support cost of sales is calculated on averages and do not take into account the level of product quality, while natural is that to manufacture better products more resources spent, respectively, and its cost is higher than less quality. That is why there is an objective need to develop such a system of accounting records that would whist effective accounting and quality control of poultry products.

Keywords: poultry, globalization, competitiveness, accounting and analytical support, organization of accounting documentation.

Modernity and ways to improve the workflow in the agricultural enterprises

Homoviy S.

Studies have shown that organization primary accounting on farms requires a lot to be desired as primary documents that reflect the economic activity of agrarian formations in most cases consist of significant violation, which often leads to curvature accounting information and loss of value.

Accounting document – a certificate of a written form and content, which contains information on business operation and is proof of its implementation. Method execution of business transactions documents called document. Workflow is an important method of accounting, as used for the primary supervision over business transactions and is a prerequisite for their reflection in accounting. His organization at the company entrusted to chief accountant.

Document organization takes the form of flows of documents circulating between paragraphs processing (heads of institutions, departments, specialists) and most items technical processing of documents.

Great value in presentation requirements for accounting documents must unification and standardization of documents. It provides a breadth of application, the possibility of a broad study on computers and their mass replication.

Computer Engineering promotes quality processing of primary documentation. Thus the use of computers is changing the content and organization of work your staff, reduces the number of manual operations processing of primary documents, ordering accounting indicators, filling registers and reporting forms. The accounting work becomes more creative and aimed at improving the organization and accounting process.

Among domestic accounting software is the most common 1C, Galaxy and Sail. Implementation of these software products enables agricultural enterprises of Ukraine not only to keep records of production operations and timely management decisions, but also to create a information system that will analyze the operation of the institutions.

Computerization of accounting involves keeping primary documentation economic electronic transactions. Electronic document – a document in which information is recorded in the form of electronic data. By binding electronic documents include details of the electronic signature is used to identify the author of an electronic document electronic document other subjects in order to document legal force.

Studies of driving workflow major agricultural enterprises located in Kamenetz-Podolsk district of Khmelnytsky region, identified the existence of certain problems in the automation of the plane. Thus, about 50% of the studied population are only partially automated process accounting (automated some parts of the account), 33% of companies carry out all accounting operations in hand, and only one of the investigated object has a fully automated process accounting.

Using computers since the mid XX century led to wide use in various accounting methods and models, which contributed to improved performance of employees, including those in the workflow.

To improve workflow processes farms in computer environment, the most effective, in our opinion, will use models M.O. Blatova.

Specification requirements for automation of accounting procedures, in our opinion, should be set out in a separate regulation drawn up special commission consisting of: company director, chief accountant, relevant experts on the use of the software. This provision must be addition to the documents that form the basis of accounting in enterprises.

Keywords: primary documents, document management, workflow, electronic document, a model of accounting automation.

Analysis of differences in farm animal welfare legislation between Ukraine and European Union

Melnichenko O., Bogachyk O.

Made comparative analysis of the legislation of Ukraine and the EU on the farm animal welfare, which indicates that the problem solution of the humane attitude to animals is an important factor in their domestic and foreign policy.

Problem, analysis of recent research and publications. Adaptation of Ukrainian legislation to the EU legislation is the primary component of the process of integration of Ukraine into the European Union, that is a priority of Ukrainian foreign policy.

Analysis of the legislation of Ukraine adequacy to EU legislation in the health of people, animals, plants, was introduced in 2010 by Gubskuy S., Inshyn M. and etc [2]. This paper presented a whole husbandry area, but farm animal welfare is given little attention.

The aim was to analyze the legislation of Ukraine concerning the welfare of farm animals and to conduct its comparative analysis with EU FAW legislation.

Research materials served Ukrainian and EU legislation concerning the welfare of farm animals.

Research methods used in this study: theoretical, inductive and statistics.

The Association Agreement between Ukraine and the European Union gives us opportunities for political and economic development. Ukraine is an agrarian country, so agreement will promote the comprehensive development of the agricultural sector and entering Ukrainian livestock products to the European market. The Agreement focuses not only on trade of animal products, but also on the farm animal welfare subject. There are sections where there is a direct requirement of animal welfare, as well as sections that are indirectly related to the subject.

The legal base of Ukraine on animal welfare is now at the stage of formation. February 21, 2006 adopted the Law of Ukraine №3447-IV «On Protection of Animals from Cruelty», which aims to protect animals from suffering and deaths as a result of abuse and protection of their natural rights and strengthening social morality and humanity. Certain aspects of animal welfare are also enshrined in the Laws of Ukraine «On Fauna», «On Protection of Environment», «On Veterinary Medicine», «On Ensuring Sanitary and Epidemiological Welfare of Population», «On Population Protection Against Infectious Diseases», etc., and another legal acts. Also should be noted that these regulations contain only general, declarative provisions on the protection of animals without their specific application.

Analysis of the national law regulations suggests the low level of compliance with the regulations of EU legal acts. On the one hand, the Law of Ukraine «On Protection of Animals from Cruelty» and Order «Procedure for the Use of Animals in Agriculture» presented fundamental principles of animal welfare. But it did not take into account all the requirements of *acquis communautaire*, and the absence of law development in the by-law appointed legal acts, according to which can be provided the practical activities of keeping, transporting, slaughter, etc., makes regulations declarative. On the other hand, other legislation such as veterinary and sanitary regulations, departmental rules are purely technological documents and do not meet the goals and objectives of the EU Directives on farm animal welfare. Thus, we can state that there are contradictions and inconsistencies between national and European legislation.

In view of the above, it is necessary to develop specific regulations to protect different types of farm animals that will meet the relevant EU legislation.

Keywords: legislation of Ukraine, EU Directives, farm animals, animal welfare.

Peculiarities of foreign experience formation in corporate social responsibility at agrarian enterprises

Mazurok P.

An enterprise success under modern conditions depends largely on its market behavior, values and principles that make the foundation of the company corporate culture. Especially relevant in terms of improving the company image from the point of view of the customers, partners, employees, state and local authorities is the issue of enterprises corporate social responsibility.

There is no single universally accepted definition of corporate social responsibility in modern economic literature. Thus, according to the definition by the Green Book of the European Union, corporate social responsibility is the integration of social and environmental aspects in the daily business of an enterprise and their interactions with stakeholders on a voluntary basis.

The participants of the International Business Leaders Forum consider corporate social responsibility as an instrument to promote responsible business practices that benefit to both business and society and provides achieving social, economic and environmental sustainability through the maximization of the positive impact of business on society while minimizing its negative effects.

The World Business Council for Sustainable Development defines corporate social responsibility as "the commitment of business to promote sustainable economic development through working with employees, their families, the local community and society on the whole to improve their life quality.

The European model of agriculture business corporate social responsibility has two varieties. According to the first one, the state involved actively in the regulation of social and labor relations. This kind of European model is typical for the Nordic countries (Belgium, Norway, Sweden). According to the second model, the state has the right to interfere with social and labor relations, while entrepreneurs and trade unions are autonomous. This approach is applied in the Central Europe (Austria, Germany, France, partly in UK).

The following concept of corporate social responsibility is defined in foreign practice: the economic responsibility concept, the concept of basic business strategy, the concept of duty, the concept of 'stakeholders' (participants involved), the concept of corporate accountability, voluntary concept, the concept of proactivity.

Having analyzed the work of many enterprises, the researchers concluded that social responsibility promotes companies development, and, vice versa, avoiding social responsibility reduces the possibility of an enterprise success. This conclusion made it possible to formulate the "hardy law of responsibility", according to which, in the long run, those who do not use the available power in the direction socially regarded as responsible one, tend to lose this power.

Thus, the author considers the corporate social responsibility as responsible business practices that benefit to both business and society, and helps to achieve sustainable social, economic and environmental development of the enterprise through interaction with stakeholders on a voluntary basis.

Corporate social responsibility provides identifying stakeholders and cooperation with them, the correct perception of spheres of influence and mutual responsibility, as well as positive image for customers, partners, employees, state and local governments, which ultimately improves the efficiency of enterprises and ensures sustainability of their development.

The generalized practice of foreign companies in the formation and evaluation of social responsibility can be applied to large domestic enterprises and promote the development of national economics.

Keywords: corporate responsibility, corporate governance, corporate social responsibility, corporate strategy, corporate conduct codes.

ЗМІСТ

Варченко О.М. До питання стимулювання інноваційної діяльності вищих навчальних закладів аграрної освіти	5
Даниленко А.С. Пріоритетні напрями забезпечення розвитку сільських територій України	10
Сатир Л.М. Складові процесу відтворення сільськогосподарського виробництва в умовах невизначеності і ризику	13
Демчук Н.І. Напрями вдосконалення процесу фінансово-економічного діагностування діяльності підприємств	19
Паска І.М. Формування та реалізація державної кадрової політики в аграрному секторі України	24
Свиноус І.В., Ібатуллін М.І. Організаційно-економічні засади розвитку пунктів забою сільськогосподарських тварин	29
Боднар О.В. Функціонування механізму ціноутворення на продукцію галузі рослинництва в умовах невизначеності та ризику	33
Кісіль М.І. Пріоритети інвестування розвитку аграрного сектору економіки України в умовах військових подій	36
Odnorog M.A. Investment provision of agricultural enterprises.....	40
Коваль Н.В. Теоретичні аспекти формування конкурентних стратегій підприємств в умовах невизначеності та ризику	43
Sokolska T.V. Infrastructure of agricultural market: state and development prospects	50
Пашко С.О. Український ринок яєць птиці та його місце в світі	55
Копитець Н.Г. Ринок яловичини в Україні: сучасний стан та перспективи.....	59
Недашківська Т.М. Методичні підходи до економічної оцінки природних ресурсів	64
Кальченко С.В. Сучасні перспективи розвитку особистих селянських господарств.....	68
Бондар О.С. Методи оцінки інвестиційної привабливості інструментів фондового ринку.....	71
Матвійчук О.Є. Характеристика економічних умов розвитку виробничої діяльності аграрних підприємств	78
Качан Д.А. Формування та відтворення складових матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств	83
Трофимчук М.І. Тенденції в сучасному розвитку електронної комерції українських підприємств.....	89
Савчук О.В. Електронна комерція як форма реалізації насіння на глобальному ринку	92
Четверик О.В. Формування комплексів маркетингу для основної та побічної продукції підприємств бурякоцукрового підкомплексу.....	96
Діденко Н.І. Перспективи української сої на ринку ЄС.....	104
Заболотний В.С. Реформування бухгалтерського обліку у птахівничій галузі України.....	108
Хомовий С.М. Сучасність та шляхи покращення документообігу в сільськогосподарських підприємствах	111
Мельниченко О.П., Богачик О.Г. Аналіз відмінностей у законодавстві з добробуту продуктивних тварин України та Європейського Союзу	115
Мазурок П.С. Особливості зарубіжного досвіду у формуванні корпоративної соціальної відповідальності у сільськогосподарських підприємствах	119

SUMMARIES

Varchenko O. On the issue of stimulating innovation of higher agricultural education institutions.....	129
Danylenko A. The priority directions for provision of rural territories development in Ukraine.....	129
Satyr L. The components of the reproduction process of agricultural production in the face of uncertainty and risk	130
Demchuk N. Areas of improvement of financial and economic diagnostics of enterprises.....	130
Paska I. Formation and realization of state personnel policy in agrarian sector of Ukraine.....	131
Svinous I., Ibatullin M. Organizational and economic fundamentals of points slaughter farm animals.....	131
Bodnar O. Pricing mechanism for crop products under uncertainty and risk	132
Kisil M. Investment priorities for agricultural development sector of economy of Ukraine in the conditions of military events.....	133
Koval N. Theoretical aspects of foming competitive strategies of enterprises in uncertain and risk-bearing conditions.....	133
Pashko S. Poultry and egg market in Ukraine and in the world.....	134
Kopytets N. Beef's market in Ukraine: modern state and prospects.....	134
Nedashkivska T. Methodical approaches to economic evaluation of natural resources.....	135
Kalchenko S. Modern prospects for development of private farms.....	135
Bondar O. Methods of evaluation of investment attractiveness of stock market instruments.....	136
Matviichuk O. Characteristics of the economic conditions of production of farms.....	137
Kachan D. Formation and reproduction of material and technical base of the components of agricultural enterprises.....	137
Trofimchuk M. Trends in the development of e-commerce stirrups Ukrainian enterprises.....	138
Savchuk O. Electronic commerce as a form of implementation at the global market seeds.....	138
Chetveryk O. The formation of the marketing-mix for main and by-products of enterprises of sugar beet subcomplex	139
Didenko N. Prospects of Ukrainian soybean on the market of the EU.....	140
Zabolotny V. Accounting reform in the poultry industry Ukraine.....	140
Homoviy S. Modernity and ways to improve the workflow in the agricultural enterprises.....	141
Melnichenko O., Bogachyk O. Analysis of differences in farm animal welfare legislation between Ukraine and European Union	141
Mazurok P. Peculiarities of foreign experience formation in corporate social responsibility at agrarian enterprises.....	142

Наукове видання

Економіка та управління АПК

Збірник наукових праць

№ 1 (119) 2015

Редактор О.О. Грушко
Комп'ютерне верстання: В.С. Мельник

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

КВ №15167-3739Р від 03.03.2009 р.

Формат 60×84¹/₈. Ум. др. арк. 16,9. Зам. 6284. Тираж 300.

Підписано до друку 25.05.2015 р.

Видавець і виготовлювач:

Білоцерківський національний аграрний університет,
09117, Біла Церква, Соборна площа, 8/1, тел. 33-11-01,
e-mail: redakciaviddil@ukr.net

Свідоцтво внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

№ 3984 ДК від 17.02.2011 р.

